

ΗΡΟΔΟΤΟΥ
ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Γ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ - Κ. ΚΟΣΜΑ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1965

17987

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΗΡΟΔΟΤΟΥ
ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ - ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΚΟΣΜΑ

Επειγγεχος Σ. Ι. Λεχοβίτης

ΗΡΟΔΟΤΟΥ

ΟΙ ΗΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

V - IX

ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΜΕ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1965

ΥΠΟΤΟΛΟΓΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

ΥΠΟΤΟΛΟΓΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΕΡΓΙ ΛΑΙΝΕΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ἡροδότου

Ο Ἡρόδοτος, γιὸς τοῦ Λύξη καὶ τῆς Δρυώς, γεννήθηκε κατὰ τὸ 484 π.Χ. στὴν Ἀλικαρνασσὸ τῆς Καρίας. Κρατοῦσε ἀπὸ τρανὴ γενιὰ καὶ τὸ σπίτι του ἦταν πολὺ πλούσιο. Ἀπὸ τὸν πιὸ στενοὺς συγγενεῖς του ἦταν καὶ ὁ περίφημος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνη ποιητὴς Πανύασης. Αὕτος βοήθησε πολὺ καὶ στὴ μόρφωση τοῦ νέου Ἡροδότου.

Στὴν Ἀλικαρνασσὸ τύραννος τότε ἦταν ὁ Λύγδαμης. Κατὰ τοῦ Λύγδαμη στασίασε κάποτε ὁ λαὸς καὶ στὸ κίνημα ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Ἡ στάση δμως δὲν πέτυχε κι ὁ Ἡρόδοτος ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγῃ στὴ Σάμο. Ἀργότερα, κατὰ τὸ 454 π.Χ. περίπου, γύρισε πάλι στὴν πατρίδα του ὁ Ἡρόδοτος. Τότε κατόρθωσε νὰ διώξῃ τὸν τύραννο Λύγδαμη ὁ λαὸς δμως, δὲν ξέρουμε γιὰ ποιὰν αἰτία, μίσησε τὸν Ἡρόδοτο· καὶ γ' αὐτὸ τὸ λόγο ἀναγκάστηκε νὰ ἀφήσῃ γιὰ πάντα τὸν τόπο του. Ἀπὸ τότε ἀρχισε νὰ κάνῃ πολλὰ καὶ μεγάλα ταξίδια στὴν Ασία, τὴν Αφρικὴ καὶ τὴν Εὐρώπη καὶ νὰ συνάζῃ τὴν ςη γιὰ τὸ σύγγραμμά του ἀπὸ τὰ δσα ὁ Ἰδιος ἔβλεπε μὲ τὰ μάτια του ἡ τοῦ μολογοῦσαν οἱ σοφοὶ τοῦ κάθε τόπου.

Κατὰ τὸ 445 π.Χ. ὁ Ἡρόδοτος βρίσκεται στὴν Αθήνα. Ἐκεῖ ἀνάγνωσε μπρὸς στὸ λαὸ κομμάτια ἀπὸ τὸ σχέδιο τῆς ἴστορίας του, ποὺ κάνανε λόγο γιὰ τὶς δόξεις τὶς ἀθηναϊκές. Οἱ Αθηναῖοι γιὰ χάρη τὸν ἀνταμείψαντε γενναιόδωρα. Στὴν Αθήνα ὁ Ἡρόδοτος ἔπιασε φιλία καὶ μὲ τὸν Περικλῆ καὶ μὲ ἄλλους τιμημένους Αθηναίους.

Όταν κατὰ τὸ 444 π.Χ. οἱ Αθηναῖοι στείλανε ἀποικία στὴν κάτω Ιταλία καὶ συνοικίσανε τὴν πόλη Θουρίους, στὸν ἀποικισμὸ αὐτὸν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἡρόδοτος κι ἔκαμε τὸν Θουρίους δεύτερη πατρίδα του

Ποῦ καὶ πότε πέθανε ὁ Ἡρόδοτος δὲν εἶναι γνωστό. Πιστευτότερο εἶναι πὼς πέθανε στὸν Θουρίους τὸ 420 π.Χ.

2. Ἡ ἴστορία τοῦ Ἡροδότου

Ἡ ἴστορία τοῦ Ἡροδότου εἶναι χωρισμένη, ὅχι ἀπὸ τὸν Ἰδιο ἀλλὰ ὑστερώτερα, σὲ ἐννέα βιβλία, ποὺ στὸ καθένα δόθηκε τὸ ὄνομα μιᾶς

Μούσας. Τὰ πρῶτα τέσσερα βιβλία περιέχουν τὴν ἴστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, Λυδῶν, Βαβυλωνίων, Ἀσσυρίων, Αἰγυπτίων, Αἴθιόπων καὶ Σκυθῶν, μὲ πολὺ περιέργες εἰδήσεις γιὰ τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν λαῶν αὐτῶν. Στὰ ὑπόλοιπα πέντε βιβλία ἐκθέτει διανομήν των τόσο δοξασμένους ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀπὸ τὰ πέντε αὐτὰ βιβλία ἔγινε ἡ ἐπιλογὴ τοῦ κειμένου ποὺ ἀκολουθεῖ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Τὸ 513 π.Χ. ὁ Δαρεῖος, βασιλέας τῶν Περσῶν (521 - 485 π.Χ.), ἔκαμε μεγάλη ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ἀφοῦ πέρασε τὸν Ἰστρὸ (Δούναβη) ἀπάνω σὲ γέφυρα ἀπὸ πλοῖα ποὺ κατασκεύασε, εἰσέβαλε στὴ Σκυθία· τὴ γέφυρα ὅμως δὲν τῇ χάλασε, κατὰ τὴν συμβούλῃ τοῦ Μυτιληγαλού Κώη, ἀλλὰ παράγγειλε νὰ τὴ φυλάκει οἱ τύραννοι τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, δοῖ ητανε σύμμαχοί του σ' αὐτὴν τὴν ἐκστρατεία. Ὁ Δαρεῖος ἔπαθε πολλὰ κακὰ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του Σκύθες καὶ ἀναγκάστηκε νὰ τραβηγχτῇ ἀπὸ τὸν τόπο τους. Οἱ Σκύθες τὸν ἀκολούθουσανε, καὶ τότε μιὰ ἤλη τοῦ σκυθικοῦ ἵππικοῦ ἔφτασε ὡς τὴ γέφυρα καὶ πρότεινε στοὺς Ἕλληνες, ποὺ φυλάγανε ἐκεῖ, νὰ τὴ χαλάσσουνε, γιὰ νὰ χαλαστῇ ἔτσι τέλεια καὶ ὁ Δαρεῖος. Αὐτὴν τὴν ἰδέα τὴν ὑποστήριξε καὶ ὁ Ἀθηναῖος Μιλιάδης, τύραννος στὴ Θρακικὴ χερσόνησο· ὁ Ἰστιαῖος ὅμως, τύραννος τῆς Μιλήτου, ἀντιστάθηκε λέγοντας, πῶς μὲ τὸ χαλασμὸ τοῦ Δαρείου κανένας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τυράννους τῆς Ασίας δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κρατήσῃ τὸ ἀξίωμά του. Νίκησε. ἦ γνώμη τοῦ Ἰστιαίου, καὶ ὁ Δαρεῖος γύρισε στὸν Ἕλλήσποντο περνώντας ἀπὸ τὴ Θράκη.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΕΜΠΤΗ ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ

- 11 Δαρεῖος δὲ ὡς διαβὰς τάχιστα τὸν Ἐλλήσπονταν ἀπίκετο ἐς Σάρδις, ἐμνήσθη τῆς ἐξ Ἰστιαίου τε τοῦ Μιλησίου εὐεργεσίης καὶ τῆς παραινέσιος τοῦ Μυτιληναίου Κώεω, μεταπεμφάμενος δέ σφεας ἐς Σάρδις ἔδιδον αὐτοῖσι αἰρεσιν. Ὁ μὲν δὴ Ἰστιαῖος, ἀτε τυραννεύων τῆς Μιλήτου, τυραννίδος μὲν οὐδεμιῆς προσεχρῆζε, αἰτέει δὲ Μύρκινον τὴν Ἡδωνίδα βουλόμενος ἐν αὐτῇ πόλιν κτίσαι. Οὗτος μὲν δὴ ταύτην αἰρέεται, δὲ Κάρης, οἴλα τε οὐ τύραννος δημότης τε ἐών, αἰτέει Μυτιλήνης τυραννεῦσαι· τελεωθέντων δὲ ἀμφοτέροισι οὗτοι μὲν κατὰ εἶλοντο ἐτράποντο.
- 23 "Ατε δὲ τειχέοντος ἥδη Ἰστιαίου τοῦ Μιλησίου τὴν παρὰ Δαρείου αἰτήσας ἔτυχε μισθὸν δωρεὴν φυλακῆς τῆς σκεδίης, ἐόντος δὲ τοῦ χώρου τούτου παρὰ Στρυμόνα ποταμόν, τῷ οὖνομά ἔστι Μύρκινος, μαθὼν δὲ Μεγάβαζος τὸ ποιεύμενον ἐκ τοῦ Ἰστιαίου, ὃς ἥλθε τάχιστα ἐς τὰς Σάρδις ἄγων τὸν Παίονας, ἔλεγε Δαρείῳ τάδε· «Ὦ βασιλεῦ, κοιόν τι χρῆμα ἐποίησας, ἀνδρὶ Ἐλληνὶ δεινῷ τε καὶ σοφῷ δοὺς ἐγκτήσασθαι πόλιν ἐν Θρηίκῃ, ἵνα ἵδη τε ναυπηγήσιμός ἔστι ἀφθονος καὶ πολλοὶ κωπέες καὶ μέταλλα ἀργύρεα, ὅμιλός τε πολλὸς μὲν Ἐλλην περιοικέει, πολλὸς δὲ βάρβαρος, οἱ προστάτεω ἐπιλαβόμενοι ποιήσοντι τοῦτο, τὸ ἀν ἐκεῖνος ἐξηγέρηται καὶ ἡμέρης καὶ νυκτός; Σύ νυν τοῦτον τὸν ἄνδρα παῦσον ταῦτα ποιεῦντα, ἵνα μὴ οἰκητῶ πολέμω συνέχῃ· τρόπῳ δὲ ἡπιώ μεταπεμφάμενος παῦσον ἐπεὰν δὲ αὐτὸν περιλάβῃς, ποιέειν, ὅκως μηκέτι ἐκεῖνος ἐς Ἐλληνας ἀπίξεται ».
- 24 Ταῦτα λέγων δὲ Μεγάβαζος εὐπετέως ἔπειθε Δαρεῖον, ὃς εὗ προορέων τὸ μέλλον γίνεσθαι. Μετὰ δὲ ἄγγελον πέμψας δὲ Δαρεῖος ἐς τὴν Μύρκινον ἔλεγε τάδε· «Ιστιαῖε, βασιλεὺς Δαρεῖος τάδε λέγει· ἐγὼ φροντίζων εὐδίσκω ἐμοὶ τε καὶ τοῖσι ἐμοῖσι πρήγμασι οὐδένα εἰναι σεῦ ἄνδρα εὐνοέστερον, τοῦτο δὲ οὐ λόγοισι, ἀλλ' ἔργοισι οίδα μαθὼν· νῦν ὧν, ἐπινοέω γάρ πρήγματα μεγάλα κατεργάσασθαι, ἀπικνέο μοι πάντως, ἵνα τοι αὐτὰ ὑπερθέωμαι.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΙΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. ΠΩΣ ΑΝΤΑΜΕΙΒΕΙ Ο ΔΑΡΕΙΟΣ ΤΟΝ ΙΣΤΙΑΙΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΩΗ. ΠΡΟΣΚΑΛΕΙ ΤΟΝ ΙΣΤΙΑΙΟ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΟΥ ΤΑ ΣΟΥΣΑ.

Αφοῦ πέρασε ὁ Δαρεῖος τὸν Ἐλλήσποντο κι ἔφτασε στὶς Σάρδεις, 11 δὲ λησμόνησε οὕτε τὴν εὐεργεσία τοῦ Ἰστιαίου οὕτε τὴν συμβουλὴν τοῦ Κώη. Λοιπὸν τοὺς εἶπε νὰ ζητήσουν δ, τι ἥθελε ὁ καθένας τους. Ὁ Ἰστιαῖος εἶχε δική του τυραννίδα καὶ ζήτησε μοναχά κάποια χώρα, μὲ σκοπὸν νὰ χτίσῃ ἐκεῖ μιὰ πόλη. Ὁ Κώης ζήτησε νὰ γίνη τύραννος τῆς Μυτιλήνης. Αφοῦ πήρανε καὶ οἱ δυὸς τὴν ἀμοιβὴν τους, γυρίσανε στὸν τόπο τους.

Αμα ἔφτασε ὁ Ἰστιαῖος στὴ Θράκη, ἄρχισε νὰ τειχίζῃ τὴν πόλη 23 Μύρκινο, ποὺ τοῦ χάρισε ὁ Δαρεῖος στὴ χώρα τῶν Ἡδωνῶν¹. Ὁ τόπος αὐτὸς εἶναι κοντὰ στὸ Στρυμόνα ποταμῷ. Αμα τὸ ἔμαθε ὁ Μεγάβαζος², εἶπε στὸ Δαρεῖο: « Πῶς, βασιλέα μου, ἀφησες ἐναν "Ἐλληνα ἄξιον καὶ γνωστικὸν νὰ χτίσῃ πόλη ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται ἀφθονη ἔνεσία, καὶ γιὰ τὴν κατασκευὴν πλοίων καὶ κουπιῶν, ὅπου βρίσκονται ἀκόμα καὶ μεταλλεῖα ἀργύρου, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, πολλοὶ "Ἐλληνες καὶ βάρβαροι κατοικοῦν αὐτὰ τὰ μέρη; Αὔτοί, ἔχοντας τέτοιον ἀρχηγό, μποροῦνε νὰ κάνουν δ, τι τοὺς συμβουλεύειν αὐτός. Ἐμπόδισε λοιπὸν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοὺς σκοπούς του, γιὰ νὰ μὴ μπλέξῃς ἀργότερα σ' ἐσωτερικὸ πόλεμο³ μὲ καλὸ τρόπο προσκάλεσέ τον κοντά σου καὶ, ἅμα τὸν βάλης στὸ χέρι, κάμε νὰ μὴν ξαναγυρίσῃ πίσω στοὺς "Ἐλληνες».

Τὰ λόγια τοῦ Μεγαβάζου τὰ προβλεπτικὰ ἔπεισαν τὸ Δαρεῖο. 24 "Εστείλε ἐπίτηδες ἄνθρωπο στὴ Μύρκινο καὶ τοῦ παράγγειλε αὐτὰ τὰ λόγια: « Ο βασιλέας Δαρεῖος σοῦ παραγγέλνει μὲ τὸ στόμα τὸ δικό μου καὶ σοῦ λέει: Ἰστιαῖ, ὅσο συλλογίζομαι, δὲ βρίσκω ἄλλον ἄνθρωπο ἀπὸ σένα πιὸ ἀφοσιωμένο σ' ἐμένα καὶ στὰ συμφέροντά μου καὶ τὴ γνώμη αὐτὴ τὴ σχημάτισα ὅχι ἀπὸ τὰ λεγόμενά σου μοναχά, παρὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα σου. "Ἐχω μεγάλα σχέδια στὸ κεφάλι καὶ νὰ ρθῆς χωρὶς ἄλλο, σὲ παρακαλῶ, νὰ σοῦ τ' ἀνακοινώσω ».

Τούτοισι τοῖσι ἔπεσι πιστεύσας ὁ Ἰστιαῖος, καὶ ἄμα μέγα ποιεύμενος βασιλέος σύμβουλος γενέσθαι, ἀπίκετο ἐς τὰς Σάρδις, ἀπικομένῳ δὲ οἱ ἔλεγε Δαρεῖος τάδε· « Ἰστιαῖε, ἐγώ σε μετεπεμψάμην τῶνδε εἰνεκεν ἐπεὶ τε τάχιστα ἐνόστησα ἀπὸ Σκυθέων καὶ σύ μοι ἐγένεο ἐξ ὀφθαλμῶν, οὐδέν κω αἄλλο χρῆμα οὕτω ἐν βραχέᾳ ἐπεξήτησα, ὡς σὲ ἵδεῖν τε καὶ ἐς λόγους μοι ἀπικέσθαι, ἐγνωκώς, δτι κτημάτων πάντων ἐστὶ τιμιώτατον ἀνὴρ φίλος συνετός τε καὶ εὔνοος, τά τοι ἐγὼ καὶ ἀμφότερα συνειδῶς ἔχω μαρτυρέειν ἐς πρόγυματα τὰ ἐμά. νῦν ὅν, ενδ γὰρ ἐποίησας ἀπικόμενος, τάδε τοι ἐγὼ προτείνομαι. Μίλητον μὲν ἔα καὶ τὴν νεόκτιστον ἐν Θρηίκῃ πόλιν, σὺ δέ μοι ἐπόμενος ἐς Σοῦσα ἔχε τά περ ἄν ἐγὼ ἔχω, ἐμός τε σύσσιτος ἐών καὶ σύμβουλος ».

25 *Ταῦτα Δαρεῖος εἴπας, καὶ καταστήσας Ἀρταφέρεον ἀδελφεὸν ἑωυτοῦ ὁμοπάτριον ὥπαρχον εἶναι Σαρδίων, ἀπήλαυνε ἐς Σοῦσα ἄμα ἀγόμενος Ἰστιαῖον, Ὁτάνεα δὲ ἀποδέξας στρατηγὸν εἶναι τῶν παραβαλασσίων ἀνδρῶν... Ὁντος ὅν δὲ Ὁτάνης, δ ἐγκατιζόμενος ἐς τοῦτον τὸν θρόνον, τότε διάδοχος γενόμενος Μεγαβάζω τῆς στρατηγίης Βυζαντίους τε εἷλε καὶ Καλχηδονίους, εἷλε δὲ Ἀντανδρον τὴν ἐν τῇ Τρωάδι γῆ, εἷλε δὲ Λαμπάνιον, λαβὼν δὲ παρὰ Λεσβίων νέας εἷλε Λῆμνόν τε καὶ Ἰμβρον, ἀμφοτέρας ἔτι τότε ὑπὸ Πελασγῶν οἰκεομένας.*

28 *Καὶ ἤρχετο τὸ δεύτερον ἐκ Νάξου τε καὶ Μίλητου Ἰωσὶ γίνεσθαι 30 κακά... Ἐκ Νάξου ἔφυγον ἄνδρες τῶν παχέων ὑπὸ τοῦ δήμου, φυγόντες δὲ ἀπίκοντο ἐς Μίλητον τῆς δὲ Μίλητου ἐτύγχανε ἐπίτροπος ἐὸν Ἀρισταγόρης δ ὁ Μολπαγόρεω, γαμβρός τε ἐών καὶ ἀνεψιὸς Ἰστιαίον τοῦ Λυσαγόρεω, τὸν δὲ Δαρεῖος ἐν Σούσοισι κατεῖχε. δ γὰρ Ἰστιαῖος τύραννος ἦν Μίλητον, ξεῖνοι πρὸν ἔόντες τῷ Ἰστιαίῳ. Ἀπικόμενοι δὲ οἱ Νάξιοι ἐς τὴν Μίλητον ἐδέοντο τοῦ Ἀρισταγόρεω, εἴ κως αὐτοῖσι παράσχοι δύναμίν τινα καὶ κατέλθοιεν ἐς τὴν ἑωτῶν. Ὁ δὲ ἐπιλεξάμενος, δς, ἦν δὲ ἑωτοῦ κατέλθωσι ἐς τὴν πόλιν, ἄρξει τῆς Νάξου, σκῆψιν*

Αύτά τὰ λόγια τὰ πίστεψε ὁ 'Ιστιαῖος' ἔπειτα θαρροῦσε μεγάλη τιμή του νὰ γίνῃ σύμβουλος τοῦ βασιλέα. Ἐφτασε λοιπὸν στὶς Σάρδεις. 'Ο Δαρεῖος τοῦ εἶπε: « Νά γιατὶ σὲ κάλεσα, 'Ιστιαῖε, νὰ ρθῆς. Ἀπὸ τότε ποὺ γύρισα ἀπὸ τὴ Σκυθία κι ἐπαψα νὰ σὲ βλέπω, κανένα ἄλλο πράμα δὲν ἐπόθησα τόσο πολύ, ὅσο τὴ δική σου συντροφιά· γιατὶ πίστεψα πῶς ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ κόσμου πιὸ ἀκριβός εἰναι ὁ φίλος ὁ φρόνιμος καὶ ἀφοσιωμένος. Τὶς δυὸ αὐτὲς ἀρετὲς τὶς ἔχεις ἐσύ, καὶ τὸ γνωρίζω ἐγὼ καλά, τὸ βεβιώνουν καὶ τὰ συμφέροντά μου. Τώρα λοιπὸν ποὺ ἔφτασες μὲ τὸ καλό, ἀκουσε τί σοῦ προτείνω· ἀφησε τὴ Μίλητο καὶ τὴ νεοχτισμένη Μύρκινο στὴ Θράκη καὶ ἔλα, ἀκολούθα με στὰ Σοῦσα· ἔκει τὸ δικό μου θὰ εἰναι δικό σου, τὸ τραπέζι μου τραπέζι σου καὶ θὰ σὲ ἔχω ἀκόμα σύμβουλό μου».

Αύτὰ εἶπε ὁ Δαρεῖος καὶ ἀφησε διοικητὴ στὶς Σάρδεις τὸν Ἀρταφέρο- 25 νη, ἀδερφό του ἀπὸ πατέρα, καὶ ἔφυγε γιὰ τὰ Σοῦσα μὲ τὸν 'Ιστιαῖο, ἀφοῦ διδρισε καὶ στρατηγὸ στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας τὸν 'Οτάνη, στὴ θέση τοῦ Μεγαβάζου. 'Ο 'Οτάνης ἔκαμε πολλές κατακτήσεις, ὑπόταξε τοὺς Βυζαντίους καὶ τοὺς Καρχηδονίους, κυρίεψε τὴν Ἀντανδρο στὴν Τρωάδα καὶ τὸ Λαμπάνιο³. Παίρνοντας ὕστερα πλοῖα ἀπὸ τοὺς Μυτιληναίους κυρίεψε τὰ δυὸ νησιὰ Λῆμνο καὶ Ἰμβρο, ποὺ ὡς τότε ἦταν κατοικημένα ἀπὸ τοὺς Πελασγούς.

2. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ. — ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΑΡΙΣΤΑΓΟΡΑ (499 π. Χ.)

"Υστερα πολλὰ κακὰ πέσανε στὴν Ἰωνία, καὶ ἡ πρώτη ἀφορμὴ 28 δόθηκε ἀπὸ τὴ Νάξο καὶ τὴ Μίλητο· καὶ νὰ πῶς ἀρχισε τὸ πράμα... Ἀπὸ 30 τὴ Νάξο ὁ δῆμος ἔστρισε μερικοὺς ἀντρες ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀριστοκρατικῶν, καὶ αὐτοὶ ζητήσανε καταφυγὴ στὴ Μίλητο. Ἐπίτροπος τότε τῆς Μιλήτου ἦταν ὁ Ἀρισταγόρας τοῦ Μολπαγόρα, ἐξάδερφος καὶ γαμπρὸς τοῦ 'Ιστιαίου, γιοῦ τοῦ Λυσαγόρα, ποὺ ὁ Δαρεῖος τὸν κρατοῦσε στὰ Σοῦσα. Γιατὶ αὐτὸν τὸν καιρὸ τῆς ἀπουσίας τοῦ 'Ιστιαίου, ποὺ ἦταν τύραννος τῆς Μιλήτου, εἴχανε φτάσει οἱ ἔξοριστοι ἀπὸ τὴ Νάξο, δικοί του φίλοι, στὴ Μίλητο, καὶ οἱ ἔξοριστοι τώρα παρακαλούσανε τὸν ἐπίτροπό του Ἀρισταγόρα, ἀν μποροῦσε, νὰ τοὺς δώσῃ βοήθεια, γιὰ νὰ κατεβοῦνε στὴν πατρίδα τους. Αὐτὸς πάλι μὲ τὴν ἰδέα πῶς, ἀν γυρίσουνε οἱ ἀριστοκρατικοὶ στὴ Νάξο μὲ τὴ δική του συνδρομή, θὰ γίνη αὐτὸς

δὲ ποιεύμενος τὴν ξενίην τὴν Ἰστιαίουν, τόνδε σφι τὸν λόγον προσέφερε· « Αὐτὸς μὲν ὑμῖν οὐ φερέγγυός εἴμι δύναμιν τοσαύτην παρασχεῖν ὥστε κατάγειν ἀεκόντων τῶν τὴν πόλιν ἔχόντων Ναξίων πυνθάνομαι γὰρ ὀκτακισχυλίην ἀσπίδα Ναξίοισι εἶγαι καὶ πλοῖα μακρὰ πολλά μηχανῆσομαι δὲ πᾶσαν σπουδὴν ποιεύμενος ἐπινοέω δὲ τῇδε. Ἀρταφέροντς μοι τυγχάνει ἐών φίλος, δὲ δὲ Ἀρταφέροντος Ὑστάσπεος μέν ἐστι παῖς, Δαρείου δὲ τοῦ βασιλέος ἀδελφεός, τῶν δὲ ἐπιθαλασσῶν τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ ἄρχει πάντων, ἔχων στρατιήν τε πολλὴν καὶ πολλὰς νέας. τοῦτον ὃν δοκέω τὸν ἄνδρα ποιήσειν τῶν ἀν̄ χρητίζωμεν ». Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Νάξιοι προσέθεσαν τῷ Ἀρισταγόρῳ πρήστειν τῇ δύναυτο ἄριστα, καὶ ὑπίσχεσθαι δῶρα ἐκέλευνον καὶ δαπάνην τῇ στρατιῇ, ὡς αὐτοὶ διαλύσοντες, ἐλπίδας πολλὰς ἔχοντες, δταν ἐπιφανέωσι ἐς τὴν Νάξον, πάντα ποιήσειν τοὺς Ναξίους τὰ ἀν̄ αὐτοὶ κελεύωσι, δις δὲ καὶ τοὺς ἄλλους νησιώτας· τῶν γὰρ νήσων τούτων τῶν Κυκλάδων οὐδεμία καὶ ἦν ὑπὸ Δαρείω.

- 31 'Απικόμενος δὲ δὲ ὁ Ἀρισταγόρης ἐς τὰς Σάρδις λέγει πρὸς τὸν Ἀρταφέροντα, ὃς Νάξος εἴη νῆσος μεγάθεϊ μὲν οὖ μεγάλη, ἄλλως δὲ καλή τε καὶ ἀγαθὴ καὶ ἀγχοῦ Ἰωνίης, χρήματα δὲν ἔνι πολλὰ καὶ ἀνδράποδα· « Σὺ ὡν ἐπὶ ταύτην τὴν χώρην στρατηλάτεε, κατάγων ἐς αὐτὴν τοὺς φυγάδας ἐξ αὐτῆς. καὶ τοι ταῦτα ποιήσαντι τοῦτο μέν ἐστι ἔτοιμα παρ̄ ἐμοὶ χρήματα μεγάλα πάρεξ τῶν ἀναισιμωμάτων τῇ στρατιῇ (ταῦτα μὲν γὰρ δίκαια ἡμέας τοὺς ἄγοντας παρέχειν), τοῦτο δὲ νήσους βασιλεῖ προσκτήσεαι αὐτὴν τε Νάξον καὶ τὰς ἐκ ταύτης ἡρτημένας, Πάρον καὶ Ἀνδρον καὶ ἄλλας τὰς Κυκλάδας καλευμένας' ἐνθεῦτεν δὲ δρμεόμενος εὐπετέως ἐπιθήσεας Εὐβοίῃ, νήσῳ μεγάλῃ τε καὶ εὐδαιμονι, οὐκ ἐλάσσονι Κύπρον καὶ κάρτα εὐπετεῖ αἰρεθῆναι· ἀποχρέουσι δὲ ἑκατὸν νέες ταύτας πάσας χειρώσασθαι ». Ὁ δὲ ἀμείβετο· « Σὺ ἐς οἶκον τὸν βασιλέος ἐξηγητῆς γίνεαι πρηγμάτων ἀγαθῶν, καὶ ταῦτα εν παραινέεις πάντα, πλὴν τῶν νεῶν τοῦ ἀριθμοῦ· ἀντὶ δὲ ἑκατὸν νεῶν διηκόσιαι τοι ἔτοιμοι ἔσονται ἀμα τῷ ἔαρι· δέει δὲ τούτοισι καὶ αὐτὸν βασιλέα συνέπαινον γίνεσθαι ».

- 32 'Ο μὲν δὴ Ἀρισταγόρης ὃς ταῦτα ἤκουσε, περιχαρῆς ἐών ἀπῆγε ἐς Μίλητον; δὲ δὲ Ἀρταφέροντς, ὃς οἱ πέμψαντι ἐς Σοῦσα καὶ ὑπερθέντι τὰ ἐκ τοῦ Ἀρισταγόρεω λεγόμενα συνέπαινος καὶ αὐτὸς Δαρεῖος ἐγέ-

άρχοντας τῆς Νάξου, εἶπε στοὺς ἔξοριστους : « Ἐγώ δὲν ἔχω τόση δύναμη νὰ σᾶς κάμω νὰ γυρίσετε στὴ Νάξο, γιατὶ ἀκούω πῶς δὲν δῆμος ἔκει ἔχει δρχτὸν χιλιάδες δόπλιτες καὶ πολλὰ πλοῖα πολεμικά· θὰ κάμω ὅμως δὲν μπορῶ γιὰ χάρη τῆς φιλίας σας. Οἱ Ἀρταφέρνης, ἀδερφὸς τοῦ βασιλέα Δαρείου, εἶναι φίλος μου καὶ κυβερνᾷ δὲν τὰ παράλια τῆς Ἀσίας μὲ πολὺ στρατὸ καὶ στόλο σημαντικό ». Οἱ Νάξιοι ἀκούγοντας αὐτὰ ἀναθέσανε στὸν Ἀρισταγόρα νὰ κάμη δὲν νομίζει καλύτερο, καὶ δῶρα ἀκόμη νὰ πῆ πῶς δίνει, καὶ πῶς οἱ ἴδιαι θὰ κάμουνε τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας· γιατὶ ἐλπίζουνε πῶς μόλις φτάσουνε στὴ Νάξο, ὅχι μοναχὸς εἶναι ἄξιοι νὰ κυριαρχήσουνε, ὅχι στὴ Νάξο μόνο, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄλλους νησιῶτες τῶν Κυκλαδῶν (ποὺ ὡς τότε κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ νησιὰ δὲν ἤτανε ὑποταγμένο στὸ Δαρεῖο).

Πηγαίνει λοιπὸν δὲν Ἀρισταγόρας στὶς Σάρδεις καὶ λέει στὸν Ἀρισταγόρην : « Τὸ νησὶ τῆς Νάξου δὲν εἶναι μεγάλο, εἶναι ὅμως ὥραϊο καὶ καρποφόρο καὶ εἶναι κοντὰ στὴν Ἰωνία, ὅπου βρίσκονται καὶ πλούτη πολλὰ καὶ δοῦλοι πολλοί. Λοιπὸν καλὸς εἶναι νὰ ἐκστρατεύσῃς κατὰ τῆς Νάξου καὶ νὰ ἐπαναφέρες ἔκει τοὺς ἔξοριστους. "Αν τὸ κάμης αὐτό, θὰ λάβης ἀπὸ μένα σημαντικὸ ποσὸ χρημάτων καὶ χωριστὰ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας" γιατὶ εἶναι δίκιο ἐμεῖς, ποὺ σὲ παρακινοῦμε στὸν πόλεμο, ἐμεῖς νὰ βάλουμε καὶ τὰ χρήματα. "Τοτερα θὰ βάλης κάτω ἀπὸ τὴν ἔξουσία τοῦ βασιλέα μερικὰ νησιά, τὴ Νάξο μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, ποὺ ὑποτάζονται σ' αὐτή⁴. Ἀπὸ τὴ Νάξο ξεκινῶντας θὰ προσβάλῃς τὴν Εὔβοια, ποὺ εἶναι νησὶ μεγάλο καὶ πλούσιο, δχι μικρότερο ἀπὸ τὴν Κύπρο, καὶ ἡ κατάκτησή τῆς θὰ εἶναι παραπολὺ εὔκολη. Φτάνουν ἐκατὸ πλοῖα γιὰ τὴν ὑποταγὴ δὲν αὐτῶν τῶν νησιῶν". Οἱ Ἀρταφέρνης τοῦ ἀποκρίνεται : « Αὐτὰ ποὺ προτείνεις εἶναι ὠφέλιμα στὸ βασιλέα· δὲν εἶναι σωστά, τὰ πλοῖα ὅμως εἶναι πολὺ λίγα· δχι ἐκατό, ἀλλὰ διαικόσια θὰ σου ἔτοιμάσω τὴν ἐρχόμενη ἄνοιξη· πρέπει ὅμως πρῶτα νὰ δώσῃ δὲν βασιλέας τὴν ἄδεια ».

Οἱ Ἀρισταγόρας ἀκούγοντας αὐτὰ γύρισε στὴ Μίλητο πολὺ γα- 32 ρούμενος. "Τοτερα δὲν Ἀρταφέρνης ἔστειλε ταχυδρόμο στὰ Σουσα καὶ ἀνάφερε δσα τοῦ εἶπε δὲν Ἀρισταγόρας. Ἀφοῦ πῆρε καὶ τοῦ Δαρείου τὴν ἄδεια, παράγγειλε κι ἔτοιμάσανε διαικόσιες τριήρεις καὶ πολυάριθμο στρατὸ ἀπὸ Πέρσες καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους· στρατηγὸ τους διόρισε τὸ Μεγαβάτη, Πέρση ἀπὸ τοὺς Ἀχαιμενίδες, δικό του ἔξαδερφο καὶ τοῦ Δαρείου, καὶ ποὺ ἀργότερα τὴ θυγατέρα του ἀρραβωνιάστηκε, ἀν εἶναι

νετο, παρεσκευάσατο μὲν διηκοσίας τριήρεας, πολλὸν δὲ κάρτα δμιλον Περσέων τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων, στρατηγὸν δὲ τούτων ἀπέδεξε Μεγαβάτην ἄνδρα Πέρσην τῶν Ἀχαιμενιδέων, ἐωντοῦ τε καὶ Δαρείου ἀνεψιόν, τοῦ Πανσανίης ὁ Κλεομβρότον Λακεδαιμόνιος, εἰ δὴ ἀληθῆς γέ ἔστι ὁ λόγος, ὑστέρῳ χρόνῳ τούτων ἡρμόσατο θυγατέρα, ἔρωτα σχὼν τῆς Ἑλλάδος τύραννος γενέσθαι. ἀποδέξας δὲ Μεγαβάτην στρατηγὸν Ἀρταφέρνης ἀπέστειλε τὸν στρατὸν παρὰ τὸν Ἀρισταγόρην.

33 *Παραλαβὼν δὲ ὁ Μεγαβάτης ἐκ τῆς Μιλήτου τὸν τε Ἀρισταγόρην καὶ τὴν Ἰάδα στρατιὴν καὶ τὸν Ναξίους ἔπλω πρόφασιν ἐπ' Ἑλλησπόντου, ἐπείτε δὲ ἐγένετο ἐν Χίῳ, ἕσχε τὰς νέας ἐς Καύκασα, ὡς ἐνθεῦτεν βορεῖη ἀνέμῳ ἐς τὴν Νάξον διαβάλοι· καὶ οὐ γάρ ἔδει τούτῳ τῷ στόλῳ Ναξίους ἀπολέσθαι, πρῆγμα τοιόνδε συνηνείχθη γενέσθαι· περιώτος Μεγαβάτεω τὰς ἐπὶ τῶν νεῶν φυλακὰς ἐπὶ νεὸς Μυνδίτης ἔτυχε οὐδὲν φυλάσσων· ὁ δὲ δεινὸν τι ποιησάμενος ἐκέλευσε τὸν δορυφόρονς ἔξενρόντας τὸν ἄρχοντα ταύτης τῆς νεός, τῷ οὖνομα ἦν Σκύλαξ, τοῦτον δῆσαι διὰ θαλαμίης διελόντας τῆς νεὸς κατὰ τοῦτο, ἔξω μὲν κεφαλὴν ποιεῦντας, ἔσω δὲ τὸ σῶμα. δεθέντος δὲ τοῦ Σκύλακος ἔξαγγέλλει τις τῷ Ἀρισταγόρῃ, ὅτι τὸν ξεῖνόν οἱ τὸν Μύνδιον Μεγαβάτης δήσας λυμαίνοιτο. ὁ δὲ ἐλθὼν παραιτέοτε τὸν Πέρσην, τυγχάνων δὲ οὐδενὸς τῶν ἔδειτο αὐτὸς ἐλθὼν ἔλνατε. Πυθόμενος δὲ κάρτα δεινὸν ἐποιήσατο ὁ Μεγαβάτης, καὶ ἐσπέρχετο τῷ Ἀρισταγόρῃ· δὲ εἶπε· « Σοὶ δὲ καὶ τούτοισι τοῖσι πρήγμασι τί ἔστι; οὐ σε ἀπέστειλε Ἀρταφέρνης ἐμέο πειθεσθαι καὶ πλώειν τῇ ἀν ἐγώ κελεύω; τί πολλὰ πρήσσεις »; Ταῦτα εἶπε Ἀρισταγόρης· δὲ δὲ θυμωθεὶς τούτοισι, ὡς νὺξ ἐγένετο, ἐπεμπεῖ ἐς Νάξον πλοιώ ἄνδρας φράσοντας τοῖσι Ναξίοισι πάντα τὰ παρεόντα σφι πρήγματα.*

34 *Οἱ γὰρ ὥν Νάξιοι οὐδὲν πάντως προσεδέκοντο ἐπὶ σφέας τὸν στόλον τοῦτον δρμήσεσθαι· ἐπεὶ μέντοι ἐπύθοντο, αὐτίκα μὲν ἐσηνείκαντο τὰ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐς τὸ τεῖχος, παρεσκευάσαντο δὲ ὡς πολιορκησόμενοι, καὶ σῆτα καὶ ποτὰ κατὰ τάχος ἐσάξαντο. Καὶ οὗτοι μὲν παρεσκευάδατο ὡς παρεσομένου σφι πολέμου, οἱ δὲ ἐπεὶ τε διέβαλον ἐκ τῆς Χίου τὰς νέας ἐς τὴν Νάξον, πρὸς πεφραγμένους προσεφέροντο καὶ ἐπολιόρκεον*

ἀλήθεια τὰ λεγόμενα, ὁ Παισανίας ὁ Λακεδαιμόνιος, ὅταν ἔβαλε στὸ νοῦ νὰ γίνη τύραννος τῆς Ἐλλάδας. "Ετοι ὁ Ἀρταφέρνης ἔστειλε τὸ Μεγαβάτη μὲ τὸ στράτευμα στὸν Ἀρισταγόρα.

"Ο Μεγαβάτης κίνησε ἀπὸ τὴ Μίλητο μαζὶ μὲ τὸν Ἀρισταγόρα, 33 τοὺς "Ιωνες καὶ τοὺς ἐξορίστους, ἀλλὰ ὑποκρινότανε πῶς τραβοῦσε γιὰ τὸν Ἐλλήσποντο" ἄμα ἔφτασε στὴ Χίο, ἕριξε ἥγκυρα στὰ Καύκασα⁵, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὁ σκοπός του ἤτανε, ἄμα πάρη βορίδες, νὰ περάσῃ στὴ Νάξο. Δὲν ἤτανε ὅμως ἀπὸ τὴ μοίρα νὰ χαθοῦνε οἱ Νάξιοι ἔτοι σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατείαν καὶ νὰ τί συνέβη;. Ἔνω ὁ Μεγαβάτης ἐπιθεωροῦσε τοὺς σκοποὺς τῶν πλοίων, ἔτυχε σ' ἕνα πλοῖο ἀπὸ τὴ Μύνδο⁶ νὰ μὴ βρίσκεται σκοπός· θύμωσε τότε καὶ παράγγειλε νὰ πιάσουνε οἱ δορυφόροι του τὸν πλοίαρχο, ποὺ λεγόταν Σκύλακας, νὰ τὸν δέσουνε καὶ νὰ περάσουνε τὸ κεφάλι του ἀπὸ μιὰ θαλαμία⁷ τοῦ πλοίου σὲ τρόπο ποὺ τὸ κορμί του νὰ είναι μέσα στὸ πλοῖο καὶ τὸ κεφάλι του ἔξω. Ἀφοῦ ἔτοι δέθηκε ὁ Σκύλακας, εἰδοποίησε κάποιος τὸν Ἀρισταγόρα γιὰ τὴ μεγάλη προσβολὴ ποὺ ἔκαμε ὁ Μεγαβάτης στὸ Μύνδιο, ξένο δικό του. Ὁ Ἀρισταγόρας πῆγε ἀμέσως στὸν Πέρση καὶ τὸν παρακαλοῦσε ν' ἀπολύσῃ τὸν ἄνθρωπο· ἀφοῦ ὅμως ἐκεῖνος δὲν τοῦ ἔκανε τὴ χάρη, πῆγε ὁ Ἰδιος καὶ τὸν ἔλυσε. Ὁ Μεγαβάτης ταράχτηκε πολὺ ἄμα τὸ ἔμαθε καὶ τὰ εἶχε μὲ τὸν Ἀρισταγόρα. Αὐτὸς ὅμως τοῦ εἶπε: «Τί ἔχεις νὰ κάμης ἐσὺ μ' αὐτὰ τὰ πράματα; Ὁ Ἀρταφέρνης δὲ σοῦ εἶπε ν' ἀκοῦς ὅτι ἔγώ σὲ διατάζω, καὶ νὰ πηγαίνης μὲ τὰ πλοῖα ὃπου σοῦ πῶ; Τί ἀνακατεύεσαι στὶς ἀλλες δουλειές; » Ὁ Μεγαβάτης, θυμωμένος, ἄμα νύχτωσε, ἔστειλε στὴ Νάξο πλοῖο μ' ἀνθρώπους του νὰ μαρτυρήσουνε τὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας.

Οἱ Νάξιοι ὡς ἐκείνη τὴ στιγμὴ βέβαια δὲν ὑποπτεύανε πῶς ὁ 34 σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἤτανε γιὰ τὸ νησί τους. Καθὼς ὅμως τὸ μάθινε ἀμέσως κουβαλήσανε στὴ χώρα ὅλα τους τὰ πράματα, καὶ ἐπειδὴ προβλέπανε πῶς θὰ πολιορκηθοῦνε, μπάσανε τρόφιμα καὶ πιοτά, καὶ διορθώσανε καὶ τὸ τεῖχος. Αὐτὲς τὶς ἐτοιμασίες κάνανε οἱ Νάξιοι. Καὶ οἱ Πέρσες περάσανε ἀπὸ τὴ Χίο στὴ Νάξο καὶ ἀρχίσανε τὴν ἐπίθεση. Τοὺς ἥβρανε ὅμως γερὰ ὀχυρωμένους καὶ ἡ πολιορκία βαστοῦσε τέσσερεις μῆνες· ἐπειδὴ ὅμως ὅλα τὰ χρήματα ποὺ εἶχανε οἱ Πέρσες σωθήκανε, καὶ ὁ Ἰδιος ὁ Ἀρισταγόρας ξόδεψε πολλά, καὶ ἡ πολιορκία θὰ χρειαζότανε ἀκόμα περισσότερα, χτίσανε ἀπάνω στὸ νησὶ διάφορα τειχίσματα, ἀφήσανε μέσα σ' αὐτὰ τοὺς ἐξορίστους, καὶ γυρίσανε στὴν Ἀσία σὲ κακὴ κατάσταση.

μῆνας τέσσερας· ώς δὲ τά τε ἔχοντες ἥλθον χείματα οἱ Πέρσαι, ταῦτα παταταδεδαπάνητο σφι, καὶ αὐτῷ τῷ Ἀρισταγόρῃ προσανατίμωτο πολλά, τοῦ πλεῦνός τε ἐδέετο ἡ πολιορκίη, ἐνθαῦτα τείχεα τοῖσι φυγάσι τῶν Ναξίων οἰκοδομήσαντες ἀπαλλάσσοντο ἐς τὴν ἥπειρον, κακῶς πρήσσοντες.

35 Ἀρισταγόρης δὲ οὐκ εἶχε τὴν ὑπόσχεσιν τῷ Ἀρταφέροντι ἐκπληρῶσαι· ἂμα δὲ ἐπίεζε μιν ἡ δαπάνη τῆς στρατῆς ἀπαιτεομένη, ἀρρώδεε τε τοῦ στρατοῦ πρήστας κακῶς καὶ Μεγαβάτη διαβεβλημένος, ἐδόκεε τε τὴν βασιλῆτην τῆς Μιλήτου ἀπαιρεθῆσθαι· ἀρρώδεων δὲ τούτων ἔκαστα ἔβουλεντο ἀπόστασιν· συνέπιπτε γὰρ καὶ τὸν ἐστιγμένον τὴν κεφαλὴν ἀπίχθιοι ἐκ Σούσων παρὰ Ἰστιαίον, σημαίνοντα ἀπίστασθαι Ἀρισταγόρῃ ἀπὸ βασιλέος· ὁ γὰρ Ἰστιαῖος βουλόμενος τῷ Ἀρισταγόρῃ σημῆναι ἀποστῆναι ἄλλως μὲν οὐδαμῶς εἶχε ἀσφαλέως σημῆναι ὥστε φυλασσομένεων τῶν ὅδων, ὃ δὲ τῶν δούλων τὸν πιστότατον ἀποξηρήσας τὴν κεφαλὴν ἔστιξε καὶ ἀνέμεινε ἀναφῦναι τὰς τρίχας. Ὡς δὲ ἀνέφυσαν τάχιστα, ἀπέπεμπε ἐς Μίλητον ἐντειλάμενος αὐτῷ ἄλλο μὲν οὐδέν, ἐπεὰν δὲ ἀπίκηται ἐς Μίλητον, κελεύειν Ἀρισταγόρῳ ἔνορήσαντά μιν τὰς τρίχας κατιδέσθαι ἐς τὴν κεφαλὴν· τὰ δὲ στίγματα ἐσήμαινε, ώς καὶ πρότερον μοι εἴρηται, ἀπόστασιν. Ταῦτα δὲ ὁ Ἰστιαῖος ἐποίεε συμφροṇην ποιεύμενος μεγάλην τὴν ἐωντοῦ κατοχὴν τὴν ἐν Σούσοισι ἀποστάσιος ὧν γινομένης πολλὰς εἶχε ἐλπίδας μετήσεσθαι ἐπὶ θάλασσαν, μὴ δὲ νεωτέρον τι ποιεύσης τῆς Μιλήτου οὐδαμὰ ἐς αὐτὴν ἥξειν ἔτι ἐλογίζετο.

37 Οὕτω δὴ ἐκ τοῦ ἐμφανέος δ' Ἀρισταγόρης ἀπεστήκει, πᾶν ἐπὶ Δαρείῳ μηχανώμενος. Καὶ πρῶτα μὲν λόγω μετεὶς τὴν τυραννίδα ἰσοτυμήν ἐποίεε τῇ Μιλήτῳ, ώς ἂν ἐκόντες αὐτῷ οἱ Μιλήσιοι συναπισταί-
38 ατο, μετὰ δὲ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἰωνίᾳ τῷντὸ τοῦτο ἐποίεε· ...αὐτὸς ἐς Λακεδαιμονια τριήρει ἀπόστολος ἐγίνετο· ἔδεε γὰρ δὴ συμμαχίης τινὸς οἱ μεγάλης ἐξενρρεθῆναι.

49 Ἀπικνέεται δ' ὧν δ' Ἀρισταγόρης δ' Μιλήτου τύραννος ἐς τὴν Σπάρτην Κλεομένεος ἔχοντος τὴν ἀρχήν, τῷ δὴ ἐς λόγους ἦε· «Κλεόμενες, σπουδὴν μὲν τὴν ἐμὴν μὴ θωμάσῃς τῆς ἐνθαῦτα ἀπίξιος· τὰ γὰρ κατήκοντά ἔστι τοιαῦτα· Ἰώνων παῖδας δούλους εἶναι ἀντ' ἐλευθέρων

‘Ο ‘Αρισταγόρας δὲ μποροῦσε νὰ ἔκτελέσῃ δσα ὑποσχέθηκε στὸν 35
‘Αρταφέρνη· ἥτανε καὶ στενοχωρεμένος ἀπὸ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας,
ποὺ τοῦ ζητούσανε νὰ τὰ πληρώσῃ· φοβότανε ἀκόμα καὶ τὸ στράτευμα,
δυσαρεστημένο ἀπὸ τὴν ἀποτυχία, καὶ ἀπὸ τὸ μίσος τοῦ Μεγαβάτη.
“Αρχισε λοιπὸν νὰ ὑποπτεύεται πῶς θὰ χάσῃ καὶ τὴν τυραννία τῆς Μι-
λήτου. Γι’ αὐτοὺς δλους τοὺς φόβους σκέφτηκε νὰ ἀποστατήσῃ. Σ’ αὐτὸ
τὸ μεταξὺ ἔφτασε ταχυδρόμος ἀπὸ τὰ Σοῦσα φέρνοντας παραγγελιὰ
γραμμένη μὲ στίγματα στὸ κεφάλι του· ἡ παραγγελιὰ ἔλεγε ν’ ἀποστα-
τήσῃ ὁ ‘Αρισταγόρας ἀπὸ τὸ βασιλέα· καὶ ἥταν αὐτὴ ἀπὸ τὸν ‘Ιστιαῖο,
ποὺ δὲν εἶχε ἄλλον κανέναν τρόπο ἀσφαλῆ νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ, γιατὶ οἱ
δρόμοι ἥτανε φυλαγμένοι· γι’ αὐτὸ τὸ λόγο εἶχε ξυρίσει τὸ κεφάλι τοῦ
πιὸ πιστοῦ δούλου του, ἔγραψε μὲ στίγματα τὸ γράμμα καὶ περίμενε
τὶς τρίχες νὰ ξαναφυτρώσουνε. Ἀφοῦ ξαναγίνανε τὰ μαλλιά, τὸν ἔστει-
λε στὴ Μίλητο χωρὶς νὰ τοῦ παραγγείλη ἄλλο τίποτε, παρὰ μόνο, ἅμα
φτάση ἔκει, νὰ πῆ στὸν ‘Αρισταγόρα νὰ τοῦ ξυρίσῃ τὶς τρίχες καὶ νὰ
κοιτάξῃ ἀπάνω στὸ κεφάλι· καὶ τὰ στίγματα ἔλεγαν «ἀποστασία».
Αὐτὰ ἔκαμε ὁ ‘Ιστιαῖος, γιατὶ νόμιζε μεγάλη συμφορὰ δική του νὰ κρα-
τιέται στὰ Σοῦσα καὶ γιατὶ πολλὲς ἐλπίδες εἶχε πῶς, ἀν γινόταν ἀποστα-
σία, ὁ Δαρεῖος θὰ τὸν ἔστελνε στὴ Θάλασσα νὰ τοῦ φέρῃ τὸν ‘Αρισταγόρα.
“Οσο δύμας ἡ Μίλητος δὲν ἀποστατοῦσε, αὐτὸς θαρροῦσε πῶς ποτὲ πιὰ
δὲ θὰ ξαναπήγαινε στὸν τόπο του.

Λοιπὸν ὁ ‘Αρισταγόρας ἀποστάτησε κι ἔκανε δ, τι μποροῦσε κατὰ 37
τοῦ Δαρείου. Καὶ πρῶτα παραιτήθηκε γιὰ τὰ μάτια ἀπὸ τὴν τυραννίδα
καὶ κήρυξε ἴσονομία στὴ Μίλητο, γιὰ νὰ κάμη τοὺς Μίλησίους ν’ ἀπο-
στατήσουνε πρόθυμα κι αὐτοὶ. “Τσερα κατάλυσε τὶς τυραννίδες καὶ 38
στὴν ἄλλη ‘Ιωνία. Τότε πῆρε μιὰ τριήρη καὶ τράβηξε γιὰ τὴ Λακεδαι-
μονα· γιατὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ συμμαχία δυνατή.

3. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΩΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΑΡΔΕΩΝ (498 π. Χ.)

“Ἐρχεται λοιπὸν ὁ ‘Αρισταγόρας στὴ Σπάρτη. Εἶχε τότε τὴν ἀρ- 49
χὴ ὁ Κλεομένης καὶ μ’ αὐτὸν ἀνταμώθηκε καὶ τοῦ εἶπε: « Κλεομένη,
μὴν παραξενευτῆς ἀν ἡρθα ἐδῶ βιαστικός· ἡ περίσταση μὲ ἀνάγκασε
νὰ τὸ κάμω. Τὸ νὰ γίνουνε δοῦλοι οἱ ἐλεύθεροι ‘Ιωνες εἶναι ντροπή,
καὶ πάρα πολὺ μεγάλη λύπη σ’ ἐμᾶς τοὺς ‘Ιωνες, καὶ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς
“Ελληνες περισσότερο σὲ σᾶς τοὺς Σπαρτιάτες, ποὺ εἰσαστε πρωτο-

δῆνειδος καὶ ἄλγος μέγιστον μὲν αὐτοῖσι ήμῖν, ἔτι δὲ τῶν λοιπῶν ὑμῖν, δσω προέστατε τῆς Ἑλλάδος· νῦν δὲ πρός θεῶν τῶν Ἑλληνίων ὁνδασθε "Ιωνας ἐκ δουλοσύνης, ἀνδρας ὁμαίμονας".

50 *Κλεομένης δὲ ἀμείβετο τοισίδε· «Ω̄ ξεῖνε Μιλήσιε, ἀναβάλλομαι τοι ἐς τρίτην ἡμέρην υποκρινέσθαι».* Τότε μὲν ἐς τοσοῦτο ἥλασαν, ἐπει τε δὲ ἡ κυρή ἡμέρη ἐγένετο· τῆς υποκρίσιος καὶ ἥλθον ἐς τὸ συγκείμενον, εἴρετο δὲ *Κλεομένης τὸν Ἀρισταγόρην*, διόσων ἡμερέων ἀπὸ θαλάσσης τῆς Ἰώνων ὀδὸς εἴη παρὰ βασιλέα· δὲ δὲ *Ἀρισταγόρης τὰλλα ἐών σοφός καὶ διαβάλλων ἔκεινον εδὲ ἐν τούτῳ ἐσφάλη· χρεὼν γάρ μιν μὴ λέγειν τὸ ἐόν, βουλόμενόν γε Σπαρτιήτας ἔξαγαγεῖν ἐς τὴν Ἀσίην, λέγει δὲ ὃν τριῶν μηνῶν φὰς εἶναι τὴν ἀνοδον· δὲ δὲ ὑπαρπάσας τὸν ἐπίλοιπον λόγον, τὸν δὲ *Ἀρισταγόρης ὕφρητο λέγειν περὶ τῆς ὁδοῦ*, εἰπε· «Ω̄ ξεῖνε Μιλήσιε, ἀπαλλάσσοε ἐκ Σπάρτης πρὸ δύντος ἡλίου· οὐδένα γάρ λόγον εὐεπέα λέγεις Λακεδαιμονίοισι, ἔθέλων σφέας ἀπὸ θαλάσσης τριῶν μηνῶν ὁδὸν ἀγαγεῖν».*

97 *'Εν τούτῳ δὴ τῷ καιρῷ δὲ Μιλήσιος Ἀρισταγόρης ὑπὸ Κλεομένεος τοῦ Λακεδαιμονίου ἔξειλαθεὶς ἐκ τῆς Σπάρτης ἀπίκετο ἐς Ἀθήνας· αὕτη γὰρ η πόλις τῶν λοιπέων ἐδυνάστενε μέγιστον.* Ἐπελθὼν δὲ ἐπὶ τὸν δῆμον δὲ *Ἀρισταγόρης ταῦτα ἔλεγε τὰ καὶ ἐν τῇ Σπάρτῃ περὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ καὶ τοῦ πολέμου τοῦ Περσικοῦ*, ὡς οὕτε ἀσπίδα οὔτε δόρυ νομίζουσι, εὐπετέες τε χειρωθῆναι εἴησαν· ταῦτα τε δὴ ἔλεγε καὶ πρὸς τοῖσι τάδε, ὡς οἱ Μιλήσιοι τῶν Ἀθηναίων εἰσὶ ἄποικοι, καὶ οἰκός σφεας εἴη δύνεσθαι δυναμένους μέγα· καὶ οὐδὲν δ τι οὐκ ὑπίσχετο οὐα κάρτα δεόμενος, ἐς δ ἀνέπεισέ σφεας· πολλοὺς γάρ οἰκε εἶναι εὐπετέστερον διαβάλλειν η ἔνα, εἰ δὲ Κλεομένεα μὲν τὸν Λακεδαιμόνιον μοῦνον οὐκ οἰός τε ἐγένετο διαβάλειν, τρεῖς δὲ μνιάδας Ἀθηναίων ἐποίησε τοῦτο. Ἀθηναῖοι μὲν δὴ ἀναπεισθέντες ἐψηφίσαντο εἴκοσι νέας ἀποστεῖλαι βοηθοὺς Ἰωσι, στρατηγὸν ἀποδέξαντες αὐτῶν εἶναι Μελάνθιον ἄνδρα τῶν ἀστῶν ἐόντα τὰ πάντα δόκιμον· αὗται δὲ αἱ νέες ἀρχὴ κακῶν ἐγένοντο "Ἑλλησί τε καὶ βαρβάροισι.

98 *'Αρισταγόρης δὲ προπλώσας ἀπίκετο ἐς τὴν Μίλητον· ...Οἱ τε Ἀθηναῖοι ἀπίκοντο εἴκοσι νησού, ἀμα ἀγόμενοι Ἐρετριέων πέντε τριήρεας, οἱ οὖς τὴν Ἀθηναίων χάριν ἐστρατεύοντο, ἀλλὰ τὴν αὐτῶν Μιλη-*

στάτες τῆς Ἑλλάδας Λοιπὸν γιὰ τὸ δόνομα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν λυτρώ-
σετε ἀπὸ τὴ δουλεία τοὺς Ἱωνες, ποὺ ἔχουνε τὸ ἵδιο αἷμα μὲ σᾶς».

Στὰ λόγια τοῦ Ἀρισταγόρα ὁ Κλεομένης ἀποκρίθηκε: «Ὦ ξένε 50
Μιλήσιε, σὲ τρεῖς μέρες θὰ σου δώσω ἀπόκριση». Αὐτοῦ σταμάτησε ἡ
διμιλία τους. «Αμα ἔφτασε ἡ μέρα τῆς ἀπόκρισης καὶ σμίξανε στὸ συμ-
φωνημένο τόπο, ρώτησε ὁ Κλεομένης τὸν Ἀρισταγόρα πόσων ἡμερῶν
δρόμος εἶναι νὰ ἀνεβῇ κανεὶς ἀπὸ τὰ Ἱωνικὰ παράλια ὡς τὴν πρωτεύ-
ουσα τοῦ βασιλέα. Ὁ Ἀρισταγόρας, ἀν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πονηρός, σὲ
τοῦτο λάθεψε· γιατί, ἀν ἥθελε νὰ παρασύρῃ τοὺς Σπαρτιάτες ἀπὸ τὴν
πατρίδα τους στὴν Ἄσια, δὲν ἔπρεπε νὰ εἰπῇ τὴν ἀλήθεια· ὅμως τὴν
εἶπε, πῶς εἶναι ἀπόσταση τριῶν μηνῶν. Τότε ὁ Κλεομένης τοῦ ἔκοψε τὸ
λόγιο καὶ τοῦ εἶπε: «Ὦ ξένε Μιλήσιε, πρὶν βασιλέψῃ ὁ ἥλιος νὰ βρεθῆς
ἔξω ἀπὸ τὴ Σπάρτη· δὲ μολογᾶς εὔκολα πράματα θέλοντας νὰ τρα-
βήξῃς τοὺς Σπαρτιάτες τριῶν μηνῶν πορεία μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα».

Ἄφοῦ ὁ Ἀρισταγόρας διώχτηκε ἔτσι ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ἥρθε στὴν 97
Ἀθήνα· γιατὶ αὐτὴ ἡ πόλη ἦταν ἡ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ δλες. Παρουσιάστη-
κε στὴ συνέλευση τοῦ λαοῦ κι ἔλεγε τὰ ἴδια, ὅσα εἶπε στὴ Σπάρτη,
προσθέτοντας ἀκόμα πῶς οἱ Μιλήσιοι εἶναι ἀποικοι τῶν Ἀθηναίων⁸
καὶ πρέπει αὐτοὶ νὰ τοὺς σώσουνε μὲ τὴ μεγάλη δύναμη ποὺ ἔχουνε.
Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀρισταγόρας βρισκόταν στὰ στενά, ἔδινε καθε λογῆς
ὑπόσχεση, ὡσπου τέλος τοὺς ἔπεισε. Καὶ φάνεται, εἶναι ἀλήθεια,
πῶς εὐκολώτερο εἶναι νὰ γελάσῃ κανεὶς πολλούς, παρὰ ἔναν ἀνθρώπο
μοναχό, ἀφοῦ ἔνα Σπαρτιάτη δὲ μπόρεσε ἐκεῖνος νὰ γελάσῃ, καὶ σὲ
τριάντα χιλιάδες Ἀθηναίους⁹ τὸ πέτυχε. Λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι δεχτήκανε
νὰ στείλουνε εἴκοσι πλοῖα βοήθεια στοὺς Ἱωνες, καὶ διωρίσανε στρατηγὸ τὸ
Μελάνθιο, ἔναν ἀπὸ τοὺς ἔξοχους συμπολίτες τους. Τὰ πλοῖα αὐτὰ στα-
θήκανε ἡ ἀρχὴ τόσων κακῶν καὶ στοὺς Ἑλληνες καὶ στοὺς βαρβάρους.

Ο Ἀρισταγόρας κίνησε πρῶτος καὶ ἔφτασε στὴ Μίλητο· ἐκεῖ 98
φτάσανε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ εἴκοσι πλοῖα καὶ μαζὶ μ’ αὐτὰ πέντε 99
τριήρεις ἀκόμα σταλμένες ἀπὸ τοὺς Ἐρετριεῖς. Ἐλαβαν αὐτοὶ μέρος
στὴν ἐκστρατεία ὅχι ἀπὸ ἀγάπη στοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ στοὺς ἵδιους
Μιλήσιους, ποὺ θέλανε νὰ τοὺς ἀνταποδώσουνε κάποια χάρη. Οἱ Μιλή-
σιοι δηλαδὴ εἶχανε βοηθήσει πρωτύτερα τοὺς Ἐρετριεῖς νὰ βαστάξουνε
τὸν πόλεμο ποὺ εἶχανε μὲ τοὺς Χαλκιδεῖς, καὶ οἱ Σάμιοι τότε βοηθού-
σανε αὐτοὺς καὶ οἱ Μιλήσιοι τοὺς ἄλλους. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι
μὲ τοὺς Ἐρετριεῖς καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συμμάχους συναχτήκανε στὴ

σίων, ὁφειλόμενά σφι ἀποδιδόντες (οἱ γὰρ δὴ Μιλήσιοι πρότερον τοῖσι Ἐρετριεῦσι τὸν πρὸς Χαλκιδέας πόλεμον συνδιήνεικαν, ὅτε περ καὶ Χαλκιδεῦσι ἀντία Ἐρετριέων καὶ Μιλησίων Σάμιοι ἐβοήθεον), οὐτοι ὥν ἐπεί τέ σφι ἀπίκοντο καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι παρῆσαν, ἐποιέετο στρατηγὸν ὁ Ἀρισταγόρης ἐς Σάρδις· αὐτὸς μὲν δὴ οὐκ ἐστρατεύετο, ἀλλ’ ἔμενε ἐν Μιλήτῳ, στρατηγὸν δὲ ἄλλους ἀπέδεξε Μιλησίων εἶναι, τὸν ἑωντοῦ τε ἀδελφέὸν Χαροπῖνον καὶ τῶν ἄλλων ἀστᾶν Ἐρμό-φαντον.

100 'Απικόμενοι δὲ τῷ στόλῳ τούτῳ Ἰωνες ἐς Ἐφεσον πλοῖα μὲν κατέλιπον ἐν Κορησσῷ τῆς Ἐφεσίης, αὐτοὶ δὲ ἀνέβαινον χειρὶ πολλῇ ποιεύμενοι Ἐφεσίους ἡγεμόνας· πορευόμενοι δὲ παρὰ ποταμὸν Κα-στριον, ἐνθεῦτεν ἐπεὶ τε ὑπερβάντες τὸν Τμῆλον ἀπίκοντο, αἰρέοντες Σάρδις οὐδενός σφι ἀντιωθέντος, αἰρέονται δὲ χωρὶς τῆς ἀκροπόλιος τάλλα πάντα· τὴν δὲ ἀκρόπολιν ἐρούντεο αὐτὸς Ἀρταφέρνης, ἔχων δύναμιν ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγην.

101 Τὸ δὲ μὴ λεγατῆσαι ἐλόντας σφέας τὴν πόλιν ἔσχε τόδε· ήσαν ἐν τῇσι Σάρδισι οἰκίαι αἱ μὲν πλεῦνες καλάμιαι, δσαι δ' αὐτέων καὶ πλήνθιναι ἦσαν, καλάμου εἰχον τὰς δροφάς· τούτων δὴ μίαν τῶν τις στρατιωτέων ὡς ἐνέπρησε, αὐτίκα ἀπ' οἰκίῃς ἐς οἰκίῃν ἵὸν τὸ πῦρ ἐπενέμετο τὸ ἀστυν πᾶν· καιομένουν δὲ τοῦ ἀστεος οἱ Λυδοὶ τε καὶ δσαι Περσέων ἐνῆσαν ἐν τῇ πόλι, ἀπολαμψθέντες πάντοθεν ὥστε τὰ περιέσχατα νεμομένουν τοῦ πυρὸς καὶ οὐκ ἔχοντες ἐξήλυσιν ἐκ τοῦ ἀστεος, συνέργεον ἐς τὴν ἀγορὴν καὶ ἐπὶ τὸν Πακτωλὸν ποταμὸν... Οἱ δὲ Ἰωνες δρέοντες τοὺς μὲν τῶν πολεμίων ἀμνομένους, τοὺς δὲ σὺν πλήθει πολλῷ προσφερομένους ἐξανεχώρησαν δείσαντες πρὸς τὸ οὖρος τὸ Τμῆλον καλεόμενον, ἐνθεῦτεν δὲ ὑπὸ νύκτα ἀπαλλάσσοντο ἐπὶ τὰς νέας.

102 Καὶ Σάρδιες μὲν ἐνεπρήσθησαν, ἐν δὲ αὐτῇσι καὶ ἵὸν ἐπιχωρίης θεοῦ Κυβήβης, τὸ σκηνητόμενοι οἱ Πέρσαι ὕστερον ἀντενεπίμπρασαν τὰ ἐν Ἑλλησι ἱδά. Τότε δὲ οἱ Πέρσαι οἱ ἐντὸς "Αλυος ποταμοῦ νομοὺς ἔχοντες προπονθανόμενοι ταῦτα συνηλίζοντο καὶ ἐβοήθεον τοῖσι Λυδοῖσι· καὶ κως ἐν μὲν Σάρδισι οὐκέτι ἔόντας τοὺς Ἰωνας εὑρόσκοντι, ἐπόμενοι δὲ κατὰ στίβον, αἰρέονται αὐτοὺς ἐν Ἐφέσῳ· καὶ ἀντετάχθη-

Μίλητο, ἀρχισε ή ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σάρδεων. Ὁ ἔδιος ὁ Ἀρισταγόρας δὲν ἔλαβε μέρος σ' αὐτῇ· ἔμεινε στὴ Μίλητο καὶ διώρισε ἄλλους στρατηγοὺς τῶν Μιλησίων, τὸν ἀδερφό του Χαροπίνο καὶ ἕναν ἄλλο συμπολίτη του, τὸν Ἐρμόφαντο.

Ἄφοῦ φτάσανε οἱ "Ιωνες μ'" αὐτὸ τὸ στόλο στὴν Ἐφεσο ἀφήσανε 100 τὰ πλοῖα στὴν Κορησσόδ¹⁰ τῆς Ἐφεσίας χώρας, κι αὐτὸι μὲ πολλὲς δυνάμεις ἀνεβαίνανε ἔχοντας ὁδηγοὺς κατοίκους τῆς Ἐφέσου. Ἡ πορεία τους ἀκολουθοῦσε τὸν ποταμὸ Καθαρίο¹¹. Ἀπὸ κεῖ, ἀφοῦ περάσανε τὸν Τμῶλο, φτάνοντας στὶς Σάρδεις, τὶς κυριεύουντες χωρὶς καμιὰν ἀντίσταση, ὅχι ὅμως καὶ τὴν ἀκρόπολη, ποὺ τὴ φύλαγε ὁ ἔδιος ὁ Ἀρταφέρηνς μὲ ὅχι λίγη πολεμικὴ δύναμη.

Ἄφοῦ κυριέψανε τὴν πόλη, ἔνα περιστατικὸ τοὺς ἐμπόδισε νὰ τὴ 101 διαρπάσουνε. Τὰ περισσότερα σπίτια στὶς Σάρδεις εἶναι ἀπὸ καλάμια, καὶ ὅσα εἶναι ἀπὸ πλίθρες ἔχουντες κι αὐτὰ καλαμένια τὴ σκεπή. Σ' ἔνα ἀπ' αὐτὰ τὰ σπίτια κάποιος στρατιώτης ἔβαλε φωτιά· ἀμέσως αὐτὴ ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι ἀπλώθηκε παντοῦ. Ἔνῳ ἔτσι καιγότανε ἡ πόλη, οἱ κλεισμένοι στὴν ἀκρόπολη Λυδοὶ καὶ Πέρσες, ὅσοι βρεθήκανε ἔκει, στενεμένοι ἀπὸ τὴ φωτιά, ποὺ ἔφτανε ἵσαμε τὰ ἀκρινὰ τῆς πόλης, καὶ μὴ βρίσκοντας διαφυγή, συντρέχανε στὴν ἀγορὰ καὶ στὴν ἀκρη τοῦ ποταμοῦ Πακτωλοῦ. Οἱ "Ιωνες βλέποντας τοὺς ἔχθρούς, ἄλλους νὰ ἀντιστέκουνται καὶ ἄλλους, πολὺ πλῆθος, νὰ ἔρχονται καταπάνω τους, φοβηθήκανε καὶ τραβηγτήκανε στὸν Τμῶλο τὸ βουνό· ἀπὸ κεῖ τὴ νύχτα φύγανε γιὰ τὰ πλοῖα τους.

"Ετσι καήκανε οἱ Σάρδεις καὶ μαζὶ μὲ τὴν πόλη κάηκε καὶ ὁ ναὸς 102 κάποιας ἑγχώριας θεᾶς, τῆς Κυβέρνητ¹². αὐτὸ τὸ κάψιμο τοῦ ναοῦ εἴχανε πρόφαση ὕστερα οἱ Πέρσες νὰ καῦνε κι αὐτὸι τοὺς ναοὺς στὴν Ἑλλάδα. Οἱ Πέρσες στρατιώτες, ποὺ φυλάγανε τὰ χωριὰ δυτικὰ ἀπὸ τὸν "Αλυ ποταμό¹³, μαθαίνοντας αὐτά, συναζόντανε καὶ τρέχανε βοήθεια τῶν Λυδῶν· ἀλλὰ δὲν ἤβρανε πιὰ τοὺς "Ιωνες στὶς Σάρδεις, ὅμως ἀκολουθώντας καταπόδι τοὺς προφτάσανε στὴν Ἐφεσο. Ἐκεῖ οἱ "Ιωνες προβάλλανε ἀντίσταση, ἀλλὰ νικηθήκανε στὴ μάχη καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς σκοτώθήκανε. "Οσοι σωθήκανε, σκορπιστήκανε σὲ διάφορες πολιτεῖες.

"Ὕστερα ἀπ' αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι παραιτήσανε τέλεια τοὺς "Ιωνες, 103 καὶ δὲν ἤθελαν πιὰ νὰ τοὺς βοηθήσουνε, ἀν καὶ ὁ Ἀρισταγόρας ἔστελνε ἐπίτηδες καὶ τοὺς παρακαλοῦσε. Οἱ "Ιωνες ὅμως, μ' ὅλο ποὺ χάσανε τὴ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων, ἀφοῦ ὅσα εἴχανε κάμει τοῦ Δαρείου δὲν

σαν μὲν οἱ Ἱωνεῖς, συμβαλόντες δὲ πολλὸν ἐσσώθησαν· καὶ πολλοὺς αὐτῶν οἱ Πέρσαι φονεύοντι... Οἱ δὲ αὐτῶν ἀπέφυγον τὴν μάχην, ἐσκεδάσθησαν ἀνὰ τὰς πόλιας.

103 Τότε μὲν δὴ οὕτω ἡγωνίσαντο, μετὰ δὲ Ἀθηναῖοι μὲν τὸ παράπαν ἀπολιπόντες τοὺς Ἱωνας ἐπικαλεομένου σφέας πολλὰ δι' ἄγγέλων Ἀρισταγόρεω οὐκ ἔφασαν τιμωρήσειν σφίσι. Ἱωνεῖς δὲ τῆς Ἀθηναίων συμμαχής στερηθέντες (οὕτω γάρ σφι ὑπῆρχε πεποιημένα ἐς Δαρεῖον) οὐδέν δὴ ἐσσον τὸν πρός βασιλέα πόλεμον ἐσκευάζοντο· πλώσαντες δὲ ἐς τὸν Ἑλλήσποντον Βυζάντιον τε καὶ τὰς ἄλλας πόλις ἀπάσας τὰς ταύτης ὑπ' ἑωντοῖσι ἐποίησαντο, ἐκπλώσαντές τε ἔξω τὸν Ἑλλήσποντον Καρίης τὴν πολλὴν προσεκτήσαντο σφίσι σύμμαχον εἶναι· καὶ γὰρ τὴν Καῦνον πρότερον οὐ βουλομένην συμμαχέειν, ὡς ἐνέπρησαν τὰς Σάρδις, τότε σφι καὶ αὐτῇ προσεγένετο.

105 Βασιλεῖ δὲ Δαρείῳ ὡς ἐξηγγέλθη Σάρδις ἀλούσας ἐμπεποῆσθαι ὑπὸ τε Ἀθηναίων καὶ Ἰώνων, τὸν δὲ ἥγεμόνα γενέσθαι τῆς συλλογῆς, ὥστε ταῦτα συνυφανθῆναι, τὸν Μιλήσιον Ἀρισταγόρην, πρῶτα μὲν λέγεται αὐτὸν, ὡς ἐπύθετο ταῦτα, Ἰώνων οὐδένα λόγον ποιησάμενον, εὗρε εἰδότα, ὡς οὗτοί γε οὐ καταποτεῖξονται ἀποστάντες, εἴρεσθαι, οἰτινες εἰεν οἱ Ἀθηναῖοι, μετὰ δὲ πυθόμενον αἰτῆσαι τὸ τόξον, λαβόντα δὲ καὶ ἐπιθέντα δῖστον ἀνω ἐς τὸν οὐρανὸν ἀπεῖναι, καὶ μιν ἐς τὸν ἥρδα βάλλοντα εἰπεῖν «Ὥ Ζεῦ, ἐκγενέσθαι μοι Ἀθηναίον τίσασθαι»· εἴπαντα δὲ ταῦτα προστάξαι ἐνὶ τῶν θεραπόντων δείπνου προκειμένου αὐτῷ ἐς τρίς ἐκάστοτε εἰπεῖν· «Δέσποτα, μέμνεο τῶν Ἀθηναίων».

τοὺς δίνανε πιὰ καμιὰν ἐλπίδα γιὰ ν' ἀλλάξουνε διαγωγή, ἔξακολουθούσανε μὲ τὸν ἕδιο ζῆλο τὸν πόλεμο κατὰ τοῦ βασιλέα. Λοιπὸν στείλανε πλοῖα στὸν Ἐλλήσποντο καὶ ὑποτάξανε τὸ Βυζάντιο καὶ τὶς ἀλλες ἐκεῖ τριγύρω πόλεις. Ἀπὸ τὸν Ἐλλήσποντο ὑποχρεώσανε νὰ μποῦνε στὴ συμμαχία τους τὰ περισσότερα μέρη τῆς Καρίας, ἀκόμα καὶ τὴν πόλη Καῦνο¹⁴, ποὺ ὡς τότε ἀρνιότανε νὰ συμμαχήσῃ· ἀμα δμως οἱ Σάρδεις καήκανε, τότε προσχώρησε κι αὐτή.

"Αμα ἔφτασε στὸ βασιλέα Δαρεῖο ἡ εἰδήση πῶς οἱ Σάρδεις εἴ- 105 χανε κυριευθῆ καὶ καήκανε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἰωνες, καὶ πῶς αἴτιος τοῦ κακοῦ ἦταν ὁ Μιλήσιος Ἀρισταγόρας, λένε πῶς γιὰ τοὺς Ἰωνες δὲ φρόντισε καθόλου, βέβαιος πῶς αὐτοὶ δὲ θὰ μένανε ἀτιμώρητοι γιὰ τὴν ἀποστασία τους, ἀλλὰ ρώτησε ποιοί εἶναι αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀφοῦ τοῦ τὸ εἴπανε, γύρεψε τὸ τέξο του· τὸ πῆρε στὰ χέρια, ἔβαλε ἀπάνω ἔνα βέλος καὶ τὸ τίναξε ψηλὰ στὸν οὐρανό· καὶ ἐνῶ τὸ βέλος ἔσκιζε τὸν ἀέρα, εἶπε: « Ὡ Δία, ἀξίωσέ με νὰ ἔχωικηθῶ τοὺς Ἀθηναίους ». Εἶπε αὐτὰ καὶ ὅστερα παράγγειλε σ' ἔναν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του, ἀμα κάθεται νὰ φάνη στὸ τραπέζι, τρεῖς φορὲς νὰ τοῦ λέη: « Ἀφέντη, μὴ ἔχνας τοὺς Ἀθηναίους ».

παλαιάς αρχαίας αναμνήσεως της θερινής εποχής που μετέβη μέσα στην πόλη την παλαιά πόλη της Αιγαίου πατέρα της οποίας ήταν η Κύπρος αλλά και συνέβησε στην αναδημόσια πόλη της Αθηναϊκής Ελλάδας ότι η παλαιά πόλη της Αιγαίου πατέρα της ήταν η παλαιά πόλη της Αθηναϊκής Ελλάδας.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΕΚΤΗ, ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΕΡΑΤΩ

7 Οι μὲν δὴ [Πέρσαι] ἐπὶ τὴν Μίλητον καὶ τὴν ἄλλην Ἰωνίην ἐστράτευον, Ἱωνες δὲ πυνθανόμενοι ταῦτα ἔπειμπον προβούλους σφέων αὐτῶν ἐς Πανιώνιον. Ἀπικομένοισι δὲ τούτοισι ἐς τοῦτον τὸν χῶρον καὶ βουλευομένοισι ἔδοξε πεζὸν μὲν στρατὸν μὴ συλλέγειν ἀντίξοον Πέρσησι, ἀλλὰ τὰ τείχεα δύνεσθαι αὐτὸνς Μιλησίους, τὸ δὲ ναυτικὸν πληροῦν ὑπολειπομένους μηδεμίᾳν τῶν νεῶν, πληρώσαντας δὲ συλλέγεσθαι τὴν ταχίστην ἐς Λάδην, προναυμαχήσοντας Μιλήτου· ἡ δὲ Λάδη ἐστὶ νῆσος σμικρὴ ἐπὶ τῇ πόλι τῇ Μιλησίων κειμένη.

18 Οἱ δὲ Πέρσαι ἐπει τε τῇ ναυμαχίῃ ἐνίκων τοὺς Ἱωνας, τὴν Μίλητον πολιορκέοντες ἐκ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ ὑπορύσσοντες τὰ τείχεα καὶ παντοίας μηχανὰς προσφέροντες αἰρέοντις κατ' ἀκρης ἔκτῳ ἔτει ἀπὸ τῆς ἀποστάσιος τῆς Ἀρισταγόρεω, καὶ ἡνδραποδίσαντο τὴν 20 πόλιν... Ἐνθεῦτεν οἱ ζωγρηθέοντες τῶν Μιλησίων ἤγοντο ἐς Σοῦσα· βασιλεὺς δέ σφεας Ιαρεῖος κακὸν οὐδὲν ἀλλο ποιήσας κατοίκισε ἐπὶ τῇ Ἐρυθρῇ καλεομένῃ θαλάσσῃ, ἐν Ἀμπη πόλι, παρ' ἦν Τίγρης ποταμὸς παραρρέων ἐς θάλασσαν ἔξειε... Ἀθηναῖοι δὲ δῆλον ἐποίησαν ὑπεραχθεσθέντες τῇ Μιλήτου ἀλώσι τῇ τε ἀλλη πολλαχῆ, καὶ δὴ καὶ ποιήσαντι Φρυνίχῳ δρᾶμα «Μιλήτου ἀλωσιν» καὶ διδάξαντι ἐς δάκρυνά τε ἔπεισε τὸ θέντρον καὶ ἐζημίωσάν μιν ὡς ἀναμνήσαντα οἰκεῖα κακὰ χιλῆσι δραχμῆσι, καὶ ἐπέταξαν μηκέτι μηδένα χρᾶσθαι τούτῳ τῷ δράματι.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΩΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΟ ΠΡΩΤΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΜΙΛΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΥΠΟΤΑΞΗ ΤΗΣ ΙΩΝΙΑΣ

Αφοῦ οἱ στρατηγοὶ τῶν Περσῶν συνάξανε κι ἐνώσανε τὶς δυ- 7 νάμεις τους, ξεκινήσανε κατὰ τῆς Μιλήτου, λιγότερη ἔγνοια ἔχοντας γιὰ τὶς ἄλλες πόλεις. Ἀκούγοντας αὐτὰ οἱ Ἰωνες ἀποφασίσανε πεζὸς στρατὸν νὰ μὴ συνάξουνε κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ Μιλήσιοι δμως νὰ φυλᾶνε τὰ τείχη τῆς Μιλήτου· δσο γιὰ τὸ ναυτικό, νὰ ἐτοιμάσουνε δλα τὰ πλοῖα χωρὶς ἔξαιρεση, καὶ ἅμα εἶναι ἐτοιμα, νὰ συναντηθοῦνε τὸ γρηγορώτερο στὴ Λάδη, μὲ σκοπὸν νὰ ναυμαχήσουνε ὑπερασπίζοντας τὴ Μίλητο. Ἡ Λάδη¹⁵ εἶναι μικρὸν νησὶ ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Μιλήσιων.

Οἱ Πέρσες νικήσανε στὴ ναυμαχία τοὺς Ἰωνες, κι ἀρχίσανε νὰ 18 πολιορκοῦνε τὴ Μίλητο ἀπὸ ξηρὰ καὶ ἀπὸ θάλασσα· σκάβοντας ἀπὸ κάτω στὰ τείχη καὶ μὲ διάφορες μηχανὲς κυριεύουν ἐπὶ τέλους τὴν πόλη καὶ πουλοῦν ὡς δούλους τοὺς κατοίκους· αὐτὸς δὲ χρόνος ἦταν δὲ ἔκτος ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀρισταγόρα... "Οσους Μι- 20 λησίους πιάσανε ζωντανοὺς τοὺς στείλανε στὰ Σοῦσα. Ὁ βασιλέας Δαρεῖος δμως, χωρὶς κανένα δλλο κακὸ νὰ τοὺς κάμη, τοὺς κατοίκους γύρω στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα, κοντὰ στὴν πόλη Ἀμπη· ἀπὸ κεῖ περνάει καὶ δὲ Τίγρης ποταμὸς καὶ χύνεται στὴ θάλασσα. Οἱ Ἀθηναῖοι λυπη- 21 θήκανε πολὺ γιὰ τὸ πάρσιμο τῆς Μιλήτου καὶ δείξανε τὴ λύπη τους μὲ πολλοὺς τρόπους· νά ἔνα παράδειγμα· δταν δὲ ποιητὴς Φρύνιχος¹⁶ παράστησε τὸ δράμα του "Ἀλωσις τῆς Μιλήτου", τὸ ἀθηναϊκὸ κοινὸ ξέσπασε σὲ κλάματα, καὶ ἡ πόλη καταδίκασε τὸν ποιητὴ σὲ χίλιες δραχμὲς πρόστιμο, γιατὶ τοὺς θύμισε οἰκιακές συμφορές, καὶ τοῦ ἀπαγορέψανε δλλη φορὰ τὴν παράσταση τοῦ ἔργου.

- 31 ‘Ο δὲ ναυτικὸς στρατὸς ὁ Περσέων χειμερίσας περὶ Μίλητον τῷ δευτέρῳ ἔτει ὡς ἀνέπλωσε, αἰδέει εὐπετέως τὰς νήσους τὰς πρὸς τῇ 32 ἡπείρῳ κειμένας, Χίον καὶ Λέσβον καὶ Τένεδον... Ὡς γὰρ δὴ ἐπεκράτησαν τῶν πολίων... ἐνεπίμπρασαν αὐτοῖσι ἰδοῖσι. Οὕτω δὴ τὸ τρίτον ‘Ιωνες κατεδουλώθησαν, πρῶτον μὲν ὑπὸ Λινδῶν, δίς δὲ ἐπεξῆς τότε ὑπὸ Περσέων.
- 33 ‘Απὸ δὲ Ἰωνίης ἀπαλλασσόμενος δὲ ναυτικὸς στρατὸς τὰ ἐπ’ ἄριστερὰ ἐσπλώντι τοῦ Ἑλλησπόντου αἰρεει πάντα τὰ γὰρ ἐπὶ δεξιὰ ἀντοῖσι [τοῖσι] Πέρσησι ὑποχείρια ἦν γεγονότα κατ’ ἥπειρον. Εἰσὶ δὲ ἐν τῇ Ἐνδώπῃ αἱδε τοῦ Ἑλλησπόντου· Χερσόνησός τε, ἐν τῇ πόλεις συγχαί ἔνεισι, καὶ Πέρινθος καὶ τὰ τείχεα τὰ ἐπὶ Θρηίκης καὶ Σηλυβρίη τε καὶ Βυζάντιον.
- 42 Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο... ‘Αρταφέρης ὁ Σαρδίων ὑπαρχος μεταπεμψάμενος ἀγγέλους ἐκ τῶν πολίων συνθήκας σφίσι αὐτοῖσι τοὺς Ἰωνας ἡράγκασε ποιέσθαι, ἵνα δωσίδικοι εἰεν καὶ μὴ ἀλλήλους φέροιεν τε καὶ ἀγοιεν. Ταῦτά τε ἡράγκασε ποιέιν, καὶ τὰς χώρας σφέων μετρήσας κατὰ παρασάγγας, τοὺς καλέοντις οἱ Πέρσαι τὰ τριήκοντα στάδια, κατὰ δὴ τούτους μετρήσας φέροντες ἔταξε ἐκάστοισι, οἱ κατὰ χώρην διατελέουσι ἔχοντες ἐκ τούτου τοῦ χρόνου αἱεὶ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ὡς ἐτάχθησαν ἐξ Ἀρταφέρνεος, ἐτάχθησαν δὲ σχεδὸν κατὰ τὰ αὐτὰ τὰ καὶ πρότερον εἶχον. Καὶ σφι ταῦτα μὲν εἰρηναῖα ἦν.
- 43 ‘Αμα δὲ τῷ ἔαρι τῶν ἄλλων καταλελυμένων στρατηγῶν ἐκ βασιλέος Μαρδόνιος δὲ Γωρδύνεω κατέβαινε ἐπὶ θάλασσαν, στρατὸν πολλὸν μὲν κάρτα πεζὸν ἄμα ἀγόμενος, πολλὸν δὲ ναυτικόν, ἡλικίην τε νέος ἐὼν καὶ νεωστὶ [λαβὼν] βασιλέος Δαρείον θυγατέρᾳ Ἀρταζώστρην. Ἀγων δὲ τὸν στρατὸν τοῦτον δὲ Μαρδόνιος ἐπει τε ἐγένετο ἐν τῇ Κιλικίῃ, αὐτὸς μὲν ἐπιβὰς ἐπὶ νεὸς ἐκομίζετο ἄμα τῇσι ἄλλησι τηνσί, στρατιὴν δὲ τὴν πεζὴν ἄλλοι ἡγεμόνες ἦγον ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον. Ὡς δὲ παραπλώων τὴν Ἀσίην ἀπίκετο δὲ Μαρδόνιος ἐς τὴν Ἰωνίην... τοὺς τυράννους τῶν Ἰώνων καταπαύσας πάντας δημοκρατίας κατίστα ἐς τὰς πόλιας. Ταῦτα δὲ ποιήσας ἡπείγετο ἐς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὡς δὲ συνελέχθη μὲν

‘Ο ναυτικός στρατός τῶν Περσῶν, ἀφοῦ ξεχείμασε γύρω στὴ Μί- 31 λητο, τὸν ἀκόλουθο χρόνο κάνοντας πανιὰ κυρίεψε εὔκολα τὰ νησιά ποὺ βρίσκονται κοντὰ στὴν Ξηρά, τὴ Χίο, Λέσβο καὶ Τένεδο. “Οσες 32 πάλι πόλεις τῆς Ξηρᾶς τὶς παίρνανε οἱ Πέρσες μὲ πόλεμο, βάζανε φωτιὰ καὶ τὶς καίγανε μαζὶ μὲ τοὺς ναούς τους.” Ετσι τρίτη φορὰ πέσανε στὴ δουλεία οἱ Ἰωνες, πρῶτα ἀπὸ τοὺς Λυδούς¹⁷ καὶ δυὸ φορὲς ὑστεραὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσες¹⁸.

Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ἰωνία ὁ ναυτικὸς στρατός, ἄρχισε νὰ κυριεύῃ 33 ὅσες πόλεις εἶναι ἀριστερὰ μπαίνοντας στὸν ‘Ελλήσποντο· οἱ ἄλλες ποὺ βρίσκονται δεξιὰ κατὰ τὴν Ἀσία ἥταν ὑποταγμένες στοὺς Πέρσες. Ἀπὸ τὶς ἄλλες πρὸς τὸ μέρος τῆς Εὐρώπης ποὺ κυριευτήκανε εἶναι ὅλες οἱ πόλεις τῆς Χερσονήσου καὶ ὑστεραὶ ἡ Πέρινθος, τὰ φρούρια τῆς Θράκης, ἡ Σηλυβρία καὶ τὸ Βυζάντιο.

Τότε ὁ Ἀρταφέρνης, διοικητὴς τῶν Σάρδεων, παράγγειλε σ’ ὅλες 42 τὶς πόλεις νὰ στείλουνε ἀντιπροσώπους, καὶ τὶς ὑποχρέωσε νὰ κάμουνε συνθῆκες μεταξύ τους καὶ νὰ λύσουνε τὶς διαφορές τους, μὲ τὸ νόμο καὶ ὅχι μὲ τὴ βία. Ἐπειτα μέτρησε τὴ γῆ τους μὲ τὸν παρασάγγη, μέτρο περσικὸ ἴσο μὲ 30 στάδια, καὶ ὅρισε φόρους στὴν κάθε πόλη. Αὐτοὶ οἱ φόροι ὡς τὴν ἐποχή μου μένουνε ἀπαράλλαχτοι, ὅπως εἶχανε βαλθῆ ἀπὸ τὸν Ἀρταφέρνη· καὶ ἥτανε οἱ ἵδιοι, ποὺ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ἥτανε βαλμένοι. Καὶ ἔτσι ζούσανε εἰρηνικά.

2. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΔΟΝΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (492 π.Χ.)

Τὴν ἀκόλουθη ἄνοιξη ὁ βασιλέας ἔπαψε κάθε ἄλλο στρατηγὸ¹⁹ 43 κι ἔβαλε στὸν τόπο τους τὸ Μαρδόνιο, γιὸ τοῦ Γωβρύα. Αὐτὸς κίνησε γιὰ τὰ παραθαλάσσια μὲ πολυάριθμο πεζικὸ καὶ μὲ ναυτικὸ στρατό· ἥτανε νέος ἀνθρωπὸς καὶ δὲν ἥτανε πολὺς καιρὸς ποὺ εἶχε πάρει γυναίκα του τὴν κόρη τοῦ βασιλέα Δαρείου Ἀρτοζώστρα. Φτάνοντας στὴν Κιλικία κίνησε μὲ τὸ στόλο καὶ ἔστειλε τὸ στρατὸ διὰ Ξηρᾶς στὸν ‘Ελλήσποντο μὲ ἄλλους ἀρχηγοὺς ποὺ διόρισε. Προχωρώντας στὰ παράλια τῆς Ἀσίας ἔπαψε ὅλους τοὺς τυράννους τῶν Ἰώνων καὶ σύσταινε δημοκρατία σὲ κάθε πόλη. ‘Τστερα τράβηξε γοργὰ γιὰ τὸν ‘Ελλήσποντο. Ἐκεῖ ἀφοῦ ἐνωθήκανε πεζὸς στρατὸς καὶ ναυτικός, περάσανε τὸν ‘Ελλήσποντο καὶ πήρανε τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἐρέτρια καὶ τὴν Ἀθήνα²⁰.

χρῆμα πολλὸν νεῶν, συνελέκθη δὲ καὶ πεζὸς στρατὸς πολλός, διαβάντες τῆσιν ηνσὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐπορεύοντο διὰ τῆς Εὐρώπης, ἐπορεύοντο δὲ ἐπί τε Ἐρέτριαν καὶ Ἀθήνας.

44 Ἄνται μὲν ὡν σφι πρόσχημα ἦσαν τοῦ στόλου, ἀτὰρ ἐν νόῳ ἔχοντες δσας ἀν πλείστας δύναντο καταστρέφεσθαι τῶν Ἑλληνίδων πολίων, τοῦτο μὲν δὴ τῆσιν ηνσὶ Θασίους οὐδὲ κεῖδας ἀνταειραμένους κατεστρέψαντο, τοῦτο δὲ τῷ πεζῷ Μακεδόνας πρὸς τοῖς ὑπάρχοντοι δούλους προσεκτήσαντο· τὰ γὰρ ἐντὸς Μακεδόνων ἔθνεα πάντα σφι ἥδη ἦν ὑποχείρια γεγονότα. Ἐκ μὲν δὴ Θάσου διαβαλόντες πέρην ὑπὸ τὴν ἥπειρον ἐκομίζοντο μέχρι Ἀκάνθου, ἐκ δὲ Ἀκάνθου ὁρμεόμενοι τὸν Ἀθων περιέβαλλον. Ἐπιπεσὼν δέ σφι περιπλώνοι βορῆς ἄνεμος μέγας τε καὶ ἀπορος κάρτας τρηχέως περιέσπε πλήθει πολλὰς τῶν νεῶν ἐκβάλλων πρὸς τὸν Ἀθων· λέγεται γὰρ κατὰ τρητκοσίας μὲν τῶν νεῶν τὰς διαφθαρείσας εἶναι, ὑπὲρ δὲ δύο μνημάτων ἀνθρώπων· ὥστε γὰρ θηριωδεστάτης ἐούσης τῆς θαλάσσης ταύτης τῆς περὶ τὸν Ἀθων οἱ μὲν ὑπὸ τῶν θηρίων διεφθείροντο ἀρπαζόμενοι, οἱ δὲ αὐτῶν νέειν οὐκ ἤπιστέατο καὶ κατὰ τοῦτο διεφθείροντο, οἱ δὲ φίγεται.

45 “Ο μὲν δὴ ναυτικὸς στρατὸς οὕτω ἐποησε· Μαρδονίω δὲ καὶ τῷ πεζῷ στρατοπεδεύομένω ἐν Μακεδονίῃ νυκτὸς Βρύγοι Θρήνεις ἐπεχείρησαν· καί σφεων πολλὸν φονεύοντοι οἱ Βρύγοι, Μαρδονίον δὲ αὐτὸν τρωματίζοντο. οὐ μέντοι οὐδὲ αὐτὸι δουλοσύνην διέφυγον πρὸς Περσέων· οὐ γὰρ δὴ πρότερον ἀπανέστη ἐκ τῶν χωρέων τούτων Μαρδόνιος, πρὸν ἡ σφεας ὑποχειρίους ἐποιήσατο· τούτους μέντοι καταστρεψάμενος ἀπῆγε τὴν στρατιὴν ὅπισσω, ἀτε. τῷ πεζῷ τε προσπταίσας πρὸς τὸν Βρύγοντος καὶ τῷ ναυτικῷ μεγάλως περὶ τὸν Ἀθων. Οὗτος μέν νυν δ στόλος αἰσχρῶς ἀγωνισάμενος ἀπηλλάχθη ἐς τὴν Ἀσίην.

94 “Ο δὲ [Δαρεῖος] τὸ ἔωντον ἐποίεε ὥστε ἀναμιμνήσκοντός τε αἰεὶ τοῦ θεράποντος μεμνῆσθαι μιν τῶν Ἀθηναίων καὶ Πεισιστρατιδέων προσκατημένων καὶ διαβαλλόντων Ἀθηναίονς, ἃμα δὲ βουλόμενος δ Δαρεῖος ταύτης ἐχόμενος τῆς προφάσιος καταστρέφεσθαι τῆς Ἑλλάδος

Αύτές οι δυὸς πόλεις ἤτανε πρόφαση τῆς ἐκστρατείας τῶν Περ- 44 σῶν, ὁ σκοπός τους ὅμως ἤτανε νὰ ὑποτάξουν δσο περισσότερες πόλεις ἑλληνικὲς μπορέσουν. Πρῶτα λοιπὸν μὲ τὸ στόλο τους ὑποτάξανε τὴ Θάσο²¹. Οἱ Θάσιοι οὔτε χέρι σηκώσανε νὰ ἔναντιωθοῦνε. Ἐπειτα μὲ τὸν πεζικὸ στρατὸ ὑποδουλώσανε τοὺς Μακεδόνες καὶ τοὺς προσθέσανε στοὺς ἄλλους ὑπηκόους των· τὰ ἄλλα ἔθνη, ἀνατολικὰ τῆς Μακεδονίας, ἤτανε ὑποταγμένα στοὺς Πέρσες ἀπὸ πολὺ πρωτύτερα²². Ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Θάσου πλέοντας ἀντίκρυ πηγαίνανε γιαλὸ - γιαλὸ ἵσαμε τὴν Ἀκανθό²³, καὶ ἀπὸ κεῖ κινήσανε νὰ περάσουνε τριγύρω ἀπὸ τὸν Ἀθωνα²⁴. Ἐνῶ λοιπὸν προχωρούσανε, φύσηςε δυνατὸ ἀγριοβόρι, ποὺ τοὺς ἔβλαψε πολὺ τὰ πλοῖα καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τά ῥιξε ἔξω. Λένε πῶς πήγανε χαμένα ὡς τριακόσια ἀπ' αὐτά, καὶ ἀνθρωποι ἀπάνω ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδες. Ἅλλους ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φάγανε τὰ θηρία τῆς θάλασσας καὶ ἄλλοι τσακιστήκανε στὰ βράχια· ἄλλοι πνιγήκανε μὴ ξέροντας νὰ κολυμποῦνε καὶ μερικοὶ πεθάνανε ἀπὸ τὸ κρύο. Αὐτὸ ἤτανε τὸ τέλος τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ.

Στὸ Μαρδόνιο πάλι, ἐκεῖ ποὺ εἶχε στήσει τὸ στρατόπεδό του σὲ 45 κάποιο μέρος τῆς Μακεδονίας, πέσανε ἀπάνω νύχτα οἱ Βρύγοι²⁵ λαὸς θρακικός, τοῦ σκοτώσανε πολλοὺς καὶ τὸν ἴδιο τὸν πληγώσανε. Δὲ γλιτώσανε ὅμως οὔτε αὐτοὶ ἀπὸ τὴν ὑποδουλωση· γιατὶ ὁ Μαρδόνιος ἀποφάσισε νὰ μὴ μετατοπίσῃ ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἀν δὲν τοὺς ὑποτάξῃ πρῶτα. Ἀφοῦ ὅμως τοὺς ὑπόταξε, ἀρχισε νὰ ἀποτραβιέται πίσω. Γιατὶ καὶ τὸ πεζικό του εἶχε πάθει πολλὰ ἀπὸ τοὺς Βρύγους καὶ τὸ ναυτικό του γύρω - γύρω στὸν Ἀθωνα. Ἔτσι ὁ Μαρδόνιος μὲ τὰ ἀπομεινάρια τοῦ στρατοῦ του ἀναγκάστηκε νὰ γυρίσῃ ντροπιασμένος στὴν Ἀσία.

3. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΑΤΗ ΚΑΙ ΑΡΤΑΦΕΡΝΗ.

ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΑ (490 π.Χ.) ἐκουρε

“Ο Δαρεῖος ὅμως δὲν παραιτοῦσε τὰ σχέδιά του· ὁ ὑπηρέτης του 94 πάντα τοῦ φώναξε²⁶ νὰ θυμάται τοὺς Ἀθηναίους, καὶ οἱ Πεισιστρατίδες²⁷, ποὺ ζούσανε στὴν Αύλή του, καθημερινὰ τοῦ κατηγορούσανε τοὺς παλιοὺς συμπολίτες τους. Ο Δαρεῖος ὅμως ἤθελε νὰ ἔχῃ καὶ μιὰν ἄλλη πρόφαση γιὰ νὰ καθυποτάξῃ τοὺς “Ἐλληνες, πῶς δηλ. δὲν τοῦ

τοὺς μὴ δόντας αὐτῷ γῆν τε καὶ ὕδωρ. Μαρδόνιον μὲν δὴ φλαύρως πρήξαντα τῷ στόλῳ παραλύει τῆς στρατηγίης, ἄλλους δὲ στρατηγοὺς ἀποδέξας ἀπέστελλε ἐπὶ τε Ἐρέτριαν καὶ Ἀθήνας, Δᾶτίν τε ἐόντα Μῆδον γένος καὶ Ἀρταφέροντα τὸν Ἀρταφέρεος παῖδα, ἀδελφιδέον ἑωντοῦ· ἐντειλάμενος δὲ ἀπέπεμπτε ἔξανδραποδίσαντας Ἀθήνας καὶ Ἐρέτριαν ἀγαγεῖν ἑωντῷ ἐς ὅψιν τὰ ἀνδράποδα.

95 ‘Ως δὲ οἱ στρατηγοὶ οὗτοι οἱ ἀποδεχθέντες πορευόμενοι παρὰ βασιλέος ἀπίκοντο τῆς Κιλικίης ἐς τὸ Ἀλήιον πεδίον, ἀμα ἀγόμενοι πεζὸν στρατὸν πολλὸν τε καὶ εὖ ἐσκενασμένον, ἐνθαῦτα στρατοπεδευμένοισι ἐπῆλθε μὲν ὁ ναυτικὸς πᾶς στρατὸς ὁ ἐπιταχθεὶς ἑκάστοισι, παρεγένοντο δὲ καὶ αἱ ἵππαγωγοὶ νέες, τὰς τῷ προτέρῳ ἔτει προεἶπε τοῖσι ἑωντοῦ δασμοφόροισι Δαρεῖος ἐτοιμάζειν. Ἐσβαλόμενοι δὲ τοὺς ἵππους ἐς ταύτας καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν ἐσβιβάσαντες ἐς τὰς νέας ἔπλων ἔξακοσίησι τριήρεσι ἐς τὴν Ἰωνίην, ἐνθεῦτεν δὲ οὐ παρὰ τὴν ἡπειρον εἰχον τὰς νέας θιὼ τοῦ τε Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Θρητικῆς, ἀλλ’ ἐκ Σάμου δομεόμενοι παρὰ τε Ἰκάριον καὶ διὰ νήσων τὸν πλόον ἐποιεῦντο, ὡς μὲν ἐμοὶ δοκέειν, δείσαντες μάλιστα τὸν περίπλοον τοῦ Ἀθω, διτι τῷ προτέρῳ ἔτει ποιεύμενοι ταύτῃ τὴν κομιδὴν μεγάλως προσέπταισαν πρὸς δὲ καὶ ἡ Νάξος σφέας ἥραγκαζε, πρότερον οὐκ ἀλοῦσα.

96 Ἐπεὶ δὲ ἐκ τοῦ Ἰκαρίου πελάγεδος προσφερόμενοι προσέμιξαν τῇ Νάξῳ (ἐπὶ ταύτην γὰρ δὴ πρώτην ἐπεῖχον στρατεύεσθαι οἱ Πέρσαι), μεμνημένοι τῶν πρότερον οἱ Νάξιοι πρὸς τὰ οὔρεα οἰχοντο φεύγοντες οὐδὲ διπέμειναν. Οἱ δὲ Πέρσαι ἀνδραποδισάμενοι τοὺς κατέλαβον αὐτῶν, ἐνέπρησαν καὶ τὰ ἴρα καὶ τὴν πόλιν, ταῦτα δὲ ποιήσαντες ἐπὶ τὰς ἄλλας νήσους ἀνήγοντο.

97 Ἐν φῷ δὲ οὗτοι ταῦτα ἐποίενν, οἱ Δήλιοι ἐκλιπόντες καὶ αὐτοὶ τὴν Δῆλον οἰχοντο φεύγοντες ἐς Τῆνον· τῆς δὲ στρατιῆς καταπλωούσης ὁ Δᾶτις προπλώσας οὐκ ἔα τὰς νέας πρὸς τὴν νῆσον προσορμίζεσθαι, ἀλλὰ πέρον ἐν τῇ Ῥηνῇ, αὐτὸς δὲ πυθόμενος ἵνα ἡσαν οἱ Δήλιοι, πέμπων κήρυκα ἥγόρευε σφι τάδε· «Ἄνδρες Ἱροί, τί φεύγοντες οἰχεσθε, οὐκ ἐπιτήδεα καταγγόντες κατ’ ἐμεῦ; ἐγὼ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοσοῦτό

δώσανε γῇ καὶ νερό²⁸. Παύει λοιπὸν τὸ Μαρδόνιο ἀπὸ στρατηγό, ἀφοῦ δὲ στάθηκε τυχερὸς στὴν ἐκστρατεία, διορίζει ἄλλους δυὸς στὸν τόπο του, τὸ Δάτη, Μῆδο στὴν καταγωγή, καὶ τὸν ἀνεψιό του Ἀρταφέρνη, καὶ τοὺς διατάζει νὰ ἐκστρατέψουνε στὴν Ἐρέτρια καὶ στὴν Ἀθήνα, μὲ τὸ σκοπὸν νὰ ὑποδούλώσουνε αὐτές τις δυὸς πόλεις καὶ νὰ φέρουνε ἐκεῖ ἐμπρός του τ' ἀνδράποδα.

'Αφοῦ οἱ διορισμένοι αὐτοὶ στρατηγοὶ κινήσανε καὶ φτάσανε στὴν 95 πεδιάδα τῆς Κιλικίας Ἀλήιο μὲ πολύσριθμο πεζὸς στρατὸ²⁹ καλὰ ὅργανωμένο, ἐνώθηκε ἐκεῖ μὲ τὸ στρατόπεδό τους δῆλος ὁ ναυτικὸς στρατός, ποὺ εἶχανε ἔτοιμάσει οἱ διάφορες πόλεις· φτάσανε τὰ φορτηγὰ πλοῖα γιὰ τὴ μετακόμιση ἵππικοῦ, ποὺ ὁ Δαρεῖος τὸν περασμένο χρόνο εἶχε παραγγείλει στοὺς δασμοφόρους του νὰ τὰ ἔτοιμάσουνε. 'Αφοῦ βάλανε λοιπὸν μέσα σ' αὐτὰ τὸ ἵππικό, ἀφοῦ φορτώσανε καὶ τὸ πεζικὸ στὰ πλοῖα, τραβήξανε δλες-δλες ἔξακόσιες τριήρεις γιὰ τὴν Ἰωνία. Τώρα δῆμως δὲν πήρανε τὸ γιαλὸ-γιαλὸ κατὰ τὸν Ἑλλήσποντο καὶ τὴ Θράκη, ἀλλὰ ἀφήνοντας πίσω τους τὴ Σάμο καὶ τὴν Ἰκαρία³⁰ περάσανε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ Κυκλαδικὰ νησιά, γιατί, νομίζω, φοβηθήκανε πολὺ τοῦ "Αθωνα τὸ πέρασμα, ποὺ ἐδῶ καὶ δυὸς χρόνια πάθανε ἐκεῖ τόσες ζημιές³¹. Ἐπειτα εἶχανε κι ἄλλο σκοπό, νὰ χτυπήσουνε τὴ Νάξο, ποὺ ἀκόμα δὲν εἶχε παραδοθῆ³².

Περνώντας τὸ Ἰκαριακὸ πέλαγος φτάσανε στὴ Νάξο. Οἱ Πέρο⁹⁶ σες ἐκεῖ, μὴ λησμονώντας τὰ περασμένα³³, ἀποφασίσανε νὰ πολεμήσουνε αὐτὸ τὸ νησί. Οἱ Νάξιοι δῆμως, χωρὶς νὰ τοὺς περιμένουνε, φύγανε στὰ βουνά. Οἱ Πέρσες πήρανε σκλάβους δῆσους προφτάσανε ἀπ' αὐτούς, κάψανε τοὺς ναοὺς καὶ τὴν πόλη, καὶ ὑστερα τραβήξανε γιὰ τ' ἄλλα τὰ νησιά.

Μαθαίνοντας αὐτὰ οἱ κάτοικοι τῆς Δήλου, παραιτήσανε κι αὐτοὶ⁹⁷ τὸ νησί τους καὶ καταφύγανε στὴν Τήνο. Οἱ Πέρσες τώρα βρισκόντανε στὸ δρόμο γιὰ τὴ Δῆλο. 'Ο Δάτης δῆμως, ποὺ μὲ τὸ πλοῖο του τραβοῦσε μπροστινός, ἐμπόδισε ν' ἀράξουνε στὴ Δῆλο, καὶ παράγγειλε νὰ πιάσουνε τὸ ἀντικρινὸ νησί, στὴ Ρήνεια³⁴. 'Αφοῦ ἔμαθε ποῦ βρισκόντανε οἱ Δήλιοι ἔστειλε κήρυκα καὶ τοὺς εἶπε: «"Ἄνδρες ιεροί³⁵, γιατὶ ἀφήσατε τὸν τόπο σας; Τέτοια κακὴ γνώμη ἔχετε γιὰ μένα; Κάτι κόβει κι ἐμένα τὸ κεφάλι, δῆμως καὶ ὁ βασιλέας μὲ πρόσταξε νὰ μὴν πειράξω καθόλου τὸν τόπο αὐτόν, δησου εἰναι γεννημένοι οἱ δυὸς θεοί³⁶, μήτε τὴ γῆ μήτε καὶ τοὺς κατοίκους του"³⁷. Λοιπὸν γυρίσετε στὰ σπίτια σας

γε φρονέω καὶ μοι ἐκ βασιλέος ὥδε ἐπέσταλται, ἐν τῇ χώρῃ οἱ δύο θεοὶ ἐγένοντο, ταύτην μηδὲν σίνεσθαι, μήτε αὐτὴν τὴν χώρην μήτε τοὺς οἰκήτορας αὐτῆς. Νῦν δὲν καὶ ἀπίτε ἐπὶ τὰ ὑμέτερα αὐτῶν καὶ τὴν νῆσον νέμεσθε. Ταῦτα μὲν ἐπεκηρυκεύσατο τοῖσι Δηλίοισι, μετὰ δὲ λιβανωτοῦ τριηκόσια τάλαντα κατανήσας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἔθυμίησε.

98 Δᾶτις μὲν δὴ ταῦτα ποιήσας ἔπλωε ἄμα τῷ στρατῷ ἐπὶ τὴν Ἐρέ-
100 τοιαν πρῶτα, ἄμα ἀγόμενος καὶ Ἰωνας καὶ Αἰολέας..: Ἐρετρίες δὲ πυν-
θανόμενοι τὴν στρατιὴν τὴν Περσικὴν ἐπὶ σφέας ἐπιπλώουσαν Ἀθη-
ναίων ἐδεήθησαν σφίσι βοηθοὺς γενέσθαι. Ἀθηναῖοι δὲ οὐκ ἀπείπαντο
τὴν ἐπικονομίην, ἀλλὰ τοὺς τετρακισχιλίους κληρουχέοντας τῶν ἵππο-
βοτέων Χαλκιδέων τὴν χώρην, τούτους σφι διδοῦσι τιμωρούς· τῶν δὲ
Ἐρετρίεων ἦν ἄρα οὐδὲν ὕγιες βούλευμα, οὐ μετεπέμποντο μὲν Ἀθη-
ναίους, ἐφρόνεον δὲ διφασίας ἰδέας· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐβούλευοντο ἐκλι-
πεῖν τὴν πόλιν ἐς τὰ ἄκρα τῆς Εὐβοίης, ἄλλοι δὲ αὐτῶν ἴδια κέρδεα
προσδεκόμενοι παρὰ τοῦ Πέρσεω οἰστεσθαι προδοσίην ἐσκευάζοντο· μα-
θὼν δὲ τούτων ἐκάτερα ὡς εἴχε Αἰσχίνης ὁ Νόθωνος, ἐὼν τῶν Ἐρε-
τριέων τὰ πρῶτα, φάζει τοῖσι ἥκουσι τῶν Ἀθηναίων πάντα τὰ παρεόντα
σφι πρήγματα, προσεδέετο τε ἀπαλλάσσεσθαι σφεας ἐς τὴν σφετέρην,
ἴνα μὴ προσαπόλωνται· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ταῦτα Αἰσχίνη συμβούλευσαντι
πειθούνται.

101 Καὶ οὗτοι μὲν διαβάντες ἐς Ὁρωπὸν ἔσωξον σφέας αὐτούς, οἱ δὲ
Πέρσαι πλώοντες κατέσχον τὰς νέας τῆς Ἐρετρικῆς χώρης κατὰ Τα-
μύνας καὶ Χοιρέας καὶ Αἰγίλια, κατασχόντες δὲ ἐς ταῦτα τὰ χωρία
αὐτίκα ἵππους τε ἐξεβάλλοντο καὶ παρεσκευάζοντο ὡς προσοισόμενοι
τοῖσι ἐχθροῖσι· οἱ δὲ Ἐρετρίες ἐπεξελθεῖν μὲν καὶ μαχέσασθαι οὐκ
ἐποιεῦντο βουλήν, εἴ κως δὲ διαφυλάξαιεν τὰ τείχεα, τούτου σφι ἔμελε
πέρι, ἐπεί τε ἐνίκα μὴ ἐκλιπεῖν τὴν πόλιν· Προσβολῆς δὲ γινομένης
καρτερῆς πρὸς τὸ τείχος ἐπιπτον ἐπὶ ἐξ ἡμέρας πολλοὶ μὲν ἀμφοτέρων,
τῇ δὲ ἐβδόμῃ Εὔφορβός τε ὁ Ἀλκιμάχον καὶ Φίλαγρος ὁ Κυνέω· ἀν-
δρες τῶν ἀστῶν δόκιμοι, προδιδοῦσι τοῖσι Πέρσησι. Οἱ δὲ ἐσελθόντες
ἐς τὴν πόλιν τοῦτο μὲν τὰ ἵρα συλήσαντες ἐνέπλησαν, ἀποτινύμενοι

καὶ ζῆτε στὸ νησί σας». "Υστερα κάνοντας ἔνα σωρὸ ἀπὸ τριακόσια τάλαντα³⁸ λιβάνι, τὸ ἀναψε ἀπάνω στὸ βωμό.

"Ο Δάτης ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ἐκστράτεψε γιὰ τὴν Ἐρέτρια πρῶτα, 98 ἔχοντας μαζὶ του καὶ Ἰωνες καὶ Αἰολεῖς. Οἱ Ἐρετριεῖς, μαθαίνοντας 100 πῶς ὁ περσικὸς στόλος ἔπλεε ἐναντίον τους, ζητήσανε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀρνηθήκανε τὸ ζήτημά τους, ἀλλὰ τοὺς δώσανε βοήθεια τέσσερεις χιλιάδες κληρούχους³⁹ Ἀθηναίους, ποὺ καλλιεργούσανε τὴν γῆ τῶν πλούσιων Χαλκιδέων γιὰ δική τους. Οἱ Ἐρετριεῖς, ὅμως δὲν ἤτανε καθαροὶ στὸ σκοπό τους· ἀπὸ τὴν μιὰ μερὶὰ καλούσανε τοὺς Ἀθηναίους κι ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲν ἤτανε μεταξύ τοὺς σύμφωνοι· ἀλλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ζητούσανε νὰ παραιτήσουντε τὴν πόλη καὶ νὰ φύγουντε στὰ βουνὰ τῆς Εὔβοιας, ἀλλοὶ, μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀπολάψουντε χωριστὰ ὡφελήματα ἀπὸ τὸ βασιλέα τῶν Περσῶν, μελετούσανε τὴν προδοσία. Αὐτὰ μαθαίνοντας ὁ Αἰσχίνης τοῦ Νόθωνα, ἀπὸ τοὺς προεστοὺς τῆς Ἐρέτριας, μαρτύρησε στοὺς Ἀθηναίους, ποὺ φτάσανε, τὴν κατάσταση καὶ τοὺς παρακάλεσε νὰ φύγουντε στὸν τόπο τους, γιὰ νὰ μὴ χαθοῦντε κι αὐτοὶ. Ἀκούσανε τὴν συμβουλή του οἱ Ἀθηναῖοι καὶ περάσανε στὸν Ὦρωπό⁴⁰, καὶ ἔτσι γλιτώσανε.

Οἱ Πέρσες ρίξανε ἀγκύρα σὲ τρία σημεῖα τῆς Ἐρετρικῆς χώρας 101 κι ἀρχίσανε τὴν ἀπόβαση. Οἱ Ἐρετριεῖς δὲν εἶχανε σκοπὸ νὰ προβάλλουντε ἀντίσταση καὶ νὰ πολεμήσουντε, ἀλλὰ ὁ νοῦς τους ἤτανε πῶς νὰ μπορέσουντε νὰ φυλάξουντε τὰ τείχη τους, γιατὶ εἶχε νικήσει ἡ γνώμη νὰ μὴν παραιτήσουντε τὴν πόλη. "Η ἐπίθεση τῶν Περσῶν ἤτανε πολὺ δυνατὴ γύρω στὰ τείχη. "Εξι μέρες σκοτωνόντανε πολλοὶ κι ἀπὸ τὰ δυδύ μέρη. Τὴν ἔβδομη ὅμινα μέρα ὁ Εὔφορβος τοῦ Ἀλκιμάχου καὶ ὁ Φίλαργος τοῦ Κυνέα, ἀνδρες ἐπίσημοι, προδώσανε τὴν πόλη. Καὶ μπήκανε οἱ Πέρσες, ξεγυμνώσανε τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς κάψανε, γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦντε τοὺς καμένους δικούς τους ναούς στὶς Σάρδεις, καὶ κάμανε δούλους τοὺς κατοίκους, καθὼς εἶχε διατάξει ὁ Δαρεῖος.

"Αφοῦ ὑποτάξανε τὴν Ἐρέτρια καὶ μείνανε ἔκει λίγες μέρες, κινή- 102 σανε γιὰ τὴν Ἀττικὴ μὲ πολὺ βιὰ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κάμουντε στοὺς Ἀθηναίους δσα κάμανε καὶ στοὺς Ἐρετριεῖς. "Ο Ἰππίας, γιὸς τοῦ Πεισιστράτου, τοὺς ἔδειξε ὡς τόπο κατάλληλο γιὰ τὸ ἵππικὸ τὸ Μαραθώνα⁴¹, ποὺ ἤτανε καὶ πολὺ κοντὰ στὴν Ἐρέτρια. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀμα τὸ 103 μάθανε, τραβούσανε κι αὐτοὶ γοργὰ στὸ Μαραθώνα. Εἶχανε δέκα στρατηγούς καὶ τελευταῖος στὴ σειρὰ ἤταν ὁ Μιλτιάδης, γιὸς τοῦ Κίμωνα.

τῶν ἐν Σάρδισι κατακαυθέντων ἰρῶν, τοῦτο δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἡνδρα-
ποδίσαντο κατὰ τὰς Δαρείου ἐντολάς.

102 Χειρωσάμενοι δὲ τὴν Ἐρέτριαν καὶ ἐπισχόντες δλίγας ἡμέρας ἔ-
πλωον ἐς τὴν Ἀττικήν, κατέργοντές τε πολλὸν καὶ δοκέοντες ταῦτα
τοὺς Ἀθηναίους ποιήσειν, τὰ καὶ τοὺς Ἐρετριέας ἐποίησαν, καὶ ἦν γὰρ
δ Μαραθῶν ἐπιτηδεώτατον χωρίον τῆς Ἀττικῆς ἐνιππεῦσαι καὶ ἀγχο-
τάτω τῆς Ἐρετρίης, ἐς τοῦτό σφι κατηγέετο Ἰππίης ὁ Πεισιστράτον.

103 'Αθηναῖοι δὲ ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, ἐβοήθεον καὶ αὐτοὶ ἐς τὸν Μαραθῶνα.
105 ἦγον δέ σφεας στρατηγοὶ δέκα, τῶν ὁ δέκατος ἦν Μιλτιάδης... Καὶ πρῶτα
μὲν ἐόντες ἔτι ἐν τῷ ἄστεϊ οἱ στρατηγοὶ ἀποπέμπουσι ἐς Σπάρτην κή-
ρυκα Φειδιππίδην, Ἀθηναίον μὲν ἄνδρα, ἄλλως δὲ ἡμεροδρόμον τε καὶ
τοῦτο μελετῶντα... δευτεραῖος ἐκ τοῦ Ἀθηναίων ἄστεος ἦν ἐν Σπάρτῃ,
ἀπικόμενος δὲ ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας ἔλεγε. «Ὦ Λακεδαιμόνιοι, Ἀθηναῖοι
νέμεων δέονται σφίσι βοηθῆσαι καὶ μὴ περιμεῖν πόλιν ἀρχαιοτάτην ἐν
τοῖσι Ἑλλησι δουλοσύνῃ περιπεσοῦσαν πρὸς ἀνδρῶν βαρβάρων καὶ γὰρ
νῦν Ἐρετριά τε ἡνδραπόδισται καὶ πόλι λογίμῳ η Ἑλλὰς γέγονε ἀσθε-
νεστέρῃ».

‘Ο μὲν δή σφι τὰ ἐντεταλμένα ἀπήγγειλε, τοῖσι δὲ ἕαδε μὲν
βοηθείειν Ἀθηναίοισι, ἀδύνατα δέ σφι ἦν τὸ παραντίκα ποιέειν ταῦτα
οὐ βουλομένουσι λόγιν τὸν νόμον· ἦν γὰρ ἵσταμένον τοῦ μηνὸς εἰνάτη,
εἰνάτη δὲ οὐκ ἐξελεύσεσθαι ἔφασαν μὴ οὐ πλήρεος ἐόντος τοῦ κύκλου.

108 'Αθηναίοισι δὲ τεταγμένοισι ἐν τεμένει Ἡρακλέος ἐπῆλθον βοη-
θέοντες Πλαταιέες πανδημεῖ· καὶ γὰρ καὶ ἐδεδώκεσαν σφέας αὐτοὺς τοῖ-
σι Ἀθηναίοισι οἱ Πλαταιέες, καὶ πόνους ὑπὲρ αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι
συχνοὺς ἥδη ἀναραιόεστο.

109 Τοῖσι δὲ Ἀθηναίων στρατηγοῖσι ἐγίνοντο δίχα αἱ γνῶμαι, τῶν
μὲν οὐκ ἐώντων συμβάλλειν, δλίγους γὰρ εἶναι στρατιῇ τῇ Μήδων
συμβαλεῖν, τῶν δὲ καὶ Μιλτιάδεω κελευσόντων ὡς δὲ δίχα τε ἐγίνοντο
καὶ ἐνίκα ἡ χείρων τῶν γνωμέων, ἐνθαῦτα (ἦν γὰρ ἐνδέκατος ψηφι-
δοφόρος δ τῷ κυάμῳ λαχὼν Ἀθηναίων πολεμαρχέειν, τὸ παλαιὸν
γὰρ Ἀθηναῖοι δομόψηφοι τὸν πολέμαρχον ἐποιεῦντο τοῖσι στρατηγοῖσι,
ἦν τε τότε πολέμαρχος Καλλίμαχος Ἀφιδναῖος) πρὸς τοῦτον ἐλθὼν
Μιλτιάδης ἔλεγε τάδε· «Ἐν σοὶ νῦν, Καλλίμαχε, ἐστὶ ἡ καταδουλῶ-
σαι Ἀθήνας, ἡ ἐλευθέρας ποιήσαντα μνημόσυνα λιπέσθαι ἐς τὸν ἄπαν-

Οι στρατηγοί, πρὶν ξεκινήσουνε ἀπὸ τὴν πόλη, στείλανε στὴ Σπάρτην 105 τη κήρυκα τὸ Φειδιππίδη, ἀνθρωπὸ ποὺ ἔκανε τὸν πεζοδρόμο· ὁ Φειδιππίδης ἔκαμε δυὸ μέρες ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα ὡς τὴ Σπάρτη· φτάνοντας πα- 106 ρουσιάζεται στοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς λέει: «Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ἀθηναῖοι ζητῶνται τὴ βοήθεια σας· μὴν ἀφήσετε πόλη τόσο ἀρχαία ἐλληνικὴ νὰ πέσῃ στὰ χέρια τῶν βαρβάρων· φτάνει ποὺ ὑποδουλώθηκε ἡ Ἐρέτρια καὶ ἡ Ἐλλάδα ἀδυνάτισε μὲ τὸ νὰ ἔχασε μιὰ τόσο ἀξιόλογη πόλη». Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤτανε ἀποφασισμένοι νὰ βοηθήσουνε τοὺς Ἀθηναίους· τί νὰ κάμουνε ὅμως ποὺ ἤτανε μέρα ἐννέα τοῦ μηνός, καὶ ὁ νόμος δὲν ἀφήνε νὰ γίνη ἐκστρατεία, ἀν δὲ γέμιζε πλέρια τὸ φεγγάρι; Καὶ λοιπὸν θὰ περιμένανε τὸ γέμισμα τοῦ φεγγαριοῦ. Στοὺς Ἀθηναίους ὅμως, 108 ἔκει ποὺ εἴχανε πεταχτῇ κοντὰ στὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ⁴², φτάσανε βοήθεια οἱ Πλαταιεῖς μ' ὅλο τὸ στρατό τους· γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς εἴχανε προστατέψει κάποτε⁴³ καὶ πολλὰ καλὰ εἴχανε κάμει γι' αὐτούς.

Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων δὲ συμφωνούσανε μεταξύ τους· ἄλλοι 109 δὲ θέλανε νὰ μποῦνε σὲ μάχη, λέγοντας πῶς ἤτανε λίγοι⁴⁴ γιὰ νὰ πιαστοῦνε μὲ τὸ μηδικὸ στρατό, ἄλλοι θέλανε τὴ μάχη, κι ἔνας ἀπ' αὐτούς ἤτανε ὁ Μιλτιάδης. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τὴ διαιρέση ἤτανε κίνδυνος νὰ νικήσῃ ἡ γνώμη ἡ χειρότερη, ὁ Μιλτιάδης πῆγε στὸν πολέμαρχο⁴⁵. Ὁ πολέμαρχος ἐκλεγότανε μὲ κλῆρο, καὶ ἡ ψῆφος του ἐρχότανε ἐνδέκατη, δηλ. ὕστερα ἀπὸ τῶν δέκα στρατηγῶν τὴν ψῆφο· ἀπὸ τὸν παλαιὸ καιρὸ εἶχε ὁ πολέμαρχος αὐτὸν τὸ δικαίωμα τῆς ψηφοφορίας. Πολέμαρχος τότε ἤτανε ὁ Καλλίμαχος ὁ Ἀφιδναῖος⁴⁶. Σ' αὐτὸν πῆγε ὁ Μιλτιάδης καὶ τοῦ εἶπε: «Καλλίμαχε, ἀπὸ σένα τώρα κρέμεται ἡ νὰ ὑποδουλώσῃς τὴν Ἀθῆνα ἡ νὰ τὴν κάμης ἐλεύθερη καὶ ν' ἀφήσης αἰώνια μνήμη, ὅση δὲν ἀφήσανε⁴⁷ ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτονας. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχουνε στὸν κόσμο, σήμερα βρίσκονται στὸν πιὸ μεγάλο κίνδυνο. "Αν τσακιστοῦνε ἀπὸ τοὺς Μήδους, θὰ παραδοθοῦνε στὸν Ἰππία, καὶ τότε ξέρομε τὸ τί ἔχουνε νὰ τραβήξουνε· ἀν νικήσουνε ὅμως, ἡ πόλη αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀξιωθῇ νὰ γίνη ἡ πρώτη τῆς Ἐλλάδας. Τὸ πῶς ὅμως αὐτὸν τὸ πράμα εἰναι δυνατὸ καὶ τὸ πῶς ἀπὸ τὸ χέρι σου περνάει νὰ πετύχης ἐσὺ αὐτὸν τὸ σκοπό, τώρα ἀμέσως ἐγὼ θὰ σοῦ τὸ πῶ. Οἱ γνῶμες τῶν στρατηγῶν εἰναι μοιρασμένες σὲ δυὸ ἵσα μέρη· ἄλλοι θέλουνε νὰ μποῦμε στὸ χορὸ κι ἄλλοι δὲ θέλουνε. "Αν δὲ δώσουμε τώρα τὸ χτύπημα, φοβᾶμαι μήπως πέσουνε σὲ φιλονικίες οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τὸ φρόνημά τους κλονιστῇ τόσο, ὥστε νὰ μη-

τα ἀνθρώπων βίον, οἷα οὐδὲ Ἀρμόδιος τε καὶ Ἀριστογείτων λείπουσι. νῦν γὰρ δῆ, ἐξ οὗ ἐγένοντο Ἀθηναῖοι, ἐξ κίνδυνον ἥκουσι μέγιστον· καὶ ἦν μέν γε ὑποκύψωσι τοῖσι Μήδοισι, δέδεκται τὰ πείσονται παραδεδομένοι· Ἰππίη, ἦν δὲ περιγένηται αὐτῇ ἡ πόλις, οἰη τέ ἐστι πρώτη τῶν Ἑλληνίδων πολίων γενέσθαι· καὶ ὡς ὅν δὴ ταῦτα οἴλα τέ ἐστι γενέσθαι, καὶ καὶ ἐς σέ τοι τούτων ἀνήκει τῶν πρηγμάτων τὸ κῦρος ἔχειν, νῦν ἔρχομαι φράσων· ἡμέων τῶν στρατηγῶν ἔόντων δέκα δίχα γίνονται αἱ γνῶμαι, τῶν μὲν κελευόντων συμβαλεῖν, τῶν δὲ οὐ [συμβαλεῖν]. ἦν μέν νῦν μὴ συμβάλωμεν, ἔλπομαί τινα στάσιν μεγάλην ἐμπεσοῦσαν διασείσειν τὰ Ἀθηναίων φρονήματα ὥστε μηδίσαι, ἦν δὲ συμβάλωμεν πρὸν τι καὶ σαθρὸν Ἀθηναίων μετεξετέροισι ἐγγενέσθαι, θεᾶν τὰ ἵσα νεμόντων οἱοί τέ εἰμεν περιγενέσθαι τῇ συμβολῇ. Ταῦτα ὡς πάντα ἐς σὲ νῦν τείνει καὶ ἐκ σέο ἥρτηται· ἦν γὰρ σὸν γνώμην τῇ ἐμῇ προσθῇ, ἐστι τοι πατρίς τε ἐλευθέρη καὶ πόλις πρώτη τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἦν δὲ τὴν τῶν ἀποσπενδόντων τὴν συμβολὴν ἔλη, ὑπάρξει τοι τῶν ἐγὼ κατέλεξα ἀγαθῶν τὰ ἐναντία.

110 Ταῦτα λέγων ὁ Μιλτιάδης προσκτῆται τὸν Καλλίμαχον. Προσγενομένης δὲ τοῦ πολεμάρχου τῆς γνώμης ἐκεκύρωτο συμβάλλειν. Μετὰ δὲ οἱ στρατηγοί, τῶν ἡ γνώμη ἔφερε συμβάλλειν, ὡς ἐκάστον αὐτῶν ἐγίνετο πρυτανῆτη τῆς ἡμέρης, Μιλτιάδη παρεδίδοσαν· ὁ δὲ δεκόμενος οὕτι κω συμβολὴν ἐποιέετο, πρὸν γε δὴ αὐτοῦ πρυτανῆτη ἐγένετο.

111 Ὡς δὲ ἐς ἐκεῖνον περιηλθε, ἐνθαῦτα δὴ ἐτάσσοντο ὡδε Ἀθηναῖοι ὡς συμβαλέοντες· τοῦ μὲν δεξιοῦ κέρδος ἥγετο ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος· ὁ γὰρ νόμος τότε εἶχε οὕτω τοῖσι Ἀθηναίοισι, τὸν πολέμαρχον ἔχειν κέρας τὸ δεξιόν ἥγεομένον δὲ τούτου ἐξεδέκοντο ὡς ἡριθμέοντο αἱ φυλαί, ἔχόμεναι ἀλλήλων· τελευταῖοι δὲ ἐτάσσοντο, ἔχοντες τὸ εὐώνυμον κέρας, Πλαταιέες· ἀπὸ ταύτης γάρ σφι τῆς μάχης θυσίας Ἀθηναίων ἀναγόντων καὶ πανηγύριας τὰς ἐν τῇσι πενταετηρίσι γινομένας κατεύχεται ὁ κῆρυξ ὁ Ἀθηναῖος, ἄμα τε Ἀθηναίοισι λέγων γίνεσθαι τὰ ἀγαθὰ καὶ Πλαταιεῦσι· Τότε δὲ τασσομένων τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ Μαραθῶνι ἐγίνετο τοιόνδε τι· τὸ στρατόπεδον ἐξισούμενον τῷ Μηδικῷ στρατοπέδῳ, τὸ μὲν αὐτοῦ μέσον ἐγίνετο ἐπὶ τάξις διλύγας, καὶ ταύτῃ ἦν ἀσθενέστατον τὸ στρατόπεδον, τὸ δὲ κέρας ἐκάτερον ἔρρωτο πλήθει.

δίσουνε. "Αν δμως πολεμήσουμε, πρὶν ἀκόμα μποῦνε δειλοὶ συλλογισμοὶ στὰ μυαλὰ μερικῶν Ἀθηναίων, εἶναι δυνατό, ἂν οἱ θεοὶ ἀγαποῦνε τὴ δικαιοσύνη, νὰ κερδίσουμε τὴ μάχη. "Ολα αὐτὰ εἶναι στὰ χέρια σου κι ἀπὸ σένα εἶναι κρεμασμένη ἡ τύχη μας· ἀν ἔρθης μὲ τὴ γνώμη τὴ δική μου, ἡ πατρίδα μας θὰ μείνῃ ἐλεύθερη καὶ θὰ γίνη ἡ πρώτη πόλη τῆς Ἑλλάδας· ἀν δμως προτιμήσης τὴ γνώμη ἔκεινῶν, ποὺ βάνουνε τὰ δυνατά τους νὰ ἐμποδίσουνε τὴ μάχη, τότε ἀπ' ὅλα τὰ καλὰ ποὺ σοῦ ἀνάφερα θὰ ἐπιτύχης τὰ ἐναντία».

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια δὲ Μιλτιάδης τράβηξε μὲ τὸ μέρος του τὸν Καλ- 110 λίμαχο, καὶ μὲ τὴν ψῆφο τοῦ πολεμάρχου ἀποφασίστηκε ἡ μάχη. "Υστερα κάθε στρατηγὸς ἀπὸ τοὺς πέντε, ποὺ θέλανε τὸν πόλεμο, ἀμα ἔφτανε ἡ σειρά του νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγία, ποὺ ἤτανε ἀρχηγία μιᾶς ἡμέρας μοναχά, παράδινε στὸ Μιλτιάδην τὴ δική του σειρά. 'Ο Μιλτιάδης δεχότανε κάθε φορὰ τὴν ξένη σειρά, δμως δὲν ἀρχιζε τὴ μάχη, ἀλλὰ περίμενε νὰ ρῇ ἡ δική του ἡ μέρα καὶ νὰ'χη τὴν ἀρχηγία μὲ τὸ δικαιώμα του.

"Εφτασε λοιπὸν ἡ μέρα τοῦ Μιλτιάδη, καὶ τότε ἀρχίσανε νὰ παρα- 111 τάζουνται οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Στὸ δεξιὸ πλευρὸ ἀρχηγὸς ἤταν ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος· γιατὶ τέτοιος ἤτανε ὁ νόμος τῶν Ἀθηναίων, ὁ πολέμαρχος νὰ κρατᾶ τὸ δεξιὸ μέρος τοῦ μετώπου. "Υστερα ἀπὸ τὸν πολέμαρχο ἀκολουθούσανε οἱ φυλές, ἡ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, κατὰ τὴν τάξη τοῦ ἀριθμοῦ τους. Τελευταῖοι παραταχτήκανε οἱ Πλαταιεῖς, κρατώντας τ' ἀριστερὸ πλευρό. 'Απὸ τὸν καιρὸ αὐτῆς τῆς μάχης, κάθε φορὰ ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι προσφέρουνε θυσία στὴν Ἀκρόπολη — κι αὐτὸς γίνεται κάθε πέντε χρόνια στὶς μεγάλες γιορτές τους⁴⁸ — ὁ Ἀθηναῖος κήρυκας λέει τὴν ἵδια εὐχή: «νὰ χαρίσουνε τ' ἀγαθά τους οἱ θεοὶ στοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Πλαταιεῖς μαζί». 'Η παράταξη τῶν Ἀθηναίων ἔγινε μὲ τρόπο ὥστε τὸ μέτωπο τοῦ στρατοῦ νὰ ισώνεται μὲ τὸ μέτωπο τὸ μηδικό· δμως μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ κέντρο τους ἤτανε πολὺ ρηχό, ἀπὸ λίγους διντρες μοναχά, καὶ γι' αὐτὸς πολὺ ἀδυνατισμένο· τὰ δύο πλευρὰ δμως εἶχαν ἀρκετὸ βάθος ἀνδρῶν καὶ ἤτανε δυναμωμένα.

'Αφοῦ παραταχτήκανε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ θυσίες φανήκανε καλο- 112 σήμαδες, τότε, μόλις δόθηκε τὸ σύνθημα, οἱ Ἀθηναῖοι χυθήκανε μ' ὄρμὴ ἐπάνω στοὺς βαρβάρους. 'Η ἀπόσταση ἀνάμεσα στοὺς στρατοὺς δὲν ἤτανε λιγότερη ἀπὸ δύχτω στάδια. Βλέποντάς τους οἱ Πέρσες νά

112 ‘Ως δέ σφι διετέτακτο καὶ τὰ σφάγια ἐγίνετο καλά, ἐνθαῦτα ὡς ἀπεί-
θησαν οἱ Ἀθηναῖοι, δρόμῳ λεντὸς ἐς τοὺς βαρβάρους· ἥσαν δὲ στάδιοι
οὐκ ἐλάσσονες τὸ μεταίχμιον αὐτῶν ἦ δικτώ. Οἱ δὲ Πέρσαι δρέοντες
δρόμῳ ἐπιόντας παρεσκευάζοντο ὡς δεξόμενοι, μανῆν τε τοῖσι Ἀθη-
ναίοισι ἐπέφερον καὶ πάγχυν ὀλεθρίην, δρέοντες αὐτοὺς ὀλίγους, καὶ
τούτους δρόμῳ ἐπειγομένους οὕτε ἵππουν ὑπαρχούσης σφι οὕτε τοξευμά-
των· ταῦτα μέν νν οἱ βάρβαροι κατείκαζον, Ἀθηναῖοι δὲ ἐπεί τε ἀθρόοι
προσέμιξαν τοῖσι βαρβάροισι, ἐμάχοντο ἀξίως λόγον· πρῶτοι μὲν γὰρ
Ἐλλήνων πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν δρόμῳ ἐς πολεμίους ἔχοντας,
πρῶτοι δὲ ἀνέσχοντο ἐσθῆτά τε Μηδικὴν ὁρέοντες καὶ τοὺς ἄνδρας ταύ-
την ἐσθημένους· τέως δὲ ἦν τοῖσι Ἐλλησι καὶ τὸ οὔνομα τὸ Μήδων
φύβος ἀκοῦσαι.

113 Μαχομένων δὲ ἐν τῷ Μαραθῶνι χρόνος ἐγίνετο πολλός· καὶ τὸ
μὲν μέσον τοῦ στρατοπέδου ἐνίκων οἱ βάρβαροι, τῇ Πέρσαι τε αὐτοὶ
καὶ Σάκαι ἐτετάχατο· κατὰ τοῦτο μὲν δὴ ἐνίκων οἱ βάρβαροι, καὶ οὕ-
ταντες ἐδίωκον ἐς τὴν μεσόγαιαν, τὸ δὲ κέρας ἐκάτερον ἐνίκων Ἀθη-
ναίοι τε καὶ Πλαταιέες. Νικῶντες δὲ τὸ μὲν τετραμμένον τῶν βαρβάρων
φεύγειν ἔων, τοῖσι δὲ τὸ μέσον φέγξασι αὐτῶν συναγαγόντες τὰ κέρεα
ἀμφότερα ἐμάχοντο καὶ ἐνίκων Ἀθηναῖοι, φεύγοντι δὲ τοῖσι Πέρσῃσι
εἴποντο κόπτοντες, ἐς δὲ ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἀπικόμενοι πῦρ τε αἴτεον
καὶ ἐπελαμβάνοντο τῶν νεῶν.

114 Καὶ τοῦτο μὲν ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος δια-
φείρεται, ἀνὴρ γενόμενος ἀγαθός, ἀπὸ δ' ἔθανε τῶν στρατηγῶν Στη-
σίλεως δ Ὄφασύλεω, τοῦτο δὲ Κυνέγειος δ Εὐφορίωνος ἐνθαῦτα ἐπι-
λαβόμενος τῶν ἀφλάστων νεός, τὴν χεῖρα ἀποκοπεὶς πελέκει πίπτει,
τοῦτο δὲ ἄλλοι Ἀθηναίων πολλοί τε καὶ οὐνομαστοί.

115 Ἐπτὰ μὲν δὴ τῶν νεῶν ἐπεκράτησαν τρόπῳ τοιούτῳ Ἀθηναῖοι,
τῇσι δὲ λοιπῇσι οἱ βάρβαροι ἔξανακρονσάμενοι, καὶ ἀναλαβόντες ἐκ
τῆς νήσου, ἐν τῇ ἔλιπον, τὰ ἐξ Ἑρετοίης ἀνδράποδα, περιέπλων Σούνιον,
βουλόμενοι φθῆναι τοὺς Ἀθηναίους ἀπικόμενοι ἐς τὸ ἄστυ. Αἰτίη δὲ
ἐσχε ἐν Ἀθηναίοισι ἐξ Ἀλκμαιωνιδέων μηχανῆς αὐτοὺς ταῦτα ἐπινο-
ηθῆναι· τούτους γὰρ συνθεμένους τοῖσι Πέρσῃσι ἀναδέξαι ἀσπίδα ἐοῦσι
ἥδη ἐν τῇσι νηυσί.

ρχουνται ἔτσι τρεχάλα ἐπάνω τους, ἔτοιμαζόντανε νὰ τοὺς δεχτοῦνε. Νομίζανε πῶς οἱ Ἀθηναῖοι εἴχανε δαιμονιστῆ, καὶ πῶς αὐτὴ τους ἡ μανία θὰ τοὺς ἔφερνε σὲ χαλασμό· γιατὶ ἐνῶ ἤτανε τόσο λίγοι καὶ δὲν εἴχανε οὕτε ἴππικὸ οὕτε τοξότες, τρέχανε δύμας ἔτσι ἀκράτητοι· αὐτὰ βάνανε στὴ φαντασία τους οἱ βάρβαροι. Οἱ Ἀθηναῖοι δύμας ὅλο καὶ ζυγώνανε μὲ τάξη πυκνή καὶ μπαίνανε στὸν πόλεμο μ' ἔξοχη παλικαριά. Κι ἀλήθεια πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπ' ὅλους τοὺς "Ἐλληνες, δόσι μπορῶ ἐγὼ νὰ ξέρω, ἐπιχειρήσανε τόσο δρομαία ἐπίθεση ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς, καὶ πρῶτοι αὐτὸι ἀκόμα ἀντικρίσανε ἀφοβά τοὺς Μήδους νὰ φοροῦνε τὴν πολεμική τους φορεσιά. Γιατὶ ὡς τότε ὅλοι οἱ "Ἐλληνες Μήδους ἀκούγανε καὶ τοὺς ἔπιανε φόβος.

'Η μάχη στὸν Μαραθώνα βάσταξε πολύ. Στὸ κέντρο ὅπου πολε- 113 μούσανε οἱ Πέρσες καὶ οἱ Σάκες⁴⁹, νικούσανε οἱ βάρβαροι, κι ἀφοῦ σπάσανε τὴ γραμμὴ τῶν ἀντιπάλων, τοὺς πήρανε κυνηγώντας κατὰ τὶς ἀνηφοριές τοῦ κάμπου. Στὰ δυὸ πλευρὰ νικούσανε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς· ἀφοῦ δύμας τσακίσανε τοὺς βαρβάρους τοὺς παρατήσανε στὴ φευγάλα τους, σμίξανε τὰ δυὸ δικά τους ἄκρα τοῦ στρατοῦ, κι ἀρχίσανε νὰ χτυπᾶνε τοὺς ἄλλους ποὺ εἴχανε σπάσει τὸ δικό τους κέντρο. Οἱ Ἀθηναῖοι τέλος νικήσανε πέρα καὶ πέρα· κυνηγώντας τοὺς Πέρσες ἀπὸ κοντὰ σκοτώνανε ἀπ' αὐτούς, ὥσπου τοὺς φτάσανε στὴ θάλασσα, καὶ τότε γυρεύανε φωτιὰ νὰ βάλουνε στὰ πλοῖα τους.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη σκοτώθηκε ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος, ἀφοῦ 114 δείχτηκε ἀντρας γενναῖος, καὶ ἀπὸ τοὺς στρατηγούς ὁ Στησίλαος τοῦ Θρασύβουλου· ἔπεισε καὶ ὁ Κυναίγειρος τοῦ Εὔφοριώνα· αὐτὸς ἄρπαξε ἔνα πλοῖο ἀπὸ τ' ἀφλαστα⁵⁰ καὶ σκοτώθηκε, ἀφοῦ τοῦ κόψανε τὸ χέρι μὲ τὸ τσεκούρι. Πέσανε καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ δνομαστοὶ Ἀθηναῖοι.

'Απὸ τὰ πλοῖα κυριέψανε ἑφτὰ οἱ Ἀθηναῖοι. Μὲ τὰ ἄλλα οἱ βάρ- 115 βαροὶ κάμανε πανιά, κι ἀφοῦ σηκώσανε ἀπὸ τὸ νησὶ⁵¹ ποὺ τοὺς εἴχανε ἀφήσει τοὺς δούλους τῆς Ἐρέτριας, κάμανε τὸ γύρο τοῦ Σουνίου μὲ σκοπὸ νὰ φτάσουνε στὴν πόλη πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Ἀργότερα σπάρθηκε ἡ κατηγορία ἀνάμεσα στοὺς Ἀθηναίους πῶς ἡ πονηρία τῶν Ἀλκμεωνιδῶν⁵² ἔριξε στοὺς Πέρσες αὐτὴ τὴν ἰδέα· δῆλοι οἱ Ἀλκμεωνίδες, κατὰ τὸ σύνθημα ποὺ εἴχανε δώσει, σηκώσανε ψηλὰ μιὰν ἀσπίδα γιὰ σημεῖο στοὺς βαρβάρους τὴν ὥρα ποὺ ἤτανε μπασμένοι αὐτοὶ στὰ πλοῖα τους.

- 116 Οὗτοι μὲν δὴ περιέπλων Σούνιον, Ἀθηναῖοι δέ, ὡς ποδῶν εἶχον, τάχιστα ἐβοήθεον ἐς τὸ ἄστυ, καὶ ἔφθησάν τε ἀπικόμενοι πρὸν ἡ τοὺς βαρβάρους ἤκειν, καὶ ἐστρατοπεδεύσαντο ἀπιγμένοι ἐξ Ἡρακλείου τοῦ ἐν Μαραθῶνι ἐν ἄλλῳ Ἡρακλείῳ τῷ ἐν Κυνοσάργεῃ. Οἱ δὲ βάρβαροι τῆσι νησὶ ὑπεραιωρηθέντες Φαλήρον (τοῦτο γὰρ ἦν ἐπίνειον τότε τῶν Ἀθηναίων), ὑπὲρ τούτου ἀνακωχεύσαντες τὰς νέας ἀπέπλων ὅπίσω 117 ἐς τὴν Ἀσίην. Ἐν ταύτῃ τῇ ἐν Μαραθῶνι μάχῃ ἀπέθανον τῶν βαρβάρων κατὰ ἔξακισκιλίους καὶ τετρακοσίους ἄνδρας, Ἀθηναίων δὲ ἑκατὸν ἐνενήκοντα καὶ δύο.
- 118 Τοὺς δὲ τῶν Ἐρετριέων ἥνδραποδισμένους Δατίς τε καὶ Ἀρταφέρνης, ὡς προσέσχον ἐς τὴν Ἀσίην πλώοντες, ἀνήγαγον ἐς Σοῦσα. Βασιλεὺς δὲ Δαρεῖος πρὸν μὲν αἰχμαλώτους γενέσθαι τοὺς Ἐρετριέας ἐνεῖχε σφι δεινὸν χόλον οὐαὶ ἀρξάντων ἀδικήσης προτέρων τῶν Ἐρετριέων, ἐπει τε δὲ εἰδέ σφεας ἀπαχθέντας παρ' ἑωντὸν καὶ ὑποχειρίους ἑωντῷ ἐντας, ἐποίησε κακὸν ἄλλο οὐδέν, ἀλλά σφεας τῆς Κισσής χώρης κατοίκισε ἐν σταθμῷ ἑωντοῦ, τῷ οὖνομά ἔστι Ἀρδέωικα, ἀπὸ Σούσων δέκα καὶ διηκοσίους σταδίους ἀπέχοντι... Ἐνθαῦτα τοὺς Ἐρετριέας κατοίκισε βασιλεὺς Δαρεῖος, οὐ καὶ μέχρι ἐμέο εἶχον τὴν χώρην ταύτην 120 φυλάσσοντες τὴν ἀρχαίην γλῶσσαν. Τὰ μὲν δὴ περὶ Ἐρετριέας ἔσχε οὕτω, Λακεδαιμονίων δὲ ἦκον ἐς τὰς Ἀθήνας δισχίλιοι μετὰ τὴν πανσέληνον, ἔχοντες σπουδὴν πολλὴν καταλαβεῖν οὕτω, ὡστε τριταῖοι ἐκ Σπάρτης ἐγένοντο ἐν τῇ Ἀττικῇ. "Υστεροὶ δὲ ἀπικόμενοι τῆς συμβολῆς ἴμελοντο δῆμος θηῆσασθαι τοὺς Μήδους, ἐλθόντες δὲ ἐς τὸν Μαραθῶνα ἐθηῆσαντο· μετὰ δὲ αἰνέοντες Ἀθηναίους καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἀπαλλάσσοντο ὅπίσω.

'Ενω οι Πέρσες κάνανε τὸ γύρο τοῦ Σουνίου, οἱ Ἀθηναῖοι, βάνον- 116 τας φτερὰ στὰ πόδια τους, φτάσανε στὴν πόλη πρὶν φανοῦν οἱ βάρβα- ροι· καὶ ἔτσι ἀφήνοντας τὸ στρατόπεδό τους ἀπὸ τὸ ναὸν τοῦ Ἡρακλῆ⁵³ στὸ Μαραθώνα, στρατοπεδέψανε τώρα πάλι σ' ἄλλο ναὸν τοῦ Ἡρακλῆ στὸ Κυνόσαργες⁵⁴. Οἱ βάρβαροι μὲ τὸ στόλο τους φτάσανε ἀντίκρυ κι ἀνοιχτὰ ἀπὸ τὸ Φάληρο, ποὺ τότε τὸ εἶχανε οἱ Ἀθηναῖοι λιμάνι τους, καὶ ἀφοῦ κρατήσανε τὰ πλοῖα λίγη ὥρα στὰ πανιά, κινήσανε ὕστερα πίσω γιὰ τὴν Ἀσία. Στὴ μάχη τοῦ Μαραθώνα σκοτωθήκανε ἀπὸ τοὺς 117 βαρβάρους ἑξ χιλιάδες τετρακόσιοι ἀπάνω - κάτω καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθη- ναίους ἐκατὸν ἐνενήντα δύο.

'Αφοῦ δὲ Δάτης καὶ δὲ Ἀρταφέρνης φτάσανε στὴν Ἀσία, ἀνεβά- 119 σανε τοὺς ὑποδουλωμένους Ἐρετριεῖς στὰ Σοῦσα. 'Ο Δαρεῖος ἤτανε πολὺ θυμωμένος μ' αὐτούς, γιατὶ πρῶτοι εἶχανε δώσει ἀφορμὴ τοῦ κακοῦ· τώρα δικαὶος ποὺ τοὺς εἶδε φερμένους ἐμπρός του καὶ στὴν ἔξου- σία του, δὲν τοὺς ἔβλαψε, ἀλλὰ τοὺς κατοίκισε στὴν Κισσία⁵⁵ χώρα, σὲ δικό του χτῆμα, ποὺ εἶχε τὸ δόνομα Ἀρδέρικκα καὶ ἤτανε μακριὰ ἀπὸ τὰ Σοῦσα διακόσια δέκα στάδια. 'Εδῶ κατοίκισε δὲ βασιλέας τοὺς Ἐρετριεῖς, κι ἐδῶ ζούσανε ὡς τὰ δικά μου χρόνια καὶ μιλούσανε τὴν παλιά τους γλώσσα.

"Τοστερα ἀπὸ λίγες μέρες, ἀφοῦ γέμισε τὸ φεγγάρι, φτάσανε δύο 120 χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι στὴν Ἀθήνα· βιαζόντανε τόσο πολὺ νὰ φτά- σουνε, ποὺ τρεῖς μέρες κάμανε τὸ δρόμο ἀπὸ τὴν Σπάρτη ὡς τὴν Ἀττι- κή. Μ' ὅλο ποὺ δὲν προλάβανε τὴν μάχη, εἶχανε μεγάλη ἐπιθυμία νὰ ίδοινε τοὺς Μήδους· πήγανε λοιπὸν στὸ Μαραθώνα καὶ τοὺς εἶδανε. 'Τοστερα, ἀφοῦ συγχαρήκανε τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὸ κατόρθωμά τους, γυρίσανε στὴ Σπάρτη. /ω

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΕΒΔΟΜΗ,

ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΠΟΛΥΜΝΙΑ

1 Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀγγελίη ἀπίκετο περὶ τῆς μάχης τῆς ἐν Μαραθῶνι γενομένης παρὰ βασιλέα Δαρεῖον τὸν Ὑστάσπεος καὶ ποὺν μεγάλως κεχαραγμένον τοῖσι Ἀθηναίοισι διὰ τὴν ἐς Σάρδις ἐσβολήν, καὶ δὴ καὶ τότε πολλῷ τε δεινότερα ἐποίεις καὶ μᾶλλον ὥρμητο στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ αὐτίκα μὲν ἐπηγγέλλετο πέμπων ἀγγέλους κατὰ πόλις ἔτοιμάζειν στρατιήν, πολλῷ πλέω ἐπιτάσσων ἑκάστοισι, ἢ πρότερον παρεῖχον, καὶ νέας τε καὶ ἵππους καὶ σίτον [καὶ πλοῖα]. Τούτων δὲ περιαγγελλομένων ἡ Ἀσίη ἐδονέετο ἐπὶ τρία ἔτεα καταλεγομένων τε τῶν ἀρίστων ὡς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατευσομένων καὶ παρασκευαζομένων· τετάρτῳ δὲ ἔτεϊ Αἰγυπτιοι ὑπὸ Καμβύσεω δουλωθέντες ἀπέστησαν ἀπὸ Περσέων ἐνθαῦτα δὴ καὶ μᾶλλον ὥρμητο καὶ ἐπ' ἀμφοτέρους στρατεύεσθαι.

5 Ἀποθανόντος δὲ Δαρείου ἡ βασιληὴ ἀνεχώρησε ἐς τὸν παῖδα τὸν ἐκείνου Ξέρξεα. Ὁ τοίνυν Ξέρξης ἐπὶ μὲν τὴν Ἑλλάδα οὐδαμῶς πρόσθυμος ἦν κατ' ἀρχὰς στρατεύεσθαι, ἐπὶ δὲ Αἴγυπτον ἐποιέετο τὴν στρατιῆς ἀγερσιν. Παρεὼν δὲ καὶ δυνάμενος παρ' αὐτῷ μέγιστον Περσέων Μαρδόνιος ὁ Γωβρύεω, δις ἦν Ξέρξη μὲν ἀνεψιός, Δαρείου δὲ ἀδελφεῆς παῖς, τοιούτου λόγον εἶχετο, λέγων «Δέσποτα, οὐκ οἰκός ἐστι Ἀθηναίοις ἐργασαμένους πολλὰ ἥδη κακὰ Πέρσας μὴ οὐ δοῦναι δίκας τῶν ἐποίησαν.» Άλλὰ τὸ μὲν νῦν ταῦτα πρήσσοις, τά περ ἐν χερσὶ ἔχεις, ἡμερώσας δὲ Αἴγυπτον τὴν ἐξνβρίσασαν στρατηλάτεε ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, ἵνα λόγος τέ σε ἔχῃ πρὸς ἀνθρώπων ἀγαθὸς καί τις ὅστερον φυλάσσηται ἐπὶ γῆν τὴν σὴν στρατεύεσθαι. Οὗτος μὲν οἱ δὲ λόγος ἦν τιμωρός, τούτον

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΕΡΕΝ

1. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΑΡΕΙΟΥ.— Ο ΣΕΡΕΝΣ ΒΑΣΙΛΕΑΣ (485 π. Χ.) ΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

"Αμα ἔφτασε ἡ εἰδηση τῆς μάχης τοῦ Μαραθώνα στὸ βασιλέα ¹ Δαρεῖο, ποὺ ἦταν καὶ πρωτύτερα θυμωμένος μὲ τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὴν εἰσβολὴ τους στὶς Σάρδεις, τότε θύμωσε ἀκόμη περισσότερο, καὶ ἡ ἐπιθυμία του νὰ κάμη ἐκστρατεία ὁ ἴδιος στὴν Ἑλλάδα γίνηκε σφρόδροτηρ. "Αρχισε λοιπὸν νὰ στέλνῃ ταχυδρόμους καὶ νὰ παραγγέλνῃ στρατολογίες στὴν κάθε πόλη πολὺ μεγαλύτερες ἀπὸ πρῶτα καὶ σὲ πλοιὰ πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ καὶ σ' ἄλιγα καὶ σὲ τροφές." Αφοῦ ἡ προσταγὴ αὐτῇ ἔγινε γνωστὴ παντοῦ, τρία χρόνια⁵⁶ ἡ Ἀσία ἦταν ἀνω - κάτω. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ στρατολογίες καὶ οἱ ἄλλες προετοιμασίες βρισκόντανε στὸ δρόμο τους, μπαίνοντας ὁ τέταρτος χρόνος⁵⁷ ἀποστατήσανε ἀπὸ τοὺς Πέρσες οἱ Αἰγύπτιοι, ὑποδουλωμένοι σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Καμβύση⁵⁸. Τότε ἀκόμα περισσότερο ἀναψε ὁ ζῆλος τοῦ Δαρείου νὰ κάμη καὶ τὶς δύο αὐτὲς ἐκστρατεῖες. "Ενα χρόνο ὅμως ἀπὸ τὴν ἀποστασία τῆς Αἰγύπτου ὁ θάνατος πῆρε τὸ Δαρεῖο, ἀφοῦ βασίλεψε τριανταέξι δλα χρόνια⁵⁹. ἔτσι δὲν ἀξιώθηκε οὕτε τοὺς ἀποστάτες Αἰγυπτίους οὕτε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τιμωρήσῃ.

'Απὸ τὸ Δαρεῖο ἡ βασιλεία πέρασε στὸ γιό του τὸν Ξέρξη. Αὐτὸς ⁵ στὴν ἀρχὴ δὲν εἶχε καθόλου ὅρεξη νὰ κάμη ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐτοίμαζε γιὰ τὴν Αἴγυπτο. 'Ο Μαρδόνιος ὅμως, ξάδερφος τοῦ Ξέρξη καὶ γιὸς τῆς ἀδερφῆς τοῦ Δαρείου, ζώντας στὴν Αὔλῃ τοῦ βασιλέα καὶ ἔχοντας κοντά του ἐπιρροὴ πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' δλους τοὺς Πέρσες, τοῦ εἶπε: «'Αφέντη μου, δὲν πρέπει οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ κάμανε τόσα κακὰ στοὺς Πέρσες, νὰ μείνουνε ἀτιμώρητοι γι' αὐτά. Τελείωσε ὅμως πρώτα ὅσα ἔβαλες μπροστά μὲ τὸ νοῦ σου· ἂμα ὑποτάξης ὅμως τὴν Αἴγυπτο ποὺ σου σήκωσε κεφάλι, νὰ ὀδηγήσῃς ἔπειτα τὸ στρατό σου καὶ καταπάνω στοὺς Ἀθηναίους, γιὰ ν' ἀκουστῇ στὸν κόσμο τ'

δὲ τοῦ λόγου παρενθήκην ποιεέσκετο τήνδε, ὡς ἡ Εὐρώπη περικαλλής χώρη, καὶ δένδρεα παντοῖα φέρει τὰ ἥμερα, ἀρετήν τε ἄκρη, βασιλέē τε 6 μούνῳ θυητῶν ἀξίη ἐκτῆσθαι. Ταῦτα δὲ ἔλεγε οὐα νεωτέρων ἔργων ἐπι- θυμητῆς ἐνν καὶ ἐθέλων αὐτὸς τῆς Ἑλλάδος ὑπαρχος εἰναι. Χρόνῳ δὲ 7 τη κατεργάσατο τε καὶ ἀνέπεισε Ξέρξεα ὥστε ποιέειν ταῦτα.

‘Ως δὲ ἀνεγνώσθη Ξέρξης στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἐνθαῦ- τα δευτέρῳ μὲν ἔτει μετὰ τὸν θάνατον τὸν Δαρείου πρῶτα στρατηγὸν ποιέεται ἐπὶ τὸν ἀπεστεῶτας. Τούτους μέν νν καταστρεψάμενος καὶ Αἴγυπτον πᾶσαν πολλὰν δουλοτέρην ποιήσας, ἦ ἐπὶ Δαρείου ἦν, ἐπι- τράπει Ἀχαιμένεῖ, ἀδελφεῷ μὲν ἐωντοῦ, Δαρείου δὲ παιδί...

20 ‘Απὸ γὰρ Αἴγυπτον ἀλώσιος ἐπὶ μὲν τέσσερα ἔτεα πλήρεα παραρ- τέετο στρατιὴν τε καὶ τὰ πρόσφορα τῇ στρατιῇ, πέμπτῳ δὲ ἔτει ἀνο- μένῳ ἐστρατηλέτες χειρὶ μεγάλῃ πλήθεος· στόλων γὰρ τῶν ἡμεῖς ἔδιμεν 21 πολλῷ δὴ μέγιστος οὗτος ἐγένετο... Τί γὰρ οὐκ ἤγαγε ἐκ τῆς Ἀσίης ἔθνος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα Ξέρξης; κοινὸν δὲ πινόμενόν [μιν] ὕδωρ οὐκ ἐπέ- λιπε, πλὴν τῶν μεγάλων ποταμῶν; οἱ μὲν γὰρ νέας παρείχοντο, οἱ δὲ ἐς πεζὸν ἐτετάχατο, τοῖσι δὲ ἵππος προσετέτακτο, τοῖσι δὲ ἵππαγωγὰ πλοῖα, ἅμα στρατευομένοισι, τοῖσι δὲ ἐς τὰς γεφύρας μακρὰς νέας πα- 22 ρέχειν, τοῖσι δὲ σῖτά τε καὶ νέας... Καὶ τοῦτο μὲν ὡς προσπταισάντων τῶν πρώτων περιπλωόντων περὶ τὸν Ἀθων προετοιμάζετο ἐκ τριῶν ἐτέων κον μάλιστα ἐς τὸν Ἀθων ἐν γὰρ Ἐλαιοῦντι τῆς Χερσονήσου ὡρμεον τριήρεες, ἐνθεῦτεν δὲ δρμεόμενοι ὁρυσσον ὑπὸ μαστίγων παντο- δαποὶ τῆς στρατιῆς, διάδοχοι δ' ἐφοίτων, ὁρυσσον δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν 23 Ἀθων κατοικημένοι.

‘Ωρυσσον δὲ ὡδε· δασάμενοι τὸν χῶρον οἱ βάρβαροι κατὰ ἔθνεα, κατὰ Σάνην πόλιν σχοινοτενὲς ποιησάμενοι, ἐπειδὴ ἐγένετο βαθέα ἡ διῶρυξ, οἱ μὲν κατώτατα ἐστεῶτες ὁρυσσον, ἔτεροι δὲ παρεδίδοσαν τὸν αἱεὶ ἐξορυσσόμενον χοῦν ἄλλοισι κατύπερθε ἐστεῶσι ἐπὶ βάθρων, οἱ δ' αἱ ἐκδεκόμενοι ἐτέροισι, ἔως ἀπίκοντο ἐς τὸν ἀνωτάτω, οὗτοι δὲ ἐξεφόρεύν τε καὶ ἐξέβαλλον. Τοῖσι μέν νν ἄλλοισι πλὴν Φοινίκων καταρρηγνύμενοι οἱ κρημνοὶ τοῦ δρύγματος πόνον διπλήσιον παρείχον· ἄτε γὰρ τοῦ τε ἄνω στόματος καὶ τοῦ κάτω τὰ αὐτὰ μέτρα ποιευμένων

δηνομά σου, καὶ νὰ μήν τολμάῃ κανεὶς ἄλλη φορὰ νὰ βάνη πόδι στὸ δικό σου βασίλειο». Κι ἀφοῦ ἔτσι τόνε κέντησε γιὰ τὴν ἐκδίκηση, ὕστερα τοῦ πρόσθεσε πώς ἡ Εὐρώπη εἶναι πολὺ ὥραιά χώρα μὲ διάφορα δέντρα ἥμερα, γόνιμη πολύ, καὶ πώς ἀπ' ὅλους τοὺς θυητοὺς μόνος ὁ βασιλέας ἀξίζει νὰ εἶναι κάτοχός της. Κι αὐτὰ τὰ ἔτεις, γιατὶ γύρευε νέες 6 περιπέτειες καὶ φιλοδοξοῦσε νὰ γίνη αὐτὸς διοικητὴς τῆς Ἑλλάδας. Στὸ τέλος καὶ μὲ τὸν καιρὸν κέρδισε μὲ τὸ μέρος του τὸν Ξέρξη καὶ τὸν κατάφερε νὰ κάμη αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία.

'Αφοῦ παραδέχτηκε τὴ γνώμη ὁ Ξέρξης νὰ ἐκστρατέψῃ στὴν Ἑλλάδα, κίνησε πρῶτα — καὶ ἤτανε ὁ δεύτερος χρόνος ἀπὸ τοῦ Δαρείου τὸ θάνατο — κατὰ τῶν ἀποστατημένων Αἰγυπτίων, τοὺς ὑπόταξε, καὶ ὑπόβαλε σὲ δουλεία πολὺ σκληρότερη τὴν Αἰγυπτο ἀπ' ὅ, τι ἤτανε στὰ χρόνια τοῦ Δαρείου, καὶ τὴν παράδωσε στὸν Ἀχαιμένη, τὸν ἀδερφό του καὶ γιὸ τοῦ Δαρείου.

Τέσσερα χρόνια ὄλακερα⁶⁰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τῆς Αἰγύπτου καταγινότανε ὁ Ξέρξης στὴν ἑτοιμασία τοῦ στρατοῦ μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα του· τέλος τὸν πέμπτο χρόνο⁶¹ ξεκίνησε μὲ πλῆθος ἀπειρο. Αὕτη ἡ ἐκστρατεία ἤτανε ἡ πιὸ μεγάλη ἀπ' ὅσες ἐγώ γνωρίζω. Γιατὶ 20 καὶ ποιό λαὸ δὲν κουβάλησε ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Ἑλλάδα ὁ Ξέρξης; Ποιό νερὸ τρεχούμενο δὲν τὸ στείρεψε ὁ στρατός του πίνοντας στὸ δρόμο, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς μεγάλους ποταμούς; "Ἄλλοι δίνανε πλοῖα πολεμικά, ἄλλοι μπαίνανε στὸ πεζικό, ἄλλοι ἑτοιμάζανε ἵππικό, ἄλλοι φορτηγά πλοῖα γιὰ τ' ἄλογα, ἄλλοι πλοῖα μακρουλὰ γιὰ τὰ γεφύρια, ἄλλοι τροφὲς καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν πρώτη ἐκστρατεία τὰ πλοῖα 22 πάθανε ζημιές μεγάλες περιπλέοντας⁶² τὸν "Αθωνα, γι' αὐτὸ τὸ λόγο, τρία χρόνια πρὸν ἀρχίση τούτη ἡ ἐκστρατεία, στὸν "Αθωνα γινόντανε ἑτοιμασίες μεγάλες· διάφορα στρατιωτικὰ σώματα πηγαίνανε καὶ σκάβανε μὲ τὴ σειρά τους, μὲ τὴ φοβέρα τῆς μάστιγας ἀπὸ πάνω τους. 'Απὸ τὴν πόλη Ἐλαιούντα τῆς Χερσονήσου, ὃς κέντρο αὐτῆς τῆς ἐπιχείρησης, ὃπου ἤταν ἀραγμένες καὶ τριήρεις, ξεκινούσανε αὐτὰ τὰ σώματα τὰ στρατιωτικὰ καὶ πηγαίνανε στὸ σκάψιμο. Σκάβανε ὅμως καὶ οἱ ντόπιοι κάτοικοι γύρω στὸν "Αθωνα.

Νά πῶς γινότανε ἡ σκαφή : 'Απὸ σημεῖο κοντινὸ τῆς πόλης Σάνης⁶³ σύρανε οἱ βάρβαροι μιὰν ἴσια γραμμή, καὶ μοιράσανε τὸν τόπο κατὰ σύνη στοὺς ἀνθρώπους ποὺ θὰ σκάβανε· ἀφοῦ τὸ χαντάκι προχώρησε σὲ βάθος, ἄλλοι σκάβανε κάτω, κι ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι παίρνανε τὸ

ἔμελλέ σφι τοιοῦτο ἀποβήσεσθαι. Οἱ δὲ Φοίνικες σοφίην ἐν τε τοῖσι ἄλλοισι ἔργοισι ἀποδείκνυνται καὶ δὴ καὶ ἐν ἐκείνῳ· ἀπολαχόντες γὰρ μόριον, δσον αὐτοῖσι ἐπέβαλλε, ὥρυσσον, τὸ μὲν ἄνω στόμα τῆς διώρυχος ποιεῦντες διπλήσιον ἢ δσον ἔδεε αὐτὴν τὴν διώρυχα γενέσθαι, προβαίνοντος δὲ τοῦ ἔργου συνηγγον αἰεὶ· κάτω τε δὴ ἐγίνετο καὶ ἐξισοῦντο τοῖσι ἄλλοισι τὸ ἔργον...

25 Ταῦτα μὲν νῦν οὕτω ἐποίεε, παρεσκευάζετο δὲ καὶ ὅπλα ἐς τὰς γεφύρας βύβλινά τε καὶ λευκολίνου, ἐπιτάξας Φοίνιξι τε καὶ Αἰγυπτίοισι, καὶ σιτία τῇ στρατιῇ καταβάλλειν, ἵνα μὴ λιμήνειε ἡ στρατιὴ μηδὲ τὰ ὑποζύγια ἐλαννόμενα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἀναπυθόμενος δὲ τοὺς χώρους καταβάλλειν ἐκέλευε ἵνα ἐπιτηδεώτατον εἴη, ἄλλον ἄλλῃ ἀγινέοντας δλκάσι τε καὶ πορθμητοισι ἐκ τῆς Ἀσίης πανταχόθεν. Τὸν δὲ ὃν πλεῖστον ἐς Λευκὴν ἀκτὴν καλεομένην τῆς Θρηήκης ἀγίνεον, οἱ δὲ ἐς Τυρόδιζαν τὴν Περινθίων, οἱ δὲ ἐς Δορίσκον, οἱ δὲ ἐς Ἡιόνα τὴν 26 ἐπὶ Στρυμόνι, οἱ δὲ ἐς Μακεδονίην διατεταγμένοι. Ἐνῷ δὲ οὗτοι τὸν προκείμενον πόνον ἔργαζοντο, ἐν τούτῳ ὁ πεζὸς ἄπας συλλελεγμένος ἄμα Ξέρξῃ ἐπορεύετο ἐς Σάρδις, ἐκ Κριτάλλων δρμηθεὶς τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ· ἐνθαῦτα γὰρ εἰλητο συλλέγεσθαι πάντα τὸν κατ' ἡπειρον μέλλοντα ἄμα αὐτῷ Ξέρξῃ πορεύεσθαι στρατόν.

32 Ἀπικόμενος δὲ ἐς Σάρδις πρῶτα μὲν ἀπέπεμπτε κήρυκας ἐς τὴν Ἑλλάδα αἰτήσοντας γῆν τε καὶ ὕδωρ καὶ προερέοντας δεῖπνα βασιλέῃ παρασκευάζειν· πλὴν οὔτε ἐς Ἀθήνας οὔτε ἐς Λακεδαιμονα ἀπέπεμπτε ἐπὶ γῆς αἰτησιν, τῇ δὲ ἄλλῃ πάντῃ, τῶνδε δὲ εἰνεκεν τὸ δεύτερον ἀπέπεμπτε ἐπὶ γῆν τε καὶ ὕδωρ· δσοι πρότερον οὐκ ἔδοσαν Δαρείω πέμψαντι, τούτους πάγχυν ἔδόκεε τότε δείσαντας δώσειν· βουλόμενος ὧν αὐτὸ τοῦτο ἐκμαθεῖν ἀκριβέως ἐπεμπτε.

33 Μετὰ δὲ ταῦτα παρεσκευάζετο ὡς ἐλῶν ἐς Ἀβυδον· οἱ δὲ ἐν τούτῳ τὸν Ἑλλήσποντον ἐζεύγνυσαν ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Εὐρώπην· ἔστι δὲ τῆς Χερσονήσου τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ, Σηστοῦ τε πόλιος μεταξὺ καὶ Μαδύτου, ἀκτὴ τρηχέα ἐς θάλασσαν κατήκουσα Ἀβύδῳ καταντίον... Ἐς

χῶμα καὶ τὸ παραδίνανε σ' ἐκείνους ποὺ στεκόντανε πιὸ πάνω σὲ σκαλωσιές, κι αὐτοὶ πάλι τὸ παραδίνανε στοὺς ἄλλους, στὴν κορφὴν κι αὐτοὶ τὸ ρίχνανε ἔξω. Σ' αὐτοὺς ποὺ δουλεύανε μέσα, ἢν ἐξαιρέσθη κανεὶς τοὺς Φοίνικες, ἔπειταν ἀπάνου τὰ βράχια τοῦ χαντακιοῦ καὶ διπλὰ τοὺς δυσκολεύανε· καὶ φυσικά, γιατὶ τοῦ χαντακιοῦ τὸ ἀπάνω ἄνοιγμα εἶχε τὸ ὅδιο πλάτος μὲ τὸν πάτο του· οἱ Φοίνικες ὅμως, καθὼς καὶ στὶς ἄλλες τους δουλειές εἰν' ἐπιδέξιοι, ἔτσι καὶ σὲ τούτη δεῖξανε τὴν ἀξιότητά τους. Ἀρχίζοντας τὸ σκάψιμο στὸ μέρος ποὺ τοὺς ἔπεισε, σκάβανε τὸ στόμα τοῦ χαντακιοῦ δυὸ φορὲς πλατύτερο ἀπ' ὃ, τι εἶχε δοθῆ ἡ διαταγὴ νὰ γίνη τὸ χαντάκι· ὅσο προχωροῦσε ἡ ἐργασία, λίγο - λίγο στενεύανε καὶ τὸ χαντάκι, κι ἂμα φτάνανε κάτω, τὸ μέρος αὐτὸ ἥτανε τόσο πλατύ ὅσο ἥτανε καὶ τῶν ἄλλων σκαφτιάδων τὸ δικό τους.

Στοὺς Φοίνικες καὶ τοὺς Αἰγυπτίους ἔδωσε ἀκόμα διαταγὴ ὁ Ξέρος²⁵ ἵης νὰ συστήσουνε ἀποθῆκες τροφῶν γιὰ τὸ στρατό του, γιὰ νὰ μὴν πεινάσῃ οὕτε ὁ στρατὸς οὕτε τὰ φορτηγὰ ζῶα, ποὺ ἐκστρατεύανε κι αὐτὰ στὴν Ἐλλάδα. Ἀφοῦ ἔμαθε ποιὰ ἥταν τὰ καταλληλότερα μέρη, ἐκεῖ παράγγειλε ν' ἀποθηκεύουνε τὰ τρόφιμα, κουβαλώντας τα ἀπὸ τὴν Ἀσία μὲ πλοῖα φορτηγὰ μεγάλα καὶ μικρά. Τὶς περισσότερες τροφὲς τὶς μετακομίζανε στὴ Λευκή⁶⁴, καθὼς τὴν ὄνομάζανε, ἀκρογιαλιὰ τῆς Θράκης· ἄλλες πάλι τροφὲς τὶς συγκεντρώνανε στὴν Τυρόδιζα⁶⁵ τῆς Περιήθου⁶⁶, ἄλλες στὸ Δορίσκο⁶⁷, ἄλλες κοντά στὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα, καὶ ἄλλες στὴ Μακεδονία.

2. Ο ΞΕΡΕΗΣ ΣΤΙΣ ΣΑΡΔΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΒΥΔΟ.

ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ.— ΜΕΤΡΗΜΑ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΣΤΟ ΔΟΡΙΣΚΟ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἐνῶ προχωροῦσαν ὅλες αὐτὲς οἱ ἑτοιμασίες, τὸ περσικὸ στράτευμα,²⁶ ὅσο εἶχε συναχτῆ, ἔσκινησε ἀπὸ τὰ Κρίτταλα τῆς Καππαδοκίας, κι ἀκολουθοῦσε τὸ δρόμο του γιὰ τὶς Σάρδεις μαζὶ μὲ τὸν Ξέρξην γιατὶ στὶς Σάρδεις ἥτανε τὸ κέντρο ὅπου θὰ συναζόταν ὅλος ὁ στρατός, ὅσος θ' ἀκολουθοῦσε τὸν Ξέρξη διὰ ἔηρᾶς.

Ἀπὸ τὶς Σάρδεις ἔστειλε ὁ Ξέρξης κήρυκες στὴν Ἐλλάδα νὰ ζητήσουνε γῆ καὶ νερὸ καὶ νὰ ἑτοιμάσουνε δεῖπνα γιὰ τὸ βασιλέα· στὴν Ἀθήνα⁶⁸ ὅμως καὶ στὴ Λακεδαίμονα τίποτε δὲν παράγγειλε, παρὰ

ταύτην ὅν τὴν ἀκτὴν ἐξ Ἀβύδου δρμέομενοι ἐγεφύρουν τοῖσι προσεκέτο, τὴν μὲν λευκολίνου Φοίνικες, τὴν δ' ἑτέρην τὴν βυθιλίνην Αἰγύπτιοι· ἔστι δὲ ἐπτὰ στάδιοι ἐξ Ἀβύδου ἐς τὴν ἀπαντίον· καὶ δὴ ἐζευγμένου τοῦ πόρου ἐπιγενόμενος χειμῶν μέγας συνέκοψέ τε ἐκεῖνα πάντα καὶ διέλυσε.

35 ‘Ως δ’ ἐπόθετο Ξέρξης, δεινὰ ποιεύμενος τὸν Ἑλλήσποντον ἐκέλευσε τριηκοσίας ἐπικέσθαι μάστιγι πληγὰς καὶ κατεῖναι ἐς τὸ πέλαγος πεδίων ζεῦγος· ἥδη δὲ ἥκουσα, ὡς καὶ στιγέας ἄμα τούτοισι ἀπέπεμψε στίξοντας τὸν Ἑλλήσποντον· ἐνετέλλετο δὴ ὅν ραπίζοντας λέγειν βάρβαρά τε καὶ ἀτάσθαλα : «Ὦ πικρὸν ὕδωρ, δεσπότης τοι δίκην ἐπιτιθεῖ τίρδε, δῆτι μιν ἥδικησας οὐδὲν πρὸς ἐκείνου ἀδικον παθόν. Καὶ βασιλεὺς μὲν Ξέρξης διαβήσετάί σε, ἦν τε σύ γε βούλῃ ἦν τε μή· σοὶ δὲ κατὰ δίκην ἄρα οὐδὲὶς ἀνθρώπων θύει ὡς ἔσστι θολερῷ τε καὶ ἀλμυρῷ ποταμῷ». Τήν τε δὴ θάλασσαν ἐνετέλλετο τούτοισι ζημιοῖν, καὶ τῶν ἐπεστεώτων τῇ ζεύξι τοῦ Ἑλλησπόντου ἀποταμεῖν τὰς κεφαλάς.

36 Καὶ οἱ μὲν ταῦτα ἐποίεον, τοῖσι προσεκέετο αὕτη ἡ ἄχαρις τιμὴ, τὰς δὲ ἄλλοι ἀρχιτέκτονες ἐζεύγνυσαν.

37 ‘Ως δὲ τά τε τῶν γεφυρέων κατεσκεύαστο καὶ τὰ περὶ τὸν Ἀθων, οἱ τε χυτοὶ περὶ τὰ στόματα τῆς διώρυχος, οἱ τῆς ορχίης εἶνεκεν ἐποιήθησαν, ἵνα μὴ πιμπλῆται τὰ στόματα τοῦ δρύγματος, καὶ αὐτὴ ἡ διῶρυξ παντελέως πεποιημένη ἥγγέλλετο, ἐνθαῦτα χειμερίσας, ἄμα τῷ ἔστι παρεσκευασμένος δ στρατὸς ἐκ τῶν Σαρδίων ὠρμᾶτο ἐλῶν ἐς Ἀβύδον.

44 Ἐπεὶ δ’ ἐγένοντο ἐν Ἀβύδῳ, ἥθελησε Ξέρξης ἰδέσθαι πάντα τὸν στρατὸν· καὶ προεπειόητο γάρ ἐπὶ κολωνοῦ ἐπίτηδες αὐτοῦ ταύτη προεξέδρῃ λίθου λευκοῦ (ἐποίησαν δὲ Ἀβυδηνοὶ ἐντειλαμένουν πρότερον βασιλέος), ἐνθαῦτα ὡς ἔτεο, κατοδῶν ἐπὶ τῆς ἡδόνος ἐθηεῖτο καὶ τὸν πεζὸν καὶ τὰς νέας· θηεύμενος δὲ ἱμέρθη τῶν νεῶν ἀμιλλαν γινομένην ἰδέσθαι· ἐπεὶ δ’ ἐγένετο τε καὶ ἐνίκων Φοίνικες Σιδώνιοι, ἥσθη τε τῇ ἀμίλλῃ καὶ τῇ στρατιῇ.

σ' ὅλα τ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας. Σ' αὐτὰ τὰ μέρη καὶ ὁ Δαρεῖος εἶχε στείλει νὰ ζητήσῃ, κι ἐκεῖνα εἶχανε ἀρνηθῆ, ὁ Ξέρξης δύμας ἔστειλε καὶ πάλι μὲ τὴν ἴδεα πώς ἀπὸ τὸ φόρο τους τώρα θὰ δώσουνε. Καὶ ἵσα - ἵσα γιὰ νὰ δοκιμάσῃ καθαρὰ τὴν γνώμη τους ἔκαμε τὴν ἀποστολή.

Στὸ μεταξὺ ἔτοιμαζότανε νὰ κατεβῇ στὴν "Αβυδο"⁶⁹, ἐνῶ οἱ 33 Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καταγινόντανε νὰ γεφυρώσουν τὸν Ἐλλήσποντο ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Εύρωπη. Στὴ Χερσόνησο τοῦ Ἐλλησπόντου βρίσκεται, ἀνάμεσα στὶς δύο πόλεις Σηστὸ καὶ Μάδυτο⁷⁰, ἐνα τραχὺ ἀκρωτήριο ποὺ προχωρεῖ στὴ θάλασσα ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν "Αβυδο". Ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀκρωτήριο ἀρχίσανε νὰ κάνουνε τὰ γεφύρια ὃσοι ἤτανε 34 διαταγμένοι γιὰ τὴ δουλειά· τὸ ἐνα γεφύρι τὸ κατασκευάζανε οἱ Φοίνικες ἀπὸ λευκὸ λινάρι⁷¹, καὶ τὸ ἄλλο οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ πατύρι⁷². Ἐφτὰ στάδια χωρίζουνε τὴν "Αβυδο" ἀπὸ τὴν ἀντικρινὴ στεριά. Καὶ εἴχανε δεθῆ πιὰ τὰ δύο γεφύρια ὃταν ἐπεσε μεγάλη τρικυμία κι ἔκοψε καὶ διάλυσε ὅλα τὰ δεσμίματα τῶν γεφυριῶν.

"Αμα τὸ ἔμαθε ὁ Ξέρξης θύμωσε καὶ παράγγειλε νὰ δώσουνε τοῦ 35 Ἐλλησπόντου τριακόσιες χτυπίες μὲ τὸ μαστίγιο καὶ νὰ ρίξουνε στὸ πέλαγος ἐνα ζευγάρι σίδερα. "Ακουσα ἀκόμη πώς ἔστειλε στιγματιστάδες νὰ στιγματίσουνε τὸν Ἐλλήσποντο· καὶ παράγγειλε σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ τὸν ἐδέρνανε νὰ τοῦ λένε λόγια προσβλητικὰ καὶ βάρβαρα: «Ἐσύ, πικρὸ νερό, ὁ ἀφέντης μας σοῦ κάνει αὐτὴ τὴν τιμωρία γιατὶ τοῦ ἔκανες κακό, χωρὶς αὐτὸς νὰ σὲ ἀδικήσῃ. 'Ο βασιλέας Ξέρξης θὰ σὲ περάση, θέλεις ἐσύ ἢ δὲ θέλεις· σωστὰ δύμας κανένας ἀνθρωπος σ' ἐσένα δὲν προσφέρνει θυσίες, γιατὶ εἰσαι ποταμὸς⁷³ δολερὸς καὶ ἀλμυρός». Μ' αὐτὲς τὶς ποινὲς παράγγειλε νὰ τιμωρήσουνε τὴν θάλασσα καὶ νὰ κόψουνε τὰ κεφάλια ἔκεινῶν ποὺ ἐπιστατήσανε στὸ γεφύρωμά της. Καὶ 36 οἱ προσταγές του ἐκτελεστήκανε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἤτανε αὐτὸ τὸ ἔργο τους. "Οσο γιὰ τὰ γεφύρια, ἄλλοι ἀρχιτέκτονες λάβανε τὴν προσταγὴν νὰ τὰ κατασκευάσουνε.

'Αφοῦ τελειώσανε τὰ γεφύρια καὶ τὸ χαντάκι τοῦ "Αθωνα μὲ τὰ 37 προχώματα στὰ δύο στόματα τοῦ χαντακιοῦ — αὐτὰ τὰ προχώματα τὰ φτιάσανε γιὰ τὶς πλημμύρες, νὰ μὴν κλείνουνε τὰ στόματα τοῦ χαντακιοῦ — ἔφτασε εἰδῆση στὸν Ξέρξη πώς ἤτανε πιὰ ἔτοιμο καθ' ὅλα καὶ τὸ χαντάκι. Τότε ξεκίνησε ὁ στρατὸς ἀπὸ τὶς Σάρδεις, ὃπου εἶχε ξεχειμάσει, ἀρχὲς τῆς ἀνοιξῆς, καλὰ ἔτοιμασμένος, γιὰ νὰ ρθῇ στὴν "Αβυδο".

45 ‘Ως δὲ ὥρα πάντα μὲν τὸν Ἑλλήσποντον ὑπὸ τῶν νεᾶν ἀποκεκρυμμένον, πάσας δὲ τὰς ἀκτὰς καὶ τὰ Ἀρβυδηνῶν πεδία ἐπίπλεα ἀνθρώπων, ἐνθαῦτα Ξέρξης ἔωντὸν ἐμακάρισε, μετὰ δὲ τοῦτο ἐδάκρυσε. Μαθὼν δέ μιν Ἀρτάβανος ὁ πάτρως, δις τὸ πρῶτον γνώμην ἀπεδέξατο ἐλευθέρως οὐ συμβουλεύων Ξέρξῃ στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, οὗτος ὡνήρ φρασθεὶς Ξέρξεα δακρύσαντά εἰρετο τάδε· «Ὥ βασιλεῦ, ὡς πολλὸν ἀλλήλων κεχωρισμένα ἐρνάσαο νῦν τε καὶ δλίγῳ πρότερον μακαρίσας γάρ σεωντὸν δακρύεις». Ὁ δὲ εἶπε· «Ἐσῆλθε γάρ με λογισάμενον κατοικεῖται, ὡς βραχὺς εἴη ὁ πᾶς ἀνθρώπινος βίος, εἰ τούτων γε ἐόντων τοσούτων οὐδεὶς ἔς ἐκατοστὸν ἔτος περιέσται».

53 Ταῦτα εἴπας... μετεπέμψατο Ξέρξης Περσέων τοὺς δοκιμωτάτους· ἐπεὶ δέ οἱ παρῆσαν, ἔλεγέ σφι τάδε· «Ὥ Πέρσαι, τῶνδ' ἐγὼ ὑμέων χρητίζων συνέλεξα, ἀνδρας τε γίνεσθαι ἀγαθοὺς καὶ μὴ καταισχύνειν τὰ πρόσθε ἐργασμένα Πέρσησι, ἐόντα μεγάλα τε καὶ πολλοῦ ἄξια, ἀλλ' εἰς τε ἔκαστος καὶ οἱ σύμπαντες προθυμίην ἔχωμεν· ξυνὸν γάρ τοῦτο πᾶσι ἀγαθὸν σπεύδεται. Τῶνδε δὲ εἰνεκεν προαγορεύω ἀντέχεσθαι τοῦ πολέμου ἐντεταμένως· ὡς γάρ ἐγὼ πινθάνομαι, ἐπ' ἀνδρας στρατευόμεθα ἀγαθούς, τῶν ἦν κρατήσαμεν, οὐ μὴ τις ἡμῖν ἄλλος στρατὸς ἀντιστῆ κοτὲ ἀνθρώπων. Νῦν δὲ διαβαίνωμεν ἐπενξάμενοι τοῖσι θεοῖσι, οἳ Περσίδα γῆν λελόγχασι».

54 Ταύτην μὲν τὴν ἡμέρην παρεσκευάζοντο ἔς τὴν διάβασιν, τῇ δὲ ὑστεραίῃ ἀνέμενον τὸν ἥλιον ἐθέλοντες ἰδέσθαι ἀνίσχοντα, θυμιήματά τε παντοῖα ἐπὶ τῶν γεφυρέων καταγίζοντες καὶ μυρσίνησι στοργούντες τὴν δόδον. ‘Ως δ' ἐπανέτελλε ὁ ἥλιος, σπένδων ἐκ χρυσέης φιάλης Ξέρξης ἔς τὴν θάλασσαν εὔχετο πρὸς τὸν ἥλιον μηδεμίαν οἱ συντυχήν τοιαύτην γενέσθαι, ἡ μιν παύσει καταστρέψασθαι τὴν Εὐρώπην πρότερον, ἡ ἐπὶ τέρομασι τοῖσι ἐκείνης γένηται. Εὐδάμενος δὲ ἐσέβαλε τὴν φιάλην ἔς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ χρύσεον κρητῆρα καὶ Περσικὸν ξίφος, τὸν ἀκινάκην καλέουσι. Ταῦτα οὐκ ἔχω ἀτρεκέως διακρῖναι, οὕτε εἰ τῷ ἥλιῳ ἀνατιθεὶς κατῆκε ἔς τὸ πέλαγος, οὕτε εἰ μετεμέλησέ οἱ τὸν Ἑλλήσποντον μαστιγώσαντί καὶ ἀγτὶ τούτων τὴν θάλασσαν ἐδωρέετο.

Φτάνοντας στήν "Αβυδο, θέλησε δὲ Εέρεξης νὰ ἐπιθεωρήσῃ ὅλο τὸ 44 στρατό του. Καὶ ἐπειδὴ τοῦ εἶχανε ἑτοιμάσει ἀπὸ πρωτύτερα, ἀπάνω σ' ἔνα λόφο, θρόνο ἀπὸ λευκὸ λιθάρι (τὸν κάμανε οἱ Ἀβυδηνοὶ προδιαταγμένοι ἀπὸ τὸ βασιλέα), ἔκει καθισμένος, κοιτάζοντας κατὰ τὸ ἀκρογιάλι, ὅγνάντευε καὶ τὸ πεζικὸ καὶ τὸ στόλο. Θωρώντας ἔτσι, πεθύμησε νὰ ἰδῃ καὶ ἀγώνα τῶν πλοίων. "Εγινε λοιπὸν δὲ ἀγώνας καὶ νικούσανε οἱ Φοίνικες οἱ Σιδώνιοι. Ὁ βασιλέας πολὺ εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὸν ἀγώνα αὐτὸν καὶ ἀπ' ὅλο τὸ στρατό του.

"Ο βασιλέας βλέποντας δλάκερο τὸν Ἐλλήσποντο σκεπασμένον 45 ἀπὸ τὰ πλοῖα, κι ὅλα τ' ἀκρογιάλια καὶ τὶς πεδιάδες τῶν Ἀβυδηνῶν γεμάτα ἀπὸ ἀνθρώπους, μακάρισε τὸν ἔκυτό του, ἀλλὰ ὑστερα δάκρυσε. Ὁ θεῖος του Ἀρτάβανος παρατήρησε αὐτὸ τὸ πράμα καὶ εἶπε στὸν Εέρεξη: «Βασιλέα, τώρα καὶ λίγο πρὶν ἔκαμες δυὸ πράματα διαφορετικά· πρῶτα μακάρισες τὸν ἔκυτό σου κι ὑστερα δάκρυσες». Ὁ Εέρεξης ἀποκρίθηκε: «Συλλογίστηκα πόσο σύντομη εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔνιωσα λύπη στήν ψυχή μου, γιατὶ ἀπ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους σ' ἔκατὸ χρόνια κανεὶς δὲ θὰ ὑπάρχῃ».

"Τοστερα δὲ Εέρεξης κάλεσε τοὺς ἐπισημότερους τῶν Περσῶν· ἀφοῦ 53 ἥρθανε, τοὺς εἶπε: «Πέρσες, σᾶς μάζεψα ἐδῶ, καὶ ἡ θέλησή μου εἶναι νὰ φανῆτε ἀνδρες γενναιῶι, καὶ νὰ μὴ ντροπιάσετε τὰ παλαιὰ κατορθώματα τῶν Περσῶν, κατορθώματα μεγάλα καὶ πολὺ δοξασμένα· ἃς φανοῦμε λοιπὸν καθένας μας χωριστὰ καὶ ὅλοι μαζὶ πρόθυμοι· γιατὶ ἔνα πράμα, ποὺ ὅλοι μας τὸ πιστεύομε καλό, πρέπει καὶ ὅλοι μὲ ζῆλο νὰ τὸ ἐπιτύχουμε. Σᾶς προτρέπω νὰ κάμουμε μὲ καρδιὰ τὸν πόλεμο, γιατί, καθὼς μαθαίνω, δὲ πόλεμός μας θὰ εἶναι μὲ ἀνδρες γενναιῶις· αὐτοὺς ἀν τοὺς νικήσουμε, κανένας ἄλλος στρατὸς στὸν κόσμο δὲ θὰ μᾶς ἀντισταθῇ ποτέ. Καὶ τώρα, ἀφοῦ προσευχθοῦμε στοὺς θεούς, τοὺς προστάτες τῆς περσικῆς μας γῆς, ἃς ἀρχίσουμε τὸ πέρασμα».

"Ἐκείνη τὴν ἡμέρα οἱ Πέρσες ἑτοιμάζόντανε γιὰ τὸ πέρασμα. Τὴν 54 ἄλλη αὐγὴ περιμένανε τὸν ἥλιο, νὰ ἴδοῦνε πρῶτα τὴν ἀνατολή, καί γοντας διάφορα θυμιάματα ἀπάνω στὸ γεφύρι καὶ στρώνοντας τὸ δρόμο μὲ μυρσίνες. "Αμα βγῆκε δὲ ἥλιος, δὲ Εέρεξης ἔκαμε σπονδὲς μὲ χρυσὴ φιάλη στὴ θάλασσα καὶ εὐχότανε στὸν ἥλιο νὰ μὴν τοῦ συμβῇ κανένα περιστατικό, ποὺ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Εύρωπη, ἀλλὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ φτάσῃ ἵσαμε τὰ πέρατά της. Μετὰ τὴν προσευχὴ ἔριξε τὴ φιάλη στὸν Ἐλλήσποντο, καὶ μαζὶ μὲ τὴ φιάλη ἔριξε χρυ-

55 Ὡς δὲ ταῦτά οἱ ἐπεποίητο, διέβαινον κατὰ μὲν τὴν ἑτέρην τῶν γε-
φυρέων τὴν πρὸς τοῦ Πόντου ὁ πεζός τε καὶ ἡ ἵππος ἀπασα, κατὰ δὲ
τὴν πρὸς τὸ Ἀλγαῖον τὰ ὑποζύγια καὶ ἡ θεραπητὴ. Ἡγέοντο δὲ πρῶτα
μὲν οἱ μύριοι Πέρσαι, ἐστεφανωμένοι πάντες, μετὰ δὲ τούτους ὁ σύμμι-
κτος στρατὸς παντοίων ἔθνεων. Ταύτην μὲν τὴν ἡμέρην οὗτοι, τῇ δὲ
ὑστεραίῃ πρῶτοι μὲν οἱ τε ἵπποται καὶ οἱ τὰς λόγχας κάτω τράποντες·
ἐστεφάνωτο δὲ καὶ οὗτοι μετὰ δὲ οἱ τε ἵπποι οἱ ἵροι καὶ τὸ ἄρμα τὸ
ἱρόν, ἐπὶ δὲ αὐτός τε Ξέρξης καὶ οἱ αἰχμοφόροι καὶ οἱ ἵπποται οἱ χίλιοι,
ἐπὶ δὲ τούτοισι ὁ ἄλλος στρατός· καὶ αἱ νέας ἄμα ἀνήγοντο ἐς τὴν ἀπε-
ναυτίον· ἥδη δὲ ἥκουσα καὶ ὑστάτον διαβῆναι βασιλέα πάντων.

56 Ξέρξης δὲ ἐπεί τε διέβη ἐς τὴν Εὐρώπην, ἐθηεῖτο τὸν στρατὸν
ὑπὸ μαστίγων διαβαίνοντα. Διέβη δὲ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐν ἑπτὰ ἡμέρησι
58 καὶ ἐν ἑπτὰ εὐφρόνησι, ἐλινύσας οὐδένα χρόνον... Ὁ δὲ ναυτικὸς ἔξω
τὸν Ἑλλήσποντον πλώων παρὰ γῆν ἐκομίζετο, τὰ ἔμπαλιν πρήσσων
τοῦ πεζοῦ· ὁ μὲν γὰρ πρὸς ἐσπέρην ἔπλωε, ἐπὶ Σαρπηδονίης ἀκρης
ποιεύμενος τὴν ἀπιξιν, ἐς τὴν αὐτῷ προείρητο ἀπικομένῳ περι-
μένειν, ὁ δὲ κατ' ἦπειρον στρατὸς πρὸς ἥδη τε καὶ ἥλιον ἀνατο-
λᾶς ἐποιέετο τὴν ὅδὸν διὰ τῆς Χερσονήσου, ἐν δεξιῇ μὲν ἔχων τὸν
Ἑλλης τάφον τῆς Ἀθάμαντος, ἐν ἀριστερῇ δὲ Καρδίην πόλιν, διὰ μέ-
σης δὲ πορευόμενος πόλιος, τῇ οὖνομα τυγχάνει ἐὸν Ἀγορή. Ἐνθεῦτεν
δὲ κάμπτων τὸν κόλπον τὸν Μέλανα καλεόμενον καὶ Μέλανα ποταμόν,
οὐκ ἀντισχόντα τότε τῇ στρατῇ τὸ δέεθρον, ἀλλ’ ἐπιλιπόντα, τοῦτον
τὸν ποταμὸν διαβάς, ἐπ’ οὐ καὶ ὁ κόλπος οὗτος τὴν ἐπωνυμίην ἔχει,
ἥιε πρὸς ἐσπέρην, Αἴνον τε πόλιν Αἰολίδα καὶ Στεντορίδα λίμνην παρε-
ξιών, ἐς δὲ ἀπίκετο ἐς Δορίσκον.

59 Ὁ δὲ Δορίσκος ἐστὶ τῆς Θρηήνης αἰγιαλός τε καὶ πεδίον μέγα,
διὰ δὲ αὐτοῦ ὁρεῖ ποταμὸς μέγας Ἐβρος... Ἐδοξε ὡν τῷ Ξέρξῃ δ
χῶρος εἶναι ἐπιτήδεος ἐνδιατάξαι τε καὶ ἐξαριθμῆσαι τὸν στρατόν, καὶ
ἐποίεις ταῦτα. Τὰς μὲν δὴ νέας τὰς πάσας ἀπικομένας ἐς Δορίσκον οἱ
ναύαρχοι κελεύσαντος Ξέρξεω ἐς τὸν αἰγιαλὸν τὸν προσεχέα Δορίσκῳ

σὸν κρατήρα καὶ ξίφος περσικὸν ποὺ λέγεται ἀκινάκης. Δὲ μπορῶ νὰ
ξεχωρίσω σωστὰ ἀν δ Ξέρξης τὰ ριξὲ στὸ πέλαγος ὡς ἀφιερώματα
τοῦ ἥλιου, ἢ ἀν εἰχε μετανιώσει ποὺ μαστίγωσε τὸν Ἐλλήσποντο καὶ
τώρα τοῦ ἔκανε αὐτὲς τὶς προσφορὲς γιὰ νὰ τὸν ἔξιεώσῃ.

Αφοῦ ἔγιναν αὐτά, ἀρχισε δὲ στρατὸς νὰ περνάῃ. Ἀπὸ τὸ ἔνα γε- 55
φύρι κατὰ τὸν Εὔξεινο περνοῦσε τὸ πεζικὸν καὶ ὅλο τὸ ἵππικό, ἀπὸ τὸ
ἄλλο κατὰ τὸ Αἰγαῖο τὰ φορτηγὰ ζῶα καὶ ἡ ἐπιμελητεία. Ἐμπρὸς
προχωρούσανε δέκα χιλιάδες Πέρσες⁷⁴, ὅλοι στεφανωμένοι· ἀπὸ κον-
τά τους δὲ ἀνάκατος στρατὸς ἀπὸ διάφορα ἔθνη. Αὐτοὶ περάσανε τὴν
πρώτη μέρα· τὴν δὲλη πρῶτο τὸ ἵππικό καὶ οἱ λογχοφόροι ποὺ κρατοῦ-
νε τὶς λόγγες γυρισμένες πρὸς τὰ κάτω⁷⁵. ἤτανε κι αὐτοὶ στεφανωμένοι·
ὅστερα ἀπ’ αὐτοὺς τὰ ιερὰ ἄλογα⁷⁶ καὶ τὸ ἄρμα τὸ ιερό⁷⁷. κατό-
πιν δὲ ἔδιος δὲ Ξέρξης καὶ οἱ λογχοφόροι του, καὶ οἱ χίλιοι καβαλάρηδες
του, καὶ κατόπιν δὲ ἐπίλοιπος στρατός. Τὸν ἔδιο καιρὸν ἔπλεαν καὶ τὰ
πλοῖα ἀντίκρυ ἀπ’ τὸ στρατό. Ἀκουστὰ δύμως ἔχω πώς δὲ βασιλέας πέ-
ρασε τελευταῖος ἀπ’ ὅλους.

Αφοῦ πέρασε δὲ Ξέρξης στὴν Εύρωπη, στάθηκε καὶ παρατηροῦσε 56
τὸ στρατό του ἐνῶ περνοῦσε κάτω ἀπὸ τὴν φοβέρα τοῦ μαστιγώματος.
Τὸ πέρασμα βάσταξε ἔφτὰ μέρες κι ἔφτα νύχτες χωρὶς καμιὰ διακοπή.
Ο στόλος ἔπλεε ἔξω ἀπὸ τὸν Ἐλλήσποντο τὸ γιαλὸ - γιαλό, κάνοντας 58
δρόμο ἀντίστροφο μὲ τοῦ πεζικοῦ τὸ δρόμο· γιατὶ αὐτὸς τραβοῦσε δυ-
τικὰ κατὰ τὸ Σαρπηδόνιο⁷⁸ ἀκρωτήριο, ὃπου εἶχε διαταχτῇ φτάνον-
τας νὰ περιμένῃ· δὲ στρατὸς δύμως τῆς ξηρᾶς ἀντίθετα προχωροῦσε τὸ
δρόμο του ἀνατολικά, μέσα ἀπὸ τὴν Χερσόνησο, ἔχοντας δεξιὰ τὸν τά-
φο τῆς "Ἐλλῆς"⁷⁹, τῆς κόρης τοῦ Ἀθαμάντα, καὶ ἀριστερὰ τὴν πόλη
Καρδία⁸⁰. ἔπειτα πέρασε ἀπὸ κάποια πόλη μὲ τὸ δνομα 'Αγορά⁸⁰.
ἀπὸ κεῖ ἔφερε γύρα τὸ Μέλανα κόλπο⁸¹, καὶ ὕστερα διάβηκε τὸ Μέ-
λανα ποταμό, ποὺ τὸ νερό του δὲν ἔφτασε γιὰ τὸ στρατό, ἀλλὰ στείρεψε.
Αφοῦ διάβηκε αὐτὸν τὸν ποταμὸ (ποὺ ἔδωσε καὶ τὸ δνομά του στὸν
κόλπο), τραβοῦσε δυτικά, ἀφήνοντας στὸ πλάι τὴν αἰολικὴ πόλη Αἶνο⁸²
καὶ τὴ λίμνη Στεντορίδα⁸³, ὡσπου ἔφτασε στὸ Δορίσκο.

Ο Δορίσκος εἶναι μέρος παραθαλάσσιο τῆς Θράκης καὶ πεδιάδα 59
μεγάλη· ἀνάμεσα ἀπ’ αὐτὴν τρέχει μεγάλος ποταμός, δὲ "Εβρος. Αὐτὸς
δὲ τόπος φάνηκε στὸν Ξέρξη καλὸς νὰ παρατάξῃ ἐκεῖ καὶ νὰ μετρήσῃ
τὸ στρατό· καὶ τὸν παράταξε καὶ τόνε μέτρησε. "Οσο γιὰ τὸ στόλο,
παράγγειλε δὲ Ξέρξης νὰ φέρουν οἱ ναύαρχοι ὅλα τὰ πλοῖα τὰ φτασμένα

έκομισαν... 'Ο δὲ ἐν τῷ Δορίσκῳ τοῦτον τὸν χρόνον τῆς στρατιῆς ἀριθμὸν ἐποιέετο.

60 Οσον μὲν νῦν ἔκαστοι παρεῖχον πλήθεος ἀριθμόν, οὐκ ἔχω εἰπαὶ τὸ ἀτρεκές (οὐ γὰρ λέγεται πρός οὐδαμῶν ἀνθρώπων), σύμπαντος δὲ τοῦ στρατοῦ τοῦ πεζοῦ τὸ πλῆθος ἐφάνη ἐβδομήκοντα καὶ ἔκατὸν μυριάδες. Εξηρίθμησαν δὲ τόνδε τὸν τρόπον· συναγαγόντες ἐς ἓνα χῶρον μυριάδα ἀνθρώπων, καὶ συννάξαντες ταύτην ὡς μάλιστα εἶχον, περιέγραψαν ἔξωθεν κύκλον, περιγράψαντες δὲ καὶ ἀπέντες τὸν μυρίον αἴμασιὴν περιέβαλον κατὰ τὸν κύκλον, ὥστε ἀνήκουσαν ἀνδρὶ ἐς τὸν δυμφαλόν. Ταύτην δὲ ποιήσαντες ἄλλους ἐσεβίβαζον ἐς τὸ περιοικοδομημένον, μέχρι οὗ πάντας τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐξηρίθμησαν. Αριθμήσαντες
87 δὲ κατὰ ἔθνεα διέτασσον. Αριθμὸς δὲ τῆς Ἰππου ἐγένετο δκτὸν μυριάδες,
89 τῶν δὲ τριηρέων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διηκόσιαι καὶ χίλιαι,
97 τριηκόντεροι δὲ καὶ πεντηκόντεροι καὶ κέρκουροι καὶ ἵππαγωγὰ πλοῖα σμικρὰ συνελθόντα ἐς τὸν ἀριθμὸν ἐφάνη τρισχίλια.

100 Ξέρξης δὲ ἐπεὶ ἡρίθμησε τε καὶ διετάχθη ὁ στρατός, ἐπεθύμησε αὐτός σφεας διεξελάσας θηῆσασθαι. Μετὰ δὲ ἐποίεε ταῦτα, καὶ διεξελάνων ἐπὶ ἄρματος παρὰ ἔθνος ἐν ἔκαστον ἐπινθάνετο, καὶ ἀπέγραφον οἱ γραμματισταὶ, ἔως ἐξ ἐσχάτων ἐς ἐσχάτα ἀπίκετο καὶ τῆς Ἰππου καὶ τοῦ πεζοῦ. Ὡς δὲ ταῦτα οἱ ἐπεποίητο, τῶν νεῶν κατελκυσθεισέων ἐς θάλασσαν ἐνθαῦτα ὁ Ξέρξης μετεκβὰς ἐκ τοῦ ἄρματος ἐς νέα Σιδωνίην ἦζετο ὑπὸ σκηνῆς χρυσέη καὶ παρέπλωε παρὰ τὰς πρώρας τῶν νεῶν, ἐπειρωτῶν τε ἐκάστας δύοις καὶ τὸν πεζὸν καὶ ἀπογραφόμενος. Τὰς δὲ νέας οἱ νανάρχοι ἀναγάγοντες δύον τε τέσσερα πλέθρα ἀπὸ τοῦ αιγαίου ἀνεκώχενον, τὰς πρώρας ἐς γῆν τρέψαντες πάντες μετωπηδὸν καὶ ἐξοπλίσαντες τὸν ἐπιβάτας ὡς ἐς πόλεμον· ὁ δ' ἐντὸς τῶν πρωρέων πλώων ἐθεῖτο καὶ τοῦ αιγαίου.

101 Ως δὲ καὶ ταύτας διεξέπλωσε καὶ ἐξέβη ἐκ τῆς νεός, μετεπέμψατο Δημάρητον τὸν 'Αρίστωνος συστρατευόμενον ἀντῶ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καλέσας δ' αὐτὸν εἰρέτο τάδε· «Ὦ Δημάρητε, νῦν μοὶ σε ἡδὺ ἐστι· ἐπειρεσθαι τὰ ἔθέλω. Σὸν εἰς Ἑλλην τε, καὶ, ὡς ἐγὼ πνηθάνομαι σεῦ τε καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τῶν ἐμοὶ ἐς λόγους ἀπικνεομένων, πόλιος οὕτ'

στὸ Δορίσκο, νὰ τ' ἀραδιάσουνε στ' ἀκρογιάλι κοντὰ στὸ Δορίσκο· κι ἀφοῦ κάμανε αὐτό, τὰ σύρανε στὴν ξηρὰ νὰ τὰ στεγνώσουνε. Στὸ μεταξὺ προχωροῦσε τοῦ στρατοῦ τὸ μέτρημα.

Πόσο στρατὸ ̄ ̄ δινε τὸ κάθε ἔθνος δὲ μπορῶ νὰ πῶ σωστά, γιατὶ 60 κανεὶς δὲν ἀναφέρει τίποτε· τὸ πλῆθος δμως δλου τοῦ πεζοῦ στρατοῦ βρέθηκε ἔνα ἑκατομμύριο κι ἐφτακόσιες χιλιάδες.⁸⁴ Ἡ ἀρίθμηση ἔγινε κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: σ' ἔναν τόπο μαζέψανε δέκα χιλιάδες ἀνθρώπους, κι ἀφοῦ τοὺς πυκνώσανε καλά, γράψανε κύκλο γύρω τους ἀφοῦ βγάλαν ἔξω τὶς δέκα χιλιάδες, φτιάσανε ἀπάνου στὸν κύκλο φράγμα ψηλὸ ̄ ̄ σαμε τὸν ἀφαλὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ὑστερα βάζανε κάθε φορὰ μέσα στὸ περίφραγμα ἄλλους τόσους, καὶ πάλι ἄλλους, ὥσπου τοὺς μετρήσανε δλους κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Μετὰ τὸ μετρημὸ τοὺς παρατάξανε κατὰ ἔθνη χωριστά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πεζικὸ εἶχε ὁ βασιλέας καὶ 87 ἵππικὸ ὡς ὅγδοήντα χιλιάδες. Οἱ τριήρεις φτάνανε ὡς χίλιες διακόσιες 89 ἑφτά, καὶ τὰ μικρότερα πολεμικὰ μαζὶ μὲ τὰ φορτηγὰ πλοῖα τρεῖς 97 χιλιάδες.

Ἀφοῦ τελείωσε τὸ μέτρημα καὶ παρατάχηκε ὁ στρατός, βουλή- 100 θηκε ὁ Ξέρξης νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ καὶ νὰ τὸν ἐπιθεωρήσῃ. Καὶ νὰ πῶς τὸ ἔκαμε: ἀνέβηκε στὸ ἄρμα του, καὶ περνώντας ἐμπρὸς ἀπὸ κάθε ἔθνος ἔκανε ρωτήματα, καὶ οἱ γραμματικοὶ του γράφανε τὶς ἀποκρίσεις, ὥσπου πέρασε ἀπὸ τὴν μιὰν ἀκρη στὴν ἄλλη καὶ τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ἵππικοῦ. Ἀφοῦ τὸ ἔκαμε αὐτό, ριχτήκανε καὶ τὰ πλοῖα στὴ θάλασσα· τότε μπῆκε στὴ Σιδωνία τριήρη του, καὶ καθισμένος κάτω ἀπὸ χρυσὴ σκηνὴ περνοῦσε κοντὰ ἀπὸ τὶς πρῷρες τῶν πλοίων καὶ ρωτοῦσε γιὰ τὸ καθένα, καθὼς εἶχε κάνει καὶ γιὰ τὸ πεζικὸ, καὶ πρόσταζε νὰ γράφουνε τὶς ἀποκρίσεις. Οἱ ναύαρχοι εἶχανε φέρει τὰ πλοῖα ὡς τέσσερα πλέθρα⁸⁵ μακριὰ ἔξω ἀπὸ τ' ἀκρογιάλι, καὶ τὰ κρατούσανε ἔκει μὲ τὶς πρῷρες γυρισμένες κατὰ τὴν ξηρά, σ' εὐθεία γραμμή, καὶ μὲ τοὺς διπλίτες ἔτοιμους τάχα γιὰ πόλεμο. Καὶ ὁ βασιλέας ἔκανε τὴν ἐπιθεώρησή του πλέοντας ἀνάμεσα στὶς πρῷρες καὶ στ' ἀκρογιάλι.

3. ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΞΕΡΗΝ ΚΑΙ ΔΗΜΑΡΑΤΟΥ, *Θὰ τὸ ἔχουμε*

Ἀφοῦ ἐπιθεώρησε ὁ Ξέρξης καὶ τὸ στόλο καὶ βγῆκε ἀπὸ τὸ πλοῖο 101 στὴν ξηρά, ἔστειλε νὰ φωνάξουνε τὸ Δημάρατο⁸⁶, γιὸ τοῦ Ἀρίστωνα, ποὺ τὸν ἀκόλουθοῦσε στὴν ἐκστρατεία· ἀφοῦ ἤρθε, τοῦ εἶπε: « Δημά-

έλαχίστης οὕτ' ἀσθενεστάτης. Νῦν ὡν μοι τόδε φράσον, εἰ "Ελληνες ὑπομενέουσι χεῖρας ἐμοὶ ἀνταειρόμενοι· οὐ γάρ, ὃς ἐγὼ δοκέω, οὐδὲ" εἰ πάντες "Ελληνες καὶ οἱ λοιποὶ οἱ πρὸς ἑσπέρης οἰκέοντες ἄνθρωποι συλλεχθείσαν, οὐδὲ ἀξιόμαχοί εἰσι ἐμὲ ἐπιόντα ὑπομεῖναι, μὴ ἔόντες ἄρθροιοι." Εθέλω μέντοι καὶ τὸ ἀπὸ σεῦ, ὅκοιν τι λέγεις περὶ αὐτῶν, πιθέσθαι». Ὁ μὲν ταῦτα εἰρώτα, ὁ δὲ ὑπολαβὼν ἔφη· «Ὥ βασιλεῦ, κότερα ἀληθείῃ χοήσαμαι πρὸς σὲ ἢ ἥδονῇ»; Ὁ δέ μιν ἀληθείῃ χοήσασθαι ἐκέλευε, φάσι οὐδὲν οἱ ἀηδέστερον ἔσεσθαι ἢ πρότερον ἥν.

102 Ὡς δὲ ταῦτα ἤκουσε Δημάρητος, ἔλεγε τάδε· «Βασιλεῦ, ἐπειδὴ ἀληθείῃ χοήσασθαι πάντως με κελεύεις ταῦτα λέγοντα, τὰ μὴ ψευδόμενός τις ὑστερον ὑπὸ σεῦ ἀλώσεται, τῇ Ἑλλάδι πενίῃ μὲν αἱεὶ κοτε σύντροφός ἐστι, ἀρετῇ δὲ ἐπαντός ἐστι, ἀπό τε σοφίης κατεργασμένη καὶ νόμου ἰσχυροῦ, τῇ διαχρεομένῃ ἡ Ἑλλὰς τήν τε πενίην ἀπαμύνεται καὶ τὴν δεσποσύνην· αἰνέω μέν νυν πάντας τὸνς Ἑλληνας τοὺς περὶ ἐκείνους τὸνς Δωρικοὺς χώρους οἰκημένους, ἔρχομαι δὲ λέξιν οὐ περὶ πάντων τούσδε τοὺς λόγους, ἀλλὰ περὶ Λακεδαιμονίων μούνων, πρῶτα μὲν δτι οὐκ ἐστι, δκως κοτὲ σοὺς δέξονται λόγους δουλοσύνην φέροντας τῇ Ἑλλάδι, αὐτὶς δὲ ὡς ἀντιώσονται τοι ἐς μάχην, καὶ ἦν οἱ ἄλλοι Ἑλληνες πάντες τὰ σὰ φρονέωσι. Ἀριθμοῦ δὲ πέρι, μὴ πύθη, δσοι τινὲς ἔόντες ταῦτα ποιέειν οἴοι τέ εἰσι. ἦν τε γὰρ τύχωσι ἔξεστρατευμένοι χλίοι, οὗτοι μαχέσονται τοι, ἦν τε ἐλάσσονες τούτων, ἦν τε καὶ πλεῦνες».

103 Ταῦτα ἀκούσας Ξέρξης γελάσας ἔφη· «Δημάρητε, οἶον ἐφθέγξαο ἔπος, ἀνδρας χιλίους στρατιῆς τοσῆδε μαχέσασθαι. Ἀγε, εἰπέ μοι, σὺ φῆς τούτων τῶν ἀνδρῶν αὐτὸς βασιλεὺς γενέσθαι· σὺ δν ἔθελήσεις αὐτίκα μάλα πρὸς ἀνδρας δέκα μάχεσθαι; καίτοι εἰ τὸ πολιτικὸν ὑμῖν πᾶν ἐστι τοιοῦτο, οἷον σὺ διαιρέεις, σέ γε τὸν ἐκείνων βασιλέα πρέπει πρὸς τὸ διπλήσιον ἀντιτάσσεσθαι κατὰ νόμους τὸνς ὑμετέρους· εἰ γὰρ ἐκείνων ἔκαστος δέκα ἀνδρῶν τῆς στρατιῆς τῆς ἐμῆς ἀντάξιος ἐστι, σὲ δέ γε δίζημαι εἴκοσι εἶναι ἀντάξιον· καὶ οὕτω μὲν δρθοῖτ' ἀν δ λόγος ὁ παρὰ σεῦ εἰρημένος· εἰ δὲ τοιοῦτοί τε ἔόντες καὶ μεγάθεα τοσοῦτοι,

ρατε, θέλω νὰ σὲ ρωτήσω κατιτί· σὺ εἶσαι "Ελληνας, καὶ καθὼς ἀκούω κι ἀπὸ ἄλλους "Ελληνες, ποὺ ἥρθα σὲ δύμιλια μαζὶ τους, κατάγεσαι ἀπὸ πόλη μεγάλη καὶ δυνατή.. Πές μου λοιπὸν ἂν οἱ "Ελληνες θὰ τολμήσουνε νὰ σηκώσουνε ἄρματα κατ' ἐπάνω μου· γιατὶ ἔχω τὴ γνώμη πῶς, καὶ ὅλοι οἱ "Ελληνες μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ποὺ κατοικοῦνε δυτικὰ ἀπ' αὐτούς, νὰ συναχτοῦνε, δὲ φτάνουνε ν' ἀντισταθοῦνε στὴν δρμή μου, ξέχωρα ἀν εἰναι ἀγαπημένοι μεταξύ τους. Θέλω λοιπὸν ν' ἀκούσω κι ἀπὸ σένα τὴ γνώμη σου ». Ο Δημάρατος ἀποκρίθηκε: « Ὡ βασιλέα, τί προτιμᾶς ἀπὸ τὰ δυό, τὴν ἀλήθεια νὰ σου πῶ, ἢ ἐκεῖνο που θὰ σ' εὐχαριστήσῃ; » Ο Ξέρξης τοῦ εἶπε νὰ πῆ τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ εἰναι βέβαιος ὅτι δὲ θὰ τὸν ἔχῃ στὴν εὔνοιά του λιγότερο ἀπὸ πρῶτα.

'Αφοῦ ἀκουσε αὐτά, εἶπε δημάρατος: « Βασιλέα, ἀφοῦ μὲ διατά- 102 ζεις νὰ σου πῶ τὴν καθαρὴν ἀλήθεια κι ὅλα ἐκεῖνα που δὲ θὰ μὲ βγάλουνε ψεύτη ὕστερα μπροστά σου, νὰ τί σου λέω· οἱ "Ελληνες ἔχουνε τὴ φτώχεια, ἀπὸ τὰ παλιά, συντρόφισά τους ἀχώριστη, γεννημένη ἀνάμεσά τους· ὅμως μὲ τὴν ἀρετὴ δὲν ἔχουνε καμιὰ συγγένεια φυσική· τὴν κάνουνε δική τους μὲ τὴν ἔξυπνάδα καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ νόμου. Μὲ τῆς ἀρετῆς τὴ βοήθεια νικᾶνε πάντα οἱ "Ελληνες καὶ τὴ φτώχεια καὶ τὸ δεσποτισμό. "Ολοι οἱ "Ελληνες, ποὺ κατοικοῦνε χῶρες δωρικές, ἀξίζουν δσο νὰ πῆ κανείς, ἀλλὰ δὲ θὰ κάμω λόγο γι' αὐτούς, παρὰ μονάχα γιὰ τοὺς Λακεδαιμονίους. "Έχω λοιπὸν τὸ θάρρος νὰ σου πῶ, βασιλέα, πρῶτα πῶς αὐτοὶ ποτὲ δὲ θὰ παραδεχτοῦνε τὶς προτάσεις σου, ποὺ ἔχουνε σκοπὸ τῆς 'Ελλάδας τὴν ὑποδούλωση· ἔπειτα καὶ ἀν ὅλοι οἱ "Ελληνες ἔρθουνε μὲ τὸ μέρος τὸ δικό σου, αὐτοὶ θὰ σὲ χτυπήσουνε μὲ πόλεμο. "Οσο ἀποβλέπει τὴν πολεμική τους δύναμη, μὴ ρωτᾶς πόσοι εἰναι γιὰ νὰ χουνε τὴν τόλμη νὰ κάνουνε τέτοια πράματα· καὶ χίλιοι νὰ λάβουνε μέρος στὴν ἐκστρατεία, καὶ λιγότεροι, εἴτε καὶ περισσότεροι, πάντα αὐτοὶ θὰ σὲ χτυπήσουν ».

'Ο Ξέρξης ἄμα τ' ἀκουσε αὐτά, γέλασε καὶ εἶπε: « Τί εἰναι αὐτὰ 103 ποὺ λέσ, Δημάρατε; Χίλιοι ὄνδρες, νὰ πολεμήσουνε τόσον πολὺ στρατό; "Ελα πές μου, σὲ παρακαλῶ· σὺ ἔχεις κάμει βασιλέας τους, καθὼς λέσ· δέχεσαι λοιπόν, ἀμέσως τώρα δά, νὰ χτυπηθῆς μὲ δέκα; 'Αφοῦ οἱ πατριῶτες σου εἰναι τέτοιοι, δπως τοὺς λέσ, σὺ ὡς βασιλέας τους πρέπει, κατὰ τοὺς νόμους⁸⁷ τοὺς δικούς σας, νὰ χτυπιέσαι μὲ δυὸ φορὲς περισσότερους ἔχθρούς· γιατὶ ἀν καθένας ἀπ' αὐτοὺς εἰν' ἀξιος νὰ πολεμάῃ μὲ δέκα δικούς μου στρατιῶτες, τότε ἐγὼ ζητῶ ἀπὸ σένα νὰ

δσοι σύ τε καὶ οἱ παρ' ἐμὲ φοιτῶσι 'Ελλήνων ἐς λόγους, αὐχέετε τοσοῦτο, δρα, μὴ μάτην κόμπος δ λόγος οὗτος δ εἰρημένος εἴη· ἐπεὶ φέρε ἵδω παντὶ τῷ οἰκότι κῶς ἀν δυναίατο χίλιοι ἡ καὶ μύριοι ἡ καὶ πεντακισμύριοι, ἐόντες γε ἐλεύθεροι πάντες ὅμοίως καὶ μὴ ὑπ' ἐνδεξάμενοι, στρατῷ τοσῷδε ἀντιστῆναι; ἐπεὶ τοι πλεῦνες περὶ ἔκαστον γινόμεθα ἡ χίλιοι ἐόντων ἐκείνων πέντε χιλιάδων ὑπὸ μὲν γὰρ ἐνὸς ἀρχόμενοι κατὰ τρόπον τὸν ἡμέτερον γενοίατ' ἀν δειμαίνοντες τοῦτον καὶ παρὰ τὴν ἔωντῶν φύσιν ἀμείνονες, καὶ ἵστιν ἀναγκαζόμενοι μάστιγι ἐς πλεῦνας ἐλάσσονες ἐόντες, ἀνειμένοι δὲ ἐς τὸ ἐλεύθερον οὐκ ἀν ποιέοιεν τούτων οὐδέτερα. Δοκέω δὲ ἔγωγε καὶ ἀνισωθέντας πλήθεϊ χαλεπῶς ἀν "Ελληνας Πέρσησι μούροισι μάχεσθαι· ἀλλὰ παρ' ἡμῖν τοῦτό ἐστι, τὸ σὺ λέγεις, ἐστι γε μέντοι οὐ πολλόν, ἀλλὰ σπάνιον. Εἰσὶ γὰρ Περσέων τῶν ἐμῶν αἰχμοφόρων οἱ ἐθελήσουσι 'Ελλήνων ἀνδράσι τρισὶ διοῖδι μάχεσθαι, τῶν σὺ ἐών ἄπειρος πολλὰ φλυηρέεις".

104 Πρὸς ταῦτα Δημάρητος λέγει· «Ω βασιλεῦ, ἀρχῆθεν ἡπιστάμην, δτι ἀληθείῃ χρεόμενος οὐ φίλα τοι ἐρέω, σὺ δὲ ἐπεὶ ἡνάγκασας λέγειν τῶν λόγων τὸν ἀληθεστάτους, ἔλεγον τὰ κατήκοντα Σπαρτιήτησι· καίτοι ὡς ἐγὼ τυγχάνω τὰς τῶν τάδε ἐστοργώς ἐκείνους, αὐτὸς μάλιστα ἐξεπίστεαι, οἱ με τιμήν τε καὶ γέρεα ἀπελόμενοι πατρώια ἄπολίν τε καὶ φυγάδα πεποιήκασι, πατήρ δὲ διὸ σὸς ὑποδεξάμενος βίον τέ μοι καὶ οἰκουν δέδωκε· οὐκ ὧν οἰκός ἐστι ἄνδρα τὸν σώφρονα εὔνοιαν φαινομένην διωθέεσθαι, ἀλλὰ στέργειν μάλιστα. Ἐγὼ δὲ οὕτε δέκα ἀνδράσι ὑπίσχομαι οἰός τε εἶναι μάχεσθαι οὕτε δυοῖσι, ἐκάνων τε εἶναι οὐδὲ ἀν μουνομαχέοιμι εἰ δὲ ἀναγκαίη εἴη ἡ μέγας τις ὁ ἐποτρύνων ἀγών, μαχούμην ἀν πάντων ἥδιστα ἐνὶ τούτων τῶν ἀνδρῶν, οἱ 'Ελλήνων ἔκαστος φησι τριῶν ἄξιος εἶναι· ὡς δὲ καὶ Λακεδαιμόνιοι κατὰ μὲν ἔνα μαχόμενοι οὐδαμῶν εἰσὶ κακίονες ἀνδρῶν, ἀλέες δὲ ἄριστοι ἀνδρῶν ἀπάντων. ἐλεύθεροι γὰρ ἐόντες οὐ πάντα ἐλεύθεροι εἰσὶ· ἔπεστι γάρ σφι δεσπότης νόμος, τὸν ὑποδειμαίνοντας πολλῷ ἔτι μᾶλλον, ἡ οἱ σοὶ σέ. Ποιεῦσι γῶν τὰ ἀν ἐκεῖνος ἀνώγη· ἀνώγει δὲ τῶντὸ αἰεί, οὐκ ἐῶν φεύγειν οὐδὲν πλῆθος ἀνθρώπων ἐκ μάχης, ἀλλὰ μένοντας ἐν τῇ τάξι ἐπικρα-

τὰ βγάλης πέρα μὲ εἴκοσι. "Ετσι μοναχὸς ὁ λόγιος ποὺ εἶπες μπορεῖ νὰ βγῆ ἀληθινός. "Αν ὅμως ἔκεινοι εἰναι τόσο δυνατοί, ὅπως τοὺς λέτε σὺ καὶ δοι ἄλλοι "Ελληνες μιλήσανε μαζί μου, τότε πρόσεχε μήπως τὰ λόγια σας αὐτὰ εἰναι μάταια καυχήματα. Γιατὶ ἔλα, ἃς ἔξετάσουμε τὸ πράμα μὲ κάθε καλὴ πίστη; χίλιοι ἦ δέκα χιλιάδες ἢ καὶ πενήντα χιλιάδες, ὅλοι ἄνδρες ἐλεύθεροι, ποὺ δὲν προσκυνῶνται κανένα ἄνθρωπο, πῶς θὰ μπορέσουνε ν' ἀντισταθοῦνται σὲ τόσο πολυάριθμο στρατό; Καὶ πέντε χιλιάδες ἂν εἰναι ἔκεινοι, πάλι ἐμεῖς ἀναλογοῦμε ἀπὸ χίλιοι στὸν καθένα τους. "Αν προσκυνούσανε ἔνα μονάρχη, ὅπως αὐτὸς γίνεται σ' ἐμᾶς, τότε ἀπὸ φόβο στὸν ἀφέντη τους θὰ γινόντανε πιὸ παλικάρια παρὰ δ', τι εἰναι φυσικά· δόσο κι ἂν εἰναι λίγοι, ἡ μάστιγα θὰ τους ἀνάγκασε νὰ πέσουν ἀπάνω σὲ πιὸ πολλούς· ἄνθρωποι δύμως, ποὺ ἡ λευτεριὰ τους ἀφήνει νὰ κάνουν δ', τι θέλουνε, τίποτα δὲ θὰ καταφέρνανε ἀπ' αὐτά. Θαρρῷ μάλιστα πώς, καὶ ἵστοι νὰ ἥτανε οἱ "Ελληνες στὸν ἀριθμό, δύσκολα θὰ τὰ βρίσκωνται στὸν πόλεμο μὲ τοὺς Πέρσες μοναχούς. "Ανθρώποι τόσο γενναῖοι σὰν τοὺς "Ελληνες, ποὺ ἐσύ τοὺς παρασταίνεις ἔτσι, βρίσκονται καὶ σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ δὲν εἰναι πολλοί· εἰναι σπάνιοι. 'Ανάμεσα στοὺς δικούς μου λογγιοφόρους Πέρσες βρίσκονται ἄνδρες ποὺ θὰ δεχτοῦνται νὰ χτυπηθοῦν ἔνας μὲ τρεῖς "Ελληνες μαζί. Αὐτοὺς δὲν τοὺς ζέρεις ἔσύ, καὶ γι' αὐτὸς μιλᾶς τόσα λόγια φλύαρα».

Σ' αὐτὰ ὁ Δημάρατος εἶπε: «Ω βασιλέα, τὸ ἥξερα ἀπ' ἀρχῆς 104 πώς δὲ θὰ σ' εὐχαριστοῦσα μιλώντας τὴν ἀλήθεια· ἐπειδὴ δύμως μὲ ἀνάγκασες, εἴπα τί ἄνδρες εἰναι οἱ Σπαρτιάτες. Καὶ δύμως, πόσο ἐγὼ ἀγαπῶ τοὺς πατριῶτες μου, τὸ ξέρεις πολὺ καλά. Αὐτοὶ μοῦ πήρανε τὴ βασιλεία καὶ τὰ πατρικά μου δικαιώματα· αὐτοὶ μὲ κάμανε ἔξοριστο καὶ χωρὶς πατρίδα. *Ο πατέρας σου μὲ δέχτηκε καὶ μοῦ χάρισε ἀμιατροφὴ καὶ σπίτι. Δὲν εἰναι πράμα ταιριαστὸ στὸ φρόνιμο ἄνθρωπο νὰ ρίχνῃ πέρα τὴ χάρη ποὺ τοῦ δείξανε οἱ εὐεργέτες του, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀναγνωρίζῃ. Ἔγὼ δὲ θέλω νὰ πῶ πώς είμαι ἀξιος νὰ πολεμήσω μὲ δέκα ἄνδρες, οὔτε μὲ δύο, καὶ ἂν θέλης τὴ γνώμη μου, οὔτε μὲ ἔνα θὰ πολεμοῦσα· ἀν δύμως βρισκόμουνα σ' ἀνάγκη καὶ σὲ μεγάλον κίνδυνο, μ' ὅλη μου τὴν καρδιὰ θὰ χτυπιόμουνα μ' ἔναν ἀπὸ κείνους ποὺ θαρροῦνται πῶς ἀξίζει ὁ καθένας τρεῖς "Ελληνες. Τὸ ἵδιο καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι· πολεμώντας ἔνας μὲ ἔνα, ἀπὸ κανένα δὲν εἰναι ἀνανδρότεροι, πολεμώντας δύμως ὅλοι μαζί, εἰναι οἱ ἀνδρειότεροι ἀπ' ὅλους τοὺς ἄνθρωπους. Ναί, δὲ λέω, εἰναι ἐλεύθεροι, ὅχι δύμως νὰ κάνουν δ', τι θέλουν· ἔχουν ἀφέντη

τέειν ή ἀπόλλυσθαι· σοὶ δὲ εἰ φαίνομαι ταῦτα λέγων φλυηρέειν, τάλλα
σιγᾶν ἔθέλω τὸ λοιπόν, νῦν δὲ ἀγαγκασθεὶς ἔλεξα. Γένοιτο μέντοι κατὰ
νόον τοι, βασιλεῦ».

105 ‘Ο μὲν δὴ ταῦτα ἀμείψατο, Ξέρξης δὲ ἐς γέλωτά τε ἔτρεψε καὶ
οὐκ ἐποιήσατο ὁργὴν οὐδεμίαν, ἀλλ’ ἡπίως αὐτὸν ἀπεπέμψατο.

108 Ξέρξης δὲ ἐκ τοῦ Δορίσκου ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, τοὺς δὲ
121 αἰεὶ γινομένους ἐμποδὼν σύστρατεύεσθαι ἥναγκαζε... ’Ἐκ τῆς Ἀκάν-
θου ἐντειλάμενος τοῖσι στρατηγοῖσι τὸν ναυτικὸν στρατὸν ὑπομένειν
122 ἐν Θέρμῃ ἀπῆκε ἀπ’ ἑαυτοῦ τὰς νέας πορεύεσθαι. ‘Ο μέν νν ναυτι-
κὸς στρατὸς ὡς ἀπειθῇ ὑπὸ Ξέρξεω καὶ διεξέπλωσε τὴν διώρυχα τὴν
ἐν τῷ Ἀθῷ γενομένην... ἔπλωε ἀπιέμενος ἐς τὸν Θερμαῖον κόλπον.

124 Ξέρξης δὲ καὶ ὁ πεζὸς στρατὸς ἐπορεύετο ἐκ τῆς Ἀκάνθου τὴν
μεσόγαιαν τάμνων τῆς ὁσοῦ βουλόμενος ἐς τὴν Θέρμην ἀπικέσθαι...
126 ‘Ως δὲ ἐς τὴν Θέρμην ἀπίκετο ὁ Ξέρξης, ἰδρυσε αὐτοῦ τὴν στρα-
τιήν.

131 ‘Ο μὲν δὴ περὶ Πιερίην διέτριψε ἡμέρας συχνὰς (τὸ γὰρ δὴ οὐδος τὸ
Μακεδονικὸν ἔκειρε τῆς στρατιῆς τριτημορίς, ἵνα ταῦτη διεξῇ ἄπασα
ἡ στρατιὴ ἐς Περραιβούς), οἱ δὲ δὴ κήρυκες οἱ ἀποπεμφθέντες ἐς τὴν
Ἑλλάδα ἐπὶ γῆς αἴτησιν ἀπίκατο, οἱ μὲν κεινοί, οἱ δὲ φέροντες γῆν
τε καὶ ὕδωρ. Τῶν δὲ δόντων ταῦτα ἐγένοντο οἶδε, Θεσσαλοί, Δόλοπες,
Αἰνιῆνες, Περραιβοί, Λοκροί, Μάγνητες, Μηλιέες, Ἀχαιοί οἱ Φθιῆται
καὶ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοί πλὴν Θεσπιέων τε καὶ Πλα-
ταιέων.

138 ‘Η δὲ στρατηλασίη ἡ βασιλέος οὖνομα μὲν εἶχε, ὡς ἐπ’ Ἀθήνας
ἔλανει, κατίετο δὲ ἐς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Πνυθανόμενοι δὲ ταῦτα πρὸ^τ
πολλοῦ οἱ “Ελληνες οὐκ ἐν δομοίω πάντες ἐποιεῦντο” οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν
δόντες γῆν τε καὶ ὕδωρ τῷ Πέρσῃ εἰχον θάρσος ὡς οὐδὲν πεισόμενοι
ἄχαρι πρὸς τοῦ βαρβάρουν, οἱ δὲ οὐδὲ δόντες ἐν δείματι μεγάλῳ κατέ-

τὸν νόμον καὶ τόνε φοβοῦνται πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο φοβοῦνται ἐσένα οἱ δικοί σου ὑπήκοοι· καὶ κάνουνε ὅλα ὅσα τοὺς προστάζει ὁ νόμος· καὶ ὁ νόμος δὲν ἀλλάζει γνώμην, ἀλλὰ ἔνα πράμα ξέρει νὰ προστάζῃ· καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ φεύγουνε ἀπὸ τὴν μάχην, ὅσο καὶ ἂν εἰναι πολλοὶ οἱ ἀντίπαλοι, ἀλλὰ νὰ στέκουνται στὸν τόπο τους, καὶ νὰ νικοῦνε ἢ νὰ πεθαίνουν. "Αν αὐτὰ τὰ λόγια μου σοῦ φαίνονται φλύαρα, μὲ χαρά μου ἀλλή φορὰ θὰ σωπαίνω. Καὶ τώρα μίλησα, γιατὶ ἀνάγκαστη-¹⁰⁵ κα. Εὔχομαι, ὡς βασιλέα, νὰ βγοῦνε σὲ καλὸ τὰ πράματα, καθὼς τὰ θέλει ἡ καρδιά σου".

Αὐτὴ ἡταν ἡ ἀπόκριση τοῦ Δημαράτου. "Ο Ξέρξης τὴν θεώρησε γε-¹⁰⁵ λοία, ἀλλὰ δὲ θύμωσε καθόλου. Μὲ γλυκὸν τρόπο τοῦ εἶπε νὰ πηγαίνη. + ἔως ἑδῶ

4. ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ. ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΣΩΤΗΡΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ. ΜΕΤΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΓΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΟΥΣ ΤΥΧΟ ΘΥ

"Απὸ τὸ Δορίσκο ὁ Ξέρξης ἀκολούθουσε τὴν πορεία του κατὰ¹⁰⁸ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅσους λαοὺς ἀπαντοῦσε στὸ δρόμο τοὺς ἀνάγκαζε νὰ ἔκστρατεψουνε μαζί του. "Ετσι ἔφτασε στὴν "Ακανθο"⁸⁸. ἀπὸ ἐκεῖ¹²¹ ἀφῆσε τὰ πλοῖα νὰ φύγουνε, καὶ παράγγειλε στοὺς στρατηγοὺς νὰ φέρουνε τὸ στόλο στὴ Θέρμη⁸⁹, κι ἐκεῖ νὰ τὸν περιμένουνε.

"Αφοῦ ὁ ναυτικὸς στρατὸς ἀναχώρησε μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Ξέρξη¹²² καὶ πέρασε τὴ διώρυγα τοῦ "Αθωνα, τραβοῦσε κατὰ τὸ Θερμαϊκὸ κόλπο. "Ο Ξέρξης πάλι μὲ τὸν πεζὸ στρατό, κινώντας ἀπὸ τὴν "Ακανθο,¹²⁴ τραβοῦσε τὴ μεσοχώρα, θέλοντας νὰ φτάσῃ διὰ ξηρᾶς στὴ Θέρμη.

"Εκεῖ φτάνοντας ἔστησε τὸ στρατόπεδό του.¹²⁶

Στὴ χώρα Πιερία⁹⁰ ὁ Ξέρξης ξόδεψε κάμποσες ἡμέρες, γιατὶ¹³¹ τὸ ἔνα τρίτο μέρος τοῦ στρατοῦ καταγινότανε ν' ἀνοίξῃ δρόμο ἀνά-μεσα στὰ δάση τοῦ βουνοῦ, γιὰ νὰ περάσῃ δῆλος ὁ στρατὸς ἀπὸ κεῖ στῶν Περραιβῶν τὴ χώρα⁹¹. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἔφτασαν καὶ οἱ κήρυκες⁹², οἱ σταλμένοι στὴν Ἑλλάδα νὰ γυρέψουνε γῆ, ἀλλοι μὲ ἄδεια τὰ χέρια, καὶ ἄλλοι φέροντας γῆ καὶ νερό. Αὐτοὶ ποὺ δώσανε γῆ καὶ νερὸ ἡτανε οἱ Θεσσαλοί, οἱ Δόλοπες⁹³, οἱ Αἰνιάνες, οἱ Περραιβοί, οἱ Λοκροί, οἱ Μάγνητες, οἱ Μαλιεῖς, οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Φθιώτιδας, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοί, ζέχωρα ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς καὶ Πλαταιεῖς.

"Η ἔκστρατεία τοῦ βασιλέα πρόφαση εἶχε τοὺς Ἀθηναίους, ἀλη-¹³⁸ θινὰ δύμως εἶχε σκοπὸ δῆλη τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὸ μαθαίνανε οἱ "Ελληνες, δὲν εἶχαν δύμως δῆλοι τὶς ἔδιες διαθέσεις· ὅσοι δώ-

στασαν ἄτε οὕτε νεῶν ἔουσέων ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀριθμὸν ἀξιομάχων δέκεσθαι τὸν ἐπιόντα οὕτε βουλομένων τῶν πολλῶν ἀντάπτεσθαι τοῦ πολέμου, μηδιζόντων δὲ προθύμως.

139 Ἐνθαῦτα ἀναγκαίῃ ἐξέργομαι γνώμην ἀποδέξασθαι ἐπίφθονον μὲν πρὸς τῶν πλεόνων ἀνθρώπων, ὅμως δέ, τῇ γ' ἐμοὶ φάίνεται εἶναι ἀληθές, οὐκ ἐπισχήσω. Εἰ 'Αθηναῖοι καταρρωδήσαντες τὸν ἐπιόντα κίνδυνον ἐξέλιπον τὴν σφετέρην, ἢ καὶ μὴ ἐκλιπόντες, ἀλλὰ μείναντες ἔδοσαν σφέας αὐτοὺς Ξέρξη, κατὰ τὴν θάλασσαν οὐδαμοὶ ἀν ἐπειρᾶντο ἀντιεύμενοι βασιλέϊ. Εἰ τοίνυν κατὰ τὴν θάλασσαν μηδεὶς ἡντιοῦτο Ξέρξη, κατά γε ἀν τὴν ἥπειρον τοιάδε ἐγίνετο· εἰ καὶ πολλοὶ τειχέων κιθῶνες ἦσαν ἐληλαμένοι διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ Πελοποννησίουσι, προδοθέντες ἀν Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τῶν συμμάχων οὐκ ἐκόντων ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης, κατὰ πόλις ἀλισκομένων ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τοῦ βαρβάρου, ἐμονώθησαν, μονωθέντες δὲ ἀν καὶ ἀποδεξάμενοι ἔργα μεγάλα ἀπέθανον γενναίως· ἢ ταῦτα ἀν ἔπαθον, ἢ πρὸ τοῦ δρέοντες ἀν καὶ τοὺς ἄλλους Ἐλληνας μηδίζοντας ὅμολογήν ἀν ἐχοήσαντο πρὸς Ξέρξεα· καὶ οὕτω ἀν ἐπ' ἀμφότερα ἡ Ἐλλὰς ἐγίνετο ὑπὸ Πέρσησι· τὴν γὰρ ὀφέλειαν τὴν τῶν τειχέων τῶν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐληλαμένων οὐ δύναμαι πιθέσθαι ἦτις ἀν ἦν βασιλέος ἐπικρατεόντος τῆς θαλάσσης. Νῦν δὲ Ἀθηναίοις ἀν τις λέγων σωτῆρας γενέσθαι τῆς Ἐλλάδος οὐκ ἀν ἀμαρτάνοι τὰληθέος· οὗτοι γὰρ ἐπὶ δικότερα τῶν πρηγμάτων ἐτράποντο, ταῦτα δέψειν ἔμελλε ἐλόμενοι δὲ τὴν Ἐλλάδα περιεῖναι ἐλευθέρην, τοῦτο τὸ Ἐλληνικὸν πᾶν τὸ λοιπόν, δσον μὴ ἐμήδισε, αὐτοὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἐπεγείραντες καὶ βασιλέα μετά γε θεοὺς ἀνωσάμενοι.

175 Οἱ δὲ Ἐλληνες ἐπεί τε ἀπίκατο ἐς τὸν Ἰσθμόν, ἐβούλευντο τῇ στήσονται τὸν πόλεμον καὶ ἐν οἷσι χώροισι. Ἡ νικῶσα δὲ γνώμη ἐγένετο τὴν ἐν Θερμοπύλῃσι ἐσβολὴν φυλάξαι· ταῦτην ὅν ἐβούλευσαντο φυλάσσοντες τὴν ἐσβολὴν μὴ παριέναι ἐς τὴν Ἐλλάδα τὸν βάρβαρον, τὸν δὲ ναυτικὸν στρατὸν πλώειν γῆς τῆς Ἰστιαιήτιδος ἐπὶ Ἀρτεμίσιον ταῦτα γὰρ ἀγχοῦ τε ἀλλήλων ἐστί, ὥστε πυνθάνεσθαι τὰ κατ' ἐκατέρους ἐόντα.

σανε γῆ καὶ νερὸ στὸν Πέρση εἶχανε τὴν ἐλπίδα πῶς δὲ θὰ πάθουνε κανένα κακὸ ἀπὸ τὸ βάρβαρο· ὅσοι δὲ δώσανε, σὲ μεγάλο φόβο εἶχανε πέσει. Γιατὶ οὔτε πλοῖα ἀρκετὰ εἶχε ἡ Ἑλλάδα ν' ἀντισταθῇ ἐνάντια στὸ στρατό, οὔτε θέλανε οἱ περισσότεροι νὰ μπερδευτοῦνε στὸν πόλεμο τοῦ Ξέρξη, ἀλλὰ μηδίζανε πρόθυμοι.

'Εδῶ εἴμαι ὑποχρεωμένος νὰ πῶ μιὰ γνώμη, ποὺ μπορεῖ νὰ κι- 139 νῆση τὴ ζήλια τῶν περισσότερων ἀνθρώπων, ὅμως ἐκεῖνο ποὺ πιστεύω ἀληθινὸ δὲ θὰ τὸ κρύψω.

"Αν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ κινδύνου ποὺ πλάκωνε, παραιτούσανε τὸν τόπο τους καὶ φεύγανε, εἴτε ὅχι, δὲ φεύγανε, ὅμως παραδινόντανε στὸν Ξέρξη, κανένας ἄλλος ἀπὸ τὴ θάλασσα δὲ θὰ δοκίμαζε ν' ἀντισταθῇ στὸ βασιλέα· καὶ ἀφοῦ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας δὲ θὰ παρουσιάζετανε ἐναντίος τοῦ Ξέρξη, νά στὴ στεριά τί θὰ γινόταν. "Οσα πολλὰ τείχη κι ἀν χτίζανε στὸν Ἰσθμὸ οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ πάλι οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ μένανε μοναχοί τους· θὰ τοὺς ἀφήνανε οἱ σύμμαχοι ὅχι μὲ τὸ θέλημά τους, παρὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τους, γιατὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας θὰ εἶχανε κυριευτῇ οἱ διάφορες πόλεις ἀπὸ τὸ ναυτικὸ στρατὸ τῶν βαρβάρων. Καὶ τότε οἱ Πελοποννήσιοι μένοντας μόνοι θὰ πολεμούσανε γενναιᾶ καὶ θὰ πεθαίνανε ἔνδοξα· καὶ ἡ θὰ βρίσκανε αὐτὸ τὸ τέλος, ἡ πρὶν φτάσουν ὡς ἐκεῖ, βλέποντας τοὺς ἄλλους "Ἑλληνες νὰ μηδίζουνε, θὰ κάνανε συμβιβασμὸ μὲ τὸν Ξέρξη. Λοιπὸν εἴτε τὸ ἔνα εἴτε τὸ ἄλλο νὰ γινότανε, ἡ Ἑλλάδα θὰ ὑποταχτάνε στοὺς Πέρσες. Γιατὶ ἐγὼ δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω τί καλὸ μποροῦσε νὰ βγῆ ἀπὸ τὰ τείχη ποὺ θὰ χτίζανε στὸν Ἰσθμό, ἀν ὁ βασιλέας γινότανε κυρίαρχος τῆς θάλασσας. Καὶ τώρα, ἀν εἰπῇ κανεὶς πῶς οἱ Ἀθηναῖοι γενήκανε σωτῆρες τῆς Ἑλλάδας, τὴν ἀλήθεια θὰ πῆ· γιατὶ μὲ ὅποιο μέρος καὶ ἀν ἀποφασίζανε νὰ πᾶνε, μὲ τοὺς "Ἑλληνες ἡ μὲ τοὺς Πέρσες, ἐκεῖνοι θὰ βγαίνανε νικητές. Καὶ ἀφοῦ αὐτοὶ προτιμήσανε τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας, αὐτοὶ δώσανε θάρρος καὶ στοὺς ἄλλους "Ἑλληνες, ὅσοι δὲν εἶχανε μηδίσει. Κι ἔτσι μὲ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν ἀντικρούσανε τὸ βασιλέα.

"Οσοι ἀπὸ τοὺς "Ἑλληνες φροντίζανε νὰ σώσουνε τὴν Ἑλλάδα, 175 συναχτήκανε στὸν Ἰσθμὸ καὶ κάνανε σύσκεψη πῶς καὶ σὲ ποιοὺς τόπους νὰ ἐνεργήσουνε τὸν πόλεμο. Νίκησε ἡ γνώμη, ὁ πεζὸς στρατὸς νὰ φυλάξῃ τὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ τὸ βάρβαρο νὰ περάσῃ στὴν Ἑλλάδα, ὁ ναυτικὸς νὰ τραβήξῃ στὸ Ἀρτεμίσιο τῆς

176 Οἱ τε χῶροι οὕτω ἔχουσι· τοῦτο μέν, τὸ Ἀρτεμίσιον, ἐκ τοῦ πελάγεος τοῦ Θρηικίου ἐξ εὐρέος συνάγεται ἐς στεινὸν ἐόντα τὸν πόρον τὸν μεταξὺ νήσου τε Σκιάθου καὶ ἡπείρου Μαγνησίης· ἐκ δὲ τοῦ στεινοῦ τῆς Ευβοίης ἥδη τὸ Ἀρτεμίσιον δέκεται αἰγιαλός, ἐν δὲ Ἀρτέμιδος ἰῷόν.

Ἡ δὲ αὖ διὰ Τρηχῖνος ἔσοδος ἐς τὴν Ἑλλάδα ἐστί, τῇ στεινοτάτῃ, ἡμίπλεθρον· οὐδὲ μέντοι κατὰ τοῦτο γ' ἐστὶ τὸ στεινότατον τῆς χώρης τῆς ἄλλης, ἀλλ' ἔμπροσθέ τε Θερμοπυλέων καὶ διπισθε, κατά τε Ἀλπηνὸς διπισθε ἐόντας ἑοῦσα ἀμαξιτὸς μούνη, καὶ ἔμπροσθε κατὰ Φοίνικα ποταμὸν ἀγχοῦ Ἀνθηλῆς πόλιος ἀμαξιτὸς ἄλλη μούνη· τῶν δὲ Θερμοπυλέων τὸ μὲν πρὸς ἑσπέρην οὐρανὸς ἄβατόν τε καὶ ἀπόκρημνον, ὑψηλόν, ἀνατεῖνον ἐς τὴν Οἴτην, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἥω τῆς ὁδοῦ θάλασσα ὑποδέκεται καὶ τενάγεα. Ἔστι δὲ ἐν τῇ ἐσόδῳ ταύτῃ θερμὰ λοντρά, τὰ Χύτρους καλέονται οἱ ἐπιχώριοι, καὶ βωμὸς Ἰδρυταὶ Ἡρακλέος ἐπ' αὐτοῖς. ἐδέδημητο δὲ τεῖχος κατὰ ταύτας τὰς ἐσβολὰς, καὶ τό γε παλαιὸν πόλαι ἐπῆσαν. ἔδειμαν δὲ Φωκέες τὸ τεῖχος δείσαντες, ἐπεὶ Θεσσαλοὶ ἥλθον ἐκ Θεσπρωτῶν οἰκήσοντες γῆν τὴν Αἰολίδα, τίνη περ νῦν ἐκτέαται· ἅτε δὴ πειρωμένων τῶν Θεσσαλῶν καταστρέφεσθαι σφεας τοῦτο προεψυλάξαντο οἱ Φωκέες, καὶ τὸ ὄδωρ τὸ θερμὸν τότε ἐπῆκαν ἐπὶ τὴν ἔσοδον, ὡς ἀν χαραδρωθείη δὲ χῶρος, πᾶν μηχανώμενοι, ὅκως μή σφι ἐσβάλοιεν οἱ Θεσσαλοὶ ἐπὶ τὴν χώρην.

Τὸ μέν νυν τεῖχος τὸ ἀρχαῖον ἐκ παλαιοῦ τε ἐδέδημητο, καὶ τὸ πλέον αὐτοῦ ἥδη ὑπὸ χρόνου ἐκέετο. τοῖσι δὲ αὗτις δρθώσασι ἔδοξε ταύτη ἀπαμύνειν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τὸν βάρβαρον κώμη δέ ἐστι ἀγχοτάτω τῆς ὁδοῦ, Ἀλπηνοὶ οὔνομα· ἐκ ταύτης δὲ ἐπισιτιεῖσθαι ἐλογίζοντο οἱ Ἕλληνες.

177 Οἱ μέν νυν χῶροι οὗτοι τοῖσι Ἑλλησι εἶναι ἐφαίνοντο ἐπιτήδεοι· ἀπαντα γὰρ προσκεψάμενοι καὶ ἐπιλογισθέντες, διτε οὕτε πλήθει ἔξουσι χρᾶσθαι οἱ βάρβαροι οὕτε ἵππω, ταύτη σφι ἔδοξε δέκεσθαι τὸν ἐπιόντα

Ίστιαίας. Οι Θερμοπύλες καὶ τὸ Ἀρτεμίσιο βρίσκονται κοντά μεταξύ τους, ὡστε εύκολα τὸ ἔνα στράτευμα θὰ μποροῦσε νὰ ἔχῃ συνεννόηση μὲ τὸ ἄλλο.

Δίνω ἐδῶ τὴν περιγραφὴν αὐτῶν τῶν τόπων: 'Απὸ τὸ Θρακικὸν 176 πέλαγος, καθὼς εἶναι πλατιά ἡ θάλασσα, στενεῖει λίγο - λίγο καὶ σχηματίζει ἀνάμεσα στὴν νῆσο Σκίαθο καὶ στὴν ξηρὰ τῆς Μαγνησίας πορθμό· παρακάτω ἔρχεται ἀμέσως τὸ ἀκρογιάλι τῆς Εύβοίας μὲ τὸ ὄνομα Ἀρτεμίσιο, ὃπου εἶναι ναὸς τῆς Ἀρτεμίης.' Απὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς τὸ ἔμπασμα στὴν Ἑλλάδα γίνεται ἀπὸ τὴν χώρα τῆς Τραχίνας⁹⁴, ἐκεῖ ὅπου ἡ χώρα στενεύοντας φτάνει τὸ μισὸν πλέθρο⁹⁵ στὸ πλάτος. Αὐτὸν ὅμως τὸ μέρος δὲν εἶναι καὶ τὸ πιὸ στενόν τὸ καθαυτὸν στένωμα βρίσκεται στὰ μπροστινὰ καὶ τὰ πισινὰ τῶν Θερμοπυλῶν· πίσω, καὶ κοντά στοὺς Ἀλπηνούς, ὁ δρόμος εἶναι πλατύς γιὰ ἔνα ἀμάξι μοναχά, καὶ μπροστά, κοντά στὸν ποταμὸ Φοίνικα καὶ στὴν πόλη Ἀνθήλη, ὁ δρόμος στενεύει πάλι γιὰ ἔνα ἀμάξι μοναχά. Δυτικά ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες εἶναι βουνὸν ἀπάτητο καὶ ἀπόκρημνο, ποὺ προχωρεῖ ὡς τὴν Οἴτην ἀνατολικὰ ἔχει ὁ δρόμος βάλτους καὶ θάλασσα. Σ' αὐτὸν τὸ ἔμπασμα τοῦ δρόμου ὑπάρχουνε θερμὰ λουτρά, ποὺ οἱ ντόπιοι τὰ ὄνομάζουνε Χύτρους, καὶ σιμὰ στὰ λουτρά εἶναι βωμὸς τοῦ Ἡρακλῆ. Αὐτοῦ ἥτανε χτισμένο κάποτε τεῖχος, ποὺ εἶχε καὶ πύλες στὰ παλιὰ χρόνια. Τὸ τεῖχος αὐτὸν τὸ εἶχανε χτίσει οἱ Φωκεῖς ἀπὸ τὸ φύσιο τῶν Θεσσαλῶν, ποὺ εἶχανε ἔρθει ἀπὸ τὴν Θεσπρωτία⁹⁶ νὰ κατοικήσουνε στὴν Αἰολικὴ χώρα, ποὺ καὶ τώρα τὴν κατέχουνε (τὴν Θεσσαλία). Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Θεσσαλοὶ βάνανε τὰ δυνατά τους νὰ τοὺς ὑποτάξουνε, τὸ χτίσανε τότε οἱ Φωκεῖς γιὰ προφύλαξη. Τότε ἀφήσανε καὶ τὸ ζεστὸ νερὸν νὰ τρέχῃ στὴν μπασιὸν τοῦ στενοῦ γιὰ νὰ γίνη αὐτὸν τὸ μέρος μιὰ χαράδρα, κάνοντας τὸ ἀδύνατα δυνατὰ νὰ μὴν εἰσβάλουνε Θεσσαλοὶ στὴ χώρα τους. Λοιπὸν τὸ παλαιὸ τεῖχος, χτισμένο ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἥτανε στὸ πιὸ μεγάλο μέρος του πεσμένο ἀπὸ τὴν πολυκαριά. Τὸ τεῖχος αὐτὸν οἱ "Ἐλληνες ἀποφασίσανε νὰ τὸ χτίσουνε, κι ἐκεῖ νὰ σταθοῦνε καὶ νὰ διώξουνε τὸ βάρβαρο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ποιὸν κοντὰ στὸ δρόμο εἶναι κάποια κώμη, μὲ τὸ ὄνομα Ἀλπηνοὶ. 'Απ' αὐτὴ λογαριάζανε οἱ "Ἐλληνες νὰ παίρνουνε τὶς τροφές τους.

Αὐτὴ ἡ τοποθεσία φαινότανε πρόσφορη στοὺς "Ἐλληνες γιὰ τὸν 177 πόλεμο· ἔτσι, ἀφοῦ συλλογιστήκανε καὶ τὰ λογαριάζανε ὅλα πρῶτα,

επὶ τὴν Ἑλλάδα. Ὡς δὲ ἐπύθοντο τὸν Πέρσην ἐόντα ἐν Πιερίῃ, διαλυθέντες ἐκ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐστρατεύοντο αὐτῶν οἱ μὲν ἐς Θερμοπύλας πεζῇ, ἄλλοι δὲ ἥπατα θάλασσαν ἐπ' Ἀρτεμίσιον.

198 Ταῦτα μὲν τὰ ἐν Θεσσαλίῃ καὶ τὰ ἐν Ἀχαιῇ, ἀπὸ δὲ τούτων τῶν χώρων ἦτε ἐς τὴν Μηλίδα παρὰ κόλπον θαλάσσης, ἐν τῷ ἀμπταῖς τε καὶ δηκήῃ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέρην γίνεται. Περὶ δὲ τὸν κόλπον τοῦτον ἔστι χῶρος πεδινός, τῇ μὲν εὐδύνῃ, τῇ δὲ καὶ κάρτα στεινός· περὶ δὲ τὸν χῶρον οὐρα νύφηλα καὶ ἄβατα περικλητεῖ πᾶσαν τὴν Μηλίδα γῆν, Τρηχίναι πέτραι καλεόμεναι. Πρώτη μέν νυν πόλις ἔστι ἐν τῷ κόλπῳ ἴοντι ἀπ' Ἀχαιίης Ἀντικόρη, παρ' ἣν ποταμός Σπερχειός δέων ἐξ Αἰγαίου ἐς θάλασσαν ἐκδιδοῖ. Ἀπὸ δὲ τούτου διὰ εἶκοσί κιν σταδίων ἄλλος ποταμός, τῷ οὔνομα κέεται Λύρας, τὸν βοηθέοντα τῷ Ἡρακλέῃ καιομένῳ λόγος ἔστι ἀναφανῆναι. Ἀπὸ δὲ τούτου δι' ἄλλων εἶκοσι σταδίων ἄλλος ποταμός ἔστι, δις καλέεται Μέλας.

199 Τρηχίς δὲ πόλις ἀπὸ τοῦ Μέλανος τούτου ποταμοῦ πέντε στάδια ἀπέχει ταύτη δὲ καὶ εὐρύτατόν ἔστι πάσης τῆς χώρης ταύτης ἐκ τῶν οὐρέων ἐς θάλασσαν, κατ' ἀ Τρηχίς πεπόλισται δισχίλια τε γάρ καὶ δισμόνια πλέθρα τοῦ πεδίου ἔστι. Τοῦ δὲ οὐρεος, τὸ περικλητεῖ τὴν γῆν τὴν Τρηχινήν, ἔστι διασφάξ πρὸς μεσαμβρίην Τρηχῖνος, διὰ δὲ τῆς διασφάγος Ἀσωπὸς ποταμὸς δέει παρὰ τὴν ὑπώρεαν τοῦ οὐρεος.

200 Ἐστι δὲ ἄλλος Φοίνικης ποταμὸς οὐ μέγας πρὸς μεσαμβρίην τοῦ Ἀσωποῦ, δις ἐκ τῶν οὐρέων τούτων δέων ἐς τὸν Ἀσωπὸν ἐκδιδοῖ. Κατὰ δὲ τὸν Φοίνικη ποταμὸν στεινότατόν ἔστι ἀμαξιτός γάρ μία μούνη δέδμηται· ἀπὸ δὲ τοῦ Φοίνικος ποταμοῦ πεντεκαίδεκα στάδια ἔστι ἐς Θερμοπύλας· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ Φοίνικος ποταμοῦ καὶ Θερμοπυλέων κώμη τέ ἔστι, τῇ οὔνομα Ἀνθήλη κέεται, παρ' ἣν δὴ παραρρέων δὲ Ἀσωπὸς ἐς θάλασσαν ἐκδιδοῖ, καὶ χῶρος περὶ αὐτὴν εὐδύνῃ, ἐν τῷ Δήμητρός τε ἰδὸν Ἀμφικτυονίδος ἴδρυται, καὶ ἔδραι εἰσὶ Ἀμφικτύοσι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀμφικτύονος ἴδρυν.

πώς οι βάρβαροι δὲ θὰ μπορέσουνε νὰ ρίξουνε μὲς στὸ στενὸ οὔτε πλῆθος πεζοῦ στρατοῦ οὔτε ἵππικό, πήρανε τὴν ἀπόφαση νὰ καρτερέψουνε ἐκειπέρα τὸν ἔχθρο, ποὺ προχωροῦσε γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ μάθανε λοιπὸν πώς ὁ Πέρσης βρισκότανε στὴν Πιερία κινήσανε ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ καὶ τραβούσανε διὰ ἔηρᾶς ἄλλοι στὶς Θερμοπύλες, κι ἄλλοι διὰ θαλάσσης στὸ Ἀρτεμίσιο. *

5. ΜΑΧΕΣ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ· Συνεχ.

‘Ο Ξέρξης μὲ τὸν πεζὸ στρατὸ του, ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ Θεσσαλικὴ 198 καὶ τὴν Ἀχαϊκὴ χώρα τῆς Φθιώτιδας, κατεβαίνανε τὴν Μαλίδα ἀκολουθώντας τὸ γιαλὸ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, ὅπου μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα γίνεται ἡ γνωστὴ παλίρροια. Γύρω στὸν κόλπο αὐτὸν εἶναι τόπος πεδινός, ἀλλοῦ πλατύς καὶ ἀλλοῦ πολὺ στενός· καὶ γύρω πάλι στὸν πεδινὸν αὐτὸν τόπο εἶναι βουνὰ ψηλὰ κι ἀδιάβατα, ποὺ περικλείνουνε τὴ Μαλιακὴ χώρα καὶ ἔχουνε τὸ ὄνομα Τραχίνιοι βράχοι. Ἡ πρώτη παραλιακὴ πόλη στὸν κόλπο, ποὺ ἀπαντάει κανεὶς κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα, εἶναι ἡ Ἀντίκυρα, καὶ κοντὰ στὴν πόλη αὐτή, κατεβαίνοντας δὲ Σπερχειὸς ποταμὸς ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Αἰνιάνων χύνεται στὴ θάλασσα. Μακριὰ ἀπὸ τὸ Σπερχειὸν ὡς εἴκοσι στάδια εἶναι ἄλλος ποταμός, ὁ Δύρας, πού, καθὼς λένε, φάνηκε μιὰ φορὰ γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἡρακλῆ, ὅταν εἴχε ἀνάψει καὶ καιγόταν. Ἀπ’ αὐτὸν πάλι εἴκοσι στάδια μακριὰ εἶναι τὸ Μαυρονέρι.

‘Απὸ τὸ Μαυρονέρι ἡ πόλη Τραχίνα εἶναι μακριὰ πέντε στάδια: 199 εἶναι χτισμένη στὸ πιὸ ἀνοιχτὸ μέρος αὐτῆς τῆς χώρας ἀνάμεσα στὰ βουνὰ καὶ στὴ θάλασσα· γιατὶ ἡ πεδιάδα εἶναι ὡς εἴκοσι χιλιάδες μέτρα πλατιὰ. Τὸ βουνὸ ὄμως ποὺ κλείνει τὴν Τραχινία χώρα ἔχει χαράδρα κατὰ τὸ Νοτιά, καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ χαράδρα αὐτὴ καὶ κοντὰ στὴν ποδιὰ τοῦ βουνοῦ περνάει ὁ Ἀσωπὸς ποταμός.

Μεσημβρινὰ ἀπὸ τὸν Ἀσωπὸ ὑπάρχει καὶ ἄλλο ποτάμι ὃχι με- 200 γάλο, ὁ Φοίνικας, ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὰ γύρωθε βουνὰ καὶ χύνεται στὸν Ἀσωπό. Κοντὰ στὸ Φοίνικα ὁ τόπος στενεύει πολὺ, καὶ ὁ δρόμος ποὺ περνάει ἐκεῖ εἶναι πλατύς δσο μονάχα γιὰ ἔνα ἀμάξι. Ἀνάμεσα στὸ Φοίνικα καὶ τὶς Θερμοπύλες εἶναι κώμη ποὺ λέγεται Ἀνθήλη· πολὺ κοντὰ σ’ αὐτὴ τὴν κώμη τρέχοντας ὁ ποταμὸς χύνεται στὴ θάλασσα. Τέλος προσθέτω πώς γύρω στὴν Ἀνθήλη βρίσκεται πλατύ-

201 Βασιλεὺς μὲν δὴ Ξέρξης ἐστρατοπεδεύετο τῆς Μηλίδος ἐν τῇ Τορχινήι, οἱ δὲ δὴ Ἐλληνες ἐν τῇ διόδῳ καλέεται δὲ ὁ χῶρος οὗτος ὑπὸ μὲν τῶν πλεόντων Ἐλλήνων Θερμοπύλαι, ὑπὸ δὲ τῶν ἐπιχωρίων καὶ περιοίκων Πύλαι. Ἐστρατοπεδεύοντο μὲν νῦν ἐκάτεροι ἐν τούτοισι τοῖσι χωρίοισι, ἐπεκράτεε δὲ ὁ μὲν τῶν πρός βορρᾶν ἄνεμον ἔχοντων πάντων μέχρι Τορχινος, οἱ δὲ τῶν πρός νότον καὶ μεσαμβρίην φερόντων τὸ ἐπὶ ταύτης τῆς ἥπερον.

202 ^τΗσαν δὲ οἵδε Ἐλλήνων οἱ ὑπομένοντες τὸν Πέρσην ἐν τούτῳ τῷ χώρῳ. Σπαρτιητέων τε τριηκόσιοι διπλῖται καὶ Τεγεητέων καὶ Μαντινέων χίλιοι, ἡμίσεες ἐκατέρων, ἐξ Ὀρχομενοῦ τε τῆς Ἀρκαδίης εἴκοσι καὶ ἐκατὸν καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἀρκαδίης χίλιοι· τοσοῦτοι μὲν Ἀρκάδων, ἀπὸ δὲ Κορίνθου τετρακόσιοι καὶ ἀπὸ Φλιοῦντος διηκόσιοι καὶ Μυκηναίων ὅγδωκοντα· οὗτοι μὲν ἀπὸ Πελοποννήσου παρῆσαν, ἀπὸ δὲ Βοιωτῶν Θεσπιέων τε ἑπτακόσιοι καὶ Θηβαίων τετρακόσιοι.

203 Πρός τούτοισι ἐπίκλητοι ἐγένοντο Λοκροί τε οἱ Ὀπούντιοι πανστρατιῇ καὶ Φωκέων χίλιοι· αὐτοὶ γάρ σφεας οἱ Ἐλληνες ἐπεκαλέσαντο, λέγοντες δι' ἀγγέλων, ὡς αὐτοὶ μὲν ἥποιεν πρόδρομοι τῶν ἄλλων, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν συμμάχων προσδόκιμοι πᾶσαν εἰλεν ἡμέρην, ἡ θάλασσά τέ σφι εἴη ἐν φυλακῇ ὑπ' Ἀθηναίων τε φρουροεμένη καὶ Αἰγινητέων καὶ τῶν ἐς τὸν ναυτικὸν στρατὸν ταχθέντων, καί σφι εἴη δεινὸν οὐδέν· οὐ γὰρ θεὸν εἶναι τὸν ἐπίοντα ἐπὶ τὴν Ἐλλάδα, ἀλλ' ἄνθρωπον· εἶναι δὲ θητὸν οὐδένα οὐδὲ ἔσεσθαι, τῷ κακὸν ἐξ ἀρχῆς γινομένῳ οὐ συνεμίχθη, τοῖσι δὲ μεγίστοισι αὐτῶν μέγιστα· ὅφείλειν δὲν καὶ τὸν ἐπελαύνοντα, ὡς ἐόντα θητόν, ἀπὸ τῆς δόξης πεσεῖν ἄν. Οἱ δὲ ταῦτα πυνθανόμενοι ἔβοήθεον ἐς τὴν Τορχίνα.

204 Τούτοισι ἥσαν μὲν νῦν καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ κατὰ πόλιας ἐκάστων, ὁ δὲ θωμαζόμενος μάλιστα καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἥγεομενος 205 Λακεδαιμόνιος ἦν Λεωνίδης ὁ Ἀναξανδρίδεω... Ὡς τότε ἦτε ἐς Θερμοπύλας ἐπιλεξάμενος ἄνδρας τε τοὺς κατεστεῶτας τριηκοσίους, καὶ τοῖσι ἐτύγχανον παῖδες ἐόντες. Παραλαβὼν δὲ ἀπίκετο καὶ Θηβαίων τοὺς ἐς τὸν ἀριθμὸν λογισάμενος εἰπον, τῶν ἐστρατήγες Λεοντιάδης ὁ Ἐνρυμάχον. Τοῦδε δὲ εἶνεκεν τούτους σπουδῇ ἐποιήσατο Λεωνίδης μού-

χωρο, ὅπου εἶναι ναὸς τῆς Δήμητρας τῆς Ἀμφικτυονικῆς καὶ καθίσματα γύρω γιὰ τοὺς Ἀμφικτύονες⁹⁷, καὶ ναὸς ἀκόμη τοῦ ἔδιου τοῦ Ἀμφικτύονα⁹⁸.

Ο Βασιλέας Ξέρξης ἀφοῦ μπῆκε στὴ χώρα τῶν Μαλιέων, ἔριξε 201 στρατόπεδο στὴν Τραχινία, ἐνῶ οἱ Ἐλληνες εἶχανε πιάσει τὸ πέρασμα τοῦ στενοῦ. Τὸ πέρασμα τοῦτο ἀπὸ τοὺς περισσότερους Ἐλληνες ἔχει τὸ ὄνομα Θερμοπύλες, καὶ ἀπὸ τοὺς ντόπιους καὶ γείτονες λέγεται Πύλες. Αὐτὰ τὰ δύο μέρη κρατούσανε οἱ δυὸ στρατοί· ὁ στρατὸς τῶν Ξέρξη ὅλα τὰ βορινὰ τῆς Τραχινίας, καὶ ὁ στρατὸς τῶν Ἐλλήνων τὰ μεσημβρινά.

Οι Ἐλληνες ποὺ καρτερούσανε τοὺς Πέρσες ἐκειπέρα ἦταν τρια- 202 κόσιοι ὄπλιτες Σπαρτιάτες, πεντακόσιοι Τεγεάτες καὶ πεντακόσιοι Μαντινεῖς, ἑκατὸν εἴκοσι ἀπὸ τὸν Ὁρχομενὸ τῆς Ἀρκαδίας καὶ χίλιοι ἀπὸ τὴν ἄλλη Ἀρκαδία — αὐτοὶ ἦτανε οἱ Ἀρκάδες δόλοι - ὄλοι, — τετρακόσιοι ἀπὸ τὴν Κόρινθο, διακόσιοι ἀπὸ τὴ Φλιούντα καὶ δύδοήντα ἀπὸ τὶς Μυκῆνες· τόσοι ἦτανε τὸ δόλο οἱ Πελοποννήσιοι. "Ηρθανε καὶ ἀπὸ τὴ Βοιωτία ἑφτακόσιοι Θεσπιεῖς καὶ τετρακόσιοι Θηβαῖοι.

Κοντὰ σ' αὐτοὺς εἶχε σταλθῆ κάλεσμα καὶ εἶχανε φτάσει· οἱ Ὄπούν- 203 τιοι Λοκροὶ μ' δόλο τὸ στρατὸ τους καὶ χίλιοι Φωκαῖς. Τοὺς εἶχανε προσκαλέσει βοήθεια οἱ Ἐλληνες μ' ἀνθρώπους σταλμένους ἐπίτηδες, λέγοντας πῶς αὐτοὶ ἦτανε ἡ πρωτοπορία τῶν ἄλλων, καὶ πῶς τοὺς ἄλλους συμμάχους τοὺς περιμένανε ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα πῶς ἡ θάλασσα ἦτανε φυλαγμένη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Αἰγινῆτες καὶ ἀπ' ὅσους ἄλλους προτιμήσανε τὴ ναυτικὴ ἐκστρατεία, πῶς δὲν εἶχανε τίποτε νὰ φοβηθοῦνε, γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ κατέβαινε κατεπάνω στὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτανε θεός, παρὰ ἦτανε ἄνθρωπος καὶ δὲν ὑπάρχει οὔτε θὰ ὑπάρξῃ ἄνθρωπος στὸν κόσμο, ποὺ νὰ μὴ τοῦ συμβήκανε ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ γεννήθηκε δυσάρεστα, καὶ μάλιστα στοὺς πιὸ μεγάλους ἀνθρώπους τὰ πιὸ μεγάλα κακά. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ κατεβαίνει στὴν Ἑλλάδα δὲ μπορεῖ παρά, σὰν ἄνθρωπος θνητός, γελασμένος νὰ βρεθῇ ἀπὸ τὶς ἐλπίδες του. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ἀκούγοντας αὐτὰ τραβούσανε γιὰ τὴν Τραχίνα.

Κάθε σῶμα στρατοῦ εἶχε καὶ δικό του στρατηγό, ἐκεῖνον ποὺ 204 διόρισε ἡ κάθε πόλη· ὁ πιότερο δύμως ἀπὸ ὄλους τιμημένος, ποὺ εἶχε τὴν ἀρχηγία ὀλάκερου τοῦ στρατοῦ, ἦτανε ὁ βασιλέας τῆς Σπάρτης Λεωνίδας. Αὐτὸς ἤρθε στὶς Θερμοπύλες, ἀφοῦ διάλεξε καὶ πῆρε μαζί 205

νονς Ἐλλήνων παραλαβεῖν, ὅτι σφέων μεγάλως κατηγόρητο μηδίζειν Παρεκάλεες ὃν ἐς τὸν πόλεμον ἔθέλων εἰδέναι, εἴτε συμπέμφουσι εἴτε καὶ ἀπερέονται ἐκ τοῦ ἐμφανέος τὴν Ἐλλήνων συμμαχίην· οἱ δὲ ἀλλοφρονέοντες ἔπειπον.

206 Τούτονς μὲν τοὺς ἀμφὶ Λεωνίδην πρώτους ἀπέπεμψαν Σπαρτιῆται, ἵνα τούτους δρῶντες οἱ ἄλλοι σύμμαχοι στρατεύωνται, μηδὲ καὶ οὗτοι μηδίσωσι, ἢν αὐτοὺς πυνθάνωνται ὑπερβαλλομένους· μετὰ δέ, Κάρνεια γάρ σφι ἦν ἐμποδών, ἔμελλον δράσαντες καὶ φυλακὰς λιπόντες ἐν τῇ Σπάρτῃ κατὰ τάχος βοηθήσειν πανδημεῖ. Ὡς δὲ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν συμμάχων ἐνένωντο καὶ αὐτοὶ ἔτερα τοιαῦτα ποιήσειν· ἦν γὰρ κατὰ τώντο Ὁλυμπιὰς τούτοισι τοῖσι πρήγμασι συμπεσοῦσα.

207 Οἱ δὲ ἐν Θεομοπύλῃσι Ἐλληνες, ἐπειδὴ πέλας ἐγένετο τῆς ἐσβολῆς ὁ Πέρσης, καταρρωδέοντες ἐβουλεύοντο περὶ ἀπαλλαγῆς· τοῖσι μὲν τνν ἄλλοισι Πελοποννησίοισι ἐδόκεε ἐλθοῦσι ἐς Πελοπόννησον τὸν Ἰσθμὸν ἔχειν ἐν φυλακῇ, Λεωνίδης δὲ Φωκέων καὶ Λοκρῶν περισπερχεόντων τῇ γνώμῃ ταύτη αὐτοῦ τε μένειν ἐψηφίζετο, πέμπειν τε ἀγγέλους ἐς τὰς πόλιας κελεύοντάς σφι ἐπιβοηθέειν ὡς ἐόντων αὐτῶν δλίγων στρατὸν τὸν Μήδων ἀλέξασθαι.

208 Ταῦτα βουλευορένων σφέων ἔπειπε Ξέρξης κατάσκοπον ἴππεα ἰδέσθαι, δόκοσι τέ εἰσι καὶ ὅ τι ποιέουεν ἥκηκθεε δὲ ἔτι ἐών ἐν Θεσσαλίῃ, ὃς ἥλισμένη εἴη ταύτη στρατιὴ δλίγη, καὶ τοὺς ἥγεμόνας ὃς εἴησαν Λακεδαιμόνιοί τε καὶ Λεωνίδης ἐών γένος Ἡρακλείδης. Ὡς δὲ προσήλασε ὁ ἴππευς πρὸς τὸ στρατόπεδον, ἐθηεῖτο τε καὶ κατώρα πᾶν μὲν οὐ τὸ στρατόπεδον τοὺς γὰρ ἔσω τεταγμένους τοῦ τείχεος, τὸ ἀνορθώσαντες εἶχον ἐν φυλακῇ, οὐκον οἴλα τε ἦν κατιδέσθαι· ὁ δὲ τοὺς ἔξω ἐμάνθανε, τοῖσι πρὸ τοῦ τείχεος τὰ ὅπλα ἐκέετο. Ἐτυχον δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Λακεδαιμόνιοι ἔξω τεταγμένοι. τοὺς μὲν δὴ ὥρᾳ γυμναζομένους τῶν ἀνδρῶν, τοὺς δὲ τὰς κόμας κτενιζομένους. Ταῦτα δὴ θηώμενος ἐθώμαζε καὶ τὸ πλῆθος ἐμάνθανε· μαθὼν δὲ πάντα ἀτρεκέως ἀπήλαντε ὀπίσω κατ' ἱσυχίην· οὕτε γάρ τις ἐδίωκε, ἀλογίης τε ἐκύρησε πολλῆς· ἀπελθὼν δὲ ἔλεγε πρὸς Ξέρξεα τά περ ὅπωπες πάντα.

του τριακόσιους ἄνδρες στὸν ἀνθὸν τῆς ἡλικίας τους, ποὺ εἶχανε καὶ παιδιά. Περνώντας εἶχε πάρει μαζί του καὶ τοὺς Θηβαίους, ποὺ παραπάνω τοὺς μέτρησα, καὶ στρατηγός τους ἦταν ὁ Λεοντιάδης τοῦ Εὐρυμάχου. Φρόντισε ὁ Λεωνίδας ἀπ' ὅλους τοὺς "Ἐλληνες νὰ πάρῃ μοναχὰ τοὺς Θηβαίους, γιατὶ ἤτανε κατηγορημένοι πῶς μηδίζανε. Τοὺς κάλεσε λοιπὸν στὸν πόλεμο γιὰ νὰ τοὺς δοκιμάσῃ, ἀν θὰ στέλνανε βοήθεια ἡ φανερὰ θ' ἀρνιότανε τὴ συμμαχία τῶν Ἐλλήνων. Οἱ Θηβαῖοι ὅμως μ' ὅλο ποὺ εἶχανε ἄλλα στὸ νοῦ, δώσανε τὴ βοήθεια.

Οἱ Σπαρτιάτες στείλανε αὐτὴ τὴ βοήθεια τῶν τριακοσίων μὲ τὸ 206 Λεωνίδα γιὰ νὰ δώσουνε ἀφορμὴ νὰ κινήσουνε καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι βλέποντας αὐτούς, καὶ νὰ μὴν πᾶνε μὲ τοὺς Μῆδους, ἀν μαθαίνανε τὴ δική τους ἀργητα· ἀργότερα ὅμως (γιατὶ τότε τοὺς ἐμπόδιζε ἡ γιορτὴ τὴ τῶν Καρνείων)⁹⁹, εἶχανε σκοπό, ἀπόγιορτα καὶ ἀφήνοντας φύλακες στὴ Σπάρτη, γλήγορα νὰ φτάσουνε βοήθεια μ' ὅλο τὸ στρατό τους. Τὸ ἵδιο καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι εἶχανε σκοπὸ νὰ κάμουνε· γιατὶ ἀπάνω σ' αὐτὰ τὰ περιστατικὰ ἔτυχε νὰ συμπέσουνε καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.

Οἱ "Ἐλληνες στὶς Θερμοπύλες, ἅμα φτάσανε κοντὰ οἱ Πέρσες,²⁰⁷ ἀρχίσανε νὰ δειλιάζουνε καὶ νὰ συλλογίζουνται ν' ἀποτραβηχτοῦνε. Οἱ Πελοποννήσιοι εἶχανε τὴ γνώμη νὰ γυρίσουνε πίσω καὶ νὰ φυλᾶνε τὸν Ἰσθμό. 'Ο Λεωνίδας ὅμως, ἅμα οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Λοκροὶ δεῖξανε πῶς πειράζονται ἀπ' αὐτὴ τὴ γνώμη, πρότεινε νὰ μείνουνε ὅλοι ἔκει καὶ νὰ στείλουνε κήρυκες σ' ὅλες τὶς πόλεις ζητώντας βοήθεια γιατὶ αὐτοὶ εἶναι λίγοι καὶ δὲ μποροῦνε ν' ἀντικρούσουνε τὸ στρατὸ τῶν Μῆδων.

'Ενῶ αὐτοὶ βρισκόντανε σ' αὐτοὺς τοὺς λόγους, ὁ Ξέρξης ξεκί-²⁰⁸ νησε ἔναν καβαλάρη νὰ πάη νὰ ἰδῃ πόσοι ἤτανε καὶ τί κάναν ἔκει. Τοῦ εἶχανε εἰπεῖ, ἀκόμα κι ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, πῶς λίγος στρατὸς ἤτανε συναγμένος στὰ στενὰ καὶ πῶς ἀρχηγούσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὁ Λεωνίδας, ποὺ κρατοῦσε τὸ γένος του ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ. 'Ο καβαλάρης, φτάνοντας κοντὰ στὸ στρατόπεδο, τὸ ἔξεταζε μὲ προσοχή, ἀλλὰ δὲ μποροῦσε νὰ ἰδῃ ἔκείνους ποὺ βαστούσανε τὴ θέση τους πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχος¹⁰⁰ ποὺ χτίσανε καὶ τὸ φυλάγανε. Ξεχώριζε ὅμως ἔκείνους ποὺ ἤτανε στρατοπεδευμένοι ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ τεῖχος· αὐτὴ τὴ θέση ἔτυχε τότε νὰ τὴν κρατοῦνε οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἔβλεπε λοιπὸν ὁ καβαλάρης ὅλους ἀπ' αὐτοὺς νὰ γυμνάζουνται, ὅλους νὰ χτενίζουνε τὰ μαλλιά τους¹⁰¹. Αὐτὸ τὸ θέαμα τὸν ξάφνισε· τοὺς μέτρησε πόσοι

209 'Ακούων δὲ Ξέρξης οὐκ εἶχε συμβαλέσθαι τὸ ἔόν, ὅτι παρασκευάζοιτο ὡς ἀπολεύμενοί τε καὶ ἀπολέοντες κατὰ δύναμιν ἀλλ' αὐτῷ γελοῖα γὰρ ἐφαίνοντο ποιέειν, μετεπέμψατο Δημάρητον τὸν Ἀρίστωνος ἔόντα ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Ἀπικόμενον δέ μιν εἰρώτα Ξέρξης ἔκαστα τούτων, ἐθέλων μαθεῖν τὸ ποιεύμενον πρὸς τῶν Λακεδαιμονίων· δὲ εἶπε·

«Ἡκουσας μέν μεν καὶ πρότερον, εὗτε ὠρμῶμεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀκούσας δὲ γέλωτά με ἔθεν λέγοντα τῇ περ ὥρων ἐκβησόμενα πρήγματα ταῦτα· ἐμοὶ γὰρ τὴν ἀληθείην ἀσκεῖν ἀντία σεῦ, ὃ βασιλεῦ, ἀγὼν μέγιστος ἔστι. Ἀκούσον δὲ καὶ νῦν οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀπίκαται μαχεσόμενοι ἡμῖν περὶ τῆς ἐσόδου, καὶ ταῦτα παρασκευάζονται· νόμος γάρ σφι οὕτω ἔχων ἔστι· ἐπεὰν μέλλωσι κινδυνεύειν τῇ φυκῇ, τότε τὰς κεφαλὰς κοσμέονται. Ἐπίστασο δέ, εἰ τούτους τε καὶ τὸ ὑπομένον ἐν Σπάρτῃ καταστρέψει, ἔστι οὐδὲν ἄλλο ἔθνος ἀνθρώπων, τό σε, βασιλεῦ, ὑπομενέει χεῖρας ἀνταειρόμενον· νῦν γὰρ πρὸς βασιλῆν τε καλλίστην τῶν ἐν Ἑλλησι προσφέρει καὶ ἄνδρας ἀρίστους.»

Κάρτα τε δὴ ἀπίστα Ξέρξη ἐφαίνετο τὰ λεγόμενα εἶναι, καὶ δεύτερα ἐπειρώτα, δημιουργία τούτον τοσοῦτοι ἔόντες τῇ ἔωντοῦ στρατιῆ μάχεσονται.

«Ο δὲ εἶπε· «Ω βασιλεῦ, ἐμοὶ χρᾶσθαι ὡς ἀνδρὶ φεύστη, ήν μὴ ταῦτά τοι ταύτη ἐκβῇ, τῇ ἐγὼ λέγω».

210 Ταῦτα λέγων οὐκ ἐπειθε τὸν Ξέρξεα. Τέσσερας μὲν δὴ παρεξῆκε ἡμέρας, ἐλπίζων αἱεὶ σφεας ἀποδρήσεσθαι πέμπτη δέ, ὡς οὐκ ἀπαλλάσσοντο, ἀλλὰ οἱ ἐφαίνοντο ἀναιδείη τε καὶ ἀβονλή διαχρεόμενοι μένειν, πέμπτη ἐπ' αὐτοὺς Μήδονς τε καὶ Κισσίους θυμωθείς, ἐντειλάμενός σφεας ζωγρήσαντας ἄγειν ἐς δψιν τὴν ἔωντοῦ. Ὡς δ' ἐπέπεσον φερόμενοι ἐς τοὺς Ἑλληνας οἱ Μῆδοι, ἐπιπτον πολλοί, ἄλλοι δ' ἐπεσήσαν καὶ οὐκ ἀπήλανον, καίπερ μεγάλως προσπταίοντες· δῆλον δ' ἐποίειν παντί τεω καὶ οὐκ ἡκιστα αὐτῷ βασιλέῖ, ὅτι πολλοὶ μὲν ἀνθρώποι εἰεν, ὅλιγοι δὲ ἄνδρες. Ἐγίνετο δὲ ἡ συμβολὴ δι' ἡμέρης.

ητανε, και ἀφοῦ τὰ εἶδε ὅλα μὲ τὴν τάξη, γύρισε πίσω μὲ τὴν ἡσυχία του· γιατὶ κανεὶς δὲν τοῦ πεσε κοντὰ και κανεὶς δὲν ἔδειξε νὰ τὸν προσέχῃ. Ἀφοῦ γύρισε, τὰ εἶπε ὅλα στὸν Ξέρξη.

‘Ακούγοντας αὐτὰ ὁ Ξέρξης δὲ μποροῦσε νὰ καταλάβῃ τί πράμα 209 ἥτανε σωστὸ μέσα σ’ ὅλα αὐτά· τὸ πῶς ἐτοιμαζόντανε νὰ πεθάνουνε σκοτώνοντας πρῶτα ὄσους μπορούσανε, τοῦ φαινότανε γελοῖο· παράγγειλε νὰ φέρουν τὸ Δημάρατο τοῦ Ἀρίστωνα, ποὺ ἥτανε στὸ στρατόπεδο, και ὁ Ξέρξης τόνε ρωτοῦσε τί ἥτανε ὅλα αὐτὰ ποὺ κάνανε οἱ Λακεδαιμόνιοι. ‘Ο Δημάρατος εἶπε: «Μὲ ἀκούσες και πρωτύτερα νὰ σου μιλῶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ὅταν ξεκινούσαμε γιὰ τὴν Ἐλλάδα· και μὲ πῆρες μὲ τὰ γέλια ὅταν σου ἔλεγα τὸ πῶς ἐπρόβλεπτα τὸ τέλος αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Ἔγὼ δύμας, βασιλέα, βάνω ὅλα μου τὰ δυνατὰ ἀλλο νὰ μὴν κάνω παρὰ τὴν ἀλήθεια νὰ σου λέω. Ἀκούσε λοιπὸν και τώρα: Οἱ ἀνθρωποι αὐτοὶ ἥρθανε νὰ μᾶς φιλονικήσουνε τὸ πέρασμα τοῦ στενοῦ και γι’ αὐτὸ ἐτοιμάζονται· γιατὶ αὐτὴ ἡ συνήθεια ὑπάρχει σ’ αὐτοὺς· ἂμα εἰναι ἡ ὥρα νὰ κινδυνέψουνε τὴ ζωὴ τους, τότε στολίζουνε τὰ κεφάλια τους. Μάθε δύμας πῶς ἀν ὑποτάξης αὐτοὺς και τοὺς ἄλλους ποὺ μείνανε στὴ Σπάρτη δὲν ὑπάρχει ἀλλος λαὸς ποὺ νὰ τολμήσῃ νὰ σηκωσθη χέρι ἀπάνω σου. Τώρα λοιπὸν ἔχεις νὰ χτυπηθῆς μὲ τὴν πιὸ δοξασμένη Ἐλληνικὴ πολιτεία και μὲ τοὺς πιὸ γενναίους τῶν Ἐλλήνων». Ἀπίστευτα πολὺ φαινόντανε στὸν Ξέρξη τὰ λόγια αὐτά· γι’ αὐτὸ και πάλι τὸν ἐρωτοῦσε μὲ τί τρόπο, ςφοῦ εἰναι τόσοι λίγοι, θὰ κάνουνε τὸν πόλεμο μὲ τὸ δικό του στράτευμα. ‘Ο Δημάρατος τοῦ εἶπε: «Ω βασιλέα, ψεύτη νὰ μὲ πῆς, ἀν αὐτὰ τὰ λόγια μου δὲ βγοῦν ἀληθινά».

Και μ’ ὅλα αὐτὰ δὲν κατάφερνε τὸν Ξέρξη νὰ πιστέψῃ· ἀφησε λοι- 210 πὸν αὐτὸς τέσσερεις μέρες νὰ περάσουνε, μὲ τὴν ἐλπίδα πάντα πῶς θὰ παίρνανε ποδάρι· ἀφοῦ δύμας δὲν τὸ κουνούσανε, ἀλλὰ μάλιστα ἀπὸ ἀνοησία και θρασυδειλία κρατούσανε τὴ θέση τους, καθὼς νόμιζε ὁ βασιλέας, θύμωσε τότε, και ἔστειλε ἀπάνω τους τοὺς Μῆδους και τοὺς Κισσίους¹⁰² μὲ τὴν προσταγή, ζωντανοὺς νὰ τοὺς πιάσουνε και νὰ τοὺς φέρουνε μπροστά του· Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Μῆδοι τοὺς ριχτήκανε, σκοτωνόντανε ἀπ’ αὐτοὺς πολλοί, ἀλλοι παίρνανε τὴ θέση τους, και δὲ γυρίζανε πίσω, ἀν και παθαίνανε μεγάλο χαλασμό. Τότε ἔβλεπε καθένας, και ὁ ἔδιος ὁ βασιλέας, δτι οἱ δικοὶ του ἥτανε ἀνθρωποι πολλοὶ ἀλλὰ στρατιῶτες λίγοι. Και βάσταξε ἡ μάχη ὅλη τὴν ἡμέρα.

- 211 'Επεί τε δὲ οἱ Μῆδοι τρηχέως περιείποντο, ἐνθαῦτα οὗτοι μὲν ὑπεξῆσαν, οἱ δὲ Πέρσαι ἐκδεξάμενοι ἐπῆσαν, τοὺς ἀθανάτους ἐκάλεε βασιλεύς, τῶν ἥρος Ὅδαρης, ὡς δὴ οὗτοι γε εὐπετέως κατεργασόμενοι. Ὡς δὲ καὶ οὗτοι συνέμισγον τοῖσι "Ἐλλήσι, οὐδὲν πλέον ἐφέροντο τῆς στρατιῆς τῆς Μηδικῆς, ἀλλὰ τὰ αὐτά, ἅτε ἐν στεινοπόρῳ τε χώρῳ μαχόμενοι καὶ δούρασι βραχυτέροισι χρέομενοι ἥπερ οἱ "Ἐλληνες, καὶ οὐκ ἔχοντες πλήθεϊ χρήσασθαι. Λακεδαιμόνιοι δὲ ἐμάχοντο ἀξίως λόγου, ἄλλα τε ἀποδεικνύμενοι ἐν οὐκ ἐπισταμένοισι μάχεσθαι ἐξεπιστάμενοι, καὶ ὅκως ἐντρέψειαν τὰ ρῶτα, ἀλέες φεύγεσκον δῆθεν, οἱ δὲ βάρβαροι δρέοντες φεύγοντας βοῇ τε καὶ πατάγῳ ἐπῆσαν, οἱ δ' ἀν καταλαμβανόμενοι ὑπέστρεφον ἀντίοι εἶναι τοῖσι βαρβάροισι, μεταστρεφόμενοι δὲ κατέβαλλον πλήθεϊ ἀναριθμήτους τῶν Περσέων ἐπιπτον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν Σπαρτιητέων ἐνθαῦτα δλίγοι. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἐδύνατο παραλαβεῖν οἱ Πέρσαι τῆς ἐσόδου πειρεόμενοι καὶ κατὰ τέλεα καὶ παντοίως προσβάλλοντες, ἀπήλαννον δπίσω.
- 212 'Ἐν ταύτησι τῆσι προσόδοισι τῆς μάχης λέγεται βασιλέα θηεύμενον τρὶς ἀναδραμεῖν ἐκ τοῦ θρόνου, δείσαντα περὶ τῆς στρατιῆς. Τότε μὲν οὕτω ἡγωνίσαντο, τῇ δ' ὑστεραίῃ οἱ βάρβαροι οὐδὲν ἄμεινον ἀέθλεον ἅτε γὰρ δλίγων ἐόντων ἐπίσαντές σφεας κατατετρωματίσθαι τε καὶ οὐκ οἶνος τε ἔσεσθαι ἔτι χεῖρας ἀνταείρασθαι συνέβαλλον. Οἱ δὲ "Ἐλληνες κατὰ τάξις τε καὶ κατὰ ἔθνεα κεκοσμημένοι ἦσαν καὶ ἐν μερεῖ ἔκαστοι ἐμάχοντο, πλὴν Φωκέων οὗτοι δὲ ἐς τὸ οὖρος ἐτάχθησαν φυλάξοντες τὴν ἀτραπὸν. Ὡς δὲ οὐδὲν εὑρισκον ἀλλοιότερον οἱ Πέρσαι ἢ τῇ προτεραιῇ ἐνώρων, ἀπήλαννον.
- 213 'Απορέοντος δὲ βασιλέος, ὃ τι χρήσηται τῷ παρεόντι πρόγυματι, Ἐπιάλτης δὲ Ἐνδυδήμου ἀνὴρ Μηλιεὺς ἥλθε οἱ ἐς λόγους ὡς μέγα τι παρὰ βασιλέος δοκέων οἰσεσθαι, ἔφρασέ τε τὴν ἀτραπὸν τὴν διὰ τοῦ οὔρεος φέρουσαν ἐς Θερμοπύλας, καὶ διέφθειρε τὸν ταύτη οὐπομέναντας "Ἐλλήνων.
- 215 Ξέρξης δέ, ἐπεὶ οἱ ἥρεσε τὰ ὑπέσχετο δὲ Ἐπιάλτης κατεργάσεσθαι, αὐτίκα περιχαρῆς γενόμενος ἔπειμπε Ὅδαρηνα καὶ τῶν ἐστρατήγες Ὅδαρης. Ὁρμέατο δὲ περὶ λύχνων ἀφάς ἐκ τοῦ στρατοπέδου.

Οι Μῆδοι, βλέποντας πώς βρίσκανε δυνατή ἀντίσταση, τραβηγ- 211 χτήκανε, καὶ τὴ θέση τους τὴν πήρανε οἱ Πέρσες, δηλ. τὸ σῶμα ποὺ ὁ βασιλέας τοὺς ἔδινε τὸ ὄνομα Ἀθάνατοι¹⁰³ καὶ ἀρχηγὸς ἦτανε ὁ Ὑδάρηνς· καὶ τώρα ἦτανε ὅλοι βέβαιοι πώς τὸ σῶμα αὐτὸς εὔκολα· θὰ νικοῦσε. Ἀφοῦ ὅμως πιαστήκανε κι αὐτοὶ σὲ μάχη μὲ τοὺς Ἐλληνες, τίποτε περισσότερο δὲν καταφέρανε ἀπὸ τοὺς Μῆδους· γιατὶ καὶ τὰ δόρατά τους ἦτανε κοντύτερα ἀπὸ τὰ ἐλληνικά, καὶ πολεμώντας σὲ στενότοπο, δὲ μπορούσανε νὰ πολεμήσουνε ὅλοι μαζί. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως πολεμούσανε γενναῖα καὶ δείχνανε μὲ πολλοὺς τρόπους τί μποροῦνε νὰ κάμουνε ἀνθρώποι γυμνασμένοι στὰ πολεμικὰ πολεμώντας μ' ἀνθρώπους ἀγρύμναστους. Κάμανε καὶ κάτι ἄλλο· γυρίσανε τὶς πλάτες ἔσφινικὰ καὶ κάνανε πώς εἰχανε δοθῆ σὲ φυγή. Οἱ βάρβαροι βλέποντάς τους νὰ φεύγουνε, μὲ φωνὲς καὶ θόρυβο πολὺ τοὺς οικτήκανε, κι ἀφοῦ φτάσανε πολὺ κοντά, γυρίσανε ἐκεῖνοι πίσω καὶ τότε σκοτώσανε πλῆθος ἀμετρητὸς ἀπ' αὐτοὺς· πέσανε ὅμως καὶ λίγοι ἀπ' τοὺς Σπαρτιάτες ἐκεῖ. Τέλος τραβηγτήκανε οἱ Πέρσες, ἀφοῦ δὲ μπορούσανε νὰ πάρουνε τὸ στενό, ἀν καὶ κάμανε τὴν ἕφοδό τους πότε χωρισμένοι σὲ λόγχους καὶ πότε πολεμώντας ὅλοι μαζί.

"Οσο βαστούσανε αὐτὰ τὰ στάδια τῆς μάχης, λένε πώς ὁ βασιλέας, 212 ἀγναντεύοντας, τρεῖς φορὲς τινάχτηκε ἀπὸ τὸ θρόνο του, φοβισμένος γιὰ τὴν τύχη τοῦ στρατοῦ του. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔγινε ὁ πόλεμος τότε· καὶ τὴν ἄλλη μέρα οἱ βάρβαροι δὲν πολεμήσανε καλύτερα· γιατὶ ἀφοῦ βλέπανε τοὺς Ἐλληνες τόσο λίγους ἐλπίζανε πώς θὰ ἦτανε τόσο καταπληγωμένοι καὶ δὲ θὰ μπορούσανε πιὰ νὰ σηκώσουνε ἄρματα κατεπάνω τους καὶ μ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα ἀρχίσανε τὴ μάχη. Οἱ Ἐλληνες ὅμως μὲ λαμπρὴ τάξη καὶ μὲ τὴ σειρὰ του κάθε ἔθνος πολεμούσανε· οἱ Φωκεῖς μονάχα δὲ λάβανε μέρος γιατὶ ἦτανε βαλμένοι νὰ φυλᾶνε τοῦ βουνοῦ τὸ μονοπάτι. Ἀφοῦ τέλος οἱ Πέρσες βλέπανε πώς τίποτε δὲν εἶχε ἀλλάξει στῶν Ἐλλήνων τὸ μέτωπο ἀπὸ τὴν περασμένη μέρα, καὶ πάλι τραβηγτήκανε.

'Εκεὶ λοιπὸν ποὺ ὁ βασιλέας βρισκόταν σὲ ἀπορία τί νὰ κάμη, 213 δὲ Ἐφιάλτης τοῦ Εύρυδήμου, ἀνθρωπὸς τοῦ τόπου, παρουσιάστηκε στὸ βασιλέα, ἐλπίζοντας νὰ πάρῃ μεγάλη πληρωμή, καὶ τοῦ μαρτυράει τὸ μονοπάτι, ποὺ ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ βουνὸν ἔφερνε στὶς Θερμοπύλες.

Στὸν Ξέρξη ἀρέσανε ὅσα ὁ Ἐφιάλτης τοῦ ὑποσχότανε. Μὲ με- 215 γάλη χαρὰ στέλνει ἀμέσως τὸν Ὑδάρην μαζὶ μὲ τὸ σῶμα του· καὶ

- 217 Κατὰ ταύτην δὴ τὴν ἀτραπὸν καὶ οὕτω ἔχουσαν οἱ Πέρσαι, τὸν Ἀσωπὸν διαβάντες, ἐπορεύοντο πᾶσαν τὴν νόκτα, ἐν δεξιῇ μὲν ἔχοντες οὔρεα τὰ Οἰταίων, ἐν διστερῷ δὲ τὰ Τρηχινίων. Ἡώς τε δὴ διέφαινε, καὶ ἐγένοντο ἐπ’ ἀκρωτηρίῳ τοῦ οὔρεος· κατὰ δὲ τοῦτο τοῦ οὔρεος ἐφύλασσον, ώς καὶ πρότερον μοι δεδήλωται, Φωκέων χίλιοι ὄπλιται, ὁνόμενοί τε τὴν σφετέρην χώρην καὶ φρουρέοντες τὴν ἀτραπὸν· ἥ μὲν γὰρ κάτω ἐσβολὴ ἐφυλάσσετο ὑπὸ ὅντες εἰρηται, τὴν δὲ διὰ τοῦ οὔρεος ἀτραπὸν ἐθελονταὶ Φωκέες ὑποδεξάμενοι Λεωνίδῃ ἐφύλασσον.
- 218 Ἐμαθον δέ σφεας οἱ Φωκέες ὡδε ἀναβεβηκότας· ἀναβαίνοντες γὰρ ἐλάνθανον οἱ Πέρσαι τὸ οὔρος πᾶν ἐὸν δρυῶν ἐπίπλεον· ἥν μὲν δὴ τηρεμέῃ, ψόφου δὲ γινομένου πολλοῦ, ώς οἰκός ἥν φύλλων ὑποκεχυμένων ὑπὸ τοῖς ποσί, ἀνά τε ἕδραμον οἱ Φωκέες καὶ ἐνέδυντο τὰ ὅπλα, καὶ αὐτίκα οἱ βάρβαροι παρῆσαν. Ὡς δὲ εἶδον ἄνδρας ἐνδυομένους ὅπλα, ἐν θώνυματι ἐγένοντο· ἐλπόμενοι γὰρ οὐδέν τι φανήσεσθαι ἀντίξοον, ἐνεκνύρησαν στρατῷ. Ἐνθαῦτα Ὅδαρης καταρρωδήσας, μὴ οἱ Φωκέες ἔωσι Λακεδαιμόνιοι, εἴρετο τὸν Ἐπιάλτην, διποδαπὸς εἴη δ στρατός, πυθόμενος δὲ ἀτρεκέως διέτασσε τοὺς Πέρσας ώς ἐς μάχην. Οἱ δὲ Φωκέες ώς ἐβάλλοντο τοῖς τοξεύμασι πολλοῖσι τε καὶ πυκνοῖσι, οἰχοντο φεύγοντες ἐπὶ τοῦ οὔρεος τὸν κόρυμβον, ἐπιστάμενοι, ώς ἐπὶ σφέας ὠρμήθησαν ἀρχήν, καὶ παρεσκενάδατο ώς ἀπολεόμενοι. Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἐφρόνεον, οἱ δὲ ἀμφὶ Ἐπιάλτην καὶ Ὅδαρνα Πέρσαι Φωκέων μὲν οὐδένα λόγον ἐποιεῦντο, οἱ δὲ κατέβαινον τὸ οὔρος κατὰ τάχος.
- 219 Τοῖσι δὲ ἐν Θερμοπύλῃσι ἐοῦσι Ἑλλήνων πρῶτον μὲν ὁ μάντις Μεγιστής ἐσιδὼν ἐς τὰ ἵρᾳ ἔφρασε τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι ἄμα ἥστι σφι θάνατον· ἐπὶ δὲ καὶ αὐτόμολοι ἥσταν οἱ ἐξαγγείλαντες τῶν Περσέων τὴν περίοδον οὗτοι μὲν ἔτι νυκτὸς ἐσήμηναν, τοίτοι δὲ οἱ ἡμεροσκόποι καταδραμόντες ἀπὸ τῶν ἄκρων ἥδη διαφαινούσης ἡμέρης. Ἐνθαῦτα ἐβούλευοντο οἱ Ἑλληνες, καὶ σφεων ἐσχίζοντο αἱ γνῶμαι· οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἔων τὴν τάξιν ἐκλιπεῖν, οἱ δὲ ἀντέτεινον. Μετὰ δὲ τοῦτο διακριθέντες οἱ μὲν ἀπαλλάσσοντο καὶ διασκεδασθέντες κατὰ πόλις ἔκαστοι ἐτράποντο, οἱ δὲ αὐτῶν ἄμα Λεωνίδῃ μένειν αὐτοῦ παρεσκενάδατο.

αὐτὸς ἔκεινησε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο μόλις ἀρχισε νὰ σκοτεινάζῃ.

’Απ’ αὐτὸ τὸ μονοπάτι οἱ Πέρσες, ἀφοῦ περάσανε τὸν ’Ασωπό, 217 περπατούσανε ὅλη τὴ νύχτα ἀφήνοντας δεξιὰ τὰ βουνὰ τῶν Οἰταίων καὶ ἀριστερὰ τῶν Τραχινίων· ἀρχισε πιὰ νὰ χαράζῃ ὅταν φτάσανε στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ. Σ’ αὐτὸ τὸ σημεῖο φυλάγανε, καθὼς εἶπα, χίλιοι Φωκεῖς δόπλιτες, ποὺ ὑπερασπίζανε καὶ τὸ δικό τους τόπο, φυλάγανε ὅμως καὶ τὸ μονοπάτι· γιατὶ τὸ κάτω πέρασμα τὸ φυλάγανε ἐκεῖνοι ποὺ ἀνάφερα· τοῦ βουνοῦ ὅμως τὸ μονοπάτι τὸ φυλάγανε οἱ Φωκεῖς κατὰ τὸ λόγο ποὺ εἴχανε δώσει στὸ Λεωνίδα.

Οἱ Πέρσες ἀνεβαίνανε ἀπαρατήρητοι, γιατὶ τοὺς κρύβανε τὰ δέν- 218 τρα, ποὺ σκεπάζουν ὅλο τὸ βουνό. Οἱ Φωκεῖς ὅμως τοὺς πήρανε εἴ- δηση, γιατὶ δὲ φυσοῦσε ἀέρας, κι ἀκούσανε τὸ θύρυβο ἀπὸ τὰ πεσμένα φύλλα ποὺ πατούσανε οἱ ἔχθροι· τιναχτήκανε λοιπὸν ἀπάνω, κι ὡσπου νὰ φορέσουνε τ’ ἄρματά τους, νάτοι, φανήκανε καὶ οἱ βάρβαροι· καὶ καθὼς εἴδανε ἀντρες ν’ ἄρματώνουνται, μείνανε μ’ ἀνοιχτὸ στόμα. Κι ἐνῶ ἐλπίζανε πῶς κανένα ἐμπόδιο δὲ θὰ βρίσκανε μπροστά τους, πέσανε ἀπάνω σὲ στρατό. Τότε ὁ Ὑδάρνης τρομαγμένος μήπως εἴχε νὰ κάνῃ μὲ Λακεδαιμονίους, ρώτησε τὸν Ἐφιάλτη ἀπὸ ποὺ ἤτανε αὐτὸς ὁ στρατός, κι ἥμα ἀκούσε πῶς ἤτανε Φωκεῖς, ἀμέσως ἔβαλε τοὺς Πέρσες σὲ τάξη μάχης. Οἱ Φωκεῖς, βλέποντας νὰ πέφτουν ἀπάνω τους ἀμέτρητα τὰ βέλη, πήρανε φευγάλα κατὰ τοῦ βουνοῦ τὸ φρύδι μὲ τὴν ἰδέα πῶς τῶν Περσῶν διόλεμος ἤτανε γ’ αὐτούς, καὶ νομίζανε τὸν ἔαυτό τους χαμένο. Αὐτὴ τὴ φαντασία εἴχανε οἱ Φωκεῖς, ἀλλὰ οἱ Πέρσες μὲ τὸν Ὑδάρνη καὶ τὸν Ἐφιάλτη, αὐτοὺς οὕτε τοὺς λογαριάζανε καθόλου, ἀλλὰ γοργὰ κατεβαίνανε τὸ βουνό.

’Ο μάντης Μεγιστίας ἀφοῦ κοίταξε τὰ σπλάχνα τῶν σφαγίων, 219 πρῶτος αὐτὸς εἶπε στοὺς ”Ἐλληνες ποὺ κρατούσανε τὸ στενὸ πῶς τὴν ἄλλη μέρα θὰ πεθαίνανε. Φτάσανε ὕστερα, πρὶν ἀκόμα ξημερώσῃ, καὶ αὐτόμολοι καὶ τοὺς δώσανε τὴν εἰδηση πῶς ἤτανε περικυκλωμένοι ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Τρίτοι τοὺς εἰδόποιήσανε οἱ ἡμεροσκόποι¹⁰⁴, ποὺ κατεβήκανε τρέχοντας ἀπὸ τὶς κορφές τῶν βουνῶν, ἥμα ἀρχίζε νὰ ξημερώνη. Τότε κάμανε σύσκεψη οἱ ”Ἐλληνες, ἀλλὰ οἱ γνῶμες τους ἤτανε μοιρασμένες· ἄλλοι λέγανε νὰ παρατήσουνε τὴ θέση ποὺ εἴχανε πιασμένη, καὶ ἄλλοι ἀντιστεκόντανε σ’ αὐτό. Τέλος χωριστήκανε, καὶ μερικοὶ φύγανε γιὰ τὸν τόπο τους, ἄλλοι πάλι μὲ τὸ Λεωνίδα μαζὶ ἀρχίσανε νὰ ἔτοιμάζουνται μ’ ἀπόφαση νὰ μείνουνε ἐκεῖ.

220 Λέγεται δὲ καί, ώς αὐτός σφεας ἀπέπεμψε Λεωνίδης, μὴ ἀπόλωνται κηδόμενος· αὐτῷ δὲ καὶ Σπαρτιητέων τοῖσι παρεοῦσι οὐκ ἔχειν εὐπρεπέως ἐκλιπεῖν τὴν τάξιν, ἐς τὴν ἥλθον φυλάξαντες ἀρχήν. Ταύτη καὶ μᾶλλον τῇ γνώμῃ πλειστός εἰμι, Λεωνίδην, ἐπει τε αἰσθέτο τοὺς συμμάχους ἐόντας ἀπροσθύμους καὶ οὐκ ἔθέλοντας συνδιακινδυνεύειν, κελεῦσαί σφεας ἀπαλλάσσεσθαι, αὐτῷ δὲ ἀπιέναι οὐ καλῶς ἔχειν μένοντι δὲ αὐτοῦ κλέος μέγα ἐλείπετο, καὶ ἡ Σπάρτης εὐδαιμονή οὐκ ἔξηλείφετο· ἐκέχρηστο γάρ υπὸ τῆς Πυθίης τοῖσι Σπαρτιήτησι χρεομένοισι περὶ τοῦ πολέμου τούτου αὐτίκα κατ' ἀρχὰς ἐγειρομένου, ἡ Λακεδαιμονία ἀνάστατον γενέσθαι υπὸ τῶν βαρβάρων, ἡ τὸν βασιλέα σφέων ἀπολέσθαι, ταῦτα δέ σφι ἐν ἐπεισι ἔξαμέτροισι χρῆ... Ταῦτα τε δὴ ἐπιλεγόμενον Λεωνίδην, καὶ βουλόμενον κλέος καταθέσθαι μούνων Σπαρτιητέων, ἀποπέμψαι τοὺς συμμάχους μᾶλλον ἡ γνώμη διενειχθέντας οὕτω ἀκόσμως οἴχεσθαι τοὺς οἰχομένους.

222 Οἱ μέν νν σύμμαχοι οἱ ἀποπεμπόμενοι οἴχοντό τε ἀπιόντες καὶ ἐπειθόντο Λεωνίδη, Θεσπιέες δὲ καὶ Θηβαῖοι κατέμειναν μοῦνοι παρὰ Λακεδαιμονίοισι τούτων δὲ Θηβαῖοι μὲν ἀέκοντες ἔμενον καὶ οὐ βουλόμενοι (κατεῖχε γάρ σφεας Λεωνίδης ἐν δμήδων λόγῳ ποιεύμενος), Θεσπιέες δὲ ἐκόντες μάλιστα, οἱ οὐκ ἔφασαν ἀπολιπόντες Λεωνίδην καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἀπαλλάξεσθαι, ἀλλὰ καταμείναντες συναπέθανον. Ἐστρατήγες δὲ αὐτῶν Δημόφιλος Διαδρόμεω.

223 Ξέρξης δὲ ἐπει ἥλιον ἀνατείλαντος σπονδὰς ἐποιήσατο, ἐπισχὼν χρόνον ἐς ἀγορῆς κον μάλιστα πληθώρην πρόσοδον ἐποιέετο· καὶ γάρ ἐπέσταλτο ἐξ Ἑπιάλτεω οὕτω· ἀπὸ γὰρ τοῦ οὔρεος ἡ κατάβασις συντομωτέρη τέ ἐστι καὶ βραχύτερος ὁ χῶρος πολλὸν ἥπερ ἡ περίοδός τε καὶ ἀνάβασις· οἱ τε δὴ βάρβαροι οἱ ἀμφὶ Ξέρξεα προσῆισαν, καὶ οἱ ἀμφὶ Λεωνίδην Ἑλληνες, ώς τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἔξοδον ποιεύμενοι, ἥδη πολλῷ μᾶλλον ἡ κατ' ἀρχὰς ἐπεξῆῆσαν ἐς τὸ εὐρύτερον τοῦ αὐχένος· τὸ μὲν γὰρ ἔρυμα τοῦ τείχεος ἐφυλάσσετο, οἱ δὲ ἀγά τὰς προτέρας ἡμέρας ὑπεξιόντες ἐς τὰ στεινόπορα ἐμάχοντο, τότε δὲ συμμίσγοντες ἔξω τῶν στεινῶν ἐπιπτον πλήθεϊ πολλοὶ τῶν βαρβάρων ὅπισθε γὰρ οἱ ἡγεμόνες τῶν τελέων ἔχοντες μάστιγας ἐρράπιζον πάντα ἄνδρα, αἰεὶ ἐς τὸ πρόσω ἐποτύνοντες. Πολλοὶ μὲν δὴ ἐσέπιπτον αὐτῶν ἐς τὴν θάλασσαν καὶ διεφθεί-

Λένε πώς ό ΐδιος δ Λεωνίδας εἶπε νὰ φύγουνε οἱ ἄλλοι, μὴ θέ- 220 λοντας νὰ πᾶνε χαμένοι δ ΐδιος ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιάτες ποὺ ἤτανε μαζί του νομίζανε πώς δὲν τοὺς ταίριαζε νὰ παραιτήσουνε τὴ θέση ποὺ πρῶτοι ἀπ' ὅλους ἤρθανε νὰ τὴ φυλάξουνε. Σ' αὐτὴ τὴ γνώμη κλίνω πολὺ κι ἐγώ· δ Λεωνίδας δηλαδή, ἀφοῦ κατάλαβε πώς οἱ σύμμαχοι δὲν εἴχανε καρδιὰ νὰ μείνουνε καὶ νὰ κινδυνέψουνε μαζί του, τοὺς εἶπε νὰ πᾶνε στὸ καλό, δ ΐδιος ὅμως δὲν τὸ νόμιζε σωστὸ νὰ φύγῃ. Μένοντας αὐτὸς ἔκει, ἔπαιρνε μεγάλη δόξα, καὶ δὲ ντρόπιαζε τῆς Σπάρτης τὸ ἀρχαῖο ὄνομα. Γιατὶ ἡ Πυθία εἶχε δώσει χρησμὸ στοὺς Σπαρτιάτες ἥμα τὴ ρωτήσανε, στὴν ἀρχὴ μόλις ἀρχίζε δ πόλεμος, πώς ἔνα ἀπὸ τὰ δυό, ἡ ἡ Σπάρτη θὰ χαλαστῇ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἢ δ βασιλέας τῆς θὰ σκοτωθῇ. Κι αὐτὰ τοὺς τὰ παράγγειλε μ' ἔξαμετρο χρησμό. "Ἐγω λοιπὸν τὴν ἴδεα πώς δ Λεωνίδας αὐτὸν τὸ χρησμὸ εἶχε στὸ νοῦ του καὶ ἤθελε νὰ πάρουνε τὴ δόξα μόνοι οἱ Σπαρτιάτες, καὶ γι' αὐτὸ δέιιωζε τοὺς συμμάχους, παρὰ δὲ οἱ σύμμαχοι μαλώσανε καὶ φύγανε ἔτσι ντροπιασμένα.

Οἱ σύμμαχοι λοιπὸν ὑπακούσανε στὸ Λεωνίδα, ἀφοῦ δὲν τοὺς 222 ἤθελε, καὶ φύγανε· οἱ Θεσπιεῖς ὅμως καὶ οἱ Θηβαῖοι μείνανε αὐτὸι μονάχοι, μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους. Οἱ Θηβαῖοι μείνανε θέλοντας μὴ θέλοντας, γιατὶ δ Λεωνίδας τοὺς εἶπε πώς τοὺς κρατεῖ ὡς ὅμήρους. Οἱ Θεσπιεῖς ὅμως μείνανε μ' ὅλη τὴν καρδιὰ τους, λέγοντας πώς δὲ θὰ πᾶνε πουθενά καὶ δὲ θ' ἀφήσουνε τὸ Λεωνίδα. Μείνανε καὶ πεθάνανε μαζί του. Στρατηγός τους ἦταν δ Δημόφιλος τοῦ Διαδρόμου.

"Ο Ξέρξης, ἥμα βγῆκε δ ἥλιος, ἔκανε σπονδές, καὶ ἀφοῦ πλησίαζε 223 τὸ μεσημέρι ἀρχίσε νὰ προχωρῇ· ἔτσι εἶχε παραγγείλει δ Ἐφιάλτης· γιατὶ τὸ κατέβασμα ἀπ' τὸ βουνὸ γίνεται πολὺ πἰ σύντομα παρὰ τὸ ἀνέβασμά του ὁλόγυρα. Οἱ βάρβαροι λοιπὸν μὲ τὸν Ξέρξη ἤτανε κοντά, καὶ οἱ "Ελληνες μὲ τὸ Λεωνίδα, ἀφοῦ δ ἀγώνας τους θὰ ἤτανε θανάσιμος, προχωρήσανε στὸ πλατύτερο μέρος τοῦ ζυγοῦ περισσότερο ἀπὸ πρῶτα· ὅμως τὸ δχύρωμα τοῦ τείχους τὸ κρατούσανε ἄλλοι φυλαγμένο, καὶ ἀπ' αὐτούς, ὅσοι συνηθίζανε νὰ στήνουνε κρυφὸ καρτέρι κάθε μέρα, πολεμούσανε καὶ τώρα μέσα στὴ στενοποριά. Τώρα ὅμως ἡ καθαυτὸ μάχη γινόταν ἔξω ἀπὸ τὰ στενά, κι ἔπεφτε πολὺ πλῆθος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους· γιατὶ ἀπὸ πίσω τους οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων, κρατώντας μάστιγες στὰ χέρια, τοὺς χτυπούσανε καὶ τοὺς παρακινούσανε ὅλο κι ἐμπρὸς νὰ προχωροῦν. "Ετσι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πέφτανε

ροντο, πολλῷ δ' ἔτι πλεῦνες κατεπατέοντο ζωὶς ὑπ' ἀλλήλων ἦν δὲ λόγος οὐδεὶς τοῦ ἀπολλυμένου· ἄτε γὰρ ἐπιστάμενοι τὸν μέλλοντά σφι ἔσεσθαι θάνατον ἐκ τῶν περιώντων τὸ οὖρος, ἀπεδείκνυντο δώμης δοσού εἶχον μέγιστον ἐς τοὺς βαρβάρους, παραχρεόμενοί τε καὶ ἀτέοντες.

224 Δούρατα μέν νυν τοῖσι πλέοσι αὐτῶν τηγικαῦτα ἐτύγχανε κατεργότα ἥδη, οἱ δὲ τοῖσι ξιφεσὶ διεργάζοντο τοὺς Πέρσας· καὶ Λεωνίδης τε ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ πίπτει ἀνὴρ γενόμενος ἄριστος, καὶ ἔτεροι μετ' αὐτοῦ οὐνομαστοὶ Σπαρτιητέων, τῶν ἐγὼ ὡς ἀνδρῶν ἀξίων γενομένων ἐπυθόμην τὰ οὐνόματα· ἐπυθόμην δὲ καὶ ἀπάντων τῶν τριηκοσίων· καὶ δὴ καὶ Περσέων πίπτοντι ἐνθαῦτα ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ οὐνομαστοί, ἐν δὲ δὴ καὶ Δαρείου δύο παῖδες, Ἀβροκόμης τε καὶ Ὑπεράνθης.

225 Ξέρξεώ τε δὴ δύο ἀδελφοὶ ἐνθαῦτα πίπτοντι μαχόμενοι ὑπὲρ τοῦ νεκροῦ τοῦ Λεωνίδεω, Περσέων τε καὶ Λακεδαιμονίων ὡθισμὸς ἐγένετο πολλὸς ἐς δ τοῦτο τε ἀρετῇ οἱ Ἐλληνες ὑπεξείρυσαν καὶ ἐτρέφαντο τοὺς ἐναντίους τετράκις. Τοῦτο δὲ συνεστήκει μέχρι οὗ οἱ σὺν Ἐπιάλῃ παρεγένοντο. Ὡς δὲ τούτους ἤκειν ἐπύθοντο οἱ Ἐλληνες, ἐνθεῦτεν ἥδη ἐτεροιοῦτο τὸ νεῖκος· ἐς τέ γὰρ τὸ στεινὸν τῆς ὁδοῦ ἀνεχώρεον δπίσω, καὶ παραμειψάμενοι τῷ τεῖχος, ἐλθόντες ἵζοντο ἐπὶ τὸν κολωνὸν πάντες ἀλέες οἱ ἄλλοι πλὴν Θηβαίων· δὲ κολωνός ἐστι ἐν τῇ ἐσόδῳ, ὃν νῦν δὲ λίθινος λέων ἐστηκε ἐπὶ Λεωνίδῃ. Ἐν τούτῳ σφέας τῷ χώρῳ ἀλεξομένους μαχαίρησι, τοῖσι αὐτῶν ἐτύγχανον ἔτι περιεοῦσαι, καὶ χερσὶ καὶ στόμασι κατέχωσαν οἱ βάρβαροι βάλλοντες, οἱ μὲν ἐξ ἐναντίης ἐπισπόμενοι καὶ τὸ ἔρυμα τοῦ τείχεος συγχώσαντες, οἱ δὲ περιελθόντες πάντοθεν περισταδόν.

226 Λακεδαιμονίων δὲ καὶ Θεσπιέων τοιούτων γενομένων, δῆμως λέγεται ἄριστος ἀνὴρ γενέσθαι Σπαρτιήτης Διηρέκης, τὸν τόδε φασὶ εἰπεῖν τὸ ἔπος πρὸν ἡ συμμιξαί σφεας τοῖσι Μήδοισι, πυθόμενον πρός τεν τῶν Τρηχινίων, ὡς ἐπεὰν οἱ βάρβαροι ἀπίσωσι τὰ τοξεύματα, τὸν ἥλιον ὑπὸ τοῦ πλήθεος τῶν διστῶν ἀποκρύπτοντι τοσοῦτό τι πλῆθος αὐτῶν εἴναι· τὸν δὲ οὐκ ἐκπλαγέντα τούτοισι εἰπεῖν, ἐν ἀλογίῃ ποιεύμενον τὸ τῶν Μήδων πλῆθος, ὡς πάντα σφι ἀγαθὰ δ Τρηχίνιος ἔεινος ἀγγέλ-

στὴ Θάλασσα καὶ πνιγόντανε, ἐνῷ ἄλλους περισσότερους τοὺς καταπατούσανε ζωντανοὺς οἱ δικοὶ τους, ἀλλὰ κανένας δὲ φρόντιζε ποιός ζοῦσε καὶ ποιός πέθαινε. "Οσο γιὰ τοὺς Σπαρτιάτες, ἀφοῦ καρτερούσανε τὸ θάνατό τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ κατεβαίνανε γύρω ἀπὸ τὸ βουνό, βάνανε τὴν πιδ μεγάλη δύναμή τους κατὰ τῶν βαρβάρων ἀψηφώντας τὴν ζωὴν καὶ κάνοντας ἀπίστευτες παλικαριές.

Τῶν περισσοτέρων ἀπ' αὐτοὺς τὰ δόρατα ἦτανε σπασμένα πιά,²²⁴ καὶ σκοτώνανε μὲ τὰ σπαθιὰ τοὺς Πέρσες. Ἐπεσε καὶ ὁ Λεωνίδας στὸν ἄγρωνα αὐτὸν, δείχνοντας πὼς ἦταν παλικάρι ἀταίριαστο, πέσανε μαζὶ του καὶ ἄλλοι Σπαρτιάτες διαλεχτοί· τὰ ὄνόματά τους ἐγώ, σὰν ἄνδρες ἄξιοι ποὺ φανήκανε, ρώτησα καὶ τά 'μαθα, ἔμαθα καὶ τῶν τριακοσίων τὰ ὄνόματα. Πέσανε καὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσες ἐκεῖ πολλοὶ ἄλλοι ὄνομαστοί, ἀνάμεσα ὅμως σ' αὐτοὺς καὶ δυὸ γιοὶ τοῦ Δαρείου, ὁ Ἀβροκόμης καὶ ὁ Ὑπεράνθης.

Οἱ δυὸ λοιπὸν αὐτοὶ ἀδερφοὶ τοῦ Ξέρξη πέσανε ἐκεῖ· γιὰ τὸ νεκρὸ²²⁵ τοῦ Λεωνίδα ἔγινε σῶμα μὲ σῶμα ἐκεῖ μεγάλη συμπλοκή, ὡσπου οἱ "Ελληνες, ἀφοῦ ἀποκρούσανε τέσσερεις φορὲς τοὺς Πέρσες, κερδίσανε τὸ νεκρὸ μὲ τὴν παλικαριά τους. Αὐτὰ δῆλα γινόντανε ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ φτάσανε οἱ ἄλλοι μὲ τὸν Ἐφιάλτη. Ἀφοῦ μάθανε οἱ "Ελληνες τὸ φτάσιμό τους, τότε ὁ ἄγρωνας ἄλλαξε μορφή· γιατὶ τραβηγχήκανε ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ δρόμου, καὶ ἀφοῦ περάσανε μέσα ἀπὸ τὸ τείχος, πήγανε καὶ καθήσανε στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου ἀπάνω, ὅλοι μαζὶ, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς Θηβαίους· αὐτὸς δὲ λόφος εἶναι στὸ ἔμπασμα τοῦ στενοῦ, ὃπου τώρα τὸ λίθινο λιοντάρι εἶναι στημένο στὸ Λεωνίδα. Σ' αὐτὸν τὸ λόφο ἀπάνω πολεμώντας μὲ μαχαίρια, ὅσα τοὺς εἶχανε ἀπομείνει, μὲ χέρια καὶ μὲ στόματα, τοὺς πλακώσανε οἱ βάρβαροι μὲ τὶς πέτρες, ἄλλοι ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ τείχους, ποὺ τραβώντας μὲ τὰ χέρια τὸ εἶχανε γκρεμίσει, καὶ οἱ ἄλλοι ὀλόγυρα, ὅσοι εἶχανε κατεβῆ ἀπὸ τὸ βουνό.

Τέτοιοι φανήκανε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Θεσπιεῖς· ἀπ' ὅλους²²⁶ ὅμως δὲ ἀνδρείότερος λένε πὼς ἦταν ὁ Σπαρτιάτης Διηγέκης. Λένε πὼς αὐτός, πρὶν ἀρχίση ἡ συμπλοκὴ μὲ τοὺς Μήδους, εἴπε τὰ παρακάτω λόγια· ἔνας ἀπὸ τοὺς Τραχινίους τοῦ ἔλεγε πὼς ὅταν οἱ βάρβαροι ρίχνουνε τὰ βέλη τους, ἀπὸ τὸ πλῆθος τὸ πολὺ δὲ ἥλιος σκοτίζεται· ὁ Διηγέκης, γιὰ νὰ δείξῃ πόσο δὲ λογάριαζε τὸ πλῆθος τῶν Μήδων, εἴπε: «Ο Τραχινίος φίλος μας ὅλο καλὲς εἰδῆσεις μᾶς φέρνει, ἀφοῦ οἱ

λοι, εὶς ἀποκρυπτόντων τῶν Μήδων τὸν ἥλιον ὑπὸ σκιᾶς ἔσοιτο πρὸς αὐτοὺς ἡ μάχη καὶ οὐκ ἐν ἥλιῳ. Ταῦτα μὲν καὶ ἄλλα τοιουτότοπα ἔπειτα φασὶ Διηγέκεα τὸν Λακεδαιμόνιον λιπέσθαι μημόσυνα.

227 Μετὰ δὲ τοῦτον ἀριστεῖσαι λέγονται Λακεδαιμόνιοι δύο ἀδελφοί, Ἐλφεός τε καὶ Μάρων Ὁρσιφάντον παῖδες. Θεοπιέων δὲ εὐδοκίμεες μάλιστα τῷ οὖνομα ἦν Διθύραμβος Ἀρματίδεω.

228 Θαφθεῖσι δέ σφι αὐτοῦ ταύτῃ, τῇ περ ἔπεσον, καὶ τοῖσι πρότερον τελευτήσασι ἡ υπὸ Λεωνίδεω ἀποπεμφθέντας οἰχεσθαι, ἐπιγέγραπται γράμματα λέγοντα τάδε·

Μνησίν ποτὲ τῇδε τριηκοσίαις ἐμάχοντο
ἐκ Πελοποννάσου χιλιάδες τέτορες.

Ταῦτα μὲν δὴ πᾶσι ἐπιγέγραπται, τοῖσι δὲ Σπαρτιήτησι ἰδίη·

Ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι.

Λακεδαιμονίοισι μὲν δὴ τοῦτο, τῷ δὲ μάντι τόδε·

Μνῆμα τόδε κλειτοῖο Μεγιστίᾳ, ὃν ποτε Μῆδοι
Σπερχειὸν ποταμὸν κτεῖναν ὀμειψάμενοι,
μάντιος, δς τότε Κῆρας ἐπερχομένας σάφα εἰδὼς
οὐκ ἔτλη Σπάρτης ἡγεμόνας προλιπεῖν.

'Επιγράμμασι μέν νυν καὶ στήλησι, ἔξω ἡ τὸ τοῦ μάντιος ἐπίγραμμα,
'Αμφικτύονές εἰσὶ σφεας οἱ ἐπικοσμήσαντες, τὸ δὲ τοῦ μάντιος Μεγιστίεω Σιμωνίδης δὲ Λεωπόρεος ἔστι κατὰ ξεινήν δὲ ἐπιγράφας.

229 Δύο δὲ τούτων τῶν τριηκοσίων λέγεται Εὑρυτόν τε καὶ Ἀριστόδημον, παρεὸν αὐτοῖσι ἀμφοτέροισι κοινῷ λόγῳ χρησαμένοισι ἡ ἀποσωθῆναι δύοσι ἐς Σπάρτην, ὡς μεμετιμένοι τε ἡσαν ἐκ τοῦ στρατοπέδου ὑπὸ Λεωνίδεω καὶ κατεκέατο ἐν Ἀλπηροῖσι ὀφθαλμιῶντες ἐς τὸ ἔσχατον, ἡ εἴ γε μὴ ἐβούλοντο νοστῆσαι, ἀποθανεῖν ἂμα τοῖσι ἄλλοισι, παρεόν σφι τούτων τὰ ἔτερα ποιέειν οὐκ ἐθελῆσαι δύοφρονέειν, ἀλλὰ γνώμη διενειχθέντας Εὑρυτον μὲν πνθόμενον τὴν τῶν Περσέων περίοδον, αἰτήσαντά τε τὰ δπλα καὶ ἐνδύντα, ἄγειν αὐτὸν κελεῦσαι τὸν εἶλωτα

Μῆδοι θὰ κρύβουνε τὸν ἥλιο καὶ ἡ μάχη θὰ γίνεται στὴ σκιά». Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια λόγια ἀφησε ὁ Διηγένης, λόγια ὅξια νὰ τὰ θυμᾶται κανεῖς.

“Τοτερα ἀπ’ αὐτὸν ἔχωρίσανε στὴ μάχη δυὸς ἀδερφοὶ Λακεδαιμόνιοι· 227 νιοι, ὁ Ἀλφεὸς καὶ ὁ Μάρωνας, τοῦ Ὀρσιφάντη παιδιά. Ἀπὸ τοὺς Θε-σπιεῖς δείχτηκε ἔξαιρετικὸς ὁ Διθύραμβος τοῦ Ἀρματίδη.

Σ’ ὅλους αὐτούς, ποὺ θαφτήκανε ἐκεῖ ὅπου εἶχανε πέσει, καὶ στοὺς 228 ἄλλους ποὺ σκοτωθήκανε πρὶν τοὺς ἀφήση νὰ φύγουνε ὁ Λεωνίδας, εἶναι χαραγμένα αὐτὰ τὰ ἐπιγράμματα:

Πολεμώντας μὲ τριακόσιες μυριάδες
τέσσερεις χιλιάδες ἀπ’ τὴν Πελοπόννησο
ἐδῶ κοίτονται.

Αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι σ’ αὐτοὺς ἀφιερωμένα, καὶ χωριστὰ στοὺς Σπαρτιάτες εἶναι τὰ παρακάτω:

Διαβάτη, πήγαινε νὰ πῆς στοὺς Λακεδαιμονίους·
ἐδῶ στοὺς νόμους των πιστοὶ βρισκόμαστε θαμμένοι.

Καὶ στὸ μάντη Μεγιστίᾳ αὐτὸ τὸ ἐπίγραμμα:

Τὸ μνῆμα τοῦτο, ποὺ θωρεῖς, εἶναι τοῦ Μεγιστίᾳ,
τοῦ μάντη, πού, τὸ Σπερχειό διαβαίνοντας οἱ Μῆδοι,
τοῦ πῆραν τὴ ζωὴ·

τοῦ μάντη, πού ἀν κι ὁ θάνατος στεκότανε μπροστά του,
δὲ θέλησε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Σπάρτης νὰ προδώσῃ.

Ἐέχωρα ἀπὸ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Μεγιστίᾳ, ποὺ εἶναι ἔργο τοῦ Σι-
μωνίδη, γραμμένο ἀπὸ φιλία σ’ ἐκεῖνον, τὰ ἄλλα ἐπιγράμματα καὶ τὶς
στῆλες οἱ Ἀμφικτύονες τὰ εἶχανε κάμει ὡς ἀφιερώματα τιμητικά.

Δυὸς ἀπ’ αὐτοὺς τοὺς τριακόσιους Σπαρτιάτες, ὁ Εὔρυτος καὶ ὁ 229 Ἀριστόδημος, λένε πώς μπορούσανε μὲ τὴν ἴδια πρόφαση ἢ νὰ σωθοῦ-
νε γυρίζοντας στὴ Σπάρτη (γιατὶ ὁ Λεωνίδας τοὺς εἶχε διώξει ἀπὸ τὸ
στρατόπεδο καὶ βρισκότανε ἀφρωστοὶ βαριὰ ἀπὸ τὰ μάτια τους στοὺς
Ἀλπηνούς) ἢ νὰ πεθάνουνε μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους· ἐνῶ λοιπὸν μπορούσα-
νε νὰ διαιλέξουνε ἔνα ἀπὸ τὰ δυό, δὲ συμφωνήσανε στὴν ἴδια γνώμη, καὶ
ὁ Εύρυτος, μαθαίνοντας τῶν Περσῶν τὸ κύκλωμα, φόρεσε τὰ ὅπλα του
καὶ εἶπε στὸν Εἴλωτα¹⁰⁶ του νὰ τὸν ὁδηγήσῃ στοὺς ἄλλους ποὺ πολεμού-

ές τοὺς μαχομένους, ὅκως δὲ αὐτὸν ἥγαγε, τὸν μὲν ἀγαγόντα οἴχεσθαι φεύγοντα, τὸν δὲ ἐσπεσόντα ἔς τὸν διμιούριον διαφθαρῆναι, Ἀριστόδημον δὲ λειποψυχέοντα λειφθῆναι. Εἰ μέν ννυ μοῦνον Ἀριστόδημον ἀλγήσαντα ἀπονοστῆσαι εἰς Σπάρτην, ἦ καὶ ὅμοῦ σφέων ἀμφοτέρων τὴν κομιδὴν γενέσθαι, δοκέειν ἐμοὶ οὐκ ἀν σφι Σπαρτιήτας μῆνιν οὐδεμίαν προσθέσθαι, νννὶ δὲ τοῦ μὲν αὐτῶν ἀπολομένου, τοῦ δὲ τῆς μὲν αὐτῆς ἔχομένου προφάσιος, οὐκ ἐθελήσαντος δὲ ἀποθνήσκειν, ἀναγκαῖος σφι ἔχειν μῆνισαι μεγάλως Ἀριστοδήμῳ.

230 Οἱ μέν ννυ οὕτω σωθῆναι λέγονται Ἀριστόδημον ἔς Σπάρτην καὶ διὰ πρόφασιν τοιήνδε, οἱ δὲ ἄγγελον πεμφθέντα ἐκ τοῦ στρατοπέδου, ἐξεὸν αὐτῷ καταλαβεῖν τὴν μάχην γινομένην, οὐκ ἐθελῆσαι, ἀλλ’ ὑπομείναντα ἐν τῇ ὁδῷ περιγενέσθαι, τὸν δὲ συνάγγελον αὐτοῦ ἀπικόμενον ἔς τὴν μάχην ἀποθανεῖν.

231 Ἀπονοστήσας δὲ ἔς Λακεδαίμονα ὁ Ἀριστόδημος ὅνειδός τε εἶχε καὶ ἀτιμήν πάσχων δὲ τοιάδε ἡτίμωτο· οὔτε οἱ πῦρ οὐδεὶς ἔναντε Σπαρτιητέων οὔτε διελέγετο, ὅνειδός τε εἶχε ὁ τρέσας Ἀριστόδημος καλεόμενος· ἀλλ’ ὁ μὲν ἐν τῇ ἐν Πλαταιῇσι μάχῃ ἀνέλαβε πᾶσαν τὴν ἐπενεχθεῖσάν οἱ αἰτίην.

Λέγεται δὲ καὶ ἄλλον ἀποπεμφθέντα ἄγγελον ἔς Θεσσαλίην τῶν τριηκοσίων τούτων περιγενέσθαι, τῷ οὖνομα εἶναι Παντίτην· νοστήσαντα δὲ τούτον ἔς Σπάρτην, ὡς ἡτίμωτο, ἀπάγξασθαι.

233 Οἱ δὲ Θηβαῖοι, τῶν ὁ Λεοντιάδης ἐστρατήγεε, τέως μὲν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐόντες ἐμάχοντο ὑπ’ ἀναγκαίης ἔχόμενοι πρὸς τὴν βασιλέος στρατιήν, ὡς δὲ εἶδον κατυπέρθερα τῶν Περσέων γινόμενα τὰ πρήγματα, οὕτω δὴ τῶν σὺν Λεωνίδῃ Ἑλλήνων ἐπειγομένων ἐπὶ τὸν κολωνὸν ἀποσχισθέντες τούτων χειράς τε προέτεινον καὶ ἥσσαν ἀσσον τῶν βαρβάρων, λέγοντες τὸν ἀληθέστατὸν τῶν λόγων, ὡς καὶ μηδίζουσι καὶ γῆν τε καὶ ὄδων ἐν πρώτοισι ἔδοσαν βασιλέϊ, ὑπὸ δὲ ἀναγκαίης ἔχόμενοι ἐς Θερμοπύλας ἀπικούσθαι, καὶ ἀναίτιοι εἰεν τοῦ τρώματος τοῦ γεγονότος βασιλέϊ· ὡς τε ταῦτα λέγοντες περιεγίνοντο· εἶχον γὰρ καὶ Θεσσαλοὺς τῶν λόγων τούτων μάρτυρας. Οὐ μέντοι τά γε πάντα εὐτύχησαν· ὡς γὰρ

σανε' ἀφοῦ δὲ Εὐλωτας τὸν ἔφερε ἐκειπέρα, αὐτὸς ἔφυγε τρεχάλα, καὶ δὲ Εὔρυτος ἐπεσε μέσα στὸ σωρὸ καὶ σκοτώθηκε. Ὁ Ἀριστόδημος ὅμως δείλιασε καὶ ἔμεινε στοὺς Ἀλπηνούς. "Ἄν λοιπὸν μονάχος δὲ Ἀριστόδημος τύχαινε νῦν ἀρρωστήσῃ καὶ γύριζε στὴ Σπάρτη, η καὶ οἱ δυὸς ἄρρωστοι γυριζάνε μαζί, μοῦ φαίνεται πῶς καμιὰ ἀφορμὴ κατηγορίας δὲ θά εἰχανε γι' αὐτοὺς οἱ Σπαρτιάτες. Τώρα ὅμως, ἀφοῦ δὲ ἔνας ἔχάθηκε, καὶ δὲ ἄλλος, μ' ὅλο ποὺ εἶχε τὴν ἴδια πρόφαση μὲ τὸν πρῶτο, δὲν προτίμησε τὸ θάνατο, ἐξ ἀνάγκης οἱ Σπαρτιάτες δείξανε μεγάλο τὸ θυμό τους στὸν Ἀριστόδημο.

Λένε μερικοὶ πῶς δὲ Ἀριστόδημος μὲ τέτοια δικαιολογία καὶ μὲ 230 τέτοιον τρόπῳ σώθηκε καὶ πῆγε στὴ Σπάρτη· ἄλλοι λένε πῶς σταλμένος ἀπὸ τὸ στρατόπεδο ὡς ταχυδρόμος, ἐνῷ μποροῦσε νὰ προλάβῃ τὴ μάχη, δὲ θέλησε, ἀλλὰ ἔμεινε παραπίσω στὸ δρόμο καὶ γλίτωσε, ὅμως δὲ συνάδελφός του ταχυδρόμος πρόλαβε τὴ μάχη καὶ σκοτώθηκε.

'Αφοῦ γύρισε στὴ Λακεδαίμονα δὲ Ἀριστόδημος, ζοῦσε μὲ μεγάλη 231 ντροπὴ καὶ καταφρόνησε· κανεὶς δὲν τοῦ ἔδινε φωτιὰ ν' ἀνάψη, οὕτε τοῦ μιλοῦσε, καὶ ὅλοι τοῦ κάνανε προσβολές κράζοντας τὸν μὲ τὸ ὄνομα δὲ Φοβιτσιάρης. "Ομως στὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν ξέπλυνε τὴν κατηγορία αὐτή.

Λένε πῶς καὶ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς τριακοσίους σταλμένος τα- 232 χυδρόμος στὴ Θεσσαλία γλίτωσε· τὸ ὄνομά του ἦταν Παντίτης· αὐτὸς ἄμα γύρισε στὴ Σπάρτη, ἀφοῦ νομίζοταν ἀτιμος, κρεμάστηκε.

Οἱ Θηβαῖοι μὲ ἀρχηγό τους τὸ Λεοντιάδη, ὃσο βρισκότανε μαζὶ 233 μὲ τοὺς ἄλλους "Ελλήνες, δὲ μπορούσανε παρὰ νὰ πολεμᾶνε μὲ τὸ στρατὸ τοῦ βασιλέα. "Αμα ὅμως εἶδανε τὰ πράματα τοῦ βασιλέα νὰ παίρνουνε τὴν ἀπάνω μεριά, ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ ἄλλοι μὲ τὸ Λεωνίδα τρέχανε κατὰ τὸ λόφο, χωριστήκανε ἀπ' αὐτοὺς καὶ τρέχανε μ' ἀπλωμένα τὰ χέρια κατὰ τοὺς βαρβάρους, φωνάζοντας πῶς—ἦτανε κι ἀλήθεια—καὶ μὲ τὸ μέρος τους εἶναι, καὶ γῆ καὶ νερὸ δώσανε στὸ βασιλέα πρῶτοι, καὶ πῶς ἀπ' ἀνάγκη τὸ κάμανε νὰ ρθοῦνε στὶς Θερμοπύλες, καὶ ἦτανε ἀθῶι γιὰ τὴ ζημιὰ ποὺ εἶχε πάθει δὲ βασιλέας. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ σωθήκανε, ἀφοῦ εἶχανε καὶ πολλοὺς Θεσσαλοὺς μάρτυρές τους. "Ομως δὲν ἦτανε τυχεροὶ ίσαμε τὸ τέλος· γιατί, ἄμα· τοὺς βάλωνε στὸ χέρι οἱ βάρβαροι, ἄλλους τοὺς σκοτώσανε, καθὼς ἐρχόντανε κοντά τους, ἀλλὰ τοὺς περισσότερους κατὰ διαταγὴ τοῦ Ξέρξη τοὺς στίξανε μὲ βασιλικὰ σημάδια, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν ἀρχηγό τους Λεοντιάδη.

αντοὺς ἔλαβον οἱ βάρφαροι ἐλθόντας, τοὺς μέν τινας καὶ ἀπέκτειναν προσιόντας, τοὺς δὲ πλεῦνας αὐτῶν κελεύσαντος Ξέρξεω ἔστιζον στίγματα βασιλήια, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ Λεοντιάδεω.

238 Ξέρξης [δὲ] διεξῆε διὰ τῶν νεκρῶν, καὶ Λεωνίδεω, ἀκηκοώς ὅτι βασιλεύς τε ἦν καὶ στρατηγὸς Λακεδαιμονίων, ἐκέλευσε ἀποταμόντας τὴν κεφαλὴν ἀνασταυρῶσαι. Δῆλά μοι πολλοῖσι μὲν καὶ ἄλλοισι τεκμηρίοισι, ἐν δὲ καὶ τῷδε οὐκ ἥκιστα γέγονε, ὅτι βασιλεὺς Ξέρξης πάντων δὴ μάλιστα ἀνδρῶν ἔθυμωθη ζώοντι Λεωνίδῃ· οὐ γὰρ ἂν κοτε ἐστὸν νεκρὸν ταῦτα παρενόμησε, ἐπεὶ τιμᾶν μάλιστα νομίζουσι τῶν ἐγώ οἴδα ἀνθρώπων Πέρσαι ἄνδρας ἀγαθοὺς τὰ πολέμια.

Αφοῦ τελείωσε ἡ μάχη, ὁ Ξέρξης πέρασε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς νεκρούς 238 καὶ τὸ Λεωνίδα μαζί τους· ἐπειδὴ εἶχε ἀκούσει πῶς ἤτανε βασιλέας καὶ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων, παράγγειλε νὰ τοῦ κόψουνε τὸ κεφάλι καὶ νὰ τὸ στήσουνε ἀπάνω σὲ παλούκι. Καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα δείγματα καὶ περισσότερο ἀπ' αὐτὴ τὴν πράξη φάνηκε πῶς ὁ βασιλέας Ξέρξης, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἀνθρώπῳ ζωντανό, εἶχε στὴν ὄργη του τὸ Λεωνίδα· γιατὶ ἀλλιῶς ποτὲ δὲ θά' κανε ἀπάνω στὸ νεκρὸ τέτοια ἀνομη πράξη, ἀφοῦ ἔγὼ ξέρω πῶς περισσότερο ἀπ' ὅλον τὸν κόσμο οἱ Πέρσες συνηθᾶνε νὰ σέβουνται τοὺς γενναῖους ἀνδρες στὸν πόλεμο. J W

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΟΓΔΟΗ

ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΟΥΡΑΝΙΑ

1 *Oι δὲ Ἑλλήνων ἐς τὸν ναυτικὸν στρατὸν ταχθέντες ἥσαν οὐδε· Ἀθηναῖοι μὲν νέας παρεχόμενοι ἐπτά καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατόν· ύπὸ δὲ ἀρετῆς τε καὶ προθυμίης Πλαταιές, ἀπειροι τῆς ναυτικῆς ἔόντες, συνεπλήρουν τοῖσι Ἀθηναίοις τὰς νέας· Κορίνθιοι δὲ τεσσεράκοντα νέας παρείχοντο, Μεγαρέες δὲ εἴκοσι· καὶ Χαλκιδέες ἐπλήρουν εἴκοσι Ἀθηναίων σφι παρεχόντων τὰς νέας, Αίγινῆται δὲ δκτωκαίδεκα, Σικυώνιοι δὲ δυώδεκα, Λακεδαιμόνιοι δὲ δέκα, Ἐπιδαύριοι δὲ δκτώ, Ἐρετρέες δὲ ἐπτά, Τροιζήνιοι δὲ πέντε, Στυρέες δὲ δύο καὶ Κεῖοι δύο τε νέας καὶ πεντηκοντέροις δύο. Λοιροὶ δέ σφι οἱ Ὁπούντιοι ἐπεβοήθεον πεντηκοντέροις ἔχοντες ἐπτά.*

2 *Tὸν δὲ στρατηγὸν τὸν τὸ μέγιστον κράτος ἔχοντα παρείχοντο Σπαρτῖται Εὑρυβιάδεα τὸν Εὑρυκλείδεω· οἱ γὰρ σύμμαχοι οὐκ ἔφασαν, ἦν μὴ δ Λάκων ἡγεμονεύῃ, Ἀθηναίοισι ἔφεσθαι ἡγεομένοισι, ἀλλὰ λύσειν τὸ μέλλον ἔσεσθαι στράτευμα... Ἀντιβάντων δὲ τῶν συμμάχων εἰκον οἱ Ἀθηναῖοι, μέγα πεποιημένοι περιεῖναι τὴν Ἑλλάδα, καὶ γνόντες, εἰ στασιάσονται περὶ τῆς ἡγεμονίης, ὡς ἀπολέται ἡ Ἑλλάς, δρθὰ νοεῦντες...*

4 *Tότε δὲ οὗτοι οἱ καὶ ἐπ' Ἀρτεμίσιον Ἑλλήνων ἀπικόμενοι ὡς εἰδον νέας τε πολλὰς καταχθείσας ἐς τὰς Ἀφετάς καὶ στρατιῆς ἄπαντα πλέα, ἐπεὶ αὐτοῖσι παρὰ δόξαν τὰ πρόγυματα τῶν βαρβάρων ἀπέβαινε ἢ ὡς αὐτοὶ κατεδόκεον, καταρρωδήσαντες δρησμὸν ἐβούλευντο ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμίσιον ἔσω ἐς τὴν Ἑλλάδα. Γνόντες δέ σφεας οἱ Εὐβοέες ταῦτα βούλευομένους ἐδέοντο Εὑρυβιάδεω προσμεῖναι χρόνον διλύγον, ἐστ' ἀντοὶ τέκνα τε καὶ τοὺς οἰκέτας ὑπεκθέωνται. Ὡς δὲ οὐκ ἐπειθον,*

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΞΕΡΕΝ

1. ΝΑΥΜΑΧΙΕΣ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΑΡΤΕΜΙΣΙΟ (480 π. Χ.)

Οι "Ελληνες ποὺ καταταχτήκανε¹⁰⁷" στὸ ναυτικό, ἦτανε οἱ παρακάτω· οἱ Ἀθηναῖοι μὲ ἔκατὸν εἴκοσι ἐφτὰ πλοῖα· οἱ Πλαταιεῖς, ἀν καὶ ἦταν ἄπειροι στὰ ναυτικά, ἀπογεμίζανε τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων· οἱ Κορίνθιοι προσφέρανε σαράντα πλοῖα· οἱ Μεγαρεῖς εἴκοσι· οἱ Χαλκιδεῖς πληρώματα γιὰ εἴκοσι πλοῖα, ποὺ τοὺς δώσανε οἱ Ἀθηναῖοι· οἱ Αἰγινῆτες δεκαοχτὼ πλοῖα· οἱ Σικουώνιοι δώδεκα· οἱ Λακεδαιμόνιοι δέκα· οἱ Ἐπιδαύριοι ὅχτω· οἱ Ἐρετριεῖς ἐφτά· οἱ Τροιζήνιοι πέντε· οἱ Στυρεῖς¹⁰⁸ δύο, καὶ οἱ Κεῖοι¹⁰⁹ δύο καὶ δύο πεντηκοντόρους¹¹⁰. Πρόθυμοι ἀκόμα ἐρχόντανε βοήθεια τους οἱ Ὀπούντιοι Λοκροὶ μὲ ἐφτὰ πεντηκοντόρους.

Τὸ ναύαρχο ποὺ εἶχε τὴν ἀνώτερη διοίκηση τὸν ἔδωσαν οἱ Σπαρτιάτες· αὐτὸς ἦταν ὁ Εύρυβιαδῆς τοῦ Εύρυκλείδη· γιατὶ οἱ σύμμαχοι εἴπανε ὅτι, ἂν δὲν ἔχῃ τὴ διοίκηση Λάκωνας ἀρχηγός, δὲ θὰ θελήσουνεν ὑπὸ ἀκολουθήσουνε τοὺς Ἀθηναίους¹¹¹, ἀναγνωρίζοντας τὴ διοίκησή τους, ἀλλὰ θὰ διαλύσουνε τὸ στράτευμα ποὺ ἔτοιμάζανε. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ χωρήσανε στὴν ἀντίσταση τῶν συμμάχων ἔχοντας τὴ γνώμη πῶς τὸ πρώτιστο ἦτανε ἡ Ἑλλάδα νὰ νικήσῃ καὶ πώς, ἀν φιλονικούσανε οἱ "Ελληνες γιὰ τὴν ἀρχηγία, ἡ Ἑλλάδα θὰ χανότανε.

Λοιπὸν οἱ "Ελληνες, ὅσοι εἴχανε συναχτῇ στὸ Αρτεμίσιο¹¹², καὶ θώς εἴδανε πολλὰ πλοῖα περσικὰ παραταγμένα στὶς Ἀφετές¹¹³ καὶ ὅλα στρατὸ γεμάτα, καὶ καταλάβανε πῶς τὰ πρόματα τῶν βαρβάρων ἦταν ἀλλιώτικα ἀπὸ ὅ,τι αὐτοὶ περιμένανε, φοβηθήκανε πολὺ καὶ συλλογιζόντανε νὰ φύγουνε ἀπὸ τὸ Αρτεμίσιο πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἑλλάδας. Καθὼς ὅμως οἱ Εύβοεῖς τοὺς καταλάβανε τέτοια νὰ συλλογίζουνται,

μεταβάντες τὸν Ἀθηναίων στρατηγὸν πειθούσι Θεμιστοκλέα ἐπὶ μισθῷ τριήκοντα ταλάντουσι, ἐπ' ὃ τε καταμείναντες πρὸ τῆς Εὐβοίης ποιήσονται τὴν ναυμαχίην.

5 ‘Ο δὲ Θεμιστοκλέης τοὺς Ἑλληνας ἐπισχεῖν ὥδε ποιέει· Εὐδονβιάδη τούτων τῶν χρημάτων μεταδιδοῖ πέντε τάλαντα ὡς παρ' ἔωντοῦ δῆθεν διδούς· ὡς δὲ οἱ οὗτος ἀνεπέπειστο, Ἀδείμαντος γὰρ δὲ Ὁκύτου Κορινθίων στρατηγὸς τῶν λοιπῶν ἥσπαιρε μοῦνος, φάμενος ἀποπλώσεσθαι τε ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου καὶ οὐ παραμενέειν, πρὸς δὴ τοῦτον εἰπεῖν δὲ Θεμιστοκλέης ἐπομόσας· «Οὐδὲ γε ἡμέας ἀπολείψεις, ἐπεὶ τοι ἐγὼ μέζω δῶρα δώσω, ἢ βασιλεὺς ἂν τοι δὲ Μήδων πέμψει ἀπολιπόντι τοὺς συμμάχους». Ταῦτά τε ἄμα ἥγόρενε καὶ πέμπει ἐπὶ τὴν νέα τὴν Ἀδειμάντου τάλαντα ἀργυρίου τρία· οὗτοί τε δὴ πληγέντες δώροισι ἀναπεπιεισμένοι ἦσαν, καὶ τοῖσι Εὐβοεῦσι ἐκεχάριστο, αὐτός τε δὲ Θεμιστοκλέης ἐκέρδηνε, ἐλάνθανε δὲ τὰ λοιπὰ ἔχων, ἀλλ' ἡπιστέατο οἱ μεταλαβόντες τούτων τῶν χρημάτων, ἐκ τῶν Ἀθηνέων ἐλθεῖν ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ τὰ χρήματα.

6 Οὕτω δὴ κατέμεινάν τε ἐν τῇ Εὐβοίῃ καὶ ἐναυμάχησαν. Ἐγένετο δὲ ὥδε· ἐπεὶ τε δὴ ἐς τὰς Ἀφετάς περὶ δεῖλην ποωΐην γινομένην ἀπίκατο οἱ βάρβαροι, πυθόμενοι μὲν ἔτι καὶ πρότερον περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ναυλοχέειν νέας Ἑλληνίδας ὀλίγας, τότε δὲ αὐτοὶ ἰδόντες, πρόθυμοι ἦσαν ἐπιχειρέειν, εἴ κως ἔλοιεν αὐτάς· ἐκ μὲν δὴ τῆς ἀντίης προσπλώειν οὖν κώσι φρυγήν δομήσειαν, φεύγοντάς τε εὐφρόσυνη καταλάβοι· καὶ ἔμελλον δῆθεν ἐκφεύξεσθαι, ἔδεε δὲ μηδὲ πυρφόρον τῷ ἐκείνων λόγῳ ἐκφυγόντα περιγενέσθαι.

7 Πρὸς ταῦτα ὥν τάδε ἐμηχανέοντο· τῶν νεῶν ἀπασέων ἀποκρίναντες διηκοσίας περιέπεμπον ἔξωθεν Σκιάθου, ὡς ἂν μὴ δρθέωσι ὑπὸ τῶν πολεμίων περιπλώσουσαι Εῦβοιαν κατά τε Καφηρέα καὶ Γεραιστὸν ἐς τὸν Εὔριπον, ἵνα δὴ περιλάβοιεν, οἱ μὲν ταῦτη ἀπικόμενοι καὶ φράξαντες αὐτῶν τὴν ὅπισω φέρουσαν δόδον, σφεῖς δὲ ἐπισπόμενοι ἐξ ἐναντίης. Ταῦτα βουλευσάμενοι ἀπέπεμπον τῶν νεῶν τὰς ταχθείσας, αὐτοὶ οὖν

παρακαλούσανε τὸν Εύρυβιάδη νὰ μείνη λίγον καιρό, ὥσπου αὐτοὶ νὰ ἀποσύρουνε τοὺς ἀνθρώπους των, παιδιὰ καὶ σκλάβους. Ἀφοῦ δμως δὲν τὸν κάμανε νὰ τοὺς ἀκούσῃ, πήγανε στὸν Ἀθηναῖο στρατηγὸ Θεμιστοκλῆ ἃντι μὲ πληρωμὴ τριάντα ταλάντων¹¹⁴ τὸν καταφέρανε στὴ συμφωνία, μένοντας νὰ δώσουνε τὴν ναυμαχία ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Εὔβοια.

Ο Θεμιστοκλῆς λοιπόν, γιὰ νὰ κρατήσῃ ἐκεῖ τοὺς "Ἐλληνες, νὰ 5 τὶ κάνει στὸν Εύρυβιάδη δίνει πέντε τάλαντα, τάχα ἀπὸ δικά του χρήματα" ἀφοῦ κατάπεισε τὸν Εύρυβιάδη, τότε — ἐπειδὴ ὁ Ἀδείμαντος, ἔνας ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Κορινθίων, μόνος αὐτὸς ἀπ' ὅλους νὰ φύγῃ λαχταροῦσε, λέγοντας πῶς θὰ κάμη πανιὰ ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο καὶ δὲν ἔννοει ποτὲ νὰ μείνῃ — πήγε σ' αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, κι ἀφοῦ τὸν ὄρκισε, τοῦ εἶπε· «Οχι, ἐσύ δὲ θὰ τὸ κάμης αὐτό, δὲ θὰ μᾶς παραιτήσῃς, καὶ θὰ ἰδῆς ἐγώ, θὰ σοῦ χαρίσω δῶρα μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θὰ σοῦ χάριζε ὁ βασιλέας τῶν Μήδων, ἣν ἄφηνες τοὺς συμμάχους». Αὐτὰ τοῦ τάχεις καὶ τὰ ξανάλεγε καὶ μαζὶ ἔστελνε στὸ πλοϊο τοῦ Ἀδειμάντου τάλαντα ἀργυρὰ τρία. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ δυό, θαμπωμένοι ἀπὸ τὰ δῶρα, ὑποχωρήσανε καὶ κάμανε τὴν χάρη στοὺς Εύβοεῖς, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἔμεινε κερδισμένος, χωρὶς νὰ τὸ ξέρη κανεῖς, καὶ ὅσοι πήρανε χρήματα νομίζανε πῶς αὐτὰ εἴχανε δοθῆ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους γι' αὐτὸν τὸ σκοπό. ⁶ Ετσι οἱ "Ἐλληνες μείνανε στὴν Εὔβοια καὶ πολεμήσα- νε" καὶ νὰ πῶς ἔγινε ἡ ναυμαχία. Ἀμέσως μετὰ τὸ μεσημέρι ποὺ οἱ βάρβαροι εἴχανε φτάσει στὶς Ἀφετὲς καὶ εἰδανε μὲ τὰ μάτια τους τὰ πλοῖα τὰ ἐλληνικὰ νὰ εἶναι λίγα, καθὼς καὶ πρωτύτερα τὸ εἴχανε ἀκουστά, εἴχανε προθυμία ἀμέσως νὰ ἐπιτεθοῦνε, μήπως καὶ τὰ κυριέψουνε. ⁷ Αντιμέτωποι δμως νὰ τοὺς πᾶνε δὲν τοὺς φαινότανε σωστό, μήπως, βλέποντάς τους οἱ "Ἐλληνες νὰ ῥχουνται καταπάνω τους, δοθοῦνε στὴ φυγή, καὶ ἡ νύχτα ἔπειτα τοὺς βοηθήσῃ στὸ δρόμο τους, καὶ ἔτσι τοὺς ξεφύγουνε μέσα ἀπὸ τὰ γέρια τους, ἐνῶ κατὰ τὸ λόγο τοὺς δὲν ἔπρεπε ψυχὴ νὰ τοὺς γλιτώσῃ.

Νά λοιπὸν τί μηχανευτήκανε γιὰ τὸ σκοπό· ἀπ' ὅλα τὰ πλοῖα χωρίσανε διακόσια καὶ τὰ στείλανε ἀπάνω ἀπὸ τὴ Σκίαθο γιὰ νὰ μὴν τὰ ἴδουν οἱ ἔχθροι, καθὼς θὰ ταξιδέύανε γύρω ἀπὸ τὴν Εὔβοια πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καφηρέα καὶ τοῦ Γεραιστοῦ¹¹⁵ ἵσαμε τὸν Εύριπο¹¹⁶, καὶ φτάνοντας ἐκεῖ θὰ τοὺς ἀποκλείνανε, φράζοντας τὸ δρόμο τους πρὸς τὰ πίσω, ἐνῶ αὐτοὶ χτυπώντας τους κατὰ μέτωπο θὰ τοὺς τραβούσανε τὴν προσογή. Ἀφοῦ λάβανε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, στείλανε τὰ ὄρισμένα πλοῖα,

ἐν νόῳ ἔχοντες ταύτης τῆς ἡμέρης τοῖσι "Ελλησι ἐπιθήσεσθαι, οὐδὲ πρότερον ἢ τὸ σύνθημά σφι ἔμελλε φανήσεσθαι παρὰ τῶν περιπλωάντων ὡς ἥκοντων. Ταύτας μὲν δὴ περιέπεμπον, τῶν δὲ λοιπέων νεῶν ἐν τῇσι Ἀφετῆσι ἐποιεῦντο ἀριθμόν.

8 'Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ, ἐν τῷ οὗτοι ἀριθμὸν ἐποιεῦντο τῶν νεῶν (ἥν γὰρ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τούτῳ Σκυλλίης Σκιωναῖος δύτης τῶν τότε ἀνθρώπων ἄριστος, δις καὶ ἐν τῇ ναυηγίῃ τῇ κατὰ τὸ Πήλιον γενομέρη πολλὰ μὲν ἔσωσε τῶν χρημάτων τοῖσι Πέρσησι, πολλὰ δὲ καὶ αὐτὸς περιεβάλετο), οὗτος δ Σκυλλίης ἐν νόῳ μὲν εἶχε ἄρα καὶ πρότερον αὐτομολήσειν ἐς τὸνς "Ελληνας, ἀλλ’ οὐ γὰρ οἱ παρέσχε ώς τότε. "Οτεω μὲν δὴ τρόπῳ τὸ ἐνθεῦτεν ἔτι ἀπίκετο ἐς τὸνς "Ελληνας, οὐκ ἔχω εἴπαι ἀτρεκέως, θαυμάζω δέ, εἰ τὰ λεγόμενά ἔστι ἀληθέα· λέγεται γάρ, ώς ἐξ Ἀφετέων δὺς ἐς τὴν θάλασσαν οὐ πρότερον ἀνέσχε, πρὸν ἢ ἀπίκετο ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον, σταδίους μάλιστά κῃ τούτους ἐς ὁγδώκοντα διὰ τῆς θαλάσσης διεξελθών. Λέγεται μέν νυν καὶ ἄλλα ψευδέσι ἴκελα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, τὰ δὲ μετεξέτερα ἀληθέα. Περὶ μέντοι τούτου γνώμη μοι ἀποδεδέχθω πλοίω μιν ἀπικέσθαι ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον· ώς δὲ ἀπίκετο, αὐτίκα ἐσήμην τοῖσι στρατηγοῖσι τὴν τε ναυηγίην ώς γένοιτο, καὶ τὰς περιπεμφθείσας τῶν νεῶν περὶ Εὔβοιαν.

9 Τοῦτο δὲ ἀκούσαντες οἱ "Ελληνες λόγον σφίσι αὐτοῖσι ἐδίδοσαν. Πολλῶν δὲ λεχθέντων ἐνίκα τὴν ἡμέρην ἐκείνην αὐτοῦ μείναντάς τε καὶ αὖλισθέντας, μετέπειτεν νύκτα μέσην παρέντας πορεύεσθαι καὶ ἀπαντᾶν τῇσι περιπλωούσῃ τῶν νεῶν. Μετὰ δὲ τοῦτο, ώς οὐδεὶς σφι ἐπέπλωε, δείλην δψίνην γινομένην τῆς ἡμέρης φυλάξαντες αὐτοὶ ἐπανέπλωον ἐπὶ τὸνς βαρβάρους, ἀπόπειραν αὐτῶν ποιήσασθαι βουλόμενοι τῆς τε μάχης καὶ τοῦ διεκπλόουν.

10 "Ορέοντες δέ σφεας οἳ τε ἄλλοι στρατιῶται οἱ Ξέρξεω καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐπιπλώοντας τηνὸν δλίγησι, πάγχυ σφι μανίην ἐπενείκαντες ἀνῆγον καὶ αὐτοὶ τὰς νέας, ἐλπίσαντές σφεας εὐπετέως αἰρήσειν, οἰκότα κάρτα ἐλπίσαντες· τὰς μέν γε τῶν Ἐλλήνων δρέοντες δλίγας νέας, τὰς δὲ ἑωνῶν πλήθετε τε πολλαπλησίας καὶ ἅμεινον πλωούσας, καταφρονήσαντες

χωρίς ὅμως νά χουνε σκοπὸ αὐτὴ τὴν ἵδια ἡμέρα νὰ κάνουνε τὴν ἐπίθεση στοὺς "Ἐλληνες οὔτε ἄλλῃ φορά, πρὶν τοὺς δοθῆ τὸ σύνθημα, ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ κάνανε τὸ γύρο, πῶς εἰχανε φτάσει. Καὶ στὸ μεταξὺ κάνανε ἐπιθεώρηση τῶν ἄλλων πλοίων ποὺ εἰχανε μείνει στὶς Ἀφετές.

Οἱ Πέρσες καταγινόντανε σ' αὐτὴ τὴν ἐπιθεώρηση· ἔτυχε ὅμως 8 μέσα στὸ στόλο νὰ βρίσκεται κάποιος Σκυλλίας Σκιωνατῖος¹¹⁷, βουτηχτῆς ἀπὸ τοὺς πρώτους τοῦ καιροῦ του· αὐτὸς καὶ κατὰ τὸ ναυάγιο¹¹⁸ ποὺ εἶχε γίνει κοντὰ στὸ Πήλιο ἔβγαλε ἀπὸ τὴν θάλασσα μὲ τὴν τέχνη του πολλὰ χρήματα τῶν Περσῶν, ὅμως καὶ ὁ ἴδιος κράτησε πολλά· λοιπὸν αὐτὸς ὁ Σκυλλίας ἀπὸ καιρὸν πρωτύτερα εἶχε βάλει στὸ μυαλό του νὰ λιποταχτῆση στοὺς "Ἐλληνες, ἀλλὰ καμιὰ εὐκαιρία ὡς τότε δὲν τοῦ εἶχε δοθῆ. Μὲ τί ὅμως τρόπο ἀργότερα αὐτὸς κατάφυγε στοὺς "Ἐλληνες δὲν ἔρω νὰ πῶ μὲ ἀκρίβεια, θαυμάζω ὅμως μὲ τὰ λεγόμενα, ἂν εἶναι ἀληθινά. Λένε δηλαδὴ πῶς ἀπὸ τὶς Ἀφετές βουτώντας δὲ βγῆκε στὴν ἐπιφάνεια, παρὰ ἄμα ἔφτασε στὸ Ἀρτεμίσιο, ἀφοῦ πέρασε στάδια ὡς ὄγδοήντα¹¹⁹ κολυμπώντας βουτηχτά. Ἡ δική μου γνώμη εἶναι, πῶς μὲ πλοϊο ἔφτασε στὸ Ἀρτεμίσιο. Καὶ μόλις ἔφτασε, ἀμέσως ἀνάφερε στοὺς στρατηγοὺς τὸ ναυάγιο πῶς ἔγινε καὶ τῶν πλοίων τὸ ταξίδι γύρω ἀπὸ τὴν Εὔβοια.

"Αμα τὸν ἀκούσανε οἱ "Ἐλληνες, ἀρχίσανε ν' ἀλλάζουνε τὶς γνῶμες ⁹ τους· καὶ ἀφοῦ εἴπανε πολλά, νικοῦσε ἡ γνώμη νὰ μείνουνε αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἔκεī καὶ κατὰ τὰ μεσάνυχτα σηκώνοντας ἄγκυρα νὰ τραβᾶνε νὰ συναπαντήσουνε τὰ ἄλλα πλοῖα, ποὺ κάνανε τὸ γύρο. "Τσερα ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, ἀφοῦ κανεὶς δὲν πήγαινε νὰ τοὺς ἐπιτεθῇ κι ἀφοῦ φυλάξανε τὴν ὥρα, ἀργὰ τὸ ἀπόγεμα, ἀρχίσαν ἔφοδο καταπάνω στοὺς βαρβάρους θέλοντας νὰ τοὺς δοκιμάσουνε καὶ στὴ μάχη καὶ στοὺς χειρισμούς τους.

Βλέποντάς τους οἱ Πέρσες στρατιῶτες, οἱ στρατηγοὶ καὶ ὁ ἴδιος ¹⁰ ὁ Ξέρξης νὰ κάνουνε τὴν ἔφοδο μὲ τόσο λίγα πλοῖα, θαρρούσανε πῶς χωρὶς ἄλλο εἰχανε χάσει τὸ νοῦ τους, κι ἀνοιγόντανε κι αὐτοὶ μὲ τὰ πλοῖα, ἐλπίζοντας πῶς εὔκολα θὰ τοὺς παίρνανε· καὶ φυσικὰ πολλοὶ εἶχανε αὐτές τὶς ἐλπίδες, ἀφοῦ τοὺς βλέπανε τόσο λιγοστοὺς καὶ τὰ δικά τους πλοῖα πολὺ περισσότερα καὶ καλύτερα ἔφοδιασμένα. Μ' αὐτὴ τὴν ἰδέα ἀρχίσανε νὰ τοὺς βάνουνε στὴ μέση. Τότε ὅσοι ἀπὸ τοὺς "Ιωνες συμπαθούσανε τοὺς "Ἐλληνες καὶ λαβαίνανε μέρος στὴν ἐκστρατεία ἀθέλητα, θαρρούσανε δική τους συμφορὰ μεγάλη βλέποντάς τους νὰ περικυ-

ταῦτα ἐκνικλοῦντο αὐτοὺς ἐς μέσον. "Οσοι μὲν νν τῶν Ἰώνων ἡσαν εὑ-
νοοι τοῖσι "Ελλησι, ἀέκοντές τε ἐστρατεύοντο, συμφορήν τε ἐποιεῦντο
μεγάλην, ὅρέοντες περιεχομένους αὐτοὺς καὶ ἐπιστάμενοι ὡς οὐδεὶς
αὐτῶν ἀπονοστήσει· οὕτω ἀσθενέα σφι ἐφαίνετο εἶναι τὰ τῶν Ἐλλήνων
πρήγματα. "Οσοισι δὲ καὶ ἥδομένοισι ἦν τὸ γινόμενον, ἄμιλλαν ἐποιεῦν-
το, ὅκως αὐτὸς ἔκαστος πρῶτος νέα Ἀττικὴν ἐλὼν δῶρα παρὰ βασιλέος
λάμψεται. Ἀθηναίων γὰρ αὐτοῖσι λόγος ἦν πλεῖστος ἀνὰ τὰ στρατόπεδα.

- 11 Τοῖσι δὲ "Ελλησι ὡς ἐσήμηνε, πρῶτα μὲν ἀντίπρωροι τοῖσι βαρ-
βάροισι γενόμενοι ἐς τὸ μέσον τὰς πρόμυνας συνήγαγον, δεύτερα δὲ ση-
μήναντος ἔργου εἴχοντο, ἐν δλίγῳ περ ἀπολαμφθέντες καὶ κατὰ στόμα.
Ἐνθαῦτα τριήκοντα νέας αἱρέονται τῶν βαρβάρων... Πρῶτος δὲ Ἐλλήνων
νέα τῶν πολεμίων εἶλε ἀνὴρ Ἀθηναῖος Λυκομήδης Αἰσχραίου, καὶ τὸ
ἀριστήιον ἔλαβε οὗτος. Τοὺς δ' ἐν τῇ ναυμαχίῃ ταύτη ἐτεραλκέως ἀγω-
νιζομένους νῦν ἐπελθοῦσα διέλυνσε. Οἱ μὲν δὴ "Ελληνες ἐπὶ τὸ Ἀρτεμί-
σιον ἀπέπλωον, οἱ δὲ βάρβαροι ἐς τὰς Ἀφετάς, πολλὸν παρὰ δόξαν ἀγω-
νισάμενοι.
- 12 Ὡς δὲ εὐφρόνη ἐγεγόνεε, ἦν μὲν τῆς ὥρης μέσον θέρος, ἐγίνετο δὲ
ἄνδρο τε ἄπλετον διὰ πάσης τῆς νυκτὸς καὶ σκληραὶ βρονταὶ ἀπὸ τοῦ Πη-
λίου· οἱ δὲ νεκροὶ καὶ τὰ ναυῆγα εἵξεφορέοντο ἐς τὰς Ἀφετάς, καὶ περὶ¹
τε τὰς πρώρας τῶν νεῶν εἴλεοντο καὶ ἐτάρασσον τοὺς ταρσοὺς τῶν κω-
πέων. Οἱ δὲ στρατιῶται οἱ ταύτῃ ἀκούοντες ταῦτα ἐς φόβον κατιστέα-
το, ἐλπίζοντες πάγχυν ἀπολέσθαι ἐς οἷα κακὰ ἥκον.
- 13 Καὶ τούτοισι μὲν τοιαύτῃ νῦν ἐγίνετο, τοῖσι δὲ ταχθεῖσι αὐτῶν
περιπλώειν Εὑβοίαν ἡ αὐτή περ ἐօσσα νῦν πολλὸν ἦν ἔτι ἀγωτέρη, το-
σούτῳ ὅσῳ ἐν πελάγεῃ φερομένοισι ἐπέπιπτε, καὶ τὸ τέλος σφι ἐγένετο
ἄχαρι· ὡς γὰρ δὴ πλώουσι αὐτοῖσι χειμῶν τε καὶ τὸ ὄντο ἐπεγίνετο
ἐօσσι κατὰ τὰ Κοῖλα τῆς Εὑβοίης, φερόμενοι τῷ πνεύματι καὶ οὐκ εἰ-
δότες τῇ ἐφέροντο, ἐξέπιπτον πρὸς τὰς πέτρας. Ἐποιέετο τε πᾶν ὑπὸ τοῦ
θεοῦ, ὅκως ἀν ἐξισωθείη τῷ Ἐλληνικῷ τὸ Περσικὸν μηδὲ πολλῷ πλέον εἴη.
- 14 Οὗτοι μὲν νν περὶ τὰ Κοῖλα τῆς Εὑβοίης διεφθείροντο, οἱ δὲ ἐν
Ἀφετῆσι βάρβαροι, ὡς σφι ἀσμένοισι ἡμέρῃ ἐπέλαμψε, ἀτρέμας τε εἰ-
χον τὰς νέας, καὶ σφι ἀπεχρῆτο κακῶς πρήσσονται ἡσυχίην ἄγειν ἐν τῷ

κλώνουνται καὶ πιστεύοντας πώς κανένας ἀπ' αὐτοὺς δὲ θὰ ξεφύγη· τό-
σο τοὺς φαινόντανε ζεπεσμένα τὰ πράματα τὰ ἐλληνικά. "Οσοι ὅμως μὲ
χαρά τους βλέπαν τὴν κατάσταση, παραβγάνανε ποιός πρῶτος θὰ κυ-
ριέψῃ πλοῖο ἀθηναῖκὸν γιὰ νὰ πάρῃ χαρίσματα ἀπὸ τὸ βασιλέα. Γιατὶ
τὴν περισσότερη φήμη μέσα στὸ στρατόπεδο τὴν εἶχανε οἱ Ἀθηναῖοι.

Οἱ "Ἐλληνες λοιπόν, μόλις ἀκούστηκε τὸ πρόσταγμα, στὴν ἀρχὴ 11
ἄμα ἀντικρίσανε τοὺς βαρβάρους, γυρίσαντε τὶς πρύμνες πρὸς τὸ κέν-
τρο τους. Ήστερα μὲ τὸ δεύτερο πρόσταγμα ἀρχίσανε τὴν ἐπίθεση ἀν
καὶ περιορισμένοι σὲ μικρὸ χῶρο, καὶ ἀπὸ πολὺ κοντά. Τότε κυριεύου-
νε τριάντα πλοῖα βαρβαρικά. Πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος Λυκομῆδης, γιὸς τοῦ
Αἰσχραίου, κυρίεψε πλοῖο ἔχθρικὸ καὶ πῆρε τὸ ἀριστεῖο· ἡ μάχη ὅμως
ἐξακολουθοῦσε ἀμφίβολη καὶ φτάνοντας ἡ νύχτα τοὺς χώρισε. Καὶ οἱ
"Ἐλληνες γυρίσανε στὸ Ἀρτεμίσιο καὶ οἱ βάρβαροι στὶς Ἀφετές, ἀφοῦ
πολεμήσανε πολὺ ἀλλιώτικα ἀπ' ὅτι ἐλπίζανε.

"Ητανε μέσα τοῦ καλοκαιριοῦ· ἄμα βραδίασε, ἀκράτητη βροχὴ 12
ἀρχίσε νὰ πέφτη δὴ τὴ νύχτα, καὶ βροντές ποὺ ξεκουφαίνανε φτάνανε
ἀπ' τὸ Πήλιο. Τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ ναυάγια τοὺς ξερνοῦσε τὸ κύμα
κατὰ τ' ἀκρογιάλι τῶν Ἀφετῶν καὶ τάκανε νὰ μπλέκουνται στὶς πρῶρες
καὶ νὰ χτυπᾶνε στὶς ἄκρες τῶν κουπιῶν. Καὶ οἱ στρατιῶτες ἀκούγοντας
αὐτοὺς τοὺς κρότους τρέμανε ἀπὸ τὸ φόβο τους, περιμένοντας χωρὶς
ἄλλο νὰ χαθοῦν.

"Ετσι περάσανε τὴ νύχτα ἐκείνη· δοσο γιὰ τοὺς ἄλλους, ποὺ θὰ κάνα- 13
νε τὸ γύρο τῆς Εὔβοιας, ἡ Ἰδια αὐτὴ νύχτα ἥτανε πολὺ ἀγριότερη· τοὺς
ἡβρες στὸ ἀνοιχτὸ πέλαγος καὶ τὸ τέλος τους ἥτανε πολὺ ἀτυχο· γιατὶ
ἐνῷ ταξιδεύανε κοντὰ στὰ Κοῖλα¹²⁰ τῆς Εὔβοιας, τοὺς πλάκωσε ἡ κακο-
καιρία καὶ ἡ βροχὴ, καὶ δὲν άνεμος τοὺς ἔσερνε καὶ δὲν ζέρανε ποῦ βρί-
σκονται, καὶ τότε πέφτανε στὰ βράχια ἀπάνω. "Ολα αὐτὰ ἥτανε ἀπὸ
θεοῦ θέλημα, γιὰ νὰ γίνη τὸ περσικὸ ναυτικὸ ἴσαριθμο μὲ τὸ ἐλληνικὸ
κι ὅχι πιὰ παραπολὺ ἀνώτερο.

"Ετσι χαθήκανε κι αὐτοὶ κοντὰ στὰ Κοῖλα. Οἱ ἄλλοι βάρβαροι ποὺ 14
ἥτανε στὶς Ἀφετές, ἀφοῦ εἴδανε μὲ χαρά τους νὰ φέξῃ ἡ μέρα, κρατού-
σανε τὰ πλοῖα ἀκίνητα, καὶ μέναν εὐχαριστημένοι ἀνάμεσα σ' αὐτά
τους τὰ δεινά, νὰ βρίσκουνε κάποια ἡσυχία τώρα. Τότε στοὺς "Ἐλληνες
ἔφτασε βούθεια ἀπὸ πενήντα τρεῖς τριήρεις ἀττικὲς καὶ θάρρος τοὺς
δώσανε τὰ πλοῖα αὐτά, ἄμα φτάσανε, κι ἀκόμα περισσότερο τοὺς ἔκα-
με καρδιὰ ἡ εἰδηση πώς οἱ βάρβαροι δοσοι κάνανε τὸ γύρο τῆς Εὔβοιας

παρεόντι. Τοῖσι δὲ Ἑλλησι ἐπεβοήθεον νέες τρεῖς καὶ πεντήκοντα Ἀττικαί· αὐταί τε δὴ σφεας ἐπέρρωσαν ἀπικόμεναι, καὶ ἅμα ἀγγελίῃ ἐλθοῦσσα ὡς τῶν βαρβάρων οἱ περιπλάνοντες τὴν Εὔβοιαν πάντες εἴησαν διεφθαρμένοι ὑπὸ τοῦ γενομένου χειμῶνος φυλάξαντες δὴ τὴν αὐτὴν ὥρην πλώοντες ἐπέπλεσον νησὶ Κιλίσησι, ταῦτας δὲ διαφθείραντες, ὡς εὐφρόνη ἐγένετο, ἀπέπλωον ὅπισσα ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον.

15 Τρίτη δὲ ἡμέρῃ δεινόν τι ποιησάμενοι οἱ στρατηγοὶ τῶν βαρβάρων νέας οὕτω σφι ὀδίγας λημανέσθαι καὶ τὸ ἀπὸ Ξέρξεω δειμαλινούτες οὐκ ἀνέμειναν ἔτι τοὺς Ἑλληνας μάχης ἄρξαι, ἀλλὰ παρακελευσάμενοι κατὰ μέσον ἡμέρης ἀνῆγον τὰς νέας· συνέπιπτε δὲ ὥστε τῆσι αὐτῆσι ἡμέρῃσι τὰς ναυμαχίας γίνεσθαι ταύτας καὶ τὰς πεζομαχίας τὰς ἐν Θερμοπύλῃσι· ἦν δὲ πᾶς ὁ ἀγὼν τοῖσι κατὰ θάλασσαν περὶ τοῦ Εὐρίπου, ὥσπερ τοῖσι ἀμφὶ Λεωνίδην τὴν ἐσβολὴν φυλάσσειν. Οἱ μὲν δὴ παρεκελεύοντο δικιας μὴ παρήσοντι ἐς τὴν Ἑλλάδα τοὺς βαρβάρους, οἱ δ' δικιας τὸ Ἀρτεμικὸν στράτευμα διαφθείραντες τοῦ πόθου κρατήσουσι.

16 Ὡς δὲ ταξάμενοι οἱ Ξέρξεω ἐπέπλωον, οἱ Ἑλληνες ἀτρέμας εἶχον πρὸς τῷ Ἀρτεμίσιῳ. Οἱ δὲ βάρβαροι μηνοειδὲς ποιήσαντες τῶν νεῶν ἐκκυλέοντο, ὡς περιλάβοιεν αὐτούς. Ἐνθεῦτεν οἱ Ἑλληνες ἐπανέπλωόν τε καὶ συνέμισγον ἐν ταύτῃ τῇ ναυμαχίῃ παραπλήσιοι ἀλλήλοισι ἐγένοντο. Ὁ γὰρ Ξέρξεω στρατὸς ὑπὸ μεγάθεος τε καὶ πλήθεος αὐτὸς ὑπ' ἐωτοῦ ἐπιπτε, ταρασσομένων τε τῶν νεῶν καὶ περιπιπτονσέων περὶ ἀλλήλας· δῆμος μέντοι ἀντεῖχε καὶ οὐκ εἰκε· δεινὸν γὰρ χρῆμα ἐποιεῦντο ὑπὸ νεῶν ὀδίγων ἐς φυγὴν τράπεσθαι. Πολλὰ μὲν δὴ τῶν Ἑλλήνων νέες διεφθείροντο, πολλοὶ δὲ ἄνδρες, πολλῷ δ' ἔτι πλεῦνες νέες τε τῶν βαρβάρων καὶ ἄνδρες. Οὕτω δὲ ἀγωνιζόμενοι διέστησαν χωρὶς ἐκάτεροι.

19 Νόω δὲ λαβὼν ὁ Θεμιστοκλέης, ὃς εἰ ἀπορραγείη ἀπὸ τοῦ βαρβάρου τό τε Ἰωνικὸν φῦλον καὶ τὸ Καρικόν, οἷοί τε εἴησαν τῶν λοιπῶν κατύπερθε γενέσθαι, ἐλαυνόντων τῶν Εὐβοέων πρόβατα ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ταύτῃ συλλέξας τοὺς στρατηγοὺς ἔλεγέ σφι, ὡς δοκέοι ἔχειν τινὰ παλάμην, τῇ ἐλπίζοι τῶν βασιλέος συμμάχων ἀποστήσειν τοὺς ἀρίστους. Ταῦτα μέν νν ἐς τοσοῦτο παρεγύμνου, ἐπὶ δὲ τοῖσι κατήκοντι πρήγμα-

δλοι ήταν χαμένοι ἀπό τὴν τρικυμία. Καὶ μὲ τὸ θάρρος αὐτό, ἀφοῦ περιμένανε νὰ περάσῃ τὸ μεσημέρι, πέσανε ἀπάνω στὴ ναυτικὴ μοίρα τῶν Κιλίκων, καὶ ἀφοῦ τὴν καταστρέψανε, γυρίσανε πίσω στὸ Ἀρτεμίσιο μόλις ἀρχίζε νὰ νυχτώνῃ.

Τὴν τρίτη μέρα οἱ στρατηγοὶ τῶν βαρβάρων, μὲ τὴν ἵδεα πὼς ἥτα- 15 νε πράμα ἀνυπόφορο γι' αὐτοὺς τόσα λίγα πλοῖα νὰ τοὺς κάνουνε τόσο πολὺ κακό, ἔχοντας καὶ τὸ φόβο τοῦ Ξέρξη, δὲν περιμένανε πιὰ τοὺς "Ελληνες νὰ κάμουνε τὴν ἀρχή, ἀλλὰ δίνοντας θάρρος ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο σηκώσανε ἀγκυρα κατὰ τὸ μεσημέρι. Καὶ ἤτανε σύμπτωση, καὶ οἱ ναυμαχίες καὶ οἱ πεζομαχίες τῶν Θερμοπυλῶν νὰ γίνουνται αὐτές τὶς ἴδιες μέρες· καὶ καθὼς ὁ σκοπὸς τοῦ Λεωνίδα μὲ τοὺς δικούς του ἤτανε νὰ μὴν περάσουνε οἱ βάρβαροι στὴν Ἑλλάδα, ἔτσι καὶ ὁ ναυτικὸς ἀγώνας, νὰ μὴ μποῦνε στὸν Εὔριπο· λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ οἱ "Ελληνες εἴχανε τὴ φιλοδοξία νὰ μὴν ἀφήσουνε νὰ μποῦνε οἱ βάρβαροι, ἀπὸ τὴν ἄλλη αὐτοὶ νὰ χαλάσουνε τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα, καὶ τότε νὰ τοὺς κυριεύουνε τὰ περάσματα.

'Ενῶ λοιπὸν τὰ πλοῖα τοῦ Ξέρξη προχωρούσανε μὲ τάξη, οἱ "Ελ- 16 ληνες μένανε ἀκίνητοι σιμὰ στὸ Ἀρτεμίσιο· οἱ βάρβαροι κάνοντας μὲ τὰ πλοῖα σχῆμα μισοφέγγαρου τοὺς περικυκλώνανε γιὰ νὰ τοὺς κόψουνε κάθε φυγή. Τότε οἱ "Ελληνες βγήκανε κι αὐτοὶ ἀνοιχτὰ κι ἀρχίσε ἡ συμπλοκή. Σ' αὐτὴ τὴ ναυμαχία βγήκανε ἵσπαλοι καὶ οἱ δυό· γιατὶ ὁ στόλος τοῦ Ξέρξη ἀπὸ τὸ πλῆθος τὸ μεγάλο, ἀπὸ τὸν ταραγμὸ τῶν πλοίων, ποὺ πέφτανε τὸ ἔνα ἀπάνω στ' ἄλλο, ὁ ἴδιος γινότανε πρόσκομμα στὰ ἴδια του κινήματα, ὅμως βαστοῦσε τὴν ἀντίσταση καὶ δὲν ὑποχωροῦσε· γιατὶ τὸ εἴχανε ντροπὴ μεγάλη, σὲ τόσο λίγα πλοῖα νὰ δείξουνε τὶς πλάτες τους. Πολλὰ λοιπὸν πλοῖα ἑλληνικὰ χαθήκανε καὶ πολλοὶ "Ελληνες, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα πλοῖα βαρβαρικὰ καὶ βάρβαροι. "Υστερα ἀπὸ τέτοιον ἵσπαλο ἀγώνα χωριστήκανε τὰ δύο μέρη.

2. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΟΛΟΣ ΚΑΤΑΠΛΕΕΙ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ. ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΑΦΗΝΟΥΝ ΕΡΗΜΗ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥΣ. Η ΑΘΗΝΑ ΚΥΡΙΕΥΤΑΙ ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΠΑΡΑΔΙΝΕΤΑΙ ΣΤΙΣ ΦΛΟΓΕΣ

'Ο Θεμιστοκλῆς ἔβανε στὸ νοῦ του πώς, ἂν μποροῦσε νὰ τραβήξῃ 19 ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τὸν Ἰωνικὸ καὶ τὸν Καρικὸ λαό, θὰ μπορούσανε οἱ "Ελληνες νὰ γίνουνε ἀπὸ κείνους δυνατότεροι. 'Ενῶ λοιπὸν οἱ Εύβοεῖς

σι τάδε ποιητέα είναι σφι ἔλεγε· τῶν τε προβάτων τῶν Εὐβοϊκῶν ὅσα τις ἐθέλοι καταθύειν (χρέσσον γάρ είναι τὴν στρατιὴν ἔχειν ἢ τοὺς πολεμίους) παραίνεε τε προειπεῖν τοῖσι ἑωντῶν ἐκάστους πῦρ ἀνακαίειν· κομιδῆς δὲ πέρι τὴν ὥρην αὐτῷ μελίσσειν ὥστε ἀσινέας ἀπικέσθαι ἐς τὴν Ἑλλάδα. Ταῦτα ἡρεσέ σφι ποιέειν καὶ αὐτίκα πῦρ ἀνακανσάμενοι ἐτράποντο πρὸς τὰ πρόβατα.

21 Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἔπρησσον, παρῆν δὲ ὁ ἐκ Τρηχῖνος κατάσκοπος... Οἱ δὲ ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, οὐκέτι ἐς ἀναβολὰς ἐποιεῦντο τὴν ἀποχώρησιν, ἐκομίζοντο δὲ ὡς ἔκαστοι ἐτάχθησαν, Κορίνθιοι πρῶτοι, ὕστατοι δὲ Ἀθηναῖοι.

22 Ἀθηναίων δὲ νέας τὰς ἄριστα πλωούσας ἐπιλεξάμενος Θεμιστοκλέης ἐπορεύετο περὶ τὰ πότιμα ὅδατα, ἐντάμνων ἐν τοῖσι λίθοισι γράμματα, τὰ "Ιωνες ἐπελθόντες τῇ ύστεραίη ἡμέρῃ ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἐπελέξαντο. Τὰ δὲ γράμματα τάδε ἔλεγε· «"Ἄνδρες Ἰωνες, οὐ ποιέετε δίκαια ἐπὶ τοὺς πατέρας στρατευόμενοι καὶ τὴν Ἑλλάδα καταδουλούμενοι ἀλλὰ μάλιστα μὲν πρὸς ἡμέων γίνεσθε· εἰ δὲ ὑμῖν ἐστὶ τοῦτο μὴ δυνατὸν ποιῆσαι, ὑμεῖς δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐκ τοῦ μέσου ἡμῖν ἔζεσθε καὶ αὖτοί, καὶ τῶν Καρδῶν δέεσθε τὰ αὐτὰ ὑμῖν ποιέειν· εἰ δὲ μηδέτερον τούτων οἶόν τε γίνεσθαι, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαῖς μέζονος κατέζευχθε ἢ ὥστε ἀπίστασθαι, ὑμεῖς γε ἐν τῷ ἔογχῳ, ἐπεὰν συμμίσγωμεν, ἐθελοκακέετε, μεμνημένοι ὅτι ἀπ' ἡμέων γεγόνατε καὶ ὅτι ἀρχῆθεν ἢ ἔχθρον πρὸς τὸν βάρβαρον ἀπ' ὑμέων ἡμῖν γέγονε. Θεμιστοκλέης δὲ ταῦτα ἔγραψε, δοκέειν ἐμοί, ἐπ' ἀμφότερα νοέων, ἵνα ἢ λαθόντα τὰ γράμματα βασιλέα "Ιωνας ποιήσῃ μεταβαλεῖν καὶ γενέσθαι πρὸς ἑωντῶν, ἢ ἐπεί τε ἀνενειχθῆ καὶ διαβληθῆ πρὸς Ξέρξεα, ἀπίστονς ποιήσῃ τοὺς Ἰωνας καὶ τῶν ταυμαχιέων αὐτοὺς ἀπόσχῃ.

23 Θεμιστοκλέης μὲν ταῦτα ἐνέγραψε, τοῖσι δὲ βαρβάροισι αὐτίκα μετὰ ταῦτα πλοιώφ ἥλθε ἀνὴρ Ἰστιαιεὺς ἀγγέλλων τὸν δρησμὸν τὸν ἀπ' Ἀρτεμίσιον τῶν Ἑλληνων. Οἱ δὲ ὑπ' ἀπιστίης τὸν μὲν ἀγγέλλοντα εἰχον ἐν φυλακῇ, νέας δὲ ταχεας ἀπέστειλαν προκατοφομένας. Ἀπαγγειλάντων

βόσκανε τὰ πρόβατά τους στὸ παραθαλάσσιο, ἐκεῖ συνάζοντας τοὺς στρατηγοὺς ὁ Θεμιστοκλῆς τοὺς εἶπε, πώς μὲ κάποιον τρόπον, ποὺ καθὼς πιστεύει, μηχανεύτηκε, εἴχε τὴν ἐλπίδα νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ βασιλέα τοὺς καλύτερους συμμάχους του.. "Ισαμε κεῖ ὅμως ἀφησε τὸ συλλογισμό του νὰ φανῆ· ὅσο γιὰ τὴν τωρινὴ κατάσταση, εἶπε, νά τί ἔπειτε νὰ κάμουνε· νὰ πέσουνε ἀπάνω στὰ πρόβατα τὰ εύβοϊκὰ καὶ νὰ σφάξῃ καθένας ὅσα θέλει, γιατὶ καλύτερα νὰ τὰ φάη τὸ δικό τους στράτευμα, παρὰ νὰ τ' ἀρπάξουνε οἱ ἔχθροι· ἔδινε καὶ τὴν συμβουλὴν στὸν κάθε στρατηγό, νὰ προστάξῃ καθένας τοὺς δικούς του ν' ἀνάψουνε φωτιές· ὅσο γιὰ τὸ γυρισμό τους στὴν πατρίδα, αὐτὸς θὰ φυλάξῃ τὴ στιγμὴ γιὰ νὰ γυρίσουνε ἀβλαβοί. Αὕτα τοὺς φανήκανε ἀρεστὰ νὰ τὰ κάμουνε κι ἀμέσως ἀνάβοντας φωτιές ριχτήκανε στὰ πρόβατα.

'Ενῶ συνέβαιναν αὐτά, ἔφτασε ἀπὸ τὴν Τραχίνα ταχυδρόμος καὶ 21 ἔκαμε γνωστὰ τὰ περιστατικὰ τοῦ Λεωνίδα καὶ τοῦ στρατοῦ του. Τότε αὐτοί, μαθαίνοντας τὰ νέα, καμίαν ἀναβολὴ πιὸ δὲ θέλανε νὰ κάμουνε, κι ἀρχίσανε νὰ φεύγουνε ὅλοι μὲ τὴν τάξη τους, πρῶτοι οἱ Κορίνθιοι καὶ τελευταῖοι οἱ Ἀθηναῖοι.

'Ο Θεμιστοκλῆς, διαλέγοντας τὰ πιὸ γρήγορα πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, 22 ἔπιανε σὲ κάθε μέρος ποὺ βρισκότανε πηγὴ νεροῦ, κι ἐκεῖ χάραξε ἀπάνω στοὺς βράχους γράμματα· τὰ λόγια αὐτὰ τὴν ἄλλη μέρα φτάνοντας οἱ "Ιωνες ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο τὰ διαβάσανε· καὶ νὰ τὸ νόημά τους: "Ἄνδρες" Ιωνες, δὲν εἰναι δίκαιο αὐτὸ ποὺ κάνετε στὴ μνήμη τῶν προγόνων σας, θέλοντας μὲ τὴν ἐκστρατεία σας αὐτὴ νὰ ὑποδουλώσετε τὴν Ἐλλάδα· κάμετε τὸ ἀντίθετο λοιπὸν κι ἐλάτε μὲ τὸ μέρος μας. "Αν ὅμως τὸ πράμα δὲ σᾶς εἰναι δυνατό, τὸ ἐλάχιστο, καὶ τώρα ἀκόμα τραβηγτήτε ἀπὸ τὴ μέση σεῖς, παρακαλέσετε καὶ τοὺς Κάρες νὰ κάνουνε τὸ ἴδιο. "Αν ὅμως οὔτε τὸ ἔνα οὔτε τὸ ἄλλο εἰναι δυνατὸ νὰ γίνη, γιατὶ ἄλλη ἀνάγκη δυνατότεροι δὲ σᾶς ἀφήνει ν' ἀποστατήσετε, φανῆτε κάν, ἀμα σμίξουμε στὴ μάχη, θεληματικὰ ἄνεργοι καὶ θυμηθῆτε ὅτι καταγεσθε ἀπὸ μᾶς καὶ πώς ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἔχθρας μὲ τὸ βάρβαρο ἀπὸ ἐσᾶς προηλθε». 'Ο Θεμιστοκλῆς τὰ γραφε αὐτά, καθὼς νομίζω, μὲ δίβουλο σκοπό· ἡ χωρὶς νὰ τὸ μάθῃ ὁ βασιλέας νὰ κάμουνε τοὺς "Ιωνες ν' ἀλλάξουνε γνώμη καὶ νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος τους, η, ἀν τὸ πράμα καταγγελθῇ στὸ βασιλέα, νὰ νομίση αὐτὸς ἀπιστους τοὺς "Ιωνες καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὶς ναυμαχίες. .

Αὕτα χάραξε ὁ Θεμιστοκλῆς στοὺς βράχους. "Αξαφνα μιὰ μέρα 23

δὲ τούτων τὰ ἦν, οὕτω δὴ ἄμα ἡλίῳ σκιδναμένῳ πᾶσα ἡ στρατιὴ ἔπλωε ἀλήσ ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Ἐπισχόντες δὲ ἐν τούτῳ τῷ χώρῳ μέχρι μέσου ἥμερης, τὸ ἀπὸ τούτου ἔπλων ἐς Ἰστιαίαν ἀπικόμενοι δὲ τὴν πόλιν ἔσχον τῶν Ἰστιαίων, καὶ τῆς Ἑλλοπίης μοίρης, γῆς δὲ τῆς Ἰστιαίητιδος τὰς παραθαλασσίας κώμας πάσας ἔπεδραμον.

40 ‘Ο δὲ Ἑλλήνων ναυτικὸς στρατὸς ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμίσιου Ἀθηναίων δεηθέντων ἐς Σαλαμῖνα κατίσχει τὰς νέας· τᾶνδε δὲ εἰνεκεν προσεδειγμησαν αὐτῶν σχεῖν πρὸς Σαλαμῖνα Ἀθηναῖοι, ἵνα αὐτοὶ παῖδας τε καὶ γυναικας ὑπεξαγάγωνται ἐκ τῆς Ἀττικῆς, πρὸς δὲ καὶ βονλεύσωνται τὸ ποιητέον αὐτοῖσι ἔσται· ἐπὶ γὰρ τοῖσι κατίκονσι πρήγμασι βουλὴν ἔμελλον ποιήσεσθαι ὡς ἐφευσμένοι γνώμης δοκέοντες γὰρ εὐρύσειν Πελοποννησίους πανδημεὶ ἐν τῇ Βοιωτίῃ ὑποκατημένους τὸν βάρβαρον τῶν μὲν εὐρον οὐδὲν ἔόν, οἱ δὲ ἐπυνθάνοντο τὸν Ἰσθμὸν αὐτοὺς τειχέοντας, τὴν Πελοπόννησον περὶ πλεῖστον τε ποιευμένους περιεῖναι καὶ ταῦτην ἔχοντας ἐν φυλακῇ, τὰ δὲ ἄλλα ἀπιέναι. Ταῦτα πυνθανόμενοι οὕτω δὴ προσεδειγμησάν σφεων σχεῖν πρὸς τὴν Σαλαμῖνα.

41 Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι κατέσχον ἐς τὴν Σαλαμῖνα, Ἀθηναῖοι δὲ ἐς τὴν ἑωντῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἄπιξιν κήρυγμα ἐποιήσαντο, Ἀθηναίων τῇ τις δύναται σώζειν τὰ τέκνα τε καὶ τὸν οἰκέτας. Ἐνθαῦτα οἱ μὲν πλεῖστοι ἐς Τροιζῆνα ἀπέστειλαν, οἱ δὲ ἐς Αἴγιναν, οἱ δὲ ἐς Σαλαμῖνα. Ἐσπενσαν δὲ ταῦτα ὑπεκθέσθαι τῷ χρηστηρίῳ τε βουλόμενοι ὑπηρετέειν καὶ δὴ καὶ τοῦδε εἰνεκεν οὐκ ἥκιστα λέγονται Ἀθηναῖοι ὅφιν μέγαν φύλακον τῆς Ἀρχοπόλιος ἐνδιαιτᾶσθαι ἐν τῷ ἱρῷ λέγοντες τε ταῦτα καὶ δὴ καὶ ὡς ἔοντι ἐπιμήνια ἐπιτελέονται προτιθέντες· τὰ δ' ἐπιμήνια μελιτόεσσά ἔστι. Αὕτη δ' ἡ μελιτόεσσα ἐν τῷ πρόσθε αἰεὶ χρόνῳ ἀραισιμονμένη τότε ἦν ἀφανστος· σημηράσης δὲ ταῦτα τῆς ἱρείης μᾶλλον τι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ προθυμότερον ἐξέλιπον τὴν πόλιν ὃς καὶ τῆς θεοῦ ἀπολελουπνής τὴν ἀκρόπολιν. Ὡς δέ σφι πάντα ὑπεξεκέτο, ἔπλων ἐς τὸ στρατόπεδον.

42 ’Επει δὲ οἱ ἀπὸ Ἀρτεμίσιου ἐς Σαλαμῖνα κατέσχον τὰς νέας, σύνέρρεε καὶ ὁ λοιπὸς πυνθανόμενος ὁ τῶν Ἑλλήνων ναυτικὸς στρατὸς ἐκ

κάποιος ἀπὸ τὴν Ἰστιαία¹²¹ ἔφτασε μὲ πλοῖο στοὺς βαρβάρους καὶ τοὺς ἔδωσε τὴν εἰδῆση τῆς φυγῆς τῶν Ἐλλήνων ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο. Αὗτοὶ μὴν πιστεύοντας τὸν ἄνθρωπο, τὸν κρατήσανε καὶ στείλανε γρήγορα πλοῖα μπροστὸν νὰ παρατηρήσουν· ἀφοῦ βεβαιώσανε τὰ πλοῖα τὴν ἀλήθεια, τότε ἀμέσως, μόλις ἔλαμψε ὁ ἥλιος, ὅλος ὁ στόλος συναγμένος τράβηξε γιὰ τὸ Ἀρτεμίσιο σταματήσανε ἐκεῖ ὡς τὸ μεσημέρι καὶ τραβήξανε ἔπειτα γιὰ τὴν Ἰστιαία. Φτάνοντας κάμανε κατοχὴ τῆς πόλης τῶν Ἰστιαίων καὶ διαρράξανε ὅλες τὶς παραλιακὲς κῶμες τῆς Ἐλλοπίας¹²², ποὺ εἶναι μέρος γῆς ἀπὸ τὴν Ἰστιαία.

Τῶν Ἐλλήνων λοιπὸν ὁ ναυτικὸς στρατὸς ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο, κατὰ 40 παράληση τῶν Ἀθηναίων ἔπιασε στὴ Σαλαμίνα. Ἡ αἰτία, ποὺ ζητήσανε οἱ Ἀθηναῖοι τὴ χάρην ν' ἀράξῃ ὁ στόλος στὴ Σαλαμίνα, ἤτανε γιὰ νὰ σηκώσουνε κι αὐτοὶ τὰ γυναικόπαιδά τους ἀπὸ τὴν Ἀττική, κι ἀκόμα νὰ σκεφτοῦνε ὅλοι μαζὶ τί πρέπει νὰ κάμουνε. Καὶ ἡ σύσκεψή τους ἔπρεπε νὰ γίνη γιὰ τὴν τωρινή τους κατάσταση, ἀφοῦ βγήκανε γελασμένοι στὶς ἐλπίδες τους. Ἔνω δηλ. περιμένανε νὰ βροῦνε τοὺς Πελοποννήσιους μ' ὅλες τὶς δυνάμεις τους στὴ Βοιωτία καὶ νὰ φυλᾶνε ἐκεῖ καρτέρι τοὺς βαρβάρους, ἀπ' αὐτοὺς δὲ βρήκανε κανέναν, ἀλλὰ μάθανε πώς διχυρώνανε τὸν Ἰσθμό, θέλοντας πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ Πελοπόννησος νὰ γλιτώσῃ καὶ τὴν Πελοπόννησο νὰ φυλᾶνε, καὶ ἀς πᾶνε χαμένα τὰ ἄλλα μέρη. Αὕτα μαθαίνοντας οἱ Ἀθηναῖοι παρακαλέσανε τὸ στόλο νὰ κρατήσουνε στὴ Σαλαμίνα.

"Επτοὶ οἱ ἄλλοι "Ἐλληνες πιάσανε ἐκεῖ, ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι περάσανε⁴¹ στὸν τόπο τους. Μετὰ τὸ φτάσιμό τους βγάλανε κήρυγμα, ὅπως μπορεῖ καθένας νὰ κοιτάξῃ τοὺς δικούς του. Τότε οἱ περισσότεροι τοὺς στείλανε στὴν Τροιζήνα, ἄλλοι στὴν Αἴγινα κι ἄλλοι στὴ Σαλαμίνα. Ἡ σπουδὴ τους αὐτὴ γιὰ τὴ μεταφορὰ ἤτανε γιατὶ θέλανε ν' ἀκούσουνε τὸ χρησμό¹²³, καὶ γιὰ τὴν παρακάτω αἰτία ἀκόμα πιὸ πολὺ λένε οἱ Ἀθηναῖοι πώς ἔνα μεγάλο φίδι ζῆ μέσα στὸ ναό¹²⁴, φύλακας τῆς Ἀκρόπολης· καὶ δὲν τὸ λένε μοναχὸ πώς τάχα ὑπάρχει, παρὰ τοῦ κάνουνε κάθε μήνα προσφορά, μιὰ πίτα μὲ μέλι ζυμωμένη. 'Ως αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἡ πίτα βρισκότανε φαγωμένη, τώρα δύμως ἔμενε ἀνέγγιχτη· μόλις ἡ ἵέρεια τὸ ἔκαμε γνωστό, οἱ Ἀθηναῖοι ὅλο καὶ γοργότερα παραιτούσανε τὴν πόλη, ἀφοῦ καὶ ἡ θεὰ¹²⁵ εἶχε παραιτήσει τὴν Ἀκρόπολη. Ἀφοῦ λοιπὸν ὅλα τὰ εἶχανε μετακομίσει, πηγαίνανε κι αὐτοὶ στὸ στρατόπεδο..

'Αφοῦ οἱ ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο κρατήσανε τὰ πλοῖα στὴ Σαλαμίνα, τό-

Τροιζῆνος· ἐς γὰρ Πώγωνα τὸν Τροιζηνίων λιμένα προείρητο συλλέγεσθαι· συνελέχθησάν τε δὴ πολλῷ πλεῦνες νέες ἢ ἀπ' Ἀρτεμισίῳ ἐναυμάχεον, καὶ ἀπὸ πολλῶν πλεύνων. Ναόναρχος μέν τυν ἐπῆν ὥντος ὃς περ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ, Εὐρυνθιάδης Εὐρυνκείδεω ἀνὴρ Σπαρτιήτης, οὐδὲ μέντοι⁴⁸ γένεος γε τοῦ βασιλῆτον ἐών... Ἀριθμὸς δὲ ἐγένετο ὁ πᾶς τῶν νεῶν, πάρεξ τῶν πεντηκοντέρων, δκτὼ καὶ ἑβδομήκοντα καὶ τριηκόσια.

49 ‘Ως δὲ ἐς τὴν Σαλαμῖνα συνῆλθον οἱ στρατηγοὶ ἀπὸ τῶν εἰοημένων πολίων, ἑβονλεύοντο προθέντος Εὐρυνθιάδεω γνώμην ἀποφαίνεσθαι τὸν βουλόμενον, ὅκου δοκεῖ ἐπιτηδεώτατον εἶναι ναυμαχήην ποιέεσθαι τῶν αὐτοὶ χωρέων ἐγκρατέες εἰσὶ· ἡ γὰρ Ἀττικὴ ἀπεῖτο ἥδη, τῶν δὲ λοιπέων πέρι προετίθεε. Αἱ γνῶμαι δὲ τῶν λεγόντων αἱ πλεῖσται συνεξέπιπτον πρὸς τὸν Ἰσθμὸν πλώσαντας ναυμαχέειν πρὸ τῆς Πελοποννήσου, ἐπιλέγοντες τὸν λόγον τόνδε, ὡς ἦν νικηθέωσι τῇ ναυμαχίῃ, ἐν Σαλαμῖνι μὲν ἔοντες πολιορκήσονται ἐν νήσῳ, ἵνα σφι τιμωρίη οὐδεμίᾳ ἐπιφανήσεται, πρὸς δὲ τῷ Ἰσθμῷ ἐς τὸν ἑωντῶν ἐξοίσονται.

50 Ταῦτα τῶν ἀπὸ Πελοποννήσου στρατηγῶν ἐπιλεγομένων ἐληλύθεε ἀνὴρ Ἀθηναῖος ἀγγέλλων ἥκειν τὸν βάρβαρον ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ πᾶσαν αὐτὴν πυροπλέεσθαι· ὁ γὰρ διὰ Βοιωτῶν τραπόμενος στρατὸς ἄμα Ξέρξη, ἐμπρόστις Θεσπιέων τὴν πόλιν αὐτῶν ἐκλειστότων ἐς Πελοπόννησον καὶ τὴν Πλαταιέων ὥσαντως, ἥκε τε ἐς τὰς Ἀθήνας καὶ πάντα ἐκεῖνα ἐδηῦν· ἐνέπρησε δὲ Θέσπειάν τε καὶ Πλάταιαν πυθόμενος Θηβαίων, ὅτι οὐκ ἐμήδιζον... Καὶ αἰρέοντις ἐρῆμον τὸ ἄστυ, καὶ τινας δλίγονς ενδίσκουσι τῶν Αθηναίων ἐν τῷ ἰδῷ ἐόντας, ταμίας τε τοῦ ἰδοῦ καὶ πένητας ἀνθρώπους, οἱ φραξάμενοι τὴν ἀκρόπολιν θύρηστε τε καὶ ἔνλιουσι ἡμύνοντο τοὺς ἐπιόντας, ἄμα μὲν ὅπ' ἀσθενείης βίου οὐκ ἐκχωρήσαντες ἐς Σαλαμῖνα, πρὸς δὲ αὐτοὶ δοκέοντες ἐξενρηκέναι τὸ μαντήϊον, τὸ ἡ Πυθίη ἔχοησε, τὸ ἔνλινον τεῖχος ἀνάλωτον ἔσεσθαι, καὶ αὐτὸς δὴ τοῦτο εἶναι τὸ κρηστόγετον κατὰ τὸ μαντήϊον, καὶ οὐ τὰς νέας.

52 Οἱ δὲ Πέρσαι ἵζόμενοι ἐπὶ τὸν καταπτίον τῆς ἀκροπόλιος ὅχθον, τὸν Ἀθηναῖοι καλέοντις Ἀρήιον πάγον, ἐπολιόρκεον τρόπον τοιόνδε· ὅκως στυπεῖον περὶ τοὺς δῖστοὺς περιθέντες ἄψειαν, ἐτόξευον ἐς τὸ φρά-

τε καὶ ὁ ἄλλος ναυτικὸς στρατὸς τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ἤτανε στὴν Τροιζήνα, μαθαίνοντας αὐτὸ συναζότανε κι αὐτὸς ἐκεῖ· γιατὶ ἡ πρώτη συνεννόηση ἤτανε νὰ συναχτοῦνε ὅλοι στὸν Πώγωνα, λιμάνι τῶν Τροιζηνίων· τώρα λοιπὸν τὰ συναγμένα πλοῖα γενήκανε πολὺ περισσότερα ἀπὸ κεῖνα ποὺ ναυμαχούσανε στὸ Ἀρτεμίσιο. Ναύαρχος ἀπάνω σ' ὅλους ἤτανε ὁ ἔδιος ποὺ ἤτανε καὶ στὸ Ἀρτεμίσιο, ὁ Εύρυβιάδης τοῦ Εύρυκλείδη, Σπαρτιάτης, ἀν καὶ δὲν κρατοῦσε ἀπὸ βασιλικὴ γενιά. Τὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ἤτανε τρια- 48 κόσια ἔβδομηντα ὁχτὼ τὸ ὅλο· ἀπ' αὐτὰ ἐκατὸν ὅγδοήντα ἤτανε ἀθηναϊκά.

Οἱ ναύαρχοι ὅλοι κάμανε συνέλευση γιὰ ν' ἀποφασίσουνε. Ὁ Εὔ- 49 ρυβιάδης πρόβαλε νὰ λέγῃ ἐλεύθερα ὁ καθένας τὴ γνώμη του, σὲ ποιό μέρος ἀπὸ ὅσες χῶρες εἶχανε στὴν ἑξουσία τους νόμιζε πώς ἤτανε τὸ πιὸ πρόσφορο γιὰ νὰ δώσουνε μάχη· καὶ ἀφοῦ ἡ Ἀττικὴ εἶχε ἐγκαταλειφθῆ, γιὰ τὶς ἄλλες χῶρες ἤτανε ἡ πρότασή του. Οἱ γνῶμες τῶν περισσοτέρων συμφωνούσανε σ' αὐτό· νὰ πᾶνε στὸν Ἰσθμὸ κι ἐκεῖ νὰ ναυμαχήσουνε ἐμπρὸς στὴν Πελοπόννησο, προσθέτοντας τὴν πρόφαση, πώς, ἀν ναυμαχήσουνε στὴ Σαλαμίνα καὶ νικηθοῦνε, θὰ πολιορκηθοῦνε μέσα στὸ νησὶ κι ἐκεῖ καμιὰ βοήθεια δὲ θὰ ἔχῃ νὰ τοὺς ἔλθῃ· ἀν ὅμως ναυμαχήσουνε κοντὰ στὸν Ἰσθμό, θὰ βροῦνε, βγαίνοντας ἀπὸ τὰ πλοῖα, καταφύγιο στοὺς δικούς τους. „

Ἐνῶ σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα φτάσανε οἱ Πελοποννήσιοι στρατη- 50 γοί, ἥρθε ἔνας Ἀθηναῖος μὲ τὴν εἰδηση πώς οἱ βάρβαροι μπήκανε στὴν Ἀττικὴ καὶ τὴν καίγανε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Γιατὶ ὁ στρατὸς μὲ τὸν Ξέρεη, περνώντας μέσα ἀπ' τὴ Βοιωτία, ἀφοῦ ἔκαψε τὶς Θεσπιές, παραιτημένες ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ποὺ εἶχανε φύγει στὴν Πελοπόννησο, καὶ τὸ ἔδιο ἔκαμε στὶς Πλαταιές, ἔφτασε καὶ στὴν Ἀθήνα· καὶ ὅλα τὰ παράδωσε στὴν ἀρπαγή. Ἔκαψε ὅμως τὶς δύο πόλεις ποὺ εἶπα, γιατὶ εἶχε μάθει ἀπὸ τοὺς Θηβαίους πώς αὐτὲς δὲν εἶχανε προσκυνήσει.

Καὶ πήρανε ἔτσι τὸ ἄστυ τῆς Ἀθήνας ἔρημο, καὶ μοναχὰ λίγους 51 ἥβρανε ἐκεῖ Ἀθηναίους μέσα στὸ ἱερὸ κλεισμένους· καὶ ἤτανε ὅλοι τους ταμίεις τοῦ ναοῦ¹²⁶ καὶ μερικοὶ ὄλλοι ἀνθρώποι φτωχοὶ· καὶ αὐτὸι ὅλοι ἀφοῦ φράξανε¹²⁷ μὲ ξύλα τὶς θύρες τῆς Ἀκρόπολης, χτυπούσανε τοὺς ἔχθρούς αὐτοὶ δὲ φύγανε στὴ Σαλαμίνα, γιατὶ ἤτανε πολὺ φτωχοὶ, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά νομίζανε πώς σωστότερα ἔξηγήσανε τὸ χρησμὸ τῆς Πυθίας, πώς τὸ ξύλινο τεῖχος θὰ εἶναι ἀπαρτό· κατὰ τὸ μαντεῖο λοιπόν, τὸ δικό τους καταφύγιο κι ὅχι τὰ πλοῖα ἤτανε τὸ ξύλινο τεῖχος.

Οἱ Πέρσες κρατώντας τὸ λόφο ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, ποὺ 52

γμα. Ἐνθαῦτα Ἀθηναίων οἱ πολιορκεόμενοι δῆμος ἡμύνοντο, καίπερ ἐξ τὸ ἔσχατον κακοῦ ἀπιγμένοι καὶ τοῦ φράγματος προδεδωκότος· οὐδὲ λόγονς τῶν Πεισιστρατιδέων προσφερόντων περὶ δημολογίης ἐνεδέκοντο, ἀμνούμενοι δὲ ἄλλα τε ἀντεμηχανέοντο καὶ δὴ καὶ προσιόντων τῶν βαρβάρων πρὸς τὰς πύλας δλοιτρόχους ἀπίσταν ὥστε Ξέρξεα ἐπὶ χρόνον συχνὸν ἀπορίησι ἐνέχεσθαι οὐδὲνάμενόν σφεας ἐλεῖν.

53 Χρόνῳ δὲν τῶν ἀπόρων ἐφάρη δή τις ἔσοδος τοῖσι βαρβάροισι· ἔδεε γὰρ κατὰ τὸ θεοπόσιον πᾶσαν τὴν Ἀττικὴν τὴν ἐν τῇ ἡπείρῳ γενέσθαι ὑπὸ Πέρσησι. Ἐμπροσθε ὥν πρὸ τῆς ἀκροπόλιος, δημιούργησε δὲ τῶν πυλέων καὶ τῆς ἀνόδου, τῇ δὴ οὕτε τις ἐφύλασσε οὕτ' ἂν ἥλπισε μή κοτέ τις κατὰ ταῦτα ἀναβαίη ἀνθρώπων, ταύτη ἀνέβησάν τινες κατὰ τὸ ἰοὸν τῆς Κέκροπος θυγατρὸς Ἀγλαύρου, καίτοι περὶ ἀποκρήμνου ἐόντος τοῦ χώρου. Ως δὲ εἰδον αὐτοὺς ἀναβεβηκότας οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, οἱ μὲν ἐργάζοντεν ἔωντοὺς κατὰ τοῦ τείχεος κάτω καὶ διεφθείροντο, οἱ δὲ ἐς τὸ μέγαρον κατέφευγον. Τῶν δὲ Περσέων οἱ ἀναβεβηκότες πρῶτον μὲν ἐτράποντο πρὸς τὰς πύλας, ταύτας δὲ ἀνοίξαντες τοὺς ἵκετας ἐφόνευον· ἐπεὶ δέ σφι πάντες κατέστρωντο, τὸ ἰοὸν συλήσαντες ἐνέποησαν πᾶσαν τὴν ἀκρόπολιν.

54 Σχὼν δὲ παντελέως τὰς Ἀθήνας Ξέρξης ἀπέπεμψε ἐς Σοῦσα ἄγγελον ἵππεα Ἀρταβάρῳ ἀγγελέοντα τὴν παρεοῦσάν σφι εὐπρηξίην. Ἀπὸ δὲ τῆς πέμψιος τοῦ κίρυκος δευτέρῃ ἡμέρῃ συγκαλέσας Ἀθηναίων τοὺς φυγάδας, ἔωντῷ δὲ ἐπομένους, ἐκέλευε τρόπῳ τῷ σφετέρῳ θῦσαι τὰ ἵρᾳ ἀναβάντας ἐς τὴν ἀκρόπολιν, εἴτε δὴ ὡν ὅψιν τινὰ ἴδον ἐννυπτίουν ἐνετέλλετο ταῦτα, εἴτε καὶ ἐνθύμιον οἱ ἐγένετο ἐμπρῆσαντι τὸ ἰοόν. Οἱ δὲ φυγάδες τῶν Ἀθηναίων ἐποίησαν τὰ ἐντεταλμένα.

56 Οἱ δὲ ἐν Σαλαμῖνι Ἐλληνες, ὡς σφι ἐξηγγέλθη, ὡς ἔσχε τὰ περὶ τὴν Ἀθηνέων ἀκρόπολιν, ἐς τοσοῦτον θόρυβον ἀπίκοντο, ὥστε ἔνιοι τῶν στρατηγῶν οὐδὲ κυρωθῆναι ἔμενον τὸ προκείμενον πρῆγμα, ἀλλ' ἐς τε τὰς νέας ἐσέπιπτον καὶ ἴστια ἡείροντο ὡς ἀποθενσόμενοι τοῖσι τε ὑπολειπομένοισι αὐτῶν ἐκνοώθη πρὸ τοῦ Ἰσθμοῦ ναυμαχέειν νύξ τε ἐγίνετο, καὶ οἱ διαλυθέντες ἐκ τοῦ συνεδρίου ἐσέβαινον ἐς τὰς νέας.

λέγεται "Αρειος πάγος"¹²⁸, νά μὲ τὶ τρόπο κάμανε τὴν πολιορκία· ἀφοῦ βάνανε στουπὶ ἀναμμένο γύρω στὰ βέλη, τὰ ρίχνανε κατὰ τὸ φράχτη. Οἱ πολιορκημένοι δύμας Ἀθηναῖοι ἐπιμένανε στὴν ἀντίσταση, ἂν καὶ εἴχανε φτάσει στὰ τελευταῖα τους καὶ ὁ φράχτης πιὰ δὲν τοὺς βοηθοῦσε. Οὔτε τὶς προτάσεις ποὺ τοὺς κάνανε οἱ Πεισιστρατίδες¹²⁹ περὶ συνθήκης θέλανε νὰ τὶς δεχτοῦνε, καὶ γιὰ ὑπεράσπισή τους, μαζὶ μ' ἄλλους τρόπους ποὺ μηχανεύονταν, κάνανε κι αὐτό· καθὼς οἱ βάρβαροι πλησιάζανε στὶς πύλες, κυλούσανε ἀπάνω τοὺς λιθάρια στρογγυλά, ὥστε ὁ Ξέρ-
ξης πολὺν καιρὸν βρισκότανε σ' ἀπορία μὴ μπορώντας νὰ τοὺς καταβάλῃ.

Τέλος στὰ στενὰ ποὺ βρεθήκανε οἱ βάρβαροι φάνηκε κάποιο πέ- 53
ρασμα. Κατὰ τὸ χρησμὸ δῆλη ἡ Ἀττική, ὅση εἶναι στεριά, ἔμελλε νὰ πέ-
ση στῶν Περσῶν τὰ χέρια. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη¹³⁰, ἀλλὰ παρα-
πίσω ἀπὸ τὶς πύλες καὶ ἀπὸ τὸν ἀνήφορο, ἐκεῖ οὔτε φύλαγε κανεὶς οὐ-
τε ἤτανε φόβος μὴν περάσῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος ἀνθρωποῖς· ἀπ' αὐτὸ τὸ
μέρος, σιμὰ στὸ ναὸ τῆς Ἀγλαύρου¹³¹, κόρης τοῦ Κέκροπα, περάσανε
καμπόσοι βάρβαροι, ἀν καὶ ὁ τόπος ἤτανε γκρεμός. Καθὼς τοὺς εἰδανε
ἀνεβασμένους οἱ Ἀθηναῖοι, ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς πέφτανε ἀπὸ τὸ τεῖχος κά-
τω καὶ σκοτωνόντανε, ἄλλοι καταφεύγανε μέσα στὸ ναό. Οἱ Πέρσες, ποὺ
εἴχανε ἀνεβῆ, πρῶτα ριχτήκανε στὶς πύλες τοῦ ναοῦ, κι ἀφοῦ τὶς ἀνοί-
ξανε σκοτώνανε τοὺς ἵκετες· κι ἀφοῦ τοὺς στρώσανε δῆλους κατὰ γῆς
νεκρούς, διαρπάζανε τὸ ναὸ καὶ πυρπολήσανε τὴν Ἀκρόπολη.

"Αμα πῆρε δλάκερη πιὰ τὴν Ἀθήνα ὁ Ξέρξης, ἔστειλε στὰ Σοῦσα 54
ταχυδρόμο καβαλάρη ν' ἀναγγείλη στὸν Ἀρταβανο¹³² τὴ λαμπρὴ ἐπιτυ-
χία του. Τὴ δεύτερη μέρα ἀπὸ τὸ ξεκίνημα τοῦ κήρυκα συγκάλεσε τοὺς
ἔξορίστους Ἀθηναίους, ποὺ ἤτανε στὴν ἀκολουθίᾳ του, καὶ τοὺς παράγ-
γελνε κατὰ τὰ δικά τους ἔθιμα νὰ προσφέρουνε θυσίες ἀπάνω στὴν Ἀκρό-
πολη· καὶ τὴν προσταγὴ αὐτὴ τὴν ἔκανε εἴτε γιατὶ εἶδε κάποιο ὄνειρο
εἴτε καὶ γιατὶ θυμόθηκε τοῦ ναοῦ τὸ κάψιμο. Καὶ οἱ ἔξοριστοι Ἀθηναῖοι
ἐκτελέσανε τὶς προσταγές του.

3. ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

¹ Οἱ "Ελληνες ἀφοῦ μάθανε στὴ Σαλαμίνα τῆς Ἀκρόπολης τὰ περι- 59
στατικά, φτάσανε σὲ τόση ταραχή, ὥστε μερικοὶ στρατηγοὶ οὐδὲ περι-
μείνανε τὴν ἀπόφαση ποὺ θά βγαινε ἀπάνω στὸ θέμα τῆς συζήτησης, ἀλ-
λὰ πηδήσανε μέσα στὰ πλοῖα καὶ σηκώσανε πανιά, ἔτοιμοι νὰ φεύγουνε.

57 'Ενθαῦτα δὴ Θεμιστοκλέα ἀπικόμενον ἐπὶ τὴν νέα εἰδετο Μηνσίφι-
λος ἀνὴρ Ἀθηναῖος, ὃ τι σφι εἴη βεβούλευμένον πυθόμενος δὲ πρὸς αὐ-
τοῦ, ὡς εἴη δεδογμένον ἀνάγειν τὰς νέας πρὸς τὸν Ἰσθμὸν καὶ πρὸ τῆς
Πελοποννήσου ναυμαχέειν, εἶτε· «Οὕ τοι ἄρα, ἦν ἀπαιέωσι τὰς νέας ἀπὸ
Σαλαμῖνος, οὐδὲ περὶ μῆτρας ἔτι πατρίδος ναυμαχήσεις· κατὰ γὰρ πόλις
ἔκαστοι τρέψονται, καὶ οὕτε σφέας Εὑρυβιάδης κατέχειν δυνήσεται οὕ-
τε τις ἀνθρώπων ἄλλος ὥστε μὴ οὐδὲ διασκεδασθῆται τὴν στρατιήν, ἀπο-
λέεται τε ἡ Ἑλλὰς ἀβονλήσῃ ἀλλ' εἴ τις ἔστι μηχανή, θιτὶ καὶ πειρῶ δια-
χέατα τὰ βεβούλευμένα, ἦν καὶ δύνη ἀναγνῶσαι Εὑρυβιάδεα μεταβούλεύ-
σασθαι ὥστε αὐτοῦ μενέειν».

58 Κάρτα δὴ τῷ Θεμιστοκλέῃ ἥρεσε ἡ ὑποθήκη, καὶ οὐδὲν πρὸς ταῦτα
ἀμειψάμενος ἤγιε ἐπὶ τὴν νέα τὴν Εὑρυβιάδεων ἀπικόμενος δὲ ἔφη ἐθέ-
λειν οἱ κοινόν τι πρῆγμα συμμιτᾶν· ὁ δὲ αὐτὸν ἐς τὴν νέα ἐκέλευε ἐσβάντα
λέγειν, εἴ τι ἐθέλοι. ⁹Ενθαῦτα δὲ Θεμιστοκλέης παριζόμενός οἱ καταλέγει
ἐκεῖνά τε πάντα, τὰ ἥκουσε *Μηνσιφίλον*, ἐωντοῦ ποιεύμενος, καὶ ἄλλα
πολλὰ προστιθείς, ἐς δὲ ἀνέγνωσε χρητίζων ἐκ τε τῆς νεός ἐκβῆναι συλλέ-
59 ξαι τε τοὺς στρατηγοὺς ἐς τὸ συνέδριον. ¹⁰Ως δὲ ἄρα συνελέχθησαν, πρὸν
ἡ τὸν Εὑρυβιάδεα προθεῖναι τὸν λόγον τῶν εἰνεκεν συνήγαγε τοὺς στρα-
τηγούς, πολλὸς ἦν δὲ Θεμιστοκλέης ἐν τοῖσι λόγοισι οὐα κάρτα δεόμενος.
Λέγοντος δὲ αὐτοῦ δὲ Κορύνθιος στρατηγὸς Ἀδείμαντος δὲ Ὁκνόντον εἶτε·
«¹¹Ω Θεμιστόκλεες, ἐν τοῖσι ἀγῶσι οἱ προεξανιστάμενοι δαπέδονται». ¹²Ο δὲ
ἀπολυόμενος ἔφη· «Οἱ δὲ γε ἐγκαταλειπόμενοι οὐ στεφανεῦνται».

60 Τότε μὲν ἡπίως πρὸς τὸν Κορύνθιον ἀμείφατο, πρὸς δὲ τὸν Εὑρυ-
βιάδεα ἔλεγε ἔκεινων μὲν οὐκέτι οὐδὲν τῶν πρότερον λεχθέντων, ὡς ἐπεὰν
ἀπαιέωσι ἀπὸ Σαλαμῖνος, διαδρήσονται παρεόντων γὰρ τῶν συμμάχων
οὐκ ἔφερε οἱ κόσμον οὐδένα κατηγορέειν· ὁ δὲ ἄλλον λόγον εἴχετο, λέγων
τάδε· «Ἐν σοὶ νῦν ἔστι σῶσαι τὴν Ἑλλάδα, ἦν ἐμοὶ πείθη ναυμαχήνη
αὐτοῦ μένων ποιέεσθαι, μηδὲ πειθόμενος τούτων τοῖσι λέγουσι ἀναζεύξης
πρὸς τὸν Ἰσθμὸν τὰς νέας· ἀντίθετος γαρ ἐκάτερον ἀκούσας· πρὸς μὲν τῷ
Ἰσθμῷ συμβάλλων ἐν πελάγει ἀναπεπταμένῳ ναυμαχήσεις, ἐς τὸ ἥκιστα

Οι δόκιμοι ποὺς είχανε ἀπομείνει ἐπικυρώσανε τὴ γνώμη νὰ ναυμαχήσουνε μπρὸς στὸν Ἰσθμό. Καὶ ἔγινε νύχτα, καὶ ὅλοι, ἀφοῦ λύσανε τὴ συνεδρία, ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε στὰ πλοῖα.⁵⁷

Τότε, καθὼς ὁ Θεμιστοκλῆς ἔμπαινε στὸ δικό του πλοῖο, ὁ Μνησίφιλος, ἄνδρας Ἀθηναῖος, τὸν ἐρώτησε τί εἶχε ἀποφασιστῇ, καὶ ἀφοῦ ἔμαθε πῶς ἡ ἀπόφαση ἤτανε νὰ φέρουνε τὰ πλοῖα στὸν Ἰσθμὸ καὶ κεῖ νὰ ναυμαχήσουνε, εἶπε: «Λοιπὸν νὰ τὸ χῆς βέβαιο πῶς, ἀν σηκώσουμε πανιὰ ἀπὸ τὴν Σαλαμίνα, γιὰ καμιὰ πατρίδα πιὸ δὲ θά χῆς νὰ ναυμαχήσῃς· γιατὶ καθένας θὰ τραβήξῃ στὸν τόπο του, καὶ οὔτε ὁ Ἰδιος Ἐύρυβιάδης οὔτε ἄλλος ἀνθρωπὸς στὸν κόσμο θὰ σταθῇ ἀξιος νὰ τοὺς ἔμποδίσῃ, ὥστε ὁ στόλος νὰ μὴ σκορπιστῇ καὶ ἡ Ἑλλάδα θὰ χαθῇ ἀπὸ ἀνοησίᾳ τους. ἾΑν ὑπάρχῃ λοιπὸν κανένας τρόπος, τρέξε καὶ προσπάθησε νὰ χαλάσῃς τὰ ἀποφασισμένα, καὶ ἀν μπορέσῃς ν' ἀλλάξῃς τὴ γνώμη τοῦ Εύρυβιάδη, ὥστε ἐδῶ νὰ μείνουμε».

Παραπολὺ ἔφεσε τοῦ Θεμιστοκλῆ τούτη ἡ συμβουλὴ καὶ χωρὶς νὰ βγάλῃ λόγῳ ἀπ' τὸ στόμα του τραβήξε γιὰ τὸ πλοῖο τοῦ Εύρυβιάδη, καὶ φτάνοντας εἶπε πῶς ζήθελε γιὰ δημόσια ὑπόθεση νὰ τοῦ μιλήσῃ. Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε νὰ μπῇ στὸ πλοῖο καὶ νὰ τοῦ εἰπῆται θέλει. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀφοῦ κάθησε κοντά του, τοῦ εἶπε μὲ τὴ σειρὰ ὡς δικά του λόγια ὅσα εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸ Μνησίφιλο, καὶ πρόσθεσε καὶ ἄλλα πολλά, ὥσπου τοῦ γύρισε τὴ γνώμη καὶ τὸν ἔκαμε νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ πλοῖο καὶ νὰ καλέσῃ σὲ συμβούλιο τοὺς στρατηγούς.

‘Αφοῦ σύναχτήκανε οἱ στρατηγοὶ, πρὶν ἀκόμα ὁ Εύρυβιάδης ἔξηγήρη⁵⁹ ση τὴν αἰτία ποὺς τοὺς συγκάλεσε, ἔφησε ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ πολλὰ λόγια νὰ μιλῇ, ἀφοῦ εἶχε καὶ μεγάλη ἀνάγκη· κι ἐνῶ αὐτὸς μιλοῦσε, ὁ στρατηγὸς τῶν Κορινθίων Ἀδείμαντος⁶⁰ τοῦ Ὕδωντη εἶπε: «Ὦ Θεμιστοκλῆ, στοὺς ἀγῶνες ὅποιος ξεκινάει πρὶν ἀπὸ τὸ σύνθημα τρώει ζύλο». Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς γι' ἀπολογία τοῦ εἶπε: «Οσοι ὅμως μένουνε παραπίσω, δὲν παίρνουνε στεφάνι».

‘Ἐκείνη τὴ στιγμὴ μίλησε στὸν Κορίνθιο τόσο μαλακά· στὸν Εύρυβιάδη ὅμως δὲν ἔλεγε τίποτε ἀπ' ὅσα πρωτύτερα τοῦ εἶχε ἀναπτύξει, πῶς δηλαδὴ ἀν φύγουν ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα θὰ σκορπιστοῦν, καὶ τὰ παρόμοια· γιατὶ μπρὸς στοὺς συμμάχους τὸ νόμιζε ντροπὴ νὰ κατηγορήσῃ κανέναν· πιάστηκε λοιπὸν ἀπὸ ἄλλο ἐπιχείρημα καὶ εἶπε: «Ἐύρυβιάδη, ἀπὸ σένα τώρα κρέμεται νὰ σώσης τὴν Ἑλλάδα, ἀν μ' ἀκούσῃς, μένοντας ἐδῶ, καὶ δὲν παραδεχτῆς τὰ λόγια τῶν ἄλλων φέρνοντας τὰ πλοῖα στὸν

ἡμῖν σύμφωνόν ἐστι νέας ἔχονσι βαρυτέρας καὶ ἀριθμὸν ἐλάσσονας, τοῦτο δὲ ἀπολέεις Σαλαμῖνά τε καὶ Μέγαρα καὶ Αἴγιναν, ἦν περ καὶ τὰ ἄλλα εὐτυχήσωμεν ἅμα γὰρ τῷ ναυτικῷ αὐτῶν ἐψεῖται καὶ διεζός στρατός· καὶ οὕτω σφέας αὐτὸς ἄξεις ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον, κινδυνεύσεις τε ἀπάση τῇ Ἑλλάδι. *«Ην δὲ τὰ ἐγὼ λέγω ποιήσῃς, τοσάδε ἐν αὐτοῖσι χρηστὰ εὐρῆσεις· πρῶτα μὲν ἐν στεινῷ συμβάλλοντες νησὶ διλγησοι πρὸς πολλάς, ἦν τὰ οἰκότα ἐκ τοῦ πολέμου ἐκβαίνη, πολλὸν κρατίσομεν, — τὸ γὰρ ἐν στεινῷ ναυμαχέειν πρὸς ἡμέων ἐστί, ἐν εὐρυχωρίῃ δὲ πρὸς ἐκείνων, — αὗτις δὲ Σαλαμῖς περιγίνεται, ἐς τὴν ἡμῖν ὑπεκκέεται τέκνα τε καὶ γυναικες· καὶ μὴν καὶ τόδε ἐν αὐτοῖσι ἔνεστι, τοῦ καὶ περιέχεσθε μάλιστα· διοίων αὐτοῦ τε μένων προναυμαχήσεις Πελοποννήσου καὶ πρὸς τῷ Ἰσθμῷ, οὐδέ σφεας, εἴ περ εὖ φρονέεις, ἄξεις ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον.* *«Ην δέ γε καὶ τὰ ἐγὼ ἐλπίζω γένηται καὶ νικήσωμεν τῇσι νησί, οὗτε ὑμῖν ἐς τὸν Ἰσθμὸν παρέσονται οἱ βάρῳφαροι οὗτε προβήσονται ἑκαστέρω τῆς Ἀττικῆς, ἀπίσσι τε οὐδενὶ κόσμῳ, Μεγάροισι τε κερδανέομεν περιεοῦσι καὶ Αἰγάνη καὶ Σαλαμῖνι, ἐν τῇ ἡμῖν καὶ λόγιον ἐστι τῶν ἐχθρῶν κατύπερθε γενέσθαι· οἰκότα μέν των βουλευομένουσι ἀνθρώποισι ως τὸ ἐπίπαν ἐθέλει γίνεσθαι, μὴ δὲ οἰκότα βουλευομένουσι οὐκ ἐθέλει οὐδὲ διθεός προσχωρέειν πρὸς τὰς ἀνθρωπητὰς γνώμας».*

61 Ταῦτα λέγοντος Θεμιστοκλέος αὗτις δικορίθιος Ἀδείμαντος ἐπεφρέρετο, σιγᾶν τε κελεύων τῷ μὴ ἐστι πατρίς, καὶ Εὐρυβιάδεα οὐκ ἐῶν ἐπιφρίζειν ἀπόλι ἀνδρὶ πόλιν γὰρ τὸν Θεμιστοκλέα παρεχόμενον οὕτω ἐκέλευε γνώμας συμβάλλεσθαι. Ταῦτα δέ οἱ προέφερε, διτι ἥλώκεσάν τε καὶ κατείχοντο αἱ Ἀθῆναι. Τότε δὴ δικορίθιος ἐκεῖνόν τε καὶ τοὺς Κορινθίους πολλά τε καὶ κακὰ ἔλεγε, ἔωντοῖσι τε ἐδίήλουν λόγῳ ως εἴη καὶ πόλις καὶ γῆ μέζων ἥπερ ἐκείνουσι, ἐστ’ ἀν διηκόσιαι νέες σφι ἔωσι πεπληρωμέναι· οὐδαμοὺς γὰρ Ἑλλήνων αὐτοὺς ἐπιόντας ἀποκρούσεσθαι.

62 Σημαίνων δὲ ταῦτα τῷ λόγῳ διέβαινε ἐς Εὐρυβιάδεα, λέγων μᾶλλον ἐπεστραμμένα· «Σὺ εὶ μενέεις αὐτοῦ καὶ μένων ἐσεῖς ἀνὴρ ἀγαθός· εὶ δὲ μή, ἀνατορέψεις τὴν Ἑλλάδα. Τὸ πᾶν γὰρ ἡμῖν τοῦ πολέμου φέρουσι

Ίσθιμό. Κάμε λοιπὸν τὴ σύγκριση, ἀφοῦ ἀκούσης καὶ τὴ μιὰ γνώμη καὶ τὴν ἄλλην ἀν χτυπηθῆς μὲ τὸν ἔχθρον κοντὰ στὸν Ίσθιμό, ἡ ναυμαχία θὰ γίνη σὲ ἀνοιχτὸν πέλαγος, πράμα ποὺ σὲ μᾶς καθόλου δὲ συμφέρει, γιατὶ ἔχουμε βαρύτερα πλοῖα καὶ λιγότερα στὸν ἀριθμό· ἀπὸ τὴν ἄλλην μεριά, καὶ ἀν ἔχουμε κάποιαν ἐπιτυχία, θὰ γάσουμε ὅμως τὴ Σαλαμίνα, τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Αἴγινα, καὶ τότε ὁ πεζὸς στρατὸς τῶν Βαρβάρων θ' ἀκολουθήσῃ τὸ ναυτικό τους. "Ετοι θὰ τοὺς φέρης σὺ δὲ ἵδιος στὴν Πελοπόννησο καὶ θὰ βάλης σὲ κίνδυνο ὅλη τὴν Ἑλλάδα. "Αν κάμης ὅσα λέω ἐγώ, νά πόσα θὰ ἔχης ὀφελήματα. Πρῶτα· πολεμώντας μέσα σὲ στενὸν μὲ λίγα πλοῖα ἐνάντια σὲ πολλά, ἀν ὁ πόλεμος λάβῃ τὸ λογικό του τέλος, θὰ ὑπερτερήσουμε πολὺ, γιατὶ ἡ ναυμαχία μέσα σὲ στένωμα θὰ εἶναι μὲ τὸ δικό μας μέρος, καὶ σ' εὐρυχωρίᾳ μὲ τὸ δικό τους· ἔπειτα, δική μας μένει ἡ Σαλαμίνα, ὅπου εἶναι φυλαγμένα τὰ παιδιά καὶ οἱ γυναικες τῶν Ἀθηναίων καὶ τελευταῖο μέσα σ' ὅλα τ' ἄλλα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔσεις οἱ Πελοποννήσιοι πολὺ ἐπιμένετε σ' αὐτό· τὸ ἵδιο δηλαδή, κι ἐδῶ μένοντας εἴτε στὸν Ίσθιμό, ἡ ναυμαχία θὰ γίνη ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐκείναυς (τοὺς Βαρβάρους), ἀν τὸ συλλογιστῆς καλά, δὲ θὰ τοὺς φέρης στὴν Πελοπόννησο. "Αν λοιπὸν γίνουνε ὅσα ἐγώ ἐλπίζω καὶ νικήσουμε τοὺς Βαρβάρους στὴ θάλασσα, οὕτε στὸν Ίσθιμό θὰ σᾶς παρουσιαστοῦν οἱ βάρβαροι οὕτε θὰ προχωρήσουνε πέρα ἀπὸ τὴν Ἀττική, ἀλλὰ θὰ φύγουνε μὲ πολλὴ ντροπή τους, καὶ τέλος θὰ ἔχουμε κέρδος τὴ σωτηρία τῶν Μεγάρων, τῆς Αἴγινας καὶ τῆς Σαλαμίνας, ὅπου κάποιος χρησμὸς δικός μας λέει πώς θὰ καταβάλουμε τοὺς ἔχθρους. Στοὺς ἀνθρώπους ποὺ σκέπτονται λογικά τὶς περισσότερες φορὲς δὲ θεὸς τοὺς δίνει τὸ καλό· τὶς γνῶμες τῶν ἀνθρώπων, ἀμα εἶναι ἀνόητες, οὕτε δὲ θεὸς τὶς βοηθάειν..

"Ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς μιλοῦσε, πάλι ὁ Ἀδείμαντος τὸν ἀντίκοφτε 61 λέγοντάς του νὰ σωπαίνῃ, ἀφοῦ ἥτανε ἀνθρωπὸς χωρὶς πατρίδα, καὶ δὲν ἀφήνε τὸν Εύρυβιάδην νὰ πηγαίνῃ μὲ τὴ γνώμη ἀνθρώπου ἀπατηρή· ἀν ἔδειχνε ποιαῖς πόλης ἥτανε ἀντιπρόσωπος, τότε μοναχὸς μποροῦσε νὰ συμβάλῃ κι αὐτὸς μὲ τὴ γνώμη του. Καὶ ὅλες αὐτὲς τὶς προσβολές τὶς ἔκανε, γιατὶ τῶν Ἀθηνῶν ἡ πόλη εἶχε κυριεύθη καὶ ἥτανε στὰ χέρια τῶν Βαρβάρων. Τότε πιὰ ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ τὸν ἵδιο τὸν Ἀδείμαντο καὶ τοὺς συμπολίτες του Κορινθίους ἀρχίσε νὰ τοὺς χτυπάῃ πολὺ κακά, καὶ τοὺς ἔδειχνε μ' ὅσα ἐλεγε πώς οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πόλη καὶ γῆ μεγαλύτερη ἔχουνε ἀπ' αὐτούς, ὅσο βρίσκονται στὴν ἔξουσία τους διακόσια πλοῖα μὲ τὰ πλη-

αῖ νέες.³ Άλλ'έμοι πείθεο. Εἰ δὲ ταῦτα μὴ ποιήσεις, ἡμεῖς μέν, ως ἔχομεν, ἀναλαβόντες τοὺς οἰκέτας κομιεύμεθα ἐς Σίριν τὴν ἐν Ἰταλίῃ, ἢ περ ἡμετέρῃ τέ ἐστι ἐκ παλαιοῦ ἔτι, καὶ τὰ λόγια λέγει υπὲρ ἡμέων αὐτὴν δέειν κτισθῆναι· ὑμεῖς δὲ συμμάχων τοιῶνδε μουνωθέντες μεμνήσεσθε τῶν ἐμῶν λόγων».

63 Ταῦτα δὲ Θεμιστοκλέος λέγοντος ἀνεδιδάσκετο Εὐρυβιάδης· δοκέειν δέ μοι, ἀρρωδήσας μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους ἀνεδιδάσκετο, μή σφεας ἀπολίπωσι, ἢν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἀνάγῃ τὰς νέας· ἀπολιπόντων γὰρ Ἀθηναίων οὐκέτι ἐγίνοντο ἀξιόμαχοι οἱ λουποί. Ταῦτην δὲ αἰρέεται τὴν γνώμην αὐτοῦ μένοντος διαναμαχέειν.

64 Οὕτω μὲν οἱ περὶ Σαλαμῖνα ἔπεσι ἀκροβολισάμενοι, ἐπεὶ τε Εὐρυβιάδη ἔδοξε, αὐτοῦ παρεσκενάζοντο ως ναυμαχήσοντες· ἡμέρη τε ἐγίνετο καὶ ἄμα τῷ ἡλίῳ ἀνιόντι σεισμὸς ἐγένετο ἐν τε τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσῃ. Ἔδοξε δέ σφι εὖξασθαι τοῖσι θεοῖσι καὶ ἐπικαλέσασθαι τοὺς Αἰακίδας συμμάχους· ως δέ σφι ἔδοξε, καὶ ἐποίεντα ταῦτα· εὐξάμενοι γὰρ πᾶσι τοῖσι θεοῖσι αὐτόθεν μὲν ἐκ Σαλαμῖνος Αἴαντά τε καὶ Τελαμῶνα ἐπεκαλέοντο, ἐπὶ δὲ Αἴακὸν καὶ τὸν ἄλλους Αἰακίδας νέα ἀπέστελλον ἐς Αἴγιναν.

66 Οἱ δὲ ἐς τὸν Ξέρξεω ναυτικὸν στρατὸν ταχθέντες, ἐπειδὴ ἐκ Τρηχίνος θηγσάμενοι τὸ τρῶμα τὸ Λακωνικὸν διέβησαν ἐς τὴν Ἰστιαίαν, ἐπισχόντες ἡμέρας τρεῖς ἐπιλωον δ' Εὐρίπου, καὶ ἐν ἐτέρῃσι τρισὶ ἡμέρησι ἐγένοντο ἐν Φαλήρῳ.

67 Ἐνθαῦτα κατέβη αὐτὸς Ξέρξης ἐπὶ τὰς νέας, ἐθέλων σφι συμμιξαί τε καὶ πυθέσθαι τῶν ἐπιτλωόντων τὰς γνώμας· ἐπεὶ δὲ ἀπικόμενος προΐζετο, παρῆσαν μετάπεμπτοι οἱ τῶν ἐθνέων τῶν σφετέρων τύραννοι καὶ ταξίαρχοι ἀπὸ τῶν νεῶν, καὶ ἵζοντο ως σφι βασιλεὺς ἐκάστῳ τιμὴν ἐδεδώκεε, πρῶτος μὲν ὁ Σιδώνιος βασιλεύς, μετὰ δὲ ὁ Τύριος, ἐπὶ δὲ ὄλλοι. Ὡς δὲ κόσμῳ ἐπεξῆς ἵζοντο, πέμψας Ξέρξης Μαρδόνιον εἰρώτα, ἀποπειρώμενος ἐκάστου, εἰ ναυμαχήῃν ποιέοιτο.

ρώματά τους· καὶ δὲν ὑπάρχουνε "Ἐλληνες μὲ τόση δύναμη ποὺ ν' ἀποκρού-
σουνε τὴ δική τους.

Καὶ ἀφήνοντας ἐκεῖνον, γύρισε κι ἔλεγε στὸν Εὐρυβιάδη μὲ περισ- 62
σότερη ἔμφαση: «Σὲ σένα ἥθελα νὰ πῶ, πῶς ἀν μείνης ἐδῶ, καὶ μὲ τὸ νὰ
μείνης μοναχὰ θὰ φανῆς ἄνδρας γενναῖος, εἰδεμὴ θὰ ἀναποδογυρίσῃς τὴν
Ἐλλάδα· ὅλο τὸ ἀπότελεσμα τοῦ πολέμου κρέμεται ἀπὸ τὰ πλοῖα. "Ακου-
σε λοιπὸν ἐμένα. "Αν ὅμως δὲν τὸ κάμης αὐτό, ἐμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι, ἔτσι
ὅπως βρισκόμαστε, μὲ τὸ στόλο μας καὶ μὲ τὶς οἰνογένειές μας, θὰ φύ-
γουμε γιὰ τὴν πόλη Σίρη τῆς Ἰταλίας, ποὺ εἶναι δική μας ἀπὸ τὰ παλιά,
καὶ οἱ χρησμοὶ λένε πῶς ἀπὸ μᾶς μὰ μέρα θὰ κατοικηθῆ· καὶ σεῖς, ἀφοῦ
μείνετε ὁρφανοὶ ἀπὸ τέτοιους συμμάχους σὰν ἐμᾶς, θὰ θυμηθῆτε τὰ λό-
για μου μιὰ μέρα».

Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ ὁ Εὐρυβιάδης ἀλλαζει γνώμη 63
καὶ νομίζω ὅτι τὸ καμε ἀπὸ φόβο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς παραιτήσου-
νε, ἀν ὁδηγήσῃ τὰ πλοῖα στὸν Ἰσθμό· καὶ ἀν τοὺς παραιτούσανε οἱ Ἀθη-
ναῖοι, δὲ θὰ ἡτανε πιὰ ἀξιόμαχοι οἱ λοιποί. Προτίμησε λοιπὸν τὴ γνώμη
τοῦ Θεμιστοκλῆ, ἐκεὶ νὰ μείνουνε καὶ νὰ βγάλουνε πέρα τὸν ἀγώνα.

"Ετσι λοιπὸν οἱ "Ἐλληνες στρατηγοὶ στὴ Σαλαμίνα, ἀφοῦ μὲ λόγια 64
δώσανε μεταξύ τους τὸν πρῶτον ἀχροβολισμό, δοθήκανε νὰ ἔτοιμάζουν-
ται γιὰ μάχη, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Εὐρυβιάδη. Καὶ ἀρχισε νὰ
φέγγη ἡ μέρα, καὶ μόλις ὁ ἥλιος ἔβγαινε, ἔγινε σεισμὸς καὶ στὴν ἔηρα
καὶ στὴ θάλασσα· γι' αὐτὸ τοὺς φάνηκε καλὸ νὰ προσευχηθοῦνε στοὺς
θεοὺς καὶ νὰ καλέσουνε συμμάχους τοὺς Αἰακίδες¹³³. Τὸ εἴπανε καὶ τὸ
κάμανε· ἀφοῦ προσευχηθήκανε σ' δλους τοὺς θεούς, ὕστερα ζητήσανε καὶ
τὴ βοήθεια ἀπὸ τὸν Αἴαντα καὶ τὸν Τελαμώνα, τοὺς Σαλαμίνιους ἥρωες,
καὶ ὅσο γιὰ τὸν Αἴακὸ καὶ τοὺς ἄλλους Αἰακίδες στείλανε πλοϊο ἐπίτηδες
στὴν Αἴγινα. "

4. ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

'Αφοῦ οἱ στρατηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξη πήγανε νὰ 66
ἰδοῦνε μὲ τὰ μάτια τους στὴν Τραχίνα τὸ χαλασμὸ τῶν Σπαρτιατῶν¹³⁴,
περάσανε μὲ τὸ στόλο στὴν Ἰστιαία, μείνανε ἐκεῖ τρεῖς μέρες, προχωρή-
σανε μέσα ἀπὸ τὸν Εὔριπο καὶ σ' ἄλλες τρεῖς μέρες φτάσανε στὸ Φάληρο.

'Εκεῖ δὲ Ξέρξης μοναχός του κατέβηκε κοντὰ στὰ πλοῖα, θέλοντας 67
νὰ ἀνταμωθῇ μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ν' ἀκούσῃ τὶς γνῶμες τους· φτάνον-

68 'Επει δὲ περιουὸν εἰδώτα ὁ Μαρδόνιος ἀρξάμενος ἀπὸ τὸῦ Σιδωνίου,
οἱ μὲν δὴ ἄλλοι κατὰ τῶντὸ γνώμην ἔξεφέροντο, κελεύοντες ναυμαχήν
69 ποιέεσθαι... Ἐπεὶ δὲ ἀνηγείχθησαν αἱ γνῶμαι ἐς Ξέρξεα, κάρτα τε ἡσθη
τῇ γνώμῃ καὶ πολλῷ μᾶλλον αἴνεε.

70 'Ἐπειδὴ δὲ παρήγγελλον ἀναπλώειν, ἀνῆγον τὰς νέας ἐπὶ τὴν Σαλα-
μῖνα, καὶ παρεκρίθησαν διαταχθέντες κατ' ἡσυχίην. Τότε μέν νν ὡν ἔξέ-
χοησε σφι ἡ ἡμέρη ναυμαχήν ποιήσασθαι, νὺξ γὰρ ἐπεγένετο, οἱ δὲ παρε-
σκευάζοντο ἐς τὴν ὑστεραίην. Τοὺς δὲ Ἕλληνας εἶχε δέος τε καὶ ἀρρωδόη,
οὐκ ἥκιστα δὲ τοὺς ἀπὸ Πελοποννήσου ἀρρωδεον δέ, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐν
Σαλαμῖνι κατήμενοι ὑπὲρ γῆς τῆς Ἀθηναίων ναυμαχέειν μέλλοιεν, νι-
κηθέντες τε ἐν τήσιῳ ἀπολαμφθέντες πολιορκήσονται, ἀπέντες τὴν ἑωυτῶν
ἀφύλακτον.

71 Τῶν δὲ βαρβάρων ὁ πεζὸς ὑπὸ τὴν παρεοῦσαν νόκτα ἐπορεύετο ἐπὶ
τὴν Πελοπόννησον καίτοι τὰ δυνατὰ πάντα ἐμεμηχάνητο, δκως κατ'
ἥπειρον μὴ ἐσβάλοιεν οἱ βάρβαροι. Ὡς γὰρ ἐπύθοντο τάχιστα Πελοπον-
νήσιοι τοὺς ἀμφὶ Λεωνίδην ἐν Θερμοπύλῃσι τετελευτηκέναι, συνδραμόν-
τες ἐκ τῶν πολιών ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἵζοντο, καὶ σφι ἐπῆν στρατηγὸς Κλεόμ-
βροτος δ' Ἀναξανδρίδεω, Λεωνίδεω δὲ ἀδελφεός· ἵζόμενοι δὲ ἐν τῷ Ἰσθμῷ
καὶ συγχώσαντες τὴν Σκιαρωτίδα ὀδόν, μετὰ τοῦτο ὡς σφι ἔδοξε βούλευο-
μένοισι, οἰκοδόμεον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τεῖχος ἀτε δὴ ἐουσέων μυριάδων πολ-
λέων καὶ παντὸς ἀνδρὸς ἐργαζομένουν ἥνετο τὸ ἔργον· καὶ γὰρ λίθοι καὶ
πλίνθοι καὶ ξύλα καὶ φορμοὶ ϕάμμου πλήρεες ἐσεφορέοντο, καὶ ἐλίνουν
οὐδένα χρόνον οἱ βοηθήσαντες ἐργαζόμενοι, οὕτε νυκτὸς οὕτε ἡμέ-
ρης.

72 Οἱ δὲ βοηθήσαντες ἐς τὸν Ἰσθμὸν παρδημεὶ οἵδε ἦσαν Ἑλλήνων,
Λακεδαιμόνιοί τε καὶ Ἀρκάδες πάντες καὶ Ἡλεῖοι καὶ Κορίνθιοι καὶ
Σικυώνιοι καὶ Ἐπιδαύριοι καὶ Φλιάσιοι καὶ Τροιζήνιοι καὶ Ἐρμιονέες·
οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ βοηθήσαντες καὶ ὑπεραρρωδέοντες τῇ Ἕλλαδι κινδυ-
νεούσῃ, τοῖσι δὲ ἄλλοισι Πελοποννήσιοι ἔμελε οὐδέν. Ὁλύμπια δὲ καὶ
Κάρνεια παροιχώκεε ἥδη.

τας ἔκει, καθήσε στὸ θρόνο του· τότε φτάσανε καλεσμένοι ἀπὸ τὰ πλοῖα οἱ διάφοροι τύραννοι τῶν ἐθνῶν τοῦ κράτους του καὶ οἱ ταξίαρχοι τῶν πλοιών καὶ καθήσανε κι αὐτοὶ κατὰ τὴ σειρὰ ποὺ ἤθελε τὸν καθένα νὰ τιμήσῃ ὁ βασιλέας· πρῶτος καθήσε ὁ Σιδώνιος, ὕστερα ὁ Τύριος καὶ κατόπι οἱ ἄλλοι. Καθὼς ἤτανε καθησμένοι μὲ τάξη καὶ μὲ σεβασμό, ἔστειλε ὁ Ξέρξης τὸ Μαρδόνιο καὶ ρωτοῦσε τὴ γνώμη τους ἀν ἔπρεπε νὰ κάμη ναυμαχία.

Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Μαρδόνιος, φέρνοντας γύρο, ρώτησε πρῶτο τὸ Σιδώνιο, καὶ μὲ τὴ γνώμη τοῦ Σιδωνίου συμφωνούσανε καὶ οἱ ἄλλοι, λέγον- 69 τας νὰ γίνη ναυμαχία, ἅρεσε καὶ στὸν Ξέρξην αὐτὴ ἡ γνώμη καὶ παράγγειλε νὰ τὴν ἀκολουθήσουνε. Ἀφοῦ δοθήκανε οἱ κατάληξες διαταγές, ἔει- 70 κινήσανε ἀπὸ τὸ Φάληρο γιὰ τὴ Σαλαμίνα καὶ, φτάνοντας ἔκει, μὲ ἥσυ- χία μπήκανε σὲ παράταξη. Τότε ὅμως ἡ μέρα δὲν τοὺς ἔφτανε νὰ ναυ- μαχήσουνε, γιατὶ ἡ νύχτα πλάκωνε· ἔτοιμαζόντανε ὅμως γιὰ τὴν ἄλλη μέρα. Φόβος καὶ τρόμος ἔπιασε τοὺς Ἐλληνες, καὶ μάλιστα τοὺς Πελο- ποννησίους, γιατὶ μένοντας ἔκει θὰ ναυμαχούσανε γιὰ τῶν Ἀθηναίων τὴ χώρα· ἀν ὅμως νικηθοῦνε, θὰ μείνουνε ἀποκλεισμένοι καὶ θὰ πολιορκηθοῦνε στὸ νησί, ἀφήνοντας τὸ δικό τους τόπο ἀφύλακτο. ,

5. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΝΑ ΝΑΥΜΑΧΗΣΟΥΝΕ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

Τὴν ἔδια νύχτα ὁ πεζὸς στρατὸς τῶν βαρβάρων κίνησε γιὰ τὴν Πε- 71 λοπόννησο· ὅμως ὅλα τὰ δυνατὰ μέτρα εἴχανε παρθῆ νὰ μὴν περάσουνε οἱ βάρβαροι διὰ ξηρᾶς. Γιατὶ μόλις εἴχανε μάθει οἱ Πελοποννήσιοι τὸ θά- νατο τοῦ Λεωνίδα στὶς Θερμοπύλες, συναχτήκανε μὲ βίᾳ καὶ στρατο- πεδέψανε στὸν Ἰσθμό· στρατηγός τους ἤτανε ὁ Κλεόμβροτος τοῦ Ἀλε- ξανδρίδη, ἀδερφὸς τοῦ Λεωνίδα· ἔκει στρατοπεδεύμένοι ἀποκλείσανε τὸ δρόμο¹³⁵ ποὺ περνάει ἀπὸ τὶς Σκιρωνίδες πέτρες· ὕστερα, ἀφοῦ τὸ συζη- τήσανε καὶ τὸ ἀποφασίσανε πρῶτα, ἀρχίσανε νὰ χτίζουνε τεῖχος ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη· καὶ ἐπειδὴ δουλεύανε πολλὲς μυριάδες χωρὶς ἔξαίρεση, τὸ ἔργο προχωροῦσε· γιατὶ καὶ πέτρες καὶ πλίθρες καὶ ἔύλα καὶ καλάθια ἄμμο γεμάτα κουβαλούσανε, καὶ δὲν παύανε στιγμὴ τὴ δουλειά, μέρα καὶ νύχτα.

Οἱ συναγμένοι Ἐλληνες στὸν Ἰσθμὸ ἤταν αὐτοὶ· Λακεδαιμόνιοι καὶ 72 ὅλοι οἱ Ἀρκάδες, Ἡλεῖοι καὶ Κορίνθιοι, Σικυώνιοι καὶ Ἐπιδαύριοι, Φλιάσιοι, Τροιζήνιοι καὶ Ἐρμιονεῖς. Αὐτοὶ ἤτανε ὅλοι ποὺ τρέξανε ἔκει

74 Οἱ μὲν δὴ ἐν τῷ Ἰσθμῷ τοιούτῳ πόνῳ συνέστασαν, ἅτε περὶ τοῦ παντὸς ἥδη ὁρόμον θέοντες καὶ τῆσι νηνὸν οὐκ ἐλπίζοντες ἐλλάμφεσθαι· οἱ δὲ ἐν Σαλαμῖνι διως ταῦτα πυνθανόμενοι ἀρρώδεον, οὐκ οὕτω περὶ σφίσι αὐτοῖσι δειμαίνοντες, ὡς περὶ τῇ Πελοπονήσῳ τέως μὲν δὴ αὐτῶν ἀνὴρ ἀνδρὶ παραστὰς σιγῇ λόγον ἐποιέετο, θῶμα ποιεύμενοι τὴν Εὐρυβιάδεω ἀβοντάντην, τέλος δὲ ἐξερράγη ἐς τὸ μέσον. Σύλλογός τε δὴ ἐγίνετο, καὶ πολλὰ ἐλέγετο περὶ τῶν αὐτῶν, οἱ μέν, ὡς ἔς τὴν Πελοπόννησον χρεὼν εἴη ἀποπλώειν καὶ περὶ ἐκείνης κινδυνεύειν, μηδὲ πρὸ χώρης δοριαλώτου μένοντας μάχεσθαι, Ἀθηναῖοι δὲ καὶ Αἰγινῆται καὶ Μεγαρέες αὐτοῦ μένοντας ἀμύνασθαι.

75 Ἐνθαῦτα Θεμιστοκλέης ὡς ἐσσοῦτο τῇ γνώμῃ ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων, λαθὸν ἐξέρχεται ἐκ τοῦ συνεδρίου, ἐξελθὼν δὲ πέμπει ἐς τὸ στρατόπεδον τὸ Μήδων ἄνδρα πλοιῷ, ἐντειλάμενος τὰ λέγειν χρεών, τῷ οὐρομα μὲν ἦν Σίκιννος, οἰκέτης δὲ καὶ παιδαγωγὸς ἦν τῶν Θεμιστοκλέος παίδων, τὸν δὴ ὑστερον τούτων τῶν πρηγμάτων Θεμιστοκλέης Θεσπιά τε ἐποίησε, ὡς ἐπεδέκοντο οἱ Θεσπιέες πολιήτας, καὶ χρήμασι ὅλβιον· δις τότε πλοιῷ ἀπικόμενος ἔλεγε πρὸς τοὺς στρατηγοὺς τῶν βαρβάρων τάδε· «Ἐπεμφέ με στρατηγὸς δ' Ἀθηναίων λάθρῃ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων (τυγχάνει γὰρ φρονέων τὰ βασιλέος καὶ βουλόμενος μᾶλλον τὰ ὑμέτερα κατύπερθε γίνεσθαι ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πρήγματα) φράσοντα, ὅτι οἱ Ἑλληνες δρησμὸν βουλεύονται καταρρωδήκοτες, καὶ νῦν παρέχει κάλλιστον ὑμέας ἔργον ἀπάντων ἐξερράσασθαι, ἦν μὴ περιῆδητε διαδράντας αὐτούς· οὔτε γὰρ ἄλληλοισι ὁμοφρονέοντι οὕτ' ἔτι ἀντιστήσονται ὑμῖν, πρὸς ἐωντούς τε σφέας ὅψεσθε ναυμαχέοντας τοὺς τὰ ὑμέτερα φρονέοντας καὶ τοὺς μή».

76 Ὁ μὲν ταῦτα σφι σημήνας ἐκποδὼν ἀπαλλάσσετο, τοῖσι δὲ ὡς πιστὰ ἐγίνετο τὰ ἀγγελθέντα, τοῦτο μὲν ἐς τὴν τησῖδα τὴν Ψυττάλειαν, μεταξὺ Σαλαμῖνός τε κειμένην καὶ τῆς ἡπέριδον, πολλοὺς τῶν Περσέων ἀπεβίβασαν, τοῦτο δέ, ἐπειδὴ ἐγίνοντο μέσαι τύκτες, ἀνῆγον μὲν τὸ ἀπ' ἐσπέρης κέρας κυκλούμενοι πρὸς τὴν Σαλαμῖνα, ἀνῆγον δὲ οἱ ἀμφὶ τὴν Κέον τε καὶ τὴν Κυνόσονδαν τεταγμένοι, κατεῖχόν τε μέχρι Μουνυχίης

βοήθεια ἀπὸ μεγάλο φόβο γιὰ τῆς Ἑλλάδας τὸν κίνδυνο. Οἱ ὄλλοι Πελο-
ποννήσιοι ἔμειναν ἀδιάφοροι. Καὶ οἱ γιορτὲς τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν Καρ-
νείων¹⁸⁶ εἶχανε περάσει πιά.

Ἐπίτα γι' αὐτοὺς ποὺ βρισκόντανε στὸν Ἰσθμό, σὲ τὶ ἐργασία κατα- 74
γινόντανε, ἀφοῦ ὁ κίνδυνος ἤτανε γιὰ ὅλα κι ἀπὸ τὰ πλοῖα δὲν ἐλπίζανε
νὰ ἰδοῦνε σωτηρία. "Οσοι βρισκόντανε στὴ Σαλαμίνα μαθαίνοντας αὐτὰ
καὶ πάλι εἶχανε φόβο ὅχι γιὰ τὸν ἵδιον ἔσυτό τους, ὅσο γιὰ τὴν τύχη τῆς
Πελοποννήσου. Στὴν ἀρχὴ σμίγοντας ἀντρας μὲ ἀντρα μιλούσανε σιγὰ
κι ἀπορούσανε γιὰ τὴν ἀβουλία τοῦ Εύρυβιαδή· τέλος τὸ πράμα ξέσπασε.
Καὶ ἔγινε τότε συμβούλιο, καὶ πολλὰ λόγια λεγόντανε καὶ ξαναλεγόντα-
νε, ὄλλοι πῶς ἔπειτε, φεύγοντας γιὰ τὴν Πελοπόννησο, γι' αὐτὴ καὶ νὰ
πολεμήσουνε καὶ ὅχι νὰ μείνουνε καὶ νὰ κάμουνε πόλεμο γιὰ χώρα κυριευ-
μένη· οἱ Ἀθηναῖοι πάλι καὶ οἱ Αἰγινῆτες καὶ οἱ Μεγαρεῖς, ἐκεῖ νὰ μείνου-
νε κι ἔκει νὰ πολεμήσουνε.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς βλέποντας πῶς νικοῦσε ἡ γνώμη τῶν Πελο- 75
ποννήσιων, βγαίνει κρυφὰ ἀπὸ τὸ συμβούλιο καὶ στέλνει ἀνθρωπὸ μὲ
πλοῖο στῶν Μῆδων τὸ στρατόπεδο καὶ παραγγέλνει νὰ τοὺς πῆ ὅσα ἤτα-
νε ἀνάγκη· ὁ ἀνθρωπὸς αὐτός, Σίκιννος τὸ ὄνομά του, ἤτανε δοῦλος καὶ
παιδαγαγὸς τῶν παιδιῶν τοῦ Θεμιστοκλῆ· Ἀργότερα ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν
ἔκαμε πολίτη Θεσπιέα, ὅταν ἡ πόλη αὐτὴ δεχότανε ξένους πολίτες, καὶ
τὸν ἔφορτωσε μὲ χρήματα. Αὐτὸς λοιπὸν τότε φτάνοντας στοὺς στρατη-
γοὺς τῶν βαρβάρων, τοὺς εἶπε: «Μὲ ἔστειλε ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων
— ἐπειδὴ ἔχει φρονήματα φιλικὰ πρὸς τὸ βασιλέα καὶ θέλει τὰ δικά σας
πράγματα νὰ βγοῦνε σὲ καλὸ κι ὅχι τὰ ἐλληνικὰ — νὰ σᾶς πῶ πῶς οἱ
"Ελληνες τρομαγμένοι ἀρχίσανε νὰ βάνουνε στὸ νοῦ φευγάλα· τώρα λοι-
πὸν ὁ Θεμιστοκλῆς σᾶς δίνει εὐκαιρία νὰ καταφέρετε ἔργο περισσότερο
ἀπὸ κάθε ἄλλο λαμπρό, ἀν δὲν τοὺς ἀφήσετε νὰ σᾶς ξεφύγουνε· γιατὶ
οὔτε εἶναι μεταξύ τους σύμφωνοι οὔτε καὶ θὰ ἀντισταθοῦνε πιά, ἀλλὰ θὰ
τοὺς ἴδητε νὰ πολεμᾶνε μεταξύ τους αὐτούς, ποὺ εἶναι μὲ τὰ δικά σας
τὰ φρονήματα, μὲ τοὺς ὄλλους, ποὺ εἶναι ἐναντίοι σας». Ὁ Σίκιννος, ἀφοῦ
τὰ εἶπε αὐτά, ἔφυγε τρεχάλα.

Στοὺς Πέρσες τὰ λόγια τοῦτα φανήκανε ἀξιόπιστα· πρῶτα λοιπὸν 76
ρίξανε ἀπάνω στὸ νησὶ Ψυττάλεια¹⁸⁷, τὸ ἀνάμεσα στὴ Σαλαμίνα καὶ στὴν
ξηρά, ἔνα πολυάριθμο σῶμα. Ἐπειτα, φτάνοντας τὰ μεσάνυχτα, ἀναπτύ-
ξανε τὸ δυτικό τους πλευρὸ σὲ κύκλο πρὸς τὴ Σαλαμίνα, ἀνοιχτήκανε σὲ
μάχη οἱ ὄλλοι ποὺ ἤτανε παραταγμένοι κοντὰ στὴν Κέο καὶ τὴν Κυνό-

πάντα τὸν πορθμὸν τῆσι τηνσί. Τῶνδε δὲ εἶνεκεν ἀνηγον τὰς νέας, ἵνα δὴ τοῖσι "Ἐλλησι μηδὲ φυγεῖν ἔξῃ, ἀλλ' ἀπολαμφθέντες ἐν τῇ Σαλαμῖνι δοւεν τίσιν τῶν ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ἀγωνισμάτων." Εἰς δὲ τὴν τησῖδα τὴν Ψυντάλειαν καλεομένην ἀπεβίβαζον τῶν Περσέων τῶνδε εἶνεκεν, ὡς ἐπεὰν γένηται ναυμαχίη, ἐνθαῦτα μάλιστα ἔξοισομένων τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῶν ναυηγίων (ἐν γὰρ δὴ πόρῳ τῆς ναυμαχῆς τῆς μελλούσης ἔσεσθαι ἐκέετο ἡ τησίσ), ἵνα τοὺς μὲν περιποιῶσι, τοὺς δὲ διαφθείρωσι· ἐποίενν δὲ σιγῇ ταῦτα, ὡς μὴ πνηθανοίατο οἱ ἐναρτίοι. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα τῆς νυκτὸς οὐδὲν ἀποκοιμηθέντες παραρτέοντο.

78 Τῶν δὲ ἐν Σαλαμῖνι στρατηγῶν ἐγίνετο ὡθισμὸς λόγων πολλός· ἥδεσαν δὲ οὐκω, ὅτι σφέας περιεκυλέοντο τῆσι τηνσὶ οἱ βάρριαροι, ἀλλ' ὥσπερ τῆς ἡμέρης ὥρεον αὐτοὺς τεταγμένους, ἐδόκεον κατὰ χώρην εἶναι.

79 Συνεστηκότων δὲ τῶν στρατηγῶν ἐξ Αἰγαίης διέβη Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχον, ἀνὴρ Ἀθηναῖος μέν, ἔξωστρακισμένος δὲ ὑπὸ τοῦ δήμου, τὸν ἐγὼ νενόμικα, πνηθανόμενος αὐτοῦ τὸν τρόπον, ἄριστον ἄνδρα γενέσθαι ἐν Ἀθηναῖσι καὶ δικαιότατον. Οὗτος ὡνὴρ στὰς ἐπὶ τὸ συνέδριον ἐξεκαλέετο Θεμιστοκλέα, ἐόντα μὲν ἑωντῷ οὐ φίλον, ἔχθρὸν δὲ τὰ μάλιστα· ὑπὸ δὲ μεγάθεος τῶν παρεόντων κακῶν λήθην ἐκείνων ποιεύμενος ἐξεκαλέετο, ἐθέλων αὐτῷ συμμιτᾶν· προακηκόες δέ, ὅτι σπεύδοιεν οἱ ἀπὸ Πελοποννήσου ἀνάγειν τὰς νέας πρὸς τὸν Ἰσθμόν. «Ως δὲ ἐξῆλθε οἱ Θεμιστοκλέης, ἔλεγε Ἀριστείδης τάδε· «Ἡμέας στασιάζειν χρεών ἐστι ἐν τῷ ἄλλῳ καιῷρᾳ καὶ δὴ καὶ ἐν τῷδε περὶ τοῦ ὀκότερος ἡμέων πλέω ἀγαθὰ τὴν πατρίδα ἐργάσεται. Λέγω δέ τοι, ὅτι ἵσον ἐστὶ πολλά τε καὶ ὀλίγα λέγειν περὶ ἀποπλόου τοῦ ἐνθεῦτεν Πελοποννήσου· ἐγὼ γὰρ αὐτόπτης τοι λέγω γενόμενος, ὅτι νῦν οὐδέ τὴν ἐθέλωσι Κορίνθιοι τε καὶ αὐτὸς Εὐρυβιάδης οἰοί τε ἔσονται ἐκπλῶσαι· περιεχόμεθα γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων κύκλῳ. Ἀλλ' ἐσελθών σφι ταῦτα σήμηνον».

80 Ο δὲ ἀμείβετο τοισίδε· «Κάρτα τε χρηστὰ διακελεύει καὶ εὖ ἥγγειλας· τὰ γὰρ ἐγὼ ἐδεόμην γενέσθαι, αὐτὸς αὐτόπτης γενόμενος ἥκεις· ἵσθι γὰρ ἐξ ἐμέο τὰ ποιεύμενα ὑπὸ Μήδων· ἔδει γάρ, ὅτε οὐκ ἐκόντες ἥθελον εἰς μάχην κατίστασθαι οἱ "Ἐλληνες, δέκοντας παραστήσασθαι. Σὺ δὲ

σουρα¹³⁸, καὶ τέλος κρατούσανε μὲ τὰ πλοῖα τους γραμμὴ δλον πορ- θιμὸ ἴσαμε τὴ Μουνυχία¹³⁹. Αὐτὴ τὴν παράταξην κάμανε μὲ σκοπὸν νὰ μὴ μπορέσουνε οἱ Ἐλληνες ὅχι νὰ φύγουνε, ἀλλὰ ἀποκλεισμένοι στὴ Σα- λαμίνα νὰ πληρώσουνε δλα τους τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀρτεμισίου. Στὴν Ψυττάλεια πάλι κάμανε τὴν ἀπόβαση μὲ σκοπὸν πῶς, ἀν γίνη ναυμαχία, ἐκεῖ χωρὶς ἀλλο θὰ ριχτοῦνε ἄνθρωποι καὶ ναυάρχαι, καὶ τοὺς δικούς τους ἐκεῖ θὰ τοὺς βοηθοῦνε, ἐνῶ θὰ σκοτώνουνε τοὺς ἔχθρους. «Ολα αὐτὰ τὰ κάνανε μὲ ἡσυχία γιὰ νὰ μὴν τοὺς πάρουνε εἰδῆση οἱ ἔχθροι. Καὶ δλη τὴ νύχτα, χωρὶς νὰ κλείσουνε μάτι, ἐτοιμαζόντανε.

Οἱ στρατηγοὶ στὴ Σαλαμίνα ἔξακολουθούσανε νὰ λογοφέρονται, 78 δμως δὲν ξέρανε πῶς οἱ βάρβαροι τοὺς περιζώνανε μὲ τὰ πλοῖα, ἀλλὰ νομίζανε πῶς κρατούσανε τὶς θέσεις, ποὺ καὶ τὴν ἡμέρα τοὺς βλέπανε νὰ τὶς κρατοῦνε.

Καὶ ἐνῶ βρισκόντανε ἀκόμα στὸ συμβούλιο, ἔφτασε ἀπὸ τὴν Αἴγι- 79 να¹⁴⁰ ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου, Ἀθηναῖος ἔξορισμένος¹⁴¹ ἀπὸ τὸ δῆμο, ἄνθρωπος ὅμως ποὺ ἐγώ, ἀφοῦ ἐρώτησα καὶ ἔμαθα τὸ χαραχτή- ρα του, σχημάτισα τὴ γνώμη πῶς ὑπῆρξε ὁ πὺ ἐνάρετος καὶ ὁ πὺ δί- καιος μέσα στὴν πόλη. Αὐτός, ἀφοῦ πῆγε ἀπόδω στὸ συνέδριο, φώναξε τὸ Θεμιστοκλῆ νὰ βγῆ, ἀν καὶ ἤτανε ὅχι φίλος, ἀλλὰ μεγάλος ἔχθρος του· ἀπὸ τὴν αἵτια ὅμως τῆς τωρινῆς συμφορᾶς ποὺ πλησίαζε, λησμόνη- σε τὴν περασμένη ἔχθρα θέλοντας νὰ τὸν ἀνταμώσῃ. Εἶχε ἀκούσει ἀπὸ πρωτύτερα πῶς οἱ Πελοποννήσιοι βιαζόντανε νὰ φύγουνε μὲ τὰ πλοῖα στὸν Ισθμό. Ἀφοῦ βγῆκε ἔξω ὁ Θεμιστοκλῆς, τοῦ εἶπε ὁ Ἀριστείδης: «Ἐμεῖς ἤτανε γραφτό μας, καὶ τὸν περασμένο καιρὸν καὶ τώρα μάλιστα νὰ φιλονικᾶμε ποιός ἀπὸ τοὺς δυό μας μεγαλύτερο καλὸ νὰ κάμη στὴν πατρίδα. Σοῦ λέω λοιπὸν πῶς, καὶ πολλὰ νὰ ποῦνε καὶ λίγα οἱ Πελοπον- νήσιοι γιὰ τὴν ἀναχώρησή τους ἀπ’ ἐδῶ, εἰναι τὸ ἔδιο. Γιατὶ ἐγώ εἰδα μὲ τὰ μάτια μου, καὶ σὲ βεβαιώνω πῶς τώρα καὶ νὰ θέλουνε ὁ Εύρυβιάδης καὶ οἱ Κορίνθιοι δὲ θὰ φύγουνε, ὅσο καὶ νὰ θέλουνε· εἴμαστε κλεισμένοι ὀλόγυρα ἀπὸ τοὺς ἔχθρους. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἔμπα καὶ πές τους τα».

‘Ο Θεμιστοκλῆς ἀποκρίθηκε: «Καλῶς ἥρθες μὲ τὶς καλές σου συμ- 80 βουλές καὶ τὶς ἐπίκαιρες εἰδῆσεις σου· γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ παρακαλοῦσα ἐγώ νὰ γίνουνε, αὐτὰ τὰ εἰδῆς ἐσύ μὲ τὰ μάτια σου, καθὼς ἐρχόσουνα. Μάθε λοιπὸν πῶς δ, τι κάνουν οἱ Μῆδοι ἀπὸ δική μου αἵτια τὸ κάνουν. ‘Εσύ ὅμως δ ἔδιος, ποὺ φέρνεις τὶς καλές εἰδῆσεις, φέρε τες σ’ αὐτοὺς καὶ μοναχός σου. Γιατὶ, ἀν ἐγώ τοὺς τὰ πᾶ, θὰ νομιστῶ πῶς τὰ πλασα

ἐπεί περ ἡκεις χρηστὰ ἀπαγγέλλων, αὐτός σφι ἀγγειλον· ἦν γὰρ ἐγὼ αὐτὰ λέγω, δόξω πλάσας λέγειν καὶ οὐ πείσω ώς οὐ ποιεύντων τῶν βαρβάρων ταῦτα.³ Άλλα σφι σήμηνον αὐτὸς παρελθών, ώς ἔχει· ἐπεὰν δὲ σημῆνης, ἦν μὲν πείθωνται, ταῦτα δὴ τὰ κάλλιστα, ἦν δὲ αὐτοῖσι μὴ πιστὰ γένηται, δύοισιν ἡμῖν ἔσται· οὐ γάρ ἔτι διαδρήσονται, εἴ περ περιεχόμεθα πανταχόθεν, ώς σὺ λέγεις».

81 Ταῦτα ἔλεγε παρελθών δ' Ἀριστείδης, φάμενος ἐξ Αἰγύνης τε ἡκείν καὶ μόγις ἐκπλῶσαι λαθὼν τοὺς ἐπορέουντας· περιέχεσθαι γὰρ πᾶν τὸ στρατόπεδον τὸ Ἑλληνικὸν ὑπὸ τῶν νεῶν τῶν Ξέρξεω· παραρτέεσθαι τε συνεβούλευε ώς ἀλεξησομένους. Καὶ δὲ ταῦτα εἴπας μετεστήκεε, τῶν δὲ αἰτις ἐγίνετο λόγων ἀμφισβασίη· οἱ γὰρ πλεῦνες τῶν στρατηγῶν οὐκ ἐπείθοντο τὰ ἐξαγγελθέντα.

82 'Απιστεόντων δὲ τούτων ἦκε τριήρης ἀνδρῶν Τηνίων αὐτομολέονσα, τῆς ἥρχε ἀνὴρ Παναίτιος δ' Σωσιμένεος, ἢ περ δὴ ἔφερε τὴν ἀληθείην πᾶσαν· διὰ δὲ τοῦτο τὸ ἔργον ἐνεγράφησαν Τίγριοι ἐν Δελφοῖσι ἐς τὸν τρίποδα ἐν τοῖσι τῷ βάρῳ βαραρον κατελοῦντι.

83 Τοῖσι δὲ "Ἑλλησι ώς πιστὰ δὴ τὰ λεγόμενα ἦν τῶν Τηνίων ὄγματα, παρεσκευάζοντο ώς ναυμαχήσοντες· ἡώς τε δὴ διέφαινε, καὶ οἱ σύλλογον τῶν ἐπιβατέων ποιησάμενοι, προηγόρευε εὖ ἔχοντα μὲν ἐκ πάντων Θεμιστοκλέης, τὰ δὲ ἐπεια ἦν πάντα κρέσσω τοῖσι ἐσσοσι αὐτιτιθέμενα· δόσα δὲ ἐν ἀνθρώποιν φύσι καὶ καταστάσι ἐγγίνεται, παραινέσας δὴ τούτων τὰ κρέσσω αἰρέεσθαι, καὶ καταπλέξας τὴν δῆσιν, ἐσβαίνεν ἐκέλευε ἐς τὰς νέας. Καὶ οὗτοι μὲν δὴ ἐσέβαινον, καὶ ἦκε ἡ ἀπ' Αἰγύνης τριήρης, ἢ κατὰ τοὺς Αἰλακίδας ἀπεδήμησαν. 'Ενθαῦτα ἀνῆγον τὰς νέας ἀπάσας οἱ "Ἑλληνες.

84 'Αραγομένουσι δέ σφι αὐτίκα ἐπεκέατο οἱ βάρῳ βαροι. Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι "Ἑλληνες [ἐπὶ] πρόμνην ἀνεκρούνοντο καὶ ὕκελλον τὰς νέας, 'Αμεινής δὲ Παλληνές ἀνὴρ 'Αθηναῖος ἐξαναχθεὶς τῇ ἐμβάλλει. Συμπλακείσης δὲ τῆς νεὸς καὶ οὐδὲ δυναμένων ἀπαλλαγῆναι, οὕτω δὴ οἱ ἄλλοι 'Αμεινή βοηθέοντες συνέμισγον. 'Αθηναῖοι μὲν οὕτω λέγουσι τῆς ναυμαχίης γενέσθαι τὴν ἀρχήν, Αἰγυνῆται δὲ τὴν κατὰ τοὺς Αἰλακίδας ἀποδημήσασαν ἐς Αἴγιναν, ταύτην εἶναι τὴν ἀρχασαν. Λέγεται δὲ καὶ τάδε, ώς φάσμα

μοναχός μου και δὲ θὰ τοὺς πείσω πῶς ἀλήθεια εἶναι αὐτὰ ἔργα τῶν βαρ-
βάρων· ἔλλα λοιπόν, παρουσιάσου μοναχός σου και διηγήσου πῶς εἶναι
τὰ πράματα. Ἀφοῦ τοὺς τὰ πῆς, ἂν σὲ πιστέψουνε, πάσι καλά· ἂν δύμως
δὲν τοὺς φανοῦνε πιστευτά, γιὰ μᾶς τὸ ἔδιο κάνει· γιατὶ δὲ θὰ ξεφύγου-
νε, ἀφοῦ, καθὼς ἐσύ τὸ λές, εἴπαστε κυκλωμένοι ἀπ' ὅλες τὶς μεριές».

‘Ο Ἀριστείδης παρουσιάστηκε καὶ τὰ εἰπε· πῶς δηλ. ἔφτασε ἀπὸ 81
τὴν Αἴγινα καὶ παρὰ τρίχα ξέφυγε, χωρὶς νὰ τὸν καταλάβουν τ’ ἀραγμε-
να πλοῖα· λοιπὸν ὅλο τὸ στρατόπεδο τὸ Ἑλληνικὸν ἔλιναι ζωσμένο ἀπὸ τὸ
στόλο τοῦ Ξέρξῃ· νὰ ἐτοιμάζουνται λοιπόν, τοὺς συμβούλευε, γιὰ ν’ ἀπο-
κρούσουνε τὸν ἔχθρό· καὶ ἀφοῦ τὰ εἰπε αὐτά, τραβήχτηκε. Καὶ οἱ ἄλλοι
ἀρχίσανε πάλι τὶς φιλονικίες, γιατὶ οἱ περισσότεροι στρατηγοὶ δὲν πι-
στεύανε στὰ νέα αὐτὰ ποὺ μάθανε.

Καὶ ἐνῶ αὐτοὶ ἐπιμένανε νὰ μὴν πιστεύουν, ἔφτασε πλοῖο αὐτόμο- 82
λο μὲ πλήρωμα καὶ μὲ κυβερνήτη Τηνιακό, τὸν Παναίτιο τοῦ Σωσι-
μένη, καὶ τὸ πλοῖο αὐτό, στὸ τέλος, ἔφερε ὅλη τὴν ἀλήθεια. Γιὰ τὸ κατόρ-
θωμα τοῦτο τὸ δόνομα τῶν Τηνίων εἶναι γραμμένο στοὺς Δελφοὺς ἀπά-
νω στὸν τρίποδα¹⁴² μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα δόνόματα τῶν νικητῶν τοῦ βαρβάρου.

6. ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ (480 π.Χ.).

‘Αφοῦ λοιπὸν οἱ “Ἐλληνες δεχτήκανε ως ἀληθινὰ τὰ λόγια τῶν 83
Τηνίων, ἐτοιμαζόντανε γιὰ ναυμαχία· καὶ ἀρχίζε νὰ χαράζῃ ἡ αὔγη· καὶ
οἱ στρατηγοὶ ἀφοῦ συνάζανε τὰ πληρώματα, πρῶτος μίλησε ὁ Θεμιστο-
κλῆς καὶ εἰπε ἀπ’ ὅλους τὰ σωστότερα, κάνοντας σύγκριση τί εἶναι τὸ
καλύτερο καὶ τί εἶναι τὸ χειρότερο ἀπὸ δύσα πράματα φυσικὰ καὶ περι-
στατικὰ συμβαίνουν στοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἀφοῦ τοὺς παρακίνησε νὰ
προτιμήσουνε τὰ καλύτερα, ἔκοψε τὸ λόγο του καὶ παράγγειλε νὰ μπαί-
νουνε στὰ πλοῖα. Καὶ ἀμέσως αὐτοὶ ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε· ὅπου, ἔφτα-
σε καὶ ἡ τριήρης ποὺ ἤτανε σταλμένη στὴν Αἴγινα γιὰ τοὺς Αἰακίδες.
Τότε λοιπὸν οἱ “Ἐλληνες ἀνοιγόντανε μ’ ὅλα τὰ πλοῖα τους.

Καὶ ἐνῶ προχωρούσανε, ἀμέσως οἱ βάρβαροι ἀρχίσανε τὴν ἐπί- 84
θεση. Καὶ οἱ ἄλλοι “Ἐλληνες τραβιόντανε πίσω μὲ τὴν πρύμνη πολὺ κον-
τὰ κατὰ τ’ ἀκρογιάλι· ὁ Ἀμεινίας δύμως ἀπὸ τὴν Παλλήνη, Ἀθηναῖος,
ὅρμησε ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ καὶ χτύπησε μὲ τὸ ἔμβολο ἔνα ἔχθρικὸ
πλοῖο. Καὶ ἐπειδὴ τὰ δυὸ πλοῖα ἔτσι μπλεγμένα δὲ μπορούσανε νὰ χω-
ριστοῦνε, τότε λοιπὸν τρέχοντας βοήθεια τοῦ Ἀμεινία οἱ ἄλλοι, ἀρχίσα-
νε τὴ συμπλοκή. “Ετσι λένε οἱ Ἀθηναῖοι πῶς κάμανε τὴν ἀρχὴ τῆς ναυ-

σφι γυναικὸς ἐφάνη, φανεῖσαν δὲ διακελεύσασθαι ὥστε καὶ ἄπαν ἀκοῦσαι τὸ τῶν Ἑλλήνων στρατόπεδον ὄνειδίσασαν πρότερον τάδε· «Ὥ οὐδαμόνιοι, μέχρι κόσου ἔτι πρόμνην ἀνακρούεσθε»;

85 Κατὰ μὲν δὴ Ἀθηναίους ἐτετάχατο Φοίνικες (οὗτοι γὰρ εἶχον τὸ πρός Ἐλευσῖνός τε καὶ ἑσπέρης κέρας) κατὰ δὲ Λακεδαιμονίους Ἰωνες· οὗτοι δ' εἶχον τὸ πρός τὴν ἥῶ τε καὶ τὸν Πειραιέα· ἡθελοκάκεον μέντοι αὐτῶν κατὰ τὰς Θεμιστοκλέος ἐντολὰς ὀλίγοι, οἱ δὲ πλεῦνες οὕτω ἔχω μέν ννν συχνῶν οὐνόματα τριηράρχων καταλέξαι τῶν νέας Ἑλληνίδας ἐλόντων, χρήσομαι δὲ αὐτοῖσι οὐδὲν πλὴν Θεομήστορος τε τοῦ Ἀνδροδάμαντος καὶ Φυλάκου τοῦ Ἰστιαίου, Σαμίων ἀμφοτέρων. Τοῦδε δὲ εἰνεκεν μέμνημαι τούτων μούνων, ὅτι Θεομήστωρ μὲν διὰ τοῦτο τὸ ἐργον Σάμου ἐτυράννευσε καταστησάντων τῶν Περσέων, Φύλακος δὲ ενεργετῆς βασιλέος ἀνεγράφη καὶ χώρῃ οἱ ἐδωρήθη πολλή.

86 Περὶ μέν ννν τούτους οὕτω εἶχε, τὸ δὲ πλῆθος τῶν νεῶν ἐν τῇ Σαλαμῖνι ἐκειδίζετο, αἱ μὲν ὑπὸ Ἀθηναίων διαφθειρόμεναι, αἱ δὲ ὑπὸ Αιγυνητέων· ἄτε γὰρ τῶν μὲν Ἑλλήνων σὺν κόσμῳ ναυμαχεόντων κατὰ τάξιν, τῶν δὲ βαρβάρων οὐ τεταγμένων ἔτι οὔτε σὺν νόῳ ποιεόντων οὐδέν, ἔμελλε τοιοῦτο σφι συνοίσεσθαι, οἷόν περ ἀπέβηται καίτοι ἡσάν γε καὶ ἐγένοντο ταύτην τὴν ἡμέρην μακρῷ ἀμείνονες αὐτοὶ ἔωντῶν ἢ πρός Εὑροίην, πᾶς τις προθυμεόμενος καὶ δειμαίνων Ξέρξεα, ἐδόκεε τε ἔκαστος ἔωντὸν θηγίσεσθαι βασιλέα.

87 Κατὰ μὲν δὴ τοὺς ἄλλους οὐκ ἔχω μετεξετέρους εἰπεῖν ἀτρεκέως ὡς ἔκαστοι τῶν βαρβάρων ἢ τῶν Ἑλλήνων ἡγωνίζοντο, κατὰ δὲ Ἀρτεμισίην τάδε ἐγένετο, ἀπ' ὧν εὐδοκίμησε μᾶλλον ἔτι παρὰ βασιλέϊ ἐπειδὴ γὰρ ἐς θόρυβον πολλὸν ἀπίκετο τὰ βασιλέος πρήγματα, ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἢ τηῆς ἢ Ἀρτεμισίης ἐδιώκετο ὑπὸ νεὸς Ἀττικῆς· καὶ ἢ οὐκ ἔχονσα διαφυγεῖν, ἔμπροσθε γὰρ αὐτῆς ἥσαν ἄλλαι νέες φίλιαι, ἢ δὲ αὐτῆς πρὸς τῶν πολεμίων μάλιστα ἐτύγχανε ἔοῦσα, ἔδοξε οἱ τόδε ποιῆσαι, τὸ καὶ συνήνεικε ποιησάσῃ διωκομένη γὰρ ὑπὸ τῆς Ἀττικῆς φέρονσα ἐνέβαλε τητὶ φιλίῃ ἀνδρῶν τε Καλυνδέων καὶ αὐτοῦ ἐπιπλάνοντος τοῦ Καλυνδέων βασιλέος Λαμασιθέμου· εἰ μὲν καὶ τι νεῖκος πρὸς αὐτὸν ἐγεγό-

μαχίας· οἱ Αἰγινῆτες ὅμως λένε πώς ἡ τριήρης, ποὺ εἶχε πάει στὴν Αἴγινα γιὰ τοὺς Αἰακίδες, αὐτὴ ἤτανε ποὺ ἔκαμε τὴν ἀρχή. Λέγεται ἀκόμα κι αὐτό, πώς φάντασμα γυναικάς παρουσιάστηκε καὶ τοὺς παρακίνησε μὲ τόσο δυνατὴ φωνή, ὥστε τὴν ἄκουσε ὅλο τὸ στρατόπεδο τῶν ‘Ελλήνων ν’ ἀρχίζῃ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τὰ δνειδιστικὰ τὴν προτροπή της: «Αθλιοι ἄνθρωποι, ως πόσο πιὰ θὰ ὑποχωρῆτε;»

‘Αντικρὺ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἤτανε παραταγμένοι οἱ Φοίνικες 85 (κρατούσανε αὐτὸι τὸ δυτικὸ πλευρὸ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα) καὶ ἀντικρὺ τῶν Λακεδαιμονίων οἱ ‘Ιωνες (αὐτὸι κρατούσανε τὸ ἀνατολικὸ πλευρὸ κατὰ τὸν Πειραιά). Ἀπὸ τοὺς ‘Ιωνες ὅμως λίγοι δειχνόντανε τάχα δειλοὶ κατὰ τὴν ὑπόδειξη ποὺ ὁ Θεμιστοκλῆς¹⁴³ τοὺς εἶχε κάμει, οἱ περισσότεροι ὅμως ὅχι. Καὶ μπορῶ πολλὰ ὄνδρατα ‘Ιώνων τριηράρχων ν’ ἀραδιάσω, ποὺ κυριέψανε πλοῖα ἑλληνικά, ὅμως δὲ θὰ τοὺς κάμω αὐτὴ τὴν χάρη, μάνοι θὰ ἔξαιρέσω τὸ Θεομήστορα γιὸ τοῦ Ἀνδροδάμαντα καὶ τὸ Φύλακο τοῦ Ἰστιάσου, Σαμίους καὶ τοὺς δυό. Καὶ θ’ ἀναφέρω αὐτοὺς μονάχους γιὰ τὸ λόγο πώς ὁ Θεομήστορας γι’ αὐτό του τὸ κατόρθωμα διορίστηκε ἀπὸ τοὺς Πέρσες τύραννος τῆς Σάμου, καὶ ὁ Φύλακος εὐεργέτης τοῦ βασιλέα ἀνακηρύχτηκε καὶ γῇ ἀπ’ αὐτὸν ἔλαβε μεγάλη.

Τὰ περισσότερα πλοῖα τῶν Περσῶν βυθιστήκανε ἀπὸ τοὺς Ἀθη- 86 νάιούς καὶ τοὺς Αἰγινῆτες, καὶ δὲ μπορούσανε παρ’ αὐτὸν νὰ πάθουνε ποὺ πάθανε, ἀφοῦ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ναυμαχούσανε μὲ τέχνη καὶ μὲ τάξη, ἐνῶ οἱ βάρβαροι οὔτε τάξη φυλάξανε οὔτε μὲ προσοχὴ κάνανε τὰ κινήματά τους, ἀν καὶ ἐκείνη τὴν ἡμέρα φανήκανε πολὺ ἀνδρειότεροι παρὰ ὅσο πρωτύτερα στὴν Εὔβοια, καθένας βάνοντας τὰ δυνατά του καὶ τρέμοντας ἀπὸ τὸν Ξέρξη· γιατὶ τοῦ φαινότανε πώς ἤτανε μπροστά του ὁ βασιλέας καὶ τὸν ἀγνάντευε¹⁴⁴.

Γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους, βαρβάρους ἡ ‘Ελληνες, πώς ἀγωνίστηκε 87 καθένας χωριστά, δὲ μπορῶ νὰ πῶ τὴν κάθε ἀλήθεια· ὅσο γιὰ τὴν Ἀρτεμισία¹⁴⁵, θὰ πῶ ὅσα ἔπραξε, καὶ πώς μεγαλύτερη χάρη ἀπόχτησε γι’ αὐτὰ κοντὰ στὸ βασιλέα. Ἔνῳ σὲ μεγάλη σύγχυση βρισκότανε ὁ στόλος τοῦ βασιλέα, ἔτυχε στὸ μεταξὺ πλοῖο ἀθηναϊκὸ νὰ κυνηγά τὴν Ἀρτεμισία· καὶ τότε αὐτὴ βλέποντας πώς δὲ θὰ γλιτώσῃ, γιατὶ ἄλλα φιλικὰ πλοῖα ἤτανε μπροστά της καὶ τὸ δικό της πολὺ πρὸς τὸ μέρος τῶν ἔχθρῶν, νὰ τὶ τῆς κατέβηκε στὸ νοῦ νὰ κάμη, καὶ τῆς βγῆκε σὲ καλό. Καθὼς τὴν κυνηγοῦσε τὸ ἀττικό, ρίχτηκε μὲ τὸ ἔμβολο σὲ φιλικὸ πλοῖο τῶν Καλυνδέων¹⁴⁶, ὅπου βρισκότανε καὶ ὁ βασιλέας τους Δαμασίθυμος.

νεε ἔτι περὶ Ἑλλήσποντον ἐόντων, οὐ μέντοι ἔγωγε ἔχω εἰπεῖν, οὕτε εἰ ἐκ προνοίης αὐτὰ ἐποίησε, οὔτε εἰ συνεκύοησε ἡ τῶν Καλυνδέων κατὰ τύχην παραπεσοῦσα τηῆς· ὡς δὲ ἐνέβαλέ τε καὶ κατέδυσε, εὐτυχίη χρησαμένη διπλόᾳ ἑωστὴν ἀγαθὰ ἐργάσατο· ὅ τε γὰρ τῆς Ἀττικῆς νεὸς τοιηραρχος ὡς εἰδέ μιν ἐμβάλλουσαν τηῆς ἀνδρῶν βαρβάρων, νομίσας τὴν νέαν τὴν Ἀρτεμισίης ἥ Ἐλληνίδα εἶναι ἥ αὐτομολέειν ἐκ τῶν βαρβάρων καὶ αὐτοῖς ἀμύνειν, ἀποστρέψας πρὸς ἄλλας ἐτράπετο.

88 Τοῦτο μὲν τοιοῦτο αὐτῇ συνήνεκε γενέσθαι διαφυγεῖν τε καὶ μὴ ἀπολέσθαι, τοῦτο δὲ συνέβη ὥστε κακὸν ἐργασαμένην ἀπὸ τούτων αὐτὴν μάλιστα ενδοκιμῆσαι παρὰ Ξέρξῃ λέγεται γὰρ βασιλέα θηεύμενον μαθεῖν τὴν νέαν ἐμβαλοῦσαν καὶ δί τινα εἶπαι τῶν παρεόντων· «Δέσποτα, δοῦς Ἀρτεμισίην, ὡς εὖ ἀγωνίζεται καὶ νέα τῶν πολεμίων κατέδυσε»; Καὶ τὸν ἐπείρεσθαι, εἰ ἀληθέως ἐστὶ Ἀρτεμισίης τὸ ἔργον, καὶ τὸν φάναι σαφέως τὸ ἐπίσημον τῆς νεὸς ἐπισταμένους· τὴν δὲ διαφθαρεῖσαν ἡπιστέατο εἶναι πολεμίην τά τε γὰρ ἄλλα, ὡς εἰρηται, αὐτῇ συνήγεινεν ἐς εὐτυχίην γενόμενα καὶ τὸ τῶν ἐκ τῆς Καλυνδικῆς νεὸς μηδένα ἀποσωθέντα κατήγορον γενέσθαι. Ξέρξην δὲ εἶπαι λέγεται πρὸς τὰ φραζόμενα· «Οἱ μὲν ἄνδρες γεγόνασί μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες». Ταῦτα μὲν Ξέρξην φασὶ εἶπαι.

89 Ἐν δὲ τῷ πόνῳ τούτῳ ἀπὸ μὲν ἔθανε δ στρατηγὸς Ἀριαβίγνης ὁ Δαρείον, Ξέρξεω ἐών ἀδελφεός, ἀπὸ δὲ ἄλλοι πολλοί τε καὶ οὐνομαστοὶ Περσέων καὶ Μήδων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων, δλίγοι δέ τινες καὶ Ἐλλήνων· ἄτε γὰρ νέειν ἐπιστάμενοι, τοῖσι αἱ νέες διεφθείροντο, καὶ μὴ ἐν χειρῶν νόμῳ ἀπολλύμενοι ἐς τὴν Σαλαμῖνα διένεον· τῶν δὲ βαρβάρων οἱ πολλοὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ διεφθάρησαν, νέειν οὐκ ἐπιστάμενοι. Ἐπεὶ δὲ αἱ πρῶται ἐς φυγὴν ἐτράποντο, ἐνθαῦτα αἱ πλεῖσται διεφθείροντο· οἱ γὰρ ὅπισθε τεταγμένοι, ἐς τὸ πρόσθε τῆσι τηνσὶ παριέναι πειρώμενοι ὡς ἀποδεξόμενοί τι καὶ αὐτοὶ ἔργον βασιλέϊ, τῆσι σφετέρῃσι τηνσὶ φευγούσησι περιέπιπτον.

90 Ἐγένετο δὲ καὶ τόδε ἐν τῷ θορύβῳ τούτῳ· τῶν τινὲς Φοινίκων, τῶν αἱ νέες διεφθάρατο, ἐλθόντες παρὰ βασιλέα διέβαλλον τὸν Ἰωνας, ὡς

“Αν ύπηρχε καὶ καμιὰ αἰτία φιλονικίας μ’ αὐτὸν ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ ἤτανε οἱ δύο τους στὸν Ἐλλάσποντο δὲν ἔχω τίποτα νὰ βεβαιώσω, οὔτε ἀν ἡ Ἀρτεμισία τὸ ἔκαμε τώρα μὲ σκοπό, ἢ κατὰ τύχη βρέθηκε μπροστά της τὸ πλοῖο τῶν Καλυνδέων. Καθὼς δμως χτύπησε τὸ πλοῖο καὶ τὸ βύθισε, ἀπ’ αὐτὴ τὴν καλή της τύχη ὥφελήθηκε διπλά· γιατὶ καὶ ὁ κυβερνήτης τοῦ ἀττικοῦ πλοίου βλέποντάς τη νὰ προσβάλῃ πλοῖο βαρβαρικό, νόμισε τὸ δικό της εἴτε γιὰ πλοῖο ἐλληνικὸν εἴτε γιὰ βαρβαρικό, ποὺ ἤρθε καὶ πολεμοῦσε μὲ τὸ μέρος τους, καὶ γυρίζοντας τὴν πλώρη τότε ρίχτηκε σ’ ἄλλα ἐχθρικὰ πλοῖα..

Αὐτὸν τὸ περιστατικὸν ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ τὴν βοήθησε νὰ ξεφύγη καὶ 88 νὰ μὴ χαθῆ, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐνῶ εἶχε κάμει κακό, ἀπ’ αὐτὸν ἵσα τὸ κακὸ βρῆκε μεγάλη χάρη κοντά στὸν Ξέρξη. Λένε δηλαδὴ πώς, ἐκεῖ ποὺ ὁ βασιλέας ἀγνάντευ, εἶδε τὸ πλοῖο της ποὺ χτυποῦσε τὸ ἄλλο, καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς γύρω σ’ αὐτὸν εἶπε: «Βλέπεις, ἀφέντη, τὴν Ἀρτεμισία πόσο παλικαρίσια πολεμάει καὶ βύθισε πλοῖο ἐχθρικό;» Καὶ ὁ βασιλέας ρώτησε ἀν ἀλήθεια ἤτανε αὐτὸν τῆς Ἀρτεμισίας κατόρθωμα· καὶ οἱ ἄλλοι γύρω του τὸ βεβαιώσανε, λέγοντας πώς ξεχωρίζουνε καθαρὰ τὸ πλοῖο ἀπὸ τὸ σῆμα του καὶ πώς τὸ βυθισμένο πλοῖο ἤτανε ἐχθρικό. Καὶ δὲ φτάνανε τ’ ἄλλα περιστατικὰ ποὺ συμπέσανε γιὰ τὸ καλό της, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ καλυνδικὸν πλοῖο κανένας δὲ γλίτωσε ἀπὸ τὸ ναυάγιο γιὰ νὰ τὴν κατηγορήσῃ. Καὶ λένε πώς ὁ Ξέρξης ἀποκρίθηκε σ’ αὐτά: «Οἱ ἄνδρες ἐδωπέρα γυναῖκες ἔχουνε γίνει καὶ οἱ γυναῖκες ἀνδρες».

Σ’ αὐτὴ τὴν μάχη σκοτώθηκε ὁ Ἀριαβίγνης, γιὸς τοῦ Δαρείου καὶ 89 ἀδερφὸς τοῦ Ξέρξη, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀκόμα ὀνομαστοὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, τοὺς Μήδους καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους· ἀπὸ τοὺς “Ἐλληνες δμως πολὺ λίγοι, γιατὶ ξέροντας νὰ κολυμποῦν, ἀμα βουλιάζανε τὰ πλοῖα τους, ὅσοι δὲν πεθαίνανε ἀπὸ τὸ μαχαίρι τῶν ἐχθρῶν, κολυμπώντας περνούσανε στὴ Σαλαμίνα. Οἱ περισσότεροι δμως ἀπὸ τοὺς βαρβάρους χαθήκανε στὴ θάλασσα, γιατὶ δὲν ξέρανε νὰ κολυμποῦν. Καὶ μόλις τὰ πλοῖα τῆς πρώτης γραμμῆς δοθήκανε σὲ φυγή, τότε γίνηκε ἡ μεγάλη τους καταστροφή. Γιατὶ ὅσοι ἤτανε ἀπὸ πίσω, θέλοντας μὲ τὰ πλοῖα τους νὰ περάσουν ἐμπρός, γιὰ νὰ δεῖξουνε κι αὐτοὶ κάποια ὑπηρεσία στὸ βασιλέα πέφτανε μὲ τὰ πλοῖα τους ἀπάνω στ’ ἄλλα ποὺ φεύγανε.

“Εγίνε καὶ κάτι ἄλλο σ’ αὐτὴ τὴν ταραχὴ· ἀπὸ τοὺς Φοίνικες μερικοὶ 90 ποὺ τὰ πλοῖα τους εἶχανε χαθῆ, πήγανε στὸ βασιλέα καὶ κατηγορούσανε τοὺς “Ιωνες, πώς ἔξ αἰτίας τους ἔγινε ὁ χαμός τῶν πλοίων ἐπειδὴ

δι' ἐκείνους ἀπολοίατο αἱ νέες, ὡς προδόντων. Συνήκεικε ὥν οὕτω ὥστε 'Ιώνων τε τοὺς στρατηγὸνς μὴ ἀπολέσθαι, Φοινίκων τε τοὺς διαβάλλοντας λαβεῖν τοιόνδε μισθόν· ἔτι τούτων ταῦτα λεγόντων ἐνέβαλε τη̄ Ἀττικὴ Σαμοθρη̄σκή τη̄ς· ἢ τε δὴ Ἀττικὴ κατέδύετο, καὶ ἐπιφερομένη Αἰγαίναί τη̄ς κατέδυσε τῶν Σαμοθρη̄τικῶν τὴν νέαν· ἄτε δὴ ἐόντες ἀκοντισταὶ οἱ Σαμοθρη̄σκες τοὺς ἐπιβάτας ἀπὸ τῆς καταδυσάσης νεὸς βάλλοντες ἀπήρασαν καὶ ἐπέβησάν τε καὶ ἔσχον αὐτήν. Ταῦτα γενόμενα τοὺς 'Ιωνας ἐρρύσατο· ὡς γὰρ εἴδε σφεας Ξέρξης ἔργον μέγα ἐργασαμένους, ἐτράπετο πρὸς τοὺς Φοινίκας οἷα ὑπερλυπεόμενός τε καὶ πάντας αἰτιώμενος, καὶ σφεων ἐκέλευσε τὰς κεφαλὰς ἀποταμεῖν, ἵνα μὴ αὐτοὶ κακοὶ γενόμενοι τοὺς ἀμείνονας διαβάλλωσι· δκως γάρ τινα ἴδοι Ξέρξης τῶν ἑωυτοῦ ἔργον τι ἀποδεικνύμενον ἐν τῇ ναυμαχίῃ, κατήμενος ὑπὸ τῷ οὔρεῃ τῷ ἀντίον Σαλαμῖνος, τὸ καλέεται Αἰγάλεως, ἀνεπινθάνετο τὸν ποιήσαντα, καὶ οἱ γραμματισταὶ ἀνέγραφον πατρόθεν τὸν τρυμάρχον καὶ τὴν πόλιν· πρὸς δὲ τοὺς καὶ προσεβάλετο φίλος ἐών 'Αριαράμνης ἀνὴρ Πέρσης παρεὼν τούτον τοῦ Φοινικῆτον πάθεος.

91 Οἱ μὲν δὴ πρὸς τοὺς Φοινίκας ἐτράπογτο, τῶν δὲ βαρβάρων ἐς φυγὴν τραπομένων καὶ ἐκπλωόντων πρὸς τὸ Φάληρον Αἰγινῆται ὑποστάρτες ἐν τῷ πορθμῷ ἔργα ἀπεδέξαντο λόγον ἀξια. Οἱ μὲν γὰρ Ἀθηναῖοι ἐν τῷ θιρῷ ἐκεράζον τάς τε ἀντισταμένας καὶ τὰς φενγούσας τῶν νεῶν, οἱ δὲ Αἰγινῆται τὰς ἐκπλωόντας δκως δέ τινες τοὺς Ἀθηναίους διαφύγοιεν, φερόμενοι ἐσέπιπτον ἐς τοὺς Αἰγινήτας.

93 Ἐν δὲ τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ ἤκουσαν 'Ελλήρων ἀριστα Αἰγινῆται, ἐπὶ δὲ Ἀθηναῖοι, ἀνδρῶν δὲ Πολύκροτός τε ὁ Αἰγινῆτης καὶ Ἀθηναῖοι Εὔμένης τε ὁ Ἀνάγνωράσιος καὶ Ἀμεινίης ὁ Παλληνεύς, δς καὶ Ἀρτεμισίην ἐπεδίωξε· εἰ μέν νυν ἔμαθε, ὅτι ἐν ταύτῃ πλώοι 'Αρτεμισίῃ, οὐκ ἄν ἐπαύσατο πρότερον ἢ εἰλέ μιν ἢ καὶ αὐτὸς ἥλω· τοῖσι φὰρ Ἀθηναίων τριηράρχοισι παρεκεκέλευστο, πρὸς δὲ καὶ αἴθλον ἐκέετο μύριαι δραχμαί, δς ἄν μιν ζωὴν ἔλῃ· δεινὸν γάρ τι ἐποιεῦντο γνωτικαὶ ἐπὶ τὰς Ἀθίνας στρατεύεσθαι. Αὕτη μὲν δὴ, ὡς πρότερον εἴρηται, διέψυγε, ἥσαν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι, τῶν αἱ νέες περιεγεγόνεσαν, ἐν τῷ Φαλήρῳ.

ήτανε προδότες. Συνέπεσε δημως τὸ πράμα ἔτσι, ὥστε καὶ τῶν Ἰώνων οἱ στρατηγοὶ νὰ μὴ χαθοῦνε καὶ οἱ κατήγοροί τους Φοίνικες νὰ πάρουνε τὴν πληρωμή τους· ἐνῶ αὐτοὶ μιλούσανε ἀκόμη, πλοῖο σαμοθρακικὸ χτύπησε ἄλλο ἀθηναϊκό, καὶ τὸ ἀθηναϊκὸ βυθίστηκε, καὶ τότε πλοῖο αἰγινητικὸ ρίχτηκε καὶ βούλιαξε τὸ σαμοθρακικό. Ἐπειδὴ δημως οἱ Σαμοθρακεῖς¹⁴⁷ εἶναι καλοὶ στὸ ἀκόντιο, χτυπώντας τοὺς στρατιῶτες τοῦ πλοίου, ποὺ ἔκαμε τὴν ἐπίθεση στὸ δικό τους, τοὺς ρίξανε στὸ νερὸ καὶ μπήκανε καὶ κυριεύφανε τὸ πλοῖο τους. Αὐτὸ τὸ κατόρθωμα ἔσωσε τοὺς Ἱωνες· γιατὶ καθὼς τοὺς εἶδε ὁ βασιλέας νὰ κάνουνε τόσο μεγάλη πράξη, γύρισε πρὸς τὸ μέρος τῶν Φοίνικων, πολὺ λυπημένος καὶ σὰ νὰ τοῦ φταίγανε ὅλοι, καὶ παράγγειλε νὰ τοὺς κόψουνε τὰ κεφάλια γιὰ νὰ μὴν κατηγοροῦνε τοὺς καλύτερους των, ἀφοῦ οἱ ἕδιοι φανήκανε δειλοί. Κάθε φορὰ ποὺ ἔβλεπε ὁ Ξέρξης κανέναν ἀπὸ τοὺς δικούς του νὰ δείχνη καμιὰ γενναία πράξη στὴ ναυμαχία, ἔστελνε νὰ ρωτήσῃ ἀπὸ τὴ θέση ποὺ καθότανε, χαμηλότερα ἀπὸ τὸ βουνὸ τοῦ Αἴγαλεω, ἀντικρὺ στὴ Σαλαμίνα, καὶ μάθαινε τ' ὄνομά του, καὶ οἱ γραμματικοὶ του σημειώνανε τὸν πλοιάρχο μὲ τὸ ἐπώνυμο καὶ μὲ τὴν πόλη του. Στὸ πάθημα τῶν Φοίνικων ἔτυχε παρὸν καὶ ὁ Ἀριαράμνης, Πέρσης φίλος τῶν Ἱώνων, καὶ βοήθησε κι αὐτὸς μὲ τὴ γνώμη του.

Ἐνῶ γινόντανε αὐτὸς μὲ τοὺς Φοίνικες, οἱ βάρβαροι δοθήκανε σὲ 91 φυγὴ θέλοντας νὰ ξεφύγουνε κατὰ τὸ Φάληρο· οἱ Αἴγινῆτες τότε πιάνοντας τὸν πορθμὸ τοὺς κόψανε τὸ δρόμο, κι ἐκεῖ πράξαν ἔργα λαμπρά. Γιατὶ, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι μέσα στὴ σύγχυση βυθίζανε μὲ τὰ ἔμβολα καὶ δσα πλοῖα τοὺς ἀντιστεκόντανε καὶ δσα τοὺς δείχνανε τὶς πλάτες, οἱ Αἴγινῆτες εῖχανε τὴν προσοχὴ σ' ἐκεῖνα ποὺ θέλανε νὰ ξεφύγουνε ἀπὸ τὸν πορθμό· ἔτσι δσοι γλιτώνανε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους πέφτανε ἀπάνω στοὺς Αἴγινῆτες.

Σ' αὐτὴ τὴ ναυμαχία ἀπ' ὅλους τοὺς "Ελληνες κερδίσανε τὴν πρώτη 93 δόξα οἱ Αἴγινῆτες καὶ ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπὸ τοὺς δῆνδρες φανήκανε ξεχωριστοὶ ὁ Πολύκριτος ὁ Αἴγινῆτης καὶ οἱ Ἀθηναῖοι Εύμενης ἀπὸ τὸν Ἀναγυρούντα καὶ Ἀμεινίας ἀπὸ τὴν Παλλήνη· ὁ τελευταῖος κυνήγησε καὶ τὸ πλοῖο τῆς Ἀρτεμισίας δὲν ἤξερε δημως ὅτι ἥτανε μέσα ἡ Ἀρτεμισία, εἰδεμὴ δὲ θὰ σταματοῦσε πρὶν τὴν πιάση εἴτε καὶ πιαστῇ ὁ ἕδιος. Εἶχε κηρυχτῇ διαταγὴ στοὺς πλοιάρχους τῶν Ἀθηναίων καὶ βραβεῖο μαζὶ δραχμὲς δέκα χιλιάδες γιὰ δποιον τὴν ἔπιανε ζωντανή· γιατὶ τοὺς φαινότανε πράμα βαρύ, γυναίκα νὰ ἔκστρατέψῃ ἐναντίον τῆς Ἀθήνας.

95 Ἀριστείδης δὲ ὁ Λυσιμάχον ἀνὴρ Ἀθηναῖος, τοῦ καὶ δλίγῳ τι πρότερον τούτων ἐπεμνήσθη ὡς ἀνδρὸς ἀρίστου, οὗτος ἐν τῷ θορύβῳ τούτῳ τῷ περὶ Σαλαμῖνα γενομένῳ τάδε ἐποίεε· παραλαβὼν πολλοὺς τῶν ὀπλιτέων, οἳ παρατετάχατο παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Σαλαμινῆς χώρης, γένος ἔόντες Ἀθηναῖοι, ἐς τὴν Ψυττάλειαν νῆσον ἀπέβησε ἄγων, οἳ τοὺς Πέρσας τὸν ἐν τῇ νησῖδι ταύτῃ κατεφόνευσαν πάντας.

97 Ξέρξης δὲ ὡς ἔμαθε τὸ γεγονός πάθος, δείσας, μή τις τᾶν Ἰώνων ὑπόθηται τοῖσι Ἑλλησι ἦ αὐτοὶ νοήσωσι πλώειν ἐς τὸν Ἑλλήσποντον λόσοντες τὰς γεφύρας καὶ ἀπολαμφθεὶς ἐν τῇ Εὔρωπῃ ἀπολέσθαι κινδυνεύσῃ, δρησμὸν ἐβούλευε· ἔθέλων δὲ μὴ ἐπίδηλος εἶναι μήτε τοῖσι Ἑλλησι μήτε τοῖσι ἑωυτοῦ ἐς τὴν Σαλαμῖνα χῶμα ἐπειρᾶτο διαχοῦν, γαυλούς τε Φοινικῆιος συνέδεε, ἵνα ἀντί τε σχεδίης ἔωσι καὶ τείχεος, ἀρτέετό τε ἐς πόλεμον ὡς ναυμαχίην ἄλλην ποιησόμενος. Ορέοντες δέ μιν πάντες οἱ ἄλλοι ταῦτα πρήσσοντα εῦ ἡπιστέατο, ὡς ἐκ παντὸς νόου παρεσκεύασται μέντον πολεμήσειν· Μαρδόνιον δ' οὐδὲν τούτων ἐλάνθισε ὡς μάλιστα ἔμπειρον ἔόντα τῆς ἐκείνου διανοίης. Ταῦτά τε ἀμα Ξέρξης ἐποίεε, καὶ ἐπεμπε ἐς Πέρσας ἀγγελέοντα τὴν παρεοῦσάν σφι συμφορήν.

98 Τούτων δὲ τῶν ἀγγέλων ἔστι οὐδὲν δι τι θᾶσσον παραγίνεται θητὸν ἔοντα οὕτω τοῖσι Πέρσῃσι ἐξενόρηται τοῦτο· λέγοντι γάρ, ὡς ὅσων ἀν ἡμερέων ἥ ἥ πᾶσα ὅδος, τοσοῦτοι ἵπποι τε καὶ ἄνδρες διεστᾶσι, κατὰ ἡμεράσιην ὅδὸν ἐκάστην ἵππος τε καὶ ἀνὴρ τεταγμένος, τοὺς οὕτε νιφετός, οὐκ ὅμβρος, οὐ καῦμα, οὐ τὸς ἔργει μὴ οὐ κατανόσαι τὸν προκείμενον ἑωυτῷ δρόμον τὴν ταχίστην· δι μὲν δὴ πρῶτος δραμῶν παραδιδοῖ τὰ ἐντεταλμένα τῷ δευτέρῳ, δι δὲ δευτέρος τῷ τρίτῳ· τὸ δὲ ἐνθεῦτεν ἥδη κατ' ἄλλον διεξέρχεται παραδιδόμενα, κατά περ Ἑλλησι ἥ λαμπαδηφορή, τὴν τῷ Ἡφαίστῳ ἐπιτελέοντι.

99 Ἡ μὲν δὴ πρῶτη ἐς Σοῦσα ἀγγελίη ἀπικομένη, ὡς ἔχοι Ἀθήνας Ξέρξης, ἔτερψε οὕτω δή τι Περσέων τὸν ὑπολειφθέντας, ὡς τάς τε ὅδοὺς μυρσίνησι πάσας ἐστόρεσαν καὶ ἔθυμιών θυμιήματα καὶ αὐτοὶ ἥσαν ἐν θυσίησι τε καὶ εὐπαθείησι· ἥ δὲ δευτέρη σφι ἀγγελίη ἐπεξελθοῦσα συνέχεε οὕτω, ὥστε τοὺς κιθῶνας κατερρόγεντο πάντες, βοῆ τε καὶ οἰ-

"Ετσι λοιπὸν ἡ Ἀρτεμισία, καθὼς εἶπα, ζέφυγε. Καὶ συναχτήκανε ὅλα τὰ ἔχθρικά πλοῖα ποὺ ἀπομείνανε στὸ Φάληρο.

"Οἱ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου, Ἀθηναῖος, ποὺ τὸν ἀνάφερα λίγο 95 πιὸ πάνω ὡς ἄνδρα ἔξοχο, ἔδειξε κι αὐτὸς ἔργο λαμπρὸ σ' αὐτὸν τὸν ἀγώνα· ἀφοῦ πῆρε μαζί του πολλοὺς ὁπλίτες Ἀθηναίους ποὺ βρισκόντανε παραταγμένοι στὸ ἀκρογιάλι τῆς Σαλαμίνας, τοὺς ἔβαλε ἀπάνω στὴν Ψυττάλεια, καὶ σκοτώσανε ὅλους τοὺς Πέρσες ποὺ ἤτανε ἐκεῖ. ;

7. ΦΥΓΗ ΤΟΥ ΞΕΡΕΝ

'Αφοῦ ὁ Ξέρξης κατάλαβε τὴ συμφορά του, ἀπὸ φόβο μῆπως κα- 97 νεὶς "Ιωνας δώσῃ στοὺς "Ελληνες τὴ συμβουλή, εἴτε μοναχοί τους τὸ συλλογιστοῦνε καὶ πᾶνε στὸν Ἐλλήσποντο νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια, καὶ ἔτσι μένοντας στὴν Εύρωπη κινδυνέψῃ νὰ χαθῇ, ἀρχισε νὰ βάνη μὲ τὸ νοῦ του τὴ φευγάλα· ἐπειδὴ ὅμως ἥθελε νὰ μὴ τὸν καταλάβουν μήτε οἱ "Ελληνες μήτε οἱ δικοί του, ἀρχισε νὰ ἐπιχωματώνῃ τάχα τὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ δένῃ μαζὶ φορτηγὰ φοινικικὰ γιὰ νὰ τὰ μεταχειριστῇ ὡς σχεδία μαζὶ καὶ ὡς πύργωμα, καὶ τέλος ἔκανε ἑτοιμασίες πολεμικές, γιὰ νὰ δώσῃ τάχα κι ἄλλη ναυμαχία. Βλέποντάς τον οἱ ἄλλοι νὰ τὰ κάνην ὅλα αὐτά, σχημάτιζαν τὴ γνώμη πῶς μὲ τὰ σωστά του ἑτοιμαζότανε νὰ μείνη καὶ νὰ πολεμήσῃ τὸ Μαρδόνιο ὅμως τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν τὸν γελοῦσε, γιατὶ εἶχε τὴν πείρα νὰ μπαίνῃ στὴ σκέψη του.

'Ἐνῶ ὁ Ξέρξης καταγινότανε σ' αὐτά, ἔστειλε μαζὶ καὶ στὴν Περσία 98 ταχυδρόμο νὰ δώσῃ τὴν εἰδηση τῆς συμφορᾶς ποὺ τὸν ἤβρε. 'Απ' αὐτὴ τὴν τάξη τῶν ταχυδρόμων δὲν ὑπάρχει ἄλλος θηνητὸς ἄξιος νὰ φτάσῃ γληγορώτερα· καὶ νὰ πῶς οἱ Πέρσες ἐπινοήσανε αὐτὸν τὸ πράμα. Λένε πῶς ὅσων ἡμερῶν εἶναι ἔνας δρόμος μακρινός, τόσα ἄλογα καὶ τόσοι ἄνδρες μοιράζονται τὴν ἀπόσταση, κάθε ἄνθρωπος καὶ ἄλογο παιρνοντας μιᾶς ἡμέρας δρόμο· οὔτε χιόνι οὔτε βροχή, οὔτε κάμα οὔτε νύχτα τοὺς ἐμπόδιζει νὰ περάσουνε τὸν δρόσμενο δρόμο ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ γλήγορα. 'Ο πρῶτος λοιπόν, ἀφοῦ τρέξῃ τὸ δικό του διάστημα, παραδίνει στὸ δεύτερο τὶς προσταγές, καὶ ὁ δεύτερος στὸν τρίτο· καὶ ἔτσι παρακάτω, ὁ ἔνας μὲ τὸν ἄλλο παραδίνουνε τρέχοντας τὶς διαταγές, σὰν τὴ λαμπαδηφορία¹⁴⁸ ποὺ κάνουνε οἱ "Ελληνες, τὴν ἀφιερωμένη στὸν "Ηφαιστο.

'Η πρώτη λοιπὸν ἀγγελία φτάνοντας στὰ Σοῦσα, πῶς ὁ Ξέρξης εἶχε 99; κυριέψει τὴν Ἀθήνα, τόση χαρὰ εἶχε δώσει στοὺς Πέρσες ποὺ εἶχανε μείνει στὴν πατρίδα τους, ὥστε εἶχανε στρώσει μὲ σμύρτα ὅλους τοὺς

μωγῇ ἐχρέοντο ἀπλέτῳ, Μαρδόνιον ἐν αἰτίῃ τιθέντες· οὐκ οὕτω δὲ περὶ τῶν νεᾶν ἀχθόμενοι ταῦτα οἱ Πέρσαι ἐποίειν, ὡς περὶ αὐτῷ Ξέρξη δει- μαίνοντες.

100

Kαὶ περὶ Πέρσας μὲν ἦν ταῦτα τὸν πάντα μεταξὺ χρόνον γενόμενον, μέχρι οὗ Ξέρξης αὐτός σφεας ἀπικόμενος ἔπανσε. Μαρδόνιος δὲ ὅρέων μὲν Ξέρξην συμφορὴν μεγάλην ἐκ τῆς ναυμαχίης ποιεύμενον, ὑποπτεύων δὲ αὐτὸν δρησμὸν βουλεύειν ἐκ τῶν Ἀθηνέων, φροντίσας πρὸς ἑωντὸν ὃς δώσει δίκην ἀναγνώσας βασιλέα στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ κρέσσον εἴη ἀνακινδυνεῖσαι ἢ κατεργάσασθαι τὴν Ἑλλάδα ἢ αὐτὸν καλῶς τελευτῆσαι τὸν βίον ὑπὲρ μεγάλων αἰωνιθέντα· πλέον μέντοι ἔφερε οἱ ἡ γνώμη κατεργάσασθαι τὴν Ἑλλάδα· λογισάμενος ὅν ταῦτα προσέφερε τὸν λόγον τόνδε· «Δέσποτα, μήτε συμφορὴν μηδεμίαν μεγάλην ποιεῦ τοῦ γεγονότος εἴνεκεν πρήγματος· οὐ γάρ ξύλων ἀγών· δ τὸ πᾶν φέρων ἐστὶν ἡμῖν, ἀλλ' ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων· σοὶ δὲ οὕτε τις τούτων τῶν τὸ πᾶν σφι ἥδη δοκεόντων κατεργάσθαι ἀποβὰς ἀπὸ τῶν νεῶ πειρήσεται ἀντιωθῆναι, οὕτ' ἐκ τῆς ἥπειδον τῆσδε· οἱ τε ἡμῖν ἡρτιώθησαν, ἔδοσαν δίκας· εἰ μέν νν δοκεῖται, αὐτίκα πειρώμεθα τῆς Πελοποννήσου· εἰ δὲ καὶ δοκεῖται ἐπισχεῖν, παρέχει ποιέειν ταῦτα· μὴ δὲ δυσθύμεε· οὐ γάρ ἐστι "Ἐλλησι οὐδέμια ἔκδυσις μὴ οὐ δόντας λόγον τῶν ἐποίησαν νῦν τε καὶ πρότερον εἶναι σοὺς δούλους· μάλιστα μέν νν ταῦτα ποίεε· εἰ δ' ἄρα τοι βεβούλευται αὐτὸν ἀπελαύνοντα ἀπάγειν τὴν στρατήν, ἀλλην ἔχω καὶ ἐκ τῶνδε βουλήν. Σὺ Πέρσας, βασιλεῦ, μὴ ποιήσῃς καταγελάστους γενέσθαι "Ἐλλησι. Οὐδὲν γάρ ἐν τοῖσι Πέρσῃσι δεδί- ληται τῶν πρηγμάτων, οὐδὲ ἐρέεις ὅκου ἐγενόμεθα ἄνδρες κακοί· εἰ δὲ Φοίνικές τε καὶ Αλγύπτιοι καὶ Κύπροι τε καὶ Κίλικες κακοὶ ἐγένοντο, οὐδὲν πρὸς Πέρσας τοῦτο προσήκει τὸ πάθος· ἥδη ὅν ἐπειδὴ οὐ Πέρσαι τοι αἴτιοί είσι, ἐμοὶ πείθεο· εἴ τοι δέδοκται μὴ παραμένειν, σὺ μὲν ἐς ἥθεα τὰ σεωντοῦ ἀπέλαυνε, τῆς στρατιῆς ἀπάγων τὸ πολλόν, ἐμὲ δέ σοι χρὴ τὴν Ἑλλάδα παρασχεῖν δεδουλωμένην, τριήκοντα μνημάδας τοῦ στρατοῦ ἀπολεξάμενον».

δρόμους καὶ καίγανε θυμιάματα, καὶ οἱ ἔδιοι εἶχανε παραδοθῆ σὲ θυσίες καὶ ξεφαντώματα. "Ομως ἡ δεύτερη ἀγγελία φτάνοντας τόσο τοὺς σύγχυσε, ὥστε σκίζοντας ὅλοι τὰ φορέματά τους παραδοθήκανε σὲ ἀκράτητα κλάματα καὶ βογγητά, ρίγοντας στὸ Μαρδόνιο τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ. Καὶ δὲ σκοτιζόντας τόσο γιὰ τὰ πλοῖα οἱ Πέρσες κάνοντας αὐτά, ὅσο τρέμανε γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ξέρξη.

Καὶ τῶν Περσῶν ἡ ἀνησυχία βάσταξε ὡσπου ἔφτασε ὁ Ξέρξης καὶ 100- τοὺς καθησύχασε. 'Ο Μαρδόνιος ὄμως βλέποντας τὸν Ξέρξη ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ νὰ παίρνη κκτάκαρδα τῆς ναυμαχίας τὸ κακό, ὑποπτεύοντάς τον ὄμως ἀπὸ τὴν ἄλλη, πῶς εἴχε στὸ νοῦ του τὴ φευγάλκ ἀπὸ τὴν 'Αττική, ἔτρεμε μέσα στὴν καρδιά του πῶς θὰ δώσῃ λόγο γιατὶ παρακίνησε τὸ βασιλέα νὰ ἐκστρατέψῃ στὴν 'Ελλάδα: νόμισε λοιπὸν πῶς προτιμότερο ἦτανε νὰ διατρέξῃ κίνδυνο ἄλλη μιὰ φορά, καὶ ἡ νὰ ὑποτάξῃ τὴν 'Ελλάδα ἢ ὁ ἔδιος νὰ τελειώσῃ τὴ ζωὴ του μὲ τιμή, ἀφοῦ ἐπιχείρησε ἕργα παράτολμα: νικοῦσε ὄμως μέσα του ἡ ἐπιθυμία νὰ ὑποτάξῃ τὴν 'Ελλάδα. 'Αφοῦ λοιπὸν τὰ ζύγισε ὅλα αὐτά, παρουσιάστηκε στὸν Ξέρξη καὶ εἶπε: «'Αφέντη, μήτε πρέπει νὰ λυπᾶσαι μήτε νὰ νομίζης μεγάλη συμφορά ὅσα γίνανε. Τὰ πλοῖα δὲν εἶναι τὰ μόνα ποὺ φέρουνε τὴ νίκη, ἀλλὰ ὁ πεζικὸς καὶ ὁ ἵππικὸς στρατός. Καὶ σ' ἐσένα τώρα κανένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ θαρροῦνε πῶς τὰ κερδίσανε ὅλα δὲ θὰ τολμήσῃ νὰ βγῆ ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ νὰ σοῦ ἐπιτεθῇ, οὕτε ἄλλος κανεὶς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἥπειρο θὰ τολμήσῃ. "Οσοι τολμήσανε νὰ μᾶς ἀντισταθοῦνε, λάβανε τὴν τιμωρία τους. "Αν εἶναι λοιπὸν τῆς γνώμης σου, ἀμέσως ἀς προσβάλουμε τὴν Πελοπόννησο: ἀν ὄμως νομίσης καλὸν ν' ἀναβάλουμε, εἴκολο εἶναι κι αὐτό, χωρὶς ὄμως νὰ βαρυκαρδίζης: γιατὶ στοὺς "Ελληνες κανένας δὲν ὑπάρχει γλιτωμός νὰ μὴ δώσουνε λόγο τῶν ὅσων ἔκαμαν καὶ τώρα καὶ πρωτύτερα καὶ νὰ μὴ γίνουνε δοῦλοι δικοί σου. Αὐτὰ εἶναι τὰ πρῶτα ποὺ θὰ κάμης τώρα: ἀν ὄμως ἔχης ἀπόφαση νὰ πάρης ὁ ἔδιος τὸ στράτευμα καὶ νὰ φύγης, ἔχω καὶ ἄλλη πρόταση νὰ σοῦ κάμω. Μήν ἀφήσης, βασιλέα, τοὺς Πέρσες νὰ γίνουνε γελοῖοι ἐμπρὸς στοὺς "Ελληνες: γιατὶ οὕτε καμιὰ βλάβη οἱ Πέρσες σοῦ προξενήσανε οὕτε ἔχεις νὰ πῆς πῶς φανήκαμε δειλοί. "Αν οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Κύπριοι καὶ οἱ Κήλικες φανήκανε δειλοί, ἡ δειλία δὲν εἶναι ἐλάττωμα ποὺ νὰ ταιριάζῃ στοὺς Πέρσες. Τώρα λοιπόν, ἀφοῦ δὲ σοῦ φταινε οἱ Πέρσες τίποτε, ἀκουσε τὴ δική μου γνώμη: ἀν ἔχης ἀπόφασίσει νὰ μὴ μείνης ἐδῶ, πάρε τὸν περισσότερο στρατὸ καὶ γύρισε στὰ βασίλειά σου, κι ἔγω

- 101 Ταῦτα ἀκούσας Ξέρξης ὡς ἐκ κακῶν ἐχάρη τε καὶ ἥσθη, πρὸς Μαρ-
δόνιον τε βουλευσάμενος ἔφη ὑποκρινέσθαι ὁκτέρον ποιῆσει τούτων..
- 107 Ταύτην μὲν τὴν ἡμέρην ἐς τοσοῦτο ἐγίνετο, τῆς δὲ νυκτὸς κελεύσαντος
βασιλέος τὰς νέας οἱ στρατηγοὶ ἐκ τοῦ Φαλήρου ἀπῆγον ὅπισας ἐς τὸν
Ἐλλήσποντον, ὡς τάχεος εἶχε ἔκαστος, διαφυλαξόντας τὰς σχεδίας
πορευθῆναι βασιλέϊ ἐπεὶ δὲ ἀγχοῦ ἦσαν Ζωστῆρος πλώοντες οἱ βάρβα-
ροι, ἀνατείνοντι γὰρ ἄκραι λεπταὶ τῆς ἡπείρου, ταύτας ἔδοξάν τε νέας
εἶναι καὶ ἐφενγον ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ δὲ μαθόντες ὅτι οὐ νέες εἰεν, ἀλλ’
ἄκραι, συλλεχθέντες ἐκομίζοντο.
- 108 Ὡς δὲ ἡμέρῃ ἐγένετο, ὁρέοντες οἱ Ἐλληνες κατὰ χώρην μένοντα
τὸν στρατὸν τὸν πεζὸν ἥλπιζον καὶ τὰς νέας εἶναι περὶ Φάληρον,
ἔδόκεον τε ναυμαχήσειν σφέας, παραρτέοντό τε ὡς ἀλεξησόμενοι
ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο τὰς νέας οἰλιωνίας, αὐτίκα μετὰ ταῦτα ἔδόκεε
ἐπιδιώκειν. Τὸν μέν ννν ναυτικὸν τὸν Ξέρξεω στρατὸν οὐκ ἐπεῖ-
δον διώξαντες μέχοι Ἀρδρον, ἐς δὲ τὴν Ἀρδρον ἀπικόμενοι ἐβον-
λεύνοντο. Θεμιστοκλέης μέν ννν γνώμην ἀπεδείκνυτο διὰ νήσων τραπο-
μένους καὶ ἐπιδιώξαντας τὰς νέας πλώειν θέως ἐπὶ τὸν Ἐλλήσποντον
λύσοντας τὰς γεφύρας. Εὑρυβιάδης δὲ τὴν ἐναρτίην ταύτη γνώμην ἐτί-
θετο, λέγων, ὡς εἰ λύσονται τὰς σχεδίας, τοῦτ’ ἀν μέγιστον πάντων σφέας
κακὸν τὴν Ἑλλάδα ἐργάσαιντο· εἰ γὰρ ἀναγκασθείη ἀπολαμφθείς ὁ
Πέρσης μένειν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, πειρῶτο ἀν ἡσυχίην μὴ ἀγειν, ὡς ἀγοντι
μὲν οἱ ἡσυχίην οὔτε τι προχωρέειν οἴοντες τε ἔσται τῶν ποηγμάτων οὔτε
τις κομιδὴ τὸ ὅπισω φανήσεται, λιμῷ τέ οἱ ἡ στρατιὴ διαφθαρέεται,
ἐπιχειρέοντι δὲ αὐτῷ καὶ ἔργον ἔχομένῳ πάντα τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην
οἴá τε ἔσται προσχωρῆσαι κατὰ πόλιάς τε καὶ κατὰ ἔθνεα, ἥτοι ἀλισκο-
μένων γε ἢ πρὸ τούτου δμολογεόντων· τροφήν τε ἔξειν σφέας τὸν ἐπέ-
τεον αἱεὶ τῶν Ἑλλήνων καρπὸν ἀλλὰ δοκέειν γὰρ νικηθέντα τῇ ναυμα-
χῇ οὐ μενέειν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τὸν Πέρσην, ἐατέον ὃν εἶναι φεύγειν, ἐς
δὲ ἔλθῃ φεύγων ἐς τὴν ἑωντοῦ τὸ ἐνθεῦτεν δὲ περὶ τῆς ἐκείνου ποιέεσθαι
ἥδη τὸν ἀγῶνα ἐκέλευε. Ταύτης δὲ εἰχοντο τῆς γνώμης καὶ Πελοπονη-
σίων τῶν ἄλλων οἱ στρατηγοί.

ἀναλαβαίνω νὰ σοῦ παραδώσω τὴν 'Ελλάδα ὑποδουλωμένη, ἢν μ' ἀφήσης νὰ κρατήσω τριακόσιες χιλιάδες στρατὸ διαλεχτό».

'Ο Ξέρξης ἀκούγοντας αὐτὸ διάταξε τὸν Μαρδόνιο νὰ διαλέξῃ 101 ὅσους θέλει ἀπὸ τὸ στράτευμα καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ κάμη τὰ ἔργα ταιριαστὰ μὲ τὰ λόγια του. Αὐτὰ γίνανται τὴν ἡμέρα ἐκείνη τὴν νύχτα οἱ 107 στρατηγοὶ μὲ τοῦ βασιλέα τὴν προσταγὴ σηκώσαντε τὰ πλοῖα ἀπὸ τὸ Φάληρο καὶ φύγανται πίσω στὸν 'Ελλήσποντο, ὅσο μποροῦσε γλήγορα καθένας ἀπ' αὐτούς, γιὰ νὰ φυλάξουνται τὰ γεφύρια ποὺ θὰ περνοῦσε ὁ βασιλέας. "Αμα φτάσαντε κοντὰ στὸ Ζωστήρα¹⁴⁹ οἱ βάρβαροι, κάτι χαμηλὰ ἀκρογιάλια τῆς στεριᾶς αὐτῆς, καθὼς προβάλλουνται στὴ θάλασσα, τὰ νομίσανται γιὰ πλοῖα, καὶ φεύγανται καὶ πάλι φεύγανται. 'Αφοῦ τρέξανται πολλὴ ὥρα, τότε καταλάβανται πῶς ήτανται ἀκρωτήρια, καὶ ἀφοῦ μαζευτήκανται πάλι, ἀκολουθήσανται τὸ δρόμο τους.

"Αμα ξημέρωσε, βλέποντας οἱ "Ελληνες τὸν πεζὸ στρατὸ νὰ μένη 108. στὶς θέσεις του, νομίζανται πῶς καὶ τὰ πλοῖα βρισκόνται στὸ Φάληρο, καὶ μὲ τὴν ίδεα αὐτῆς, πῶς εἴχανται σκοπὸ νὰ ναυμαχήσουνται, καίνται τὴν ἐτοιμασία τους κι αὐτοὶ νὰ ὑπερασπιστοῦν. 'Αφοῦ ὅμως ἔμαθαν πῶς τὰ πλοῖα εἴχανται φύγει, ἀμέσως ἀποφασίσανται νὰ τοὺς πέσουνται ἀπὸ κοντά. "Αν καὶ φτάσανται ὅμως ἵσαμε τὴν "Ανδρο τρέχοντας, δὲν ξεχωρίσανται πουθενὰ τὸ στόλο τοῦ Ξέρξην καὶ ἀφοῦ φτάσανται στὴν "Ανδρο, ἀλλάζανται τὶς γνῶμες τους. 'Ο Θεμιστοκλῆς μὲ τὴ δικῇ του γνώμη ὑποστήριζε νὰ ἔξακολουθήσουνται τὴν καταδίωξην ἀπὸ τὰ νησιά, καὶ ἵσα νὰ πᾶνται στὸν 'Ελλήσποντο καὶ νὰ χαλάσουνται τὰ γεφύρια. 'Ο Εύρυβιάδης πρότεινε τὴν ἀντίθετη γνώμη, λέγοντας πῶς, ἢν λύσουνται τὰ γεφύρια, αὐτὸ θὰ ητανται τὸ πιὸ μεγάλο κακὸ ποὺ θὰ προξενοῦσανται οἱ ἴδιοι στὴν πατρίδα τους. "Αν ἀναγκαζότανται ὁ Πέρσης ἀποκλεισμένος νὰ μείνῃ στὴν Εύρωπη θὰ βανε τὰ δυνατά του νὰ μᾶς ἀνησυχῇ· γιατὶ ἡσυχάζοντας, οὔτε νὰ βάλη σὲ κάποια πρόσδοτο τὶς ὑποθέσεις του θὰ μπορῇ οὔτε καὶ θὰ ἔχῃ τρόπο νὰ γυρίσῃ πίσω στὴν 'Ασσα, καὶ ἀπὸ τὴν πείνα τὸ στράτευμά του θὰ χαθῇ· ἢν ὅμως αὐτὸς καταπιαστῆ σὲ νέες ἐπικειρήσεις, δλες οἱ πόλεις καὶ τὰ ἔθνη τὰ πρὸς τὴν Εύρωπη μποροῦνται νὰ πᾶνται μὲ τὸ μέρος του ἢ μὲ τὸ μέσο τῆς ὑποταγῆς ἢ καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὴ κάνοντας συνθῆκες· καὶ τροφή τους θὰ ἔχουνται οἱ Πέρσες τὴν χρονικὴ σοδειὰ τῶν 'Ελλήνων. Νομίζει λοιπὸν (ἔλεγε ὁ Εύρυβιάδης) πῶς ἀφοῦ τσακίστηκε στὴ ναυμαχία ὁ Πέρσης, δὲ θὰ μείνῃ στὴν Εύρωπη· ἀς τὸν ἀφήσουμε λοιπὸν νὰ φεύγῃ ἵσαμ' ἔκει, ποὺ φεύγοντας νὰ φτάσῃ στὸ βασίλειό του· καὶ ἀποδῶ καὶ

109 ‘Ως δὲ ἔμαθε ὅτι οὐ πείσει τούς γε πολλοὺς πλώειν ἐς τὸν Ἑλλήσπον-
110 τὸν δὲ Θεμιστοκλέης... ἄνδρας ἀπέπεμπε ἔχοντας πλοῖον, τοῖσι ἐπίστενε
σιγᾶν ἐς πᾶσαν βάσανον ἀπικνεομένοισι, τὰ αὐτὸς ἐνετείλατο βασιλῆς φρά-
σαι· τῶν καὶ Σίκιννος ὁ οἰκέτης αὗτις ἐγένετο· οἱ ἐπεί τε ἀπίκοντο πρὸς
τὴν Ἀττικήν, οἱ μὲν κατέμενον ἐπὶ τῷ πλοίῳ, Σίκιννος δὲ ἀναβὰς παρὰ
Ξέρξεα ἔλεγε τάδε· «Ἐπεμφέ με Θεμιστοκλέης δὲ Νεοκλέος, στρατηγός
μὲν Ἀθηναίων, ἀνὴρ δὲ τῶν συμμάχων πάντων ἄριστος καὶ σοφώτα-
τος, φράσοντά τοι ὅτι Θεμιστοκλέης δὲ Ἀθηναῖος, σοὶ βουλόμενος ὑπονο-
γέειν, ἔσχε τοὺς Ἑλληνας τὰς νέας βουλομένους διώκειν καὶ τὰς ἐν Ἑλ-
λησπόντῳ γεφύρας λύειν· καὶ τῦν κατ’ ἡσυχίην πολλὴν κομίζεο».

111 Οἱ μὲν ταῦτα σημίγναντες ἀπέπλωον ὅπίσω, οἱ δὲ Ἑλληνες,
ἐπεί τε σφι ἀπέδοξε μήτ’ ἐπιδιώκειν ἔτι προσωτέρω τῶν βαρβάρων
τὰς νέας, μήτε πλώειν ἐς τὸν Ἑλλήσποντον λύσοντας τὸν πόρον, τὴν
Ἀνδρον περικατέατο, ἔξελεῖν ἐθέλοντες.

113 Οἱ δὲ ἀμφὶ Ξέρξεα ἐπισχόντες ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ναυμαχίην
ἔξηλανον ἐς Βοιωτοὺς τὴν αὐτὴν ὅδον· ἔδοξε γὰρ Μαρδονίῳ ἄμα μὲν
προπέμψαι βασιλέα, ἄμα δὲ ἀνωρίην εἶναι τοῦ ἔτεος πολεμέειν, χειμε-
ρίσαι δὲ ἀμεινον εἴλαι ἐν Θεσσαλίῃ, καὶ ἐπειτεν ἄμα τῷ ἔαρι πειρᾶσθαι
τῆς Πελοποννήσου. Ως δὲ ἀπίκατο ἐς τὴν Θεσσαλίην, ἐνθαῦτα Μαρδό-
νιος ἔξελέγετο πρώτους μὲν Πέρσας πάντας τοὺς ἀθανάτους καλεομένους,
πλὴν Ὑδάρονος τοῦ στρατηγοῦ (οὗτος γὰρ οὐκ ἔφη λείφεσθαι βασιλέος),
μετὰ δὲ τῶν ἄλλων Περσέων τὸν θωρηκοφόρον καὶ τὴν ἵππον τὴν χι-
λίην, καὶ Μήδους τε καὶ Σάκας καὶ Βακτρίους τε καὶ Ἰνδούς, καὶ τὸν
πεζὸν καὶ τὴν ἵππον. Ταῦτα μὲν ἔθνεα δλα εἶλετο, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων συμ-
μάχων ἔξελέγετο κατ’ ὀλίγους, τοῖσι εἴδεά τε ὑπῆρχε διαλέγοντας, καὶ εἰ
τέοισι τι χρηστὸν συνήδεε πεποιημένον ἐν δὲ πλεῖστον ἔθνος Πέρσας
αἰρέετο, ἄνδρας στρεπτοφόρους τε καὶ ψελιοφόρους, ἐπὶ δὲ Μήδους·
οὗτοι δὲ πλῆθος μὲν οὐκ ἐλάσσονες ἦσαν τῶν Περσέων, δώμη δὲ ἔσπο-
νες· ὥστε σύμπαντας τριήκοντα μυριάδας γενέσθαι σὸν ἵππεῖσι.

117 Οἱ δὲ Πέρσαι ως ἐκ τῆς Θρηίκης πορευόμενοι ἀπίκοντο ἐπὶ τὸν πόρον,
ἐπειγόμενοι τὸν Ἑλλήσποντον τῇσι νησὶ διέβησαν ἐς Ἀβυδον· τὰς γὰρ
σχεδίας οὐκ εῦρον ἔτι ἐντεταμένας, ἀλλ’ ὑπὸ χειμῶνος διαλελυμένας· ἐν-

πέρα, ἔλεγε, ὁ πόλεμος ἐπρεπε νὰ γίνη γιὰ τὴ χώρα τῶν Περσῶν (καὶ ὅχι γιὰ τὴν ἑληνική). Σ' αὐτὴ τὴ γνώμη προστεθήκανε καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Πελοποννησίων.

Ἄφοῦ κατάλαβε ὁ Θεμιστοκλῆς πῶς δὲ θὰ καταφέρῃ τοὺς περισ- 109· σότερους, ὃν ὅχι ὅλους, νὰ τραβήξουνε γιὰ τὸν Ἑλλήσποντο, ἀμέσως 110· ἔστειλε μὲ μικρὸ πλοῖο ἀνθρώπους ποὺ εἶχε σ' αὐτοὺς ἐμπιστοσύνη νὰ μὴ μαρτυρήσουνε, μ' ὅσα βασανιστήρια καὶ ἀν παθαίνανε, αὐτὰ ποὺ τοὺς παράγγελνε νὰ ποῦνε στὸ βασιλέα· ἔνας ἀπ' αὐτοὺς ἤτανε πάλι ὁ Σίκιν- νος, ὁ δοῦλος του. Αὐτοὶ λοιπὸν φτάνοντας στὴν Ἀττική, μείνανε στὸ πλοῖο μέσα, καὶ ὁ Σίκιννος ἀνέβηκε καὶ εἶπε στὸν Ξέρξη: «Μ' ἔστειλε ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ Νεοκλῆ, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὁ πιὸ ἄξιος καὶ πιὸ γνωστικὸς ἀπ' ὅλους τοὺς συμμάχους, νὰ σου πῶ ὅτι θέλοντας αὐτὸς νὰ σὲ δουλέψῃ κράτησε τοὺς Ἐλληνες, ποὺ εἶχανε σκοπὸ νὰ κυνηγή- σουνε τὰ πλοῖα σου καὶ νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια τοῦ Ἐλλησπόντου. Τώρα λοιπόν, ἡσυχος ὅσο παίρνει, μπορεῖς νὰ πηγαίνῃς στὸ καλό». Ἄφοῦ 111· εἶπε αὐτὰ ὁ Σίκιννος, γύρισε μὲ τοὺς ἄλλους πίσω. Οἱ Ἐλληνες πάλι μὲ τὸ στόλο, ἀφοῦ εἶχανε ἀποφασίσει νὰ μὴν προχωρήσουνε πιὸ πέρα κυνη- γώντας τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων μήτε νὰ πᾶνε στὸν Ἐλλήσποντο νὰ χαλά- σουνε τὸν πόρο, πολιορκήσανε τὴν Ἀνδρὸ μὲ σκοπὸ νὰ τὴν κυριέψουνε.

Οἱ Ξέρξης μὲ τὸ στρατὸ του, ἀφοῦ ἔμεινε λίγες ἡμέρες μετὰ τὴ 113· ναυμαχία, ἔκινησε γιὰ τὴ Βοιωτία παίρνοντας τὸν ἔδιο δρόμο. Καὶ ὁ Μαρδόνιος νόμισε καλὸ νὰ συντροφέψῃ τὸ βασιλέα, ἀφοῦ ἤτανε περα- σμένος ὁ καιρὸς γιὰ πόλεμο, καὶ προτιμότερο ἤτανε νὰ ξεχειμάσῃ στὴ Θεσσαλία, κι ἀργότερα, μπαίνοντας ἡ ἄνοιξη, νὰ προσβάλῃ τὴν Πελο- πόννησο. «Αμα φτάσανε στὴ Θεσσαλία, τότε διάλεξε ὁ Μαρδόνιος πρῶτα ὅλο τὸ σῶμα τῶν Περσῶν, τὸ γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἀθάνατοι, ξέχωρα ἀπὸ τὸν Ὑδάρην ποὺ δὲν ἥθελε ν' ἀφήσῃ τὸ βασιλέα· ἐπειτα ἔλαβε ἀπὸ τοὺς ἄλλους Πέρσες τοὺς θωρακοφόρους καὶ τὸ ἵππικὸ σῶμα τῶν χιλίων καὶ Μήδους καὶ Σάκες καὶ Βακτρίους καὶ Ἰνδούς, τὸ πεζικό τους καὶ τὸ ἵππικό. «Οσο γιὰ τοὺς ἄλλους συμμάχους, διάλεγε ἀπὸ λίγους ὅσοι εἶχανε δραῖο παράστημα ἡ γνώριζε πῶς εἶχανε πράξει κάτι γενναιό. «Ἐτσι ἡ μεγαλύτερη προτίμησή του ἐπεισε στοὺς Πέρσες, ἀνθρώπους ποὺ φορούσανε περιδέραια καὶ βραχιόλια. «Τστερά ἔκαμε ἐκλογὴ ἀπὸ τοὺς Μήδους. Αὐτοὶ δὲν ἤτανε λιγότεροι κατὰ τὸν ἀριθμὸ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, κατὰ τὴν ἀνδρεία ὅμως κατώτεροι. «Ωστε ὅλοι - ὅλοι γινήκανε τριακό- σιες χιλιάδες μαζὶ μὲ τὸ ἵππικό.

θαῦτα δὲ κατεχόμενοι σιτία τε πλέω ἢ κατ' ὅδὸν ἐλάγχανον, οὐδένα τε κόσμον ἐμπιπλάμενοι καὶ ὑδατα μεταβάλλοντες ἀπέθνησκον τοῦ στρατοῦ τοῦ περιεόντος πολλού. Οἱ δὲ λοιποὶ ἄμα Ξέρξῃ ἀπικνέονται ἐς Σάρδις.

136 *Μαρδόνιος* δὲ μετὰ ταῦτα ἔπειμψε ἄγγελον ἐς Ἀθήνας Ἀλέξανδρον τὸν Ἀμύντεω, ἄνδρα Μακεδόνα, πυθόμενος ὅτι πρόξεινός τε εἴη καὶ ενεργέτης ὁ Ἀλέξανδρος· τοὺς γὰρ Ἀθηναίους οὕτω ἐδόκεε μάλιστα προσκτίσεσθαι, λεών τε πολλὸν ἄρα ἀκούων εἶναι καὶ ἄλκιμον, τά τε κατὰ τὴν θάλασσαν συντυχόντα σφι παθήματα κατεργασαμένους μάλιστα Ἀθηναίους ἡπίστατο. Τούτων δὲ προσγενομένων κατήλπιζε εὐπετέως τῆς θαλάσσης κρατήσειν, τά περ ἀν καὶ ἦν, πεζῇ τε ἐδόκεε πολλὸν εἶναι ἀρέσσων· οὕτω τε ἐλογίζετο κατύπερθε οἱ τὰ πρήγματα ἔσεσθαι τῶν Ἑλληνικῶν· τάχα δ' ἀν καὶ τὰ χρηστήρια ταῦτα οἱ προλέγοι, συμβούλευοντα σύμμαχον τὸν Ἀθηναῖον ποιέεσθαι· τοῖσι δὴ πειθόμενος ἔπειμπε.

140 *Ἀλέξανδρος* δὲ ὁ Ἀμύντεω, ὡς ἀπίκετο ἐς τὰς Ἀθήνας ἀποπεμφθεὶς ὑπὸ Μαρδονίου, ἔλεγε τάδε· «*Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Μαρδόνιος* τάδε λέγει· Ἐμοὶ ἀγγελή ἥκει παρὰ βασιλέος λέγοντα οὕτω· Ἀθηναίοισι τὰς ἀμαρτάδας τὰς ἐξ ἐκείνων ἐς ἐμὲ γενομένας πάσας μετίημι. Νῦν τε ὅδε, Μαρδόνιε, ποίει· τοῦτο μὲν τὴν γῆν σφι ἀπόδος, τοῦτο δὲ ἄλλην πρὸς ταύτην ἐλέσθων αὐτοί, ἥντινα ἀν ἐθέλωσι, ἐόντες αὐτόνομοι· ἵστα τε πάντα σφι, ἦν δὴ βούλωνται γε ἐμοὶ ὅμολογέεν, ἀνόρθωσον, δσα ἐγὼ ἐνέπορησα. Τούτων δὲ ἀπιγμένων ἀναγκάλως ἔχει μοι ποιέειν ταῦτα, ἦν μὴ τὸ ὑμέτερον ἀντίον γένηται. Λέγω δὲ ὑμῖν τάδε νῦν· τί μαίνεσθε πόλεμον βασιλέϊ ἀνταειρόμενοι; οὕτε γὰρ ἀν ὑπερβάλοισθε, οὕτε οἷοί τέ ἔστε ἀντέχειν τὸν πάντα χρόνον· εἰδετε μὲν γὰρ τῆς Ξέρξεω στρατηλασίης τὸ πλῆθος καὶ τὰ ἔργα, πνυθάνεσθε δὲ καὶ τὴν νῦν παρ' ἐμοὶ ἐσσαν δύναμιν, ὡστε καὶ ἦν ὑμέας ὑπερβάλησθε καὶ νικήσητε, τοῦ περ ὑμῖν οὐδεμία ἐλπὶς εἴ περ εδ φρονέετε, ἄλλη παρέσται πολλαπλῆσιν. Μὴ δὲν βούλεσθε παρισεύμενοι βασιλέϊ στέρεσθαι μὲν τῆς χώρης, θέειν δὲ αἰεὶ περὶ ὑμέων αὐτῶν, ἀλλὰ καταλύσασθε. Παρέχει δὲ ὑμῖν κάλλιστα καταλύσασθαι βασιλέος ταύτη τῷδην μένον.» Εστε ἐλεύθεροι, ὑμῖν δμα-

Οι Πέρσες μὲ τὸν Ξέρξην, προχωρώντας ἀπὸ τὴν Θράκην, φτάσαντες στὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐπειδὴ εἶχανε μεγάλη βίᾳ, περάσαντες τὸν Ἑλλήσποντον μὲ τὰ πλοῖα καὶ βγήκανε στὴν Ἀβυδό· γιατὶ δὲν ἤβρανε πιὰ στημένα τὰ γεφύρια, ἀλλὰ σκορπισμένα ἀπὸ τὴν τρικυμία. Ἀφοῦ σταθήκανε ἔκει, ἤβρανε τροφές ἀφθονώτερες ἀπὸ ὅσες χρειάζονται ὅσοι βρίσκονται σὲ πορεία, καὶ πέφτοντας στὸ φαῖτιον τοῦ περιορισμὸν καὶ ἀλλάζοντας τὸ νερό, ποὺ πίνανε, ἀρχίσαντες νὰ πεθαίνουνε πολλοὶ ἀπὸ τὸ στρατὸ ποὺ ἔμενε ἀκόμη. Καὶ ὅσοι περισσέψανε, φτάσαντες στὶς Σάρδεις μαζὶ μὲ τὸν Ξέρξην.

8. Ο ΜΑΡΔΟΝΙΟΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ ΠΕΙΣΗ ΤΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥΣ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝΕ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΤΟΥ *Ῥχωματ*

Ο Μαρδόνιος ξεχειμάζοντας στὴ Θεσσαλίᾳ ἔστειλε ἀντιπρόσω- 136 πο στὴν Ἀθήνα τὸν Ἀλέξανδρο τοῦ Ἀμύντα, Μακεδόνα· τό καμε αὐτὸ γιατὶ εἶχε ἀκούσει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἤτανε πρόξενος καὶ εὐεργέτης τῶν Ἀθηναίων, καὶ εἶχε μεγάλη ἐλπίδα μ' αὐτὸ τὸ μέσο νὰ τραβήξῃ πρὸς τὸ μέρος του τοὺς Ἀθηναίους, λαὸ ποὺ καὶ πολυάριθμος ἤτανε καὶ γενναῖος, καθὼς μάθαινε, καὶ τὰ θαλασσινὰ παθήματα τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι τάχανε προξενήσει, αὐτὸ τόχερε καλά· ἀν λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι πηγαίναντες μὲ τὸ μέρος του, εἶχε βέβαιη ἐλπίδα πῶς εὔκολα θὰ ἐπικρατήσῃ στὴ θάλασσα, καὶ ἀν ἥθελε γίνει αὐτό, νόμιζε πῶς πολὺ δυνατότερος θὰ ἤτανε καὶ στὴν Ξηρά. "Ισως καὶ τὰ μαντεῖα ποὺ εἶχε συμβουλευτῆ τὸν εἶχανε προτρέψει νὰ κάμη συμμάχους τοὺς Ἀθηναίους.

"Αμα ἔφτασε ὁ Ἀλέξανδρος στὴν Ἀθήνα, εἶπε τὰ παρακάτω: 140 «Ἀθηναῖοι, ὁ Μαρδόνιος μ' ἔστειλε νὰ σᾶς πῶ· ἔφτασε διαταγὴ τοῦ βασιλέα σ' ἐμένα καὶ μοῦ παραγγέλνει: Συγχωρῶ στοὺς Ἀθηναίους ὅλα δσα μοῦ φταίξαντες, Μαρδόνιε· καὶ τώρα νά τί ἔχεις νὰ κάμης. Παράδωσε σ' αὐτοὺς τὴ χώρα τους, καὶ ἂς διαλέξουνε κι ἄλλη χώρα ὅποια θελήσουντες, καὶ ἂς ζοῦν ἐλεύθεροι μὲ τοὺς νόμους των· ἀν θέλουντες νὰ εἰναι δικοί μου σύμμαχοι, ξαναχτίσε τους καὶ τὰ ίερά, ποὺ ἔγω τοὺς τάκαψα. Ἐπειδὴ μοῦ ἤρθανε αὐτὲς οἱ διαταγὲς (εἶπε ὁ Μαρδόνιος), εἴμαι ὑποχρεωμένος νὰ τίς ἐκτελέσω, ξέχωρα ἀν ἐσεῖς γίνετε αἰτία νὰ μὴν τὸ κάμω. Καὶ τώρα ἀκοῦστε με ὅτι ἔχω νὰ σᾶς πῶ· τί μανία σᾶς ἔπιασε νὰ σηκώσετε πόλεμο καταπάνω στὸν βασιλέα; Καὶ ὅμως οὕτε νὰ τὸν περάστε στὴ δύναμη θὰ μπορέσετε οὔτε νὰ τοῦ ἀντισταθῆτε ἵσοι ποτὲ στὸν κόσμο. Εἴδατε μὲ τὰ μάτια σας τὸ πλῆθος καὶ τὰ ἔργα τῆς ἐκστρατείας

χμίην συνθέμενοι ἄνευ τε δόλου καὶ ἀπάτης. Μαρδόνιος μὲν ταῦτα, ὁ Ἀθηναῖοι, ἐνετείλατό μοι εἰπεῖν πρὸς ὑμέας· ἐγὼ δὲ περὶ μὲν εὐνοίης τῆς πρὸς ὑμέας ἔνοσης ἐξ ἐμεῦ οὐδὲν λέξω (οὐ γὰρ ἀν τῶν πρῶτον ἐκμάθουτε), προσχρητίζω δὲ ὑμέων πείθεσθαι Μαρδονίῳ· ἐνορέω γὰρ ὑμῖν οὐκ οἶοισί τε ἐσομένοισι τὸν πάντα χρόνον πολεμέειν Ξέρξῃ· εἰ γὰρ ἐνώρων τοῦτο ἐν ὑμῖν, οὐκ ἄν κοτε ἐς ὑμέας ἥλθον ἔχων λόγους τούσδε· καὶ γὰρ δύναμις ὑπὲρ ἀνθρωπον ἡ βασιλέος ἐστὶ καὶ κεὶδι ὑπερομήκης ἣν ὡν μὴ αὐτίκα ὅμολογήσητε, μεγάλα προτεινόντων ἐπ’ οἷσι ὅμολογέειν ἐθέλοντι, δειμαίνω ὑπὲρ ὑμέων ἐν τρίβῳ τε μάλιστα οἰκημένων τῶν συμμάχων πάντων, αἱεί τε φθειρομένων μούνων, ἐξαίρετόν τι μεταίχμιον τὴν γῆν ἐκτημένων. Ἀλλὰ πείθεσθε· πολλοῦ γὰρ ὑμῖν ἄξια ταῦτα, εἰ βασιλεύς γε ὁ μέγας μούνοισι ὑμῖν Ἑλλήνων τὰς ἀμαρτάδας ἀπιεὶς ἐθέλει φίλος γενέσθαι». Ἀλέξανδρος μὲν ταῦτα ἔλεξε.

141 *Λακεδαιμόνιοι δέ, πυθόμενοι ἥκειν Ἀλέξανδρον ἐς Ἀθήνας ἐς ὅμολογίην ἄξοντα τῷ βαρβάρῳ Ἀθηναίους, ἀναμνησθέντες τῶν λογίων ὧς σφεας χρεών ἐστι ἄμα τοῖσι ἄλλοισι Δωριεῦσι ἐκπίπτειν ἐκ Πελοποννήσου ὑπὸ Μήδων τε καὶ Ἀθηναίων, κάρτα τε ἐδεισαν μὴ ὅμολογήσωσι τῷ Πέρσῃ Ἀθηναῖοι, αὐτίκα τέ σφι ἔδοξε πέμπειν ἀγγέλους· καὶ δὴ συνέπιπτε ὥστε ὅμοι σφέων γίνεσθαι τὴν κατάστασιν· ἐπανέμειναν γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι διατρίβοντες, εδὲ ἐπιστάμενοι ὅτι ἔμελλον Λακεδαιμόνιοι πεύσεσθαι ἥκοντα παρὰ τοῦ βαρβάρου ἄγγελον ἐπ’ ὅμολογήη, πυθόμενοι τε πέμψειν κατὰ τάχος ἀγγέλους. Ἐπίτηδες ὦν ἐποίειν, ἐνδεικνύμενοι τοῖσι Λακεδαιμονίοισι τὴν ἑωντᾶν γνώμην.*

142 *Ως δὲ ἐπάνσατο λέγων Ἀλέξανδρος, διαδεξάμενοι ἔλεγον οἱ ἀπὸ Σπάρτης ἄγγελοι· «Ἡμέας δὲ ἐπεμψαν Λακεδαιμόνιοι δεησομένους ὑμέων μήτε νεώτερον ποιέειν μηδὲν κατὰ τὴν Ἑλλάδα μήτε λόγους ἐνδέκεσθαι παρὰ τοῦ βαρβάρου· οὕτε γὰρ δίκαιον οὐδαμῶς, οὕτε κόσμον φέρον· οὐ τί γε ἄλλοισι Ἑλλήνων οὐδαμοῖσι, ὑμῖν δὲ δὴ καὶ διὰ πάντων ἥκιστα πολλᾶν εἴνεκεν· ἥγείρατε γὰρ τόνδε τὸν πόλεμον ὑμεῖς οὐδὲν ἥμέων βουλομένων, καὶ περὶ τῆς ὑμετέρης ἀρχῆς ὁ ἀγών ἐγένετο· τῶν δὲ φέρει καὶ*

τοῦ Ξέρξη, ἔχετε μάθει καὶ τὴ δύναμη ποὺ ἔχω ἐγὼ τώρα· ὥστε καὶ ἀν φανῆτε δυνατότεροι καὶ μὲ νικήσετε, πράμα ποὺ δὲν πρέπει καθόλου νὰ τὸ ἑλπίζετε ἅμα τὸ συλλογιστῆτε καλά, ἄλλη δύναμη πολὺ περισσότερη θὰ φτάσῃ. Μή βάνετε λοιπὸν στὸ νοῦ σας νὰ γίνετε ἵσιοι μὲ τὸ βασιλέα καὶ νὰ στερηθῆτε τὴν πατρίδα σας, τρέχοντας ἐδῶ κι ἐκεῖ, γιὰ τὴ ζωὴ σας, καὶ καταλύσετε τὸν πόλεμο. Καὶ τώρα εἶναι λαμπρότατη εὐκαιρία τῆς παύσης τοῦ πολέμου, ἀφοῦ δὲ βασιλέας σᾶς κάνει τὴν πρόταση. Μείνετε λοιπὸν ἐλεύθεροι κάνοντας συμμαχία μ' ἐμῆς χωρὶς κανένα δόλο κι ἀπάτη. Αὐτὰ μοῦ παράγγειλε δὲ Μαρδόνιος, δὲ Ἀθηναῖοι, νὰ σᾶς μιλήσω (εἴπε ὁ Ἀλέξανδρος). Γιὰ τὴ δικὴ μου τὴ φιλία ποὺ ἔχω σὲ σᾶς δὲ θὰ μιλήσω — δὲν τὴ μαθαίνετε πρώτη φορὰ — σᾶς παρακινῶ δύμας ν' ἀκούσετε αὐτὰ ποὺ λέει δὲ Μαρδόνιος. Γιατὶ προβλέπω πώς δὲ θὰ εἰσαστε αἰώνια ἄξιοι νὰ πολεμᾶτε μὲ τὸν Ξέρξη, ἀν εἴχα αὐτὴ τὴν πρόβλεψη, ποτὲ δὲ θὰ ἀναλάβωντας νὰ σᾶς φέρω αὐτὲς τὶς προτάσεις. Γιατὶ βέβαια εἶναι ὑπεράνθρωπη καὶ ὑπερμεγάλη ἡ δύναμη τοῦ βασιλέα. "Αν λοιπὸν δὲν παραδεχτῆτε ἀμέσως τὴ συμφωνία, τώρα ποὺ οἱ προτάσεις τῆς συμφωνίας σᾶς εἶναι ὑπερβολικὰ ὠφέλιμες, φοβοῦμαι γιατὶ σεῖς περισσότερο ἀπὸ δόλους τοὺς συμμάχους ζῆτε πιὸ κοντὰ στὸν κίνδυνο, καὶ μόνοι ἐσεῖς ὑποφέρετε κάθε ζημία, ἀφοῦ κατοικεῖτε χώρα ποὺ εἶναι πέρασμα μοναδικὸ (ἀνάμεσα στὴν Ἀσία καὶ στὴν Εὐρώπη). Ἐλάτε, ἀκούσετε τὴ γνώμη μου, γιατὶ ἀξίζει καὶ πολὺ· ὁ μεγάλος βασιλέας μόνο μ' ἐσᾶς ἀπ' δόλους τοὺς Ἑλληνες, ἀφήνοντας τὰ περασμένα λάθη, γυρεύει φίλος σας νὰ γίνηκα. Αὐτὰ εἴπε ὁ Ἀλέξανδρος.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι δύμας, μαθαίνοντας πώς ὁ Ἀλέξανδρος ἤρθε 141 στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ σύρῃ σὲ συμμαχία μὲ τὸ βάρβαρο τοὺς Ἀθηναίους, θυμηθήκανε τὰ λόγια τοῦ χρησμοῦ, πώς τάχα ἀπὸ τὸ θεὸν αὐτοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Δωριεῖς εἶναι νὰ χάσουντε τὴν Πελοπόννησο, διωγμένοι ἀπὸ τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ φοβηθήκανε μῆπως οἱ Ἀθηναῖοι κλείσουντε τὴ συμφωνία, κι ἀποφασίσανε ἀμέσως νὰ στείλουντε ταχυδρόμους στὴν Ἀθήνα· σύντυχε λοιπὸν καὶ τῶν δυὸ μερῶν ἡ παρουσία στὴν Ἀθήνα. Γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι χασομερούσανε, γνωρίζοντας καλὰ πώς οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ μαθαίνανε πώς ἤρθε σταλμένος ἀνθρωπος ἀπὸ τὸ βάρβαρο μὲ προτάσεις, καὶ πώς μαθαίνοντας αὐτὸν θὰ στείλουντε κι αὐτοὶ ἀνθρώπους γρήγορα. Ἐπίτηδες λοιπὸν ἀναβάλλανε οἱ Ἀθηναῖοι, δίνοντας μὲ τρόπο τὴν ἀφορμὴ στοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ποῦντε κι αὐτοὶ τὴ γνώμη τους.

Αφοῦ τελείωσε τὸ λόγο του ὁ Ἀλέξανδρος, λέβανε μὲ τὴ σειρά 142

ες πᾶσαν τὴν Ἑλλάδαν ἄλλως τε τούτων ἀπάντων αἰτίους γενέσθαι δον λοισύνης τοῖσι Ἐλλησι Ἀθηναίους οὐδαμῶς ἀνασχετόν, οἵτινες αἱεὶ καὶ τὸ πάλαι φαίνεσθε πολλοὺς ἐλευθερώσαντες ἀνθρώπων πιεζομένουσι μέντοι ὑμῖν συναχθόμεθα, καὶ ὅτι καρπῶν ἐστερήθητε διξῶν ἥδη, καὶ ὅτι οἰκοφθόρησθε χρόνον ἥδη πολλόν. Ἀντὶ τούτων δὲ ὑμῖν Λακεδαιμόνιοί τε καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπαγγέλλονται γνωτικάς τε καὶ τὰ ἐς πόλεμον ἄχρηστα οἰκετέων ἔχόμενα πάντα ἐπιθρέψειν, ἐστ’ ἀν δι πόλεμος ὅδε συνεστήκῃ. Μηδὲ ὑμέας Ἀλέξανδρος δι Μακεδὼν ἀναγνώσῃ, λείγνας τὸν Μαρδονίον λόγον τούτῳ μὲν γὰρ ταῦτα ποιητέα ἐστί, τύραννος γὰρ ἐών τυράννῳ συγκατεργάζεται, ὑμῖν δέ γε οὐδι ποιητέα, εἴ περ εὖ τυγχάνετε φρονέοντες, ἐπισταμένουσι ως βαρβάρουσί ἐστι οὕτε πιστὸν οὕτε ἀληθεῖς οὐδέν. Ταῦτα ἔλεξαν οἱ ἄγγελοι.

143 Ἀθηναῖοι δὲ πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον ὑπεκρίναντο τάδε· «Καὶ αὐτοὶ τοῦτό γε ἐπιστάμεθα, ὅτι πολλαπλῆστή ἐστι τῷ Μήδῳ δύναμις ἡ περ ὑμῖν, ὥστε οὐδὲν δέει τοῦτό γε ὀνειδίζειν ἀλλ’ ὅμως ἐλευθερίης γλιχόμενοι ἀμυνεύμεθα οὕτω, ὅκως ἀν καὶ δυνάμεθα ὁμολογῆσαι δὲ τῷ βαρβάρῳ μήτε σὺ ἡμέας πειρῶ ἀναπείθειν οὕτε ἡμεῖς πεισόμεθα· νῦν δὲ ἀπάγγελλε Μαρδονίῳ, ως Ἀθηναῖοι λέγοντι, ἐστ’ ἀν δι ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἵη τῇ καὶ νῦν ἔρχεται, μήκοτε ὁμολογήσειν ἡμέας Ξέρξῃ· ἀλλὰ θεοῖσι τε συμμάχοισι πίσυνοί μιν ἐπέξιμεν ἀμυνόμενοι καὶ τοῖσι ἥρωσι, τῶν ἐκεῖνος οὐδεμίαν διπιν ἔχων ἐνέποησε τούς τε οἴκους καὶ τὰ ἀγάλματα· σύ τε τοῦ λοιποῦ λόγους ἔχων τοιούσδε μὴ ἐπιφαίνεο Ἀθηναῖοισι, μηδὲ δοκέων χρηστὰ ὑπονογέειν ἀθέμιτα ἔρδειν παραίνεε· οὐ γάρ σε βουλόμεθα οὐδὲν ἄχαρι πρὸς Ἀθηναίων παθεῖν, ἔοντα πρόξεινόν τε καὶ φίλον».

144 Πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον ταῦτα ὑπεκρίναντο, πρὸς δὲ τοὺς ἀπὸ Σπάρτης ἀγγέλους τάδε· «Τὸ μὲν δεῖσαι Λακεδαιμονίους μὴ ὁμολογήσωμεν τῷ βαρβάρῳ κάρτα ἀνθρωπῆιον ἦν ἀτὰρ αἰσχρῶς γε οἴκατε ἐξεπιστάμενοι τὸ Ἀθηναίων φόρνημα ἀρρωδῆσαι, διτι οὕτε χρυσός ἐστι γῆς οὐδαμόθι τοσοῦτος οὕτε χώρῃ κάλλει καὶ ἀρετῇ μέγα ὑπερφέρονσα, τὰ

τους τὸ λόγοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Σπάρτης: «Οἱ Λακεδαιμόνιοι μᾶς στείλανε νὰ σᾶς παρακαλέσουμε καμιάν ἀλλαγὴ νὰ μὴν κάμετε στὰ ἐλληνικὰ πράματα μήτε προτάσεις ἀπὸ τὸ βάρβαρο νὰ δεχτῆτε. Γιατὶ καθόλου δὲν εἶναι σωστό, καὶ τιμῇ δὲν φέρνει καθόλου οὕτε καὶ στοὺς ἄλλους "Ελλήνες καὶ ἀπ' ὅλους πολὺ περισσότερο σὲ σᾶς. Σεῖς ἀνάψατε αὐτὸν τὸν πόλεμο, χωρὶς τὴ δική μας θέληση, καὶ στὴν ἀρχὴ ὁ ἀγώνας ἤτανε γιὰ τὴ δική σας ἐπικράτηση, ἐνῶ τώρα ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴν 'Ελλάδα. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο ἀπ' ὅλα εἶναι αὐτό: τὸ νὰ γίνετε σεῖς οἱ 'Αθηναῖοι αἴτιοι τοῦ σκλαβώματος ὅλων τῶν 'Ελλήνων εἶναι πράμα ἀνυπόφορο· σεῖς ποὺ ἀπὸ παλιὰ χρόνια καὶ πάντοτε ἔχετε φανῇ ἐλευθερωτὲς πολλῶν ἀνθρώπων. Λυπούμαστε κι ἐμεῖς μαζί σας βέβαια ποὺ ἔχετε χάσει δυὸς χρονῶν σοδειές, καὶ πολὺν καιρὸν εἰσαστε ξεσπιτωμένοι. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς συμφορές σας ἐμεῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοί μας ὑποσχόμαστε νὰ τροφοδοτήσουμε τὶς γυναικες σας καὶ ὅλα τ' ἀνίκανα γιὰ πόλεμο μέλη τῶν οἰκογενειῶν σας ὅσο διαρκέσῃ αὐτὸς ὁ πόλεμος. Μὴ σᾶς γυρίσῃ τὸ κεφάλι ὁ Μακεδόνας Ἀλέξανδρος στολίζοντας τὰ λόγια τοῦ Μαρδονίου· τέτοιος εἶναι ὁ ἀνθρωπὸς καὶ τέτοια κάνει τύραννος εἶναι καὶ τύραννο βοηθάει στὰ μηχανήματά του· σεῖς ὄμως, ἀν δὲ χάσετε τὸ νοῦ σας, δὲν πρέπει αὐτὰ ποὺ σᾶς λέει νὰ κάμετε, ξέροντας καλὰ πῶς οἱ βάρβαροι οὕτε πίστη ἔχουνε οὕτε ἀλήθεια». Αὐτὰ εἴπανε οἱ ἀποσταλμένοι.

Οἱ 'Αθηναῖοι δώσανε στὸν Ἀλέξανδρο αὐτὴ τὴν ἀπόκριση: «Τὸ 143 ξέρουμε καλὸ κι ἐμεῖς πῶς ἡ δύναμη τοῦ Μήδου εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' τὴ δική μας: λοιπὸν δὲν εἶναι καμιὰ ἀνάγκη νὰ μᾶς κατηγορῆς γι' αὐτό. "Ομως νομίζοντας πολὺ γλυκιὰ τὴν ἐλευθερία μας, θὰ ὑπερασπιστοῦμε ὅπως μπορέσουμε· νὰ κάνουμε συνθήκη μὲ τὸ βάρβαρο καὶ σὺ μὴ δοκιμάζης νὰ μᾶς πείσης, κι ἐμεῖς δὲ θὰ πειστοῦμε. Πήγαινε λοιπὸν καὶ πές την τοῦ Μαρδονίου αὐτή μας τὴν ἀπόκριση: "Οσο ὁ ἥλιος πηγαίνει καὶ ξανάρχεται τὸν ἵδιο δρόμο του, ποτὲ δὲ θὰ συμμαχήσουμε μὲ τὸν Ξέρξη, ἀλλὰ θὰ τοῦ ἀντιστεκόμαστε ὑπερασπίζοντας καὶ ἔχοντας βοηθούς μας τοὺς θεοὺς καὶ ἥρωες, ποὺ ἔκεινος χωρὶς φόβο τοὺς ἔκαψε ναοὺς καὶ ἀγάλματα. Καὶ σὺ ἄλλη φορὰ νὰ μὴν ξαναπαρουσιασθῆς στοὺς 'Αθηναίους μὲ παρόμοιες προτάσεις, μήτε νὰ νομίζης πῶς μᾶς προσφέρεις ὑπηρεσία συμβουλεύοντας νὰ κάνουμε ἔργα ἀνομα. Δὲν ἔχουμε καμιάν ὅρεξη νὰ πάθης τίποτε ἀπρεπο ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ εἴσαι πρόξενος καὶ φίλος μας».

Αὐτὰ ἀποκριθήκανε στὸν Ἀλέξανδρο· καὶ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτες 144

ἡμεῖς δεξάμενοι ἐθέλοιμεν ἀν μηδίσαντες καταδουλῶσαι τὴν Ἑλλάδα· πολλά τε γὰρ καὶ μεγάλα ἔστι τὰ διακωλύοντα ταῦτα μὴ ποιέειν, μηδ' ἦν ἐθέλωμεν πρῶτα μὲν καὶ μέγιστα τῶν θεῶν τὰ δγάλματα καὶ τὰ οἰκήματα ἐμπεποησμένα τε καὶ συγκεχωσμένα, τοῖσι ἡμέας ἀναγκαίως ἔχει τιμωρέειν ἐς τὰ μέγιστα μᾶλλον ἥπερ ὅμολογέειν τῷ ταῦτα ἐργασμένῳ, αὗτις δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἐὸν δμαιμόν τε καὶ δμόγλωσσον, καὶ θεῶν ἴδούματά τε κοινὰ καὶ θυσίαι ἥθεά τε δμότροπα, τῶν προδότας γενέσθαι Ἀθηναίους οὐκ ἀν εὖ ἔχοι. Ἐπίστασθέ τε οὕτω, εἰ μὴ πρότερον ἐτυγχάνετε ἐπιστάμενοι, ἔστ’ ἀν καὶ εἰς περιῆ Ἀθηναίων, μηδαμὰ ὅμολογήσοντας ἡμέας Ξέρξην. Ὅμεων μέντοι ἀγάμεθα τὴν πρόνοιαν τὴν ἐς ἡμέας ἔχουσαν, ὅτι προείδετε ἡμέων οἰκοφθορημένων οὕτω ὥστε ἐπιθρέψαι ἐθέλειν ἡμέων τοὺς οἰκέτας· καὶ νῦν μὲν ἡ χάρις ἐκπεπλήρωται, ἡμεῖς μέντοι λιπαρήσομεν οὕτω, ὅκως ἀν ἔχωμεν, οὐδὲν λυτέοντες ὑμέας. Νῦν δέ, ὡς οὕτω ἐχόντων, στρατιὴν ὡς τάχιστα ἐκπέμπετε. Ὡς γὰρ ἡμεῖς εἰκάζομεν, οὐκ ἐκὰς ρόσον παρέσται δ βάρβαρος ἐσβαλὼν ἐς τὴν ἡμετέρην, ἀλλ’ ἐπεὰν τάχιστα πόθηται τὴν ἀγγελάνην ὅτι οὐδὲν ποιήσομεν τῶν ἐκεῖνος ἡμέων προσεδέετο· ποὶν ὃν παρεῖναι ἐκεῖνον ἐς τὴν Ἀττικήν, ἡμέας καιρός ἐστι προβωθῆσαι ἐς τὴν Βοιωτίην». Οἱ μὲν ταῦτα ἐποκριναμένων Ἀθηναίων ἀπαλλάσσοντο ἐς Σπάρτην.

τὰ παρακάτω: «Τὸ δτι ἀνησυχήσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι μὴν κάνουμε συνθῆκες μὲ τὸ βάρβαρο ἥτανε πράμα πολὺ λογικό.» Ασχημα ὅμως κάμανε νὰ πιστέψουνε πῶς οἱ Ἀθηναῖοι φοιτηθήκανε γιατὶ δὲν ὑπάρχει τόσο πολὺ χρυσάφι στὴ γῆ πουθενά, οὔτε χώρα τόσο ὑπέροχη στὸν πλοῦτο καὶ τὴν δμορφιά, ποὺ ἐμεῖς γ' αὐτά τους τὰ καλὰ θὰ δεχτοῦμε νὰ πᾶμε μὲ τὸ Μῆδο καὶ νὰ ὑποδουλώσουμε τὴν Ἑλλάδα. Πολλὰ εἶναι καὶ μεγάλα τὰ αἴτια, ποὺ καὶ νὰ θέλουμε, εἴμαστε ἐμποδισμένοι νὰ κάνουμε τέτοια πράματα· πρῶτα ἀπ' ὅλα τῶν θεῶν τὰ ἀγάλματα καὶ οἱ ναοί τους οἱ καμένοι καὶ καταγκρεμισμένοι· γ' αὐτὰ ἐμεῖς δὲ μποροῦμε πάρα μ' ὅλες μας τὶς δυνάμεις ἐκδίκηση νὰ ζητήσουμε, παρὰ νὰ συμμαχήσουμε μὲ τὸν αἴτιο αὐτῆς τῆς καταστροφῆς· ἔπειτα νὰ γίνουμε προδότες τῶν Ἑλλήνων, ἔχοντας ὅλοι μας τὸ ἕδιο αἷμα καὶ τὴν ἕδια γλώσσα, κοινοὺς ναοὺς θεῶν καὶ κοινὰ ἔθιμα, για μᾶς τοὺς Ἀθηναίους θὰ ἥτανε πράμα δχι καλό. Μάθετε λοιπόν, ἀν ὡς τώρα δὲν τὸ ξέρατε· ὅσο καὶ ἔνας Ἀθηναῖος εἶναι στὴ ζωὴ καμιὰ συνθήκη δὲ θὰ γίνη μὲ τὸν Ξέρξη. Μὲ θαυμασμὸ ἀκούσαμε καὶ τὴν πρόταση ποὺ μᾶς κάματε, ὑποθέτοντας τόσο μεγάλη τὴν καταστροφὴ τοῦ τόπου μας, ὥστε ν' ἀποφασίσετε νὰ προσφέρετε διατροφὴ στὶς οἰκογένειές μας. Τὴ χάρη σας αὐτὴ τὴ θεωροῦμε σὰ νὰ γίνηκε· ἐμεῖς ὅμως θὰ περάσουμε ὅπως μποροῦμε χωρὶς νὰ σᾶς γίνουμε καθόλου βάρος. Καὶ τώρα, ἀφοῦ ἔτσι βρίσκονται τὰ πράματα, κάμετε νὰ ξεκινήση γλήγορα στρατός, γιατὶ μᾶς φαίνεται πῶς δὲν εἶναι μακριά ὁ καιρὸς ποὺ δὲ βάρβαρος θὰ δείξῃ τὴν παρουσία του ἀρχίζοντας τὴν εἰσβολή του στὴν Ἀττική, μόλις λάβη τὴν εἰδῆση δτι ἐμεῖς ἔχουμε σκοπὸ νὰ κάμουμε τίποτε ἀπ' ὅσα μᾶς ζητοῦσε. Πρὶν λοιπὸν ἐκεῖνος παρουσιαστῇ στὴν Ἀττική, πρέπει ἐμεῖς ἐγκαίρως νὰ τὸν προαπαντήσουμε στὴ Βοιωτία». Αφοῦ πήρανε τὴν ἀπόκριση τῶν Ἀθηναίων οἱ ἀποσταλμένοι, φύγανε γιὰ τὴ Σπάρτη.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΕΝΑΤΗ
ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΚΑΛΛΙΟΠΗ

- 1 *Μαρδόνιος δὲ, ὡς οἱ ἀπονοστήσας Ἀλέξανδρος τὰ παρὰ Ἀθηναίων ἐσῆμηνε, δομηθεὶς ἐκ Θεσσαλίης ἦγε τὴν στρατιὴν σπουδῇ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας· ὅκου δὲ ἐκάστοτε γίνοιτο, τούτους παρελάμβανε. Τοῖς δὲ Θεσσαλίης ἥγεομένουι οὕτε τὰ πρὸ τοῦ πεποηγμένα μετέμελε οὐδέν, πολλῷ τε μᾶλλον ἐπῆγον τὸν Πέρσην, καὶ συμπροέπεμψέ τε Θώρηξ ὁ Ληρισαῖος Ξέρξεα φεύγοντα, καὶ τότε ἐκ τοῦ φανεροῦ παρῆκε Μαρδόνιος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα.*
- 2 *'Επεὶ δὲ πορευόμενος γίνεται ὁ στρατὸς ἐν Βοιωτοῖσι, οἱ Θηβαῖοι κατελάμβανον τὸν Μαρδόνιον καὶ συνεβούλευνον αὐτῷ, λέγοντες ὡς οὐκ εἴη χῶρος ἐπιτηδεώτερος ἐνστρατοπεδεύεσθαι ἐκείνουν, οὐδὲ ἔων ἵέναι ἐκαστέρω, ἀλλ' αὐτοῦ ἵζόμενον ποιέειν ὅκως ἀμαχητὶ τὴν πᾶσαν Ἑλλάδα καταστρέψεται. Κατὰ μὲν γὰρ τὸ ἴσχυρὸν Ἑλληνας διοφρονέοντας, οὐ περ καὶ πάρος ταῦτα ἐγίνωσκον, χαλεπὰ εἶναι περιγίνεσθαι καὶ ἄπασι ἀνθρώποισι· εἰ δὲ ποιήσεις τὰ ἡμεῖς παραινέομεν, ἔφασαν λέγοντες, ἔξεις ἀπόνως ἄπαντα τὰ ἐκείνων βουλεύματα. Πέμπτε χοήματα ἐς τοὺς δυναστεύοντας ἄνδρας ἐν τῇσι πόλισι, πέμπτων δὲ τὴν Ἑλλάδα διαστήσεις· ἐνθεῦτεν δὲ τοὺς μὴ τὰ σὰ φρονέοντας δηγδίλως μετὰ τῶν στασιωτέων καταστρέψει.*
- 3 *Οἱ μὲν ταῦτα συνεβούλευνον, δὲ οὐκ ἐπείθετο, ἀλλά οἱ δεινός τις ἐνέστακτο Ἰμερος τὰς Ἀθήνας δεύτερα ἐλεῖν, ἀμα μὲν ὑπ' ἀγνωμοσύνης, ἀμα δὲ πνρσοῖσι διὰ νήσων ἐδόκεε βασιλέϊ δηλώσειν ἐόντι ἐν Σάρ-*

ΒΙΒΛΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΜΑΧΕΣ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΥΚΑΛΗΣ

1.^ε Ο ΜΑΡΔΟΝΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΚΥΡΙΕΥΕΙ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ
ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΝΑ ΚΑΜΗ ΤΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥΣ ΣΥΜΜΑΧΟΥΣ ΤΟΥ. ἔχομε

Μαθαίνοντας δὲ Μαρδόνιος τὴν ἀπόκριση τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν 1
Ἀλέξανδρο, ἔχεινησε ἀπὸ τῇ Θεσσαλίᾳ ὁδηγώντας τὸ στράτευμά του
μὲ πολλὴ βίᾳ στὴν Ἀθήνα· σὲ κάθε μέρος ποὺ ἔφτανε, ἔπαιρνε μαζί του
καὶ τοὺς κατοίκους. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Θεσσαλῶν¹⁵⁰ ὅχι μονάχα δὲ μετα-
νοούσανε καθόλου γιὰ τὶς περασμένες πράξεις τους, ἀλλὰ ἀκόμα περισ-
σότερο παρακινούσανε τὸν Πέρση· καὶ ὁ Θώρακας ὁ Λαρισαῖος, ἀφοῦ
συνόδεψε τὸν Ξέρξη στὴ φυγή του, τώρα φανερὰ εὔκολυνε τὸ Μαρδόνιο
γιὰ τὴν Ἐλλάδα.

Ἄφοῦ δὲ περισκὸς στρατὸς ἔφτασε στὴ Βοιωτία, οἱ Θηβαῖοι θέλανε 2
νὰ κρατήσουν ἐκεῖ τὸ Μαρδόνιο μὲ τὶς συμβουλές τους, λέγοντας πῶς δὲν
ὑπῆρχε ἄλλος τόπος πιὸ κατάλληλος γιὰ στρατόπεδο ἀπὸ τὸ δικό τους·
καὶ δὲν τὸν ἀφήνανε νὰ προχωρήσῃ πιὸ πέρα, ἀλλὰ ἐκεῖ μένοντας νὰ κάνῃ
κάθε τρόπο γιὰ νὰ ὑποτάξῃ ὅλη τὴν Ἐλλάδα χωρὶς πόλεμο. Γιατὶ μὲ
τὴ δύναμη τοὺς Ἑλληνες νὰ ὑποτάξῃ, καθὼς ἥτανε ἐνωμένοι καὶ μὲ τὸ
φρόνημα ποὺ εἶχανε καὶ πρωτύτερα, θὰ εἶναι δύσκολο ὅχι αὐτὸς ἀλλὰ
καὶ κάθε ἄλλος ἀνθρωπος. «Ἄν ὅμως κάμης ὅσα ἔμεῖς σὲ παρακινοῦμε
(λέγανε οἱ Θηβαῖοι), χωρὶς κόπο θὰ χαλάσσης ὅλα τους τὰ σχέδια. Ἀρχι-
σε χρήματα νὰ στέλνης σ' ὅσους ἔχουνε τὴ δύναμη ἀνάμεσα στὶς πόλεις,
καὶ μὲ τὰ χρήματα θὰ διαιρέσσης τὴν Ἐλλάδα, καὶ ἔτσι μαζὶ μ' αὐτοὺς
θὰ ὑποτάξῃς εὔκολα καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ εἶναι ἀντίθετοι σου».

Τέτοια τὸν συμβουλεύανε οἱ Θηβαῖοι· αὐτὸς ὅμως δὲν τοὺς ἀκούγε, 3
ἀλλὰ εἰχε μέσα του μυστικὸ καημὸ καὶ δεύτερη φορὰ νὰ κυριέψῃ τὴν
Ἀθήνα· καὶ τὸ 'κανε ἀπὸ ἀνόητη φιλοδοξία, θέλοντας καὶ νὰ προφτάσῃ τὸ
βασιλέα στὶς Σάρδεις στέλνοντάς του μὲ φωτιές¹⁵¹ ἀπὸ νησὶ σὲ νησὶ τὴν
εἰδηση ὅτι πῆρε τὴν Ἀθήνα. Καὶ πάλι ὅμως δὲν ἦβρε τοὺς Ἀθηναίους
στὴν Ἀττική, ἀλλὰ μάθαινε πῶς οἱ περισσότεροι βρισκόντανε στὴ Σαλα-

δισι δτι ἔχοι Ἀθήνας· ὃς οὐδὲ τότε ἀπικόμενος ἐς τὴν Ἀττικὴν εῦρε τοὺς Ἀθηναίους· ἀλλ’ ἐν τε Σαλαμῖνι τοὺς πλείστονς ἐπυνθάνετο εἶναι ἐν τε τῇσι νησίσι, αἰρέει τε ἐργμον τὸ ἄστυ. Ἡ δὲ βασιλέος αἰρεσις ἐς τὴν ὑστέρην τὴν Μαρδονίου ἐπιστρατηγὴν δεκάμηνος ἐγένετο.

4 Ἐπεὶ δὲ ἐν Ἀθήνησι ἐγένετο Μαρδόνιος, πέμπει ἐς Σαλαμῖνα Μονυχίδην, ἄνδρα Ἐλλησπόντιον, φέροντα τοὺς αὐτοὺς λόγους τοὺς καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν τοῖσι Ἀθηναίοισι διεπόρθμευσε. Ταῦτα δὲ τὸ δευτέρον ἀπέστελλε προέχων μὲν τῶν Ἀθηναίων οὐ φιλίας γνώμας, ἐλπίσας δέ σφεας ὑπῆσεν τῆς ἀγνωμοσύνης ὡς δοριαλώτου ἐούσης πάσης τῆς Ἀττικῆς χώρης καὶ ἐούσης ἥδη ὑπ’ ἐωντῷ. Τούτων μὲν εἶνεκεν ἀπέπεμψε Μονυχίδην ἐς Σαλαμῖνα.

5 Ο δὲ ἀπικόμενος ἐπὶ τὴν βουλὴν ἔλεγε τὰ παρὰ Μαρδονίου. Τῶν δὲ βουλευτέων Λυκίδης εἴτε γνώμην, ὃς οἱ ἐδόκεε ἀμεινον εἶναι, δεξαμένους τὸν λόγον, τὸν σφι Μονυχίδης προφέρει, ἐξενεῖκα ἐς τὸν δῆμον. Ο μὲν δὴ ταύτην τὴν γνώμην ἀπεφαίνετο, εἴτε δὴ δεδεγμένος χρήματα παρὰ Μαρδονίου, εἴτε καὶ ταῦτα οἱ ἥρδανε, Ἀθηναῖοι δὲ αὐτίκα δεινὸν ποιησάμενοι, οὗ τε ἐκ τῆς βουλῆς καὶ οἱ ἔξωθεν, ὡς ἐπύθοντο, περιστάντες Λυκίδεα κατέλευσαν βάλλοντες, τὸν δὲ Ἐλλησπόντιον Μονυχίδην ἀπέπεμψαν ἀσινέα. Γενομένου δὲ θορύβου ἐν τῇ Σαλαμῖνι περὶ τὸν Λυκίδεα, πυνθάνονται τὸ γινόμενον αἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων, διακελευσαμένη δὲ γυνὴ γυναικὶ καὶ παραλαβοῦσα ἐπὶ τὴν Λυκίδεω οἰκίην ἥσσαν αὐτοκελέεις, καὶ κατὰ μὲν ἔλευσαν αὐτοῦ τὴν γυναικα, κατὰ δὲ τὰ τέκνα.

6 Ἐς δὲ τὴν Σαλαμῖνα διέβησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὅδε· ἔως μὲν προσεδέκοντο [τὸν] ἐκ τῆς Πελοποννήσου στρατὸν ἥξειν τιμωρήσοντά σφι, οἱ δὲ ἔμερον ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν μακρότερά τε καὶ σχολαίτερα ἐποίεον, δὲ ἐπιών καὶ δὴ ἐν τῇ Βοιωτίῃ ἔλεγετο εἶναι, οὕτω δὴ ὑπεξεκομίσαντό τε πάντα καὶ αὐτοὺς διέβησαν ἐς Σαλαμῖνα, ἐς Λακεδαιμονά τε ἔπεμψαν ἀγγέλους, ἅμα μὲν μεμφομένους τοῖσι Λακεδαιμονίοισι δτι περιεῖδον ἐμβαλόντα τὸν βάρβαρον ἐς τὴν Ἀττικὴν ἀλλ’ οὐ μετά σφεων

μίνα, καὶ ἄλλοι στὰ νησιά· κυριεύει λοιπὸν τὴν πόλην ἔρημην. Καὶ εἴχανε περάσει δέκα μῆνες ἀπὸ τὴν πρώτην ἀλωσην ποὺ ἔκαμε ὁ βασιλέας ἵσαμε τὴν δεύτερην.

Ἄφοῦ ἔφτασε ὁ Μαρδόνιος στὴν Ἀθήνα, ἔστειλε στὴ Σαλαμίνα τὸ 4 Μουρυχίδη ἀπὸ τὸν Ἐλλήσποντο μὲ τὶς Ἰδιες προτάσεις ποὺ τοὺς εἶχε διαβιβάσει καὶ ὁ Μακεδόνας Ἀλέξανδρος. Ἐκαμε αὐτὴ τὴ δεύτερη ἀποστολή, ἀν καὶ γνώριζε ἀπὸ πρῶτα τὴν ὅχι φιλικὴ γνώμη τῶν Ἀθηναίων· ἔλπιζε ὅμως πώς αὐτοὶ μπορεῖ νὰ ἔλθουνε στὰ λογικά τους, ἀφοῦ ἡ χώρα τους ἦταν κυριευμένη καὶ στὴν ἔξουσία του. Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔστειλε τὸ Μουρυχίδη στὴ Σαλαμίνα.

Καὶ ὁ Μουρυχίδης φτάνοντας ἔξήγήσε τὴν ἀποστολή του στὴ βου- 5 λὴ¹⁵² τῶν Ἀθηναίων. Ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς ἔνας, ὁ Λυκίδης, ὑπόβαλε γνώμη πώς τοῦ φαινότανε σωστότερο νὰ δεχτοῦνε τὴν πρόταση ποὺ φέρνει ὁ Μουρυχίδης καὶ νὰ τὴν ἀναφέρουνε στὴν ἐκκλησία τοῦ λαοῦ. Αὔτῃ τὴ γνώμη πρότεινε αὐτὸς εἴτε γιατὶ εἶχε πάρει χρήματα ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο, εἴτε καὶ γιατὶ αὐτὴ ἡ γνώμη τοῦ ἦταν ἀρεστή. Οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὅσοι ἦταν βουλευτὲς καὶ ὅσοι δὲν ἦταν, τὸ πήρανε πολὺ βαριὰ καὶ τὸν περικυκλώσανε χτυπώντας τὸν μὲ τὶς πέτρες ὥσπου τὸν σκοτώσανε· τὸ Μουρυχίδη ὅμως τὸν ἀφήσανε νὰ φύγῃ ἀπειραχτος. Ἐπειδὴ ἔγινε θόρυβος στὴ Σαλαμίνα γιὰ τὸν Λυκίδη, τὸ μάθανε καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων, καὶ παρακινώντας ἡ μιὰ τὴν ἄλλη τρέξανε στὸ σπίτι τοῦ Λυκίδη καὶ σκοτώσανε μὲ τὶς πέτρες τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του.

2. ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΣΤΕΛΝΟΥΝΕ ΠΡΕΣΒΕΙΣ ΣΤΗ ΣΠΑΡΤΗ.

Ο ΜΑΡΔΟΝΙΟΣ ΕΠΙΣΤΡΕΦΕΙ ΣΤΗ ΒΟΙΟΤΙΑ.

Νά μὲ τὶ τρόπο περάσανε οἱ Ἀθηναῖοι στὴ Σαλαμίνα· ὅσο περιμέ- 6 ο νανε νὰ φτάσῃ στρατὸς βοήθειά τους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, μένανε αὐτοὶ στὴν Ἀττική· ἀφοῦ ὅμως ἔκεινοι ὅλο καὶ ἀργούσανε καὶ ἀναβάλλανε, ὁ Μαρδόνιος ὅμως πλησίαζε, καὶ μάλιστα ἀκουγότανε στὴ Βοιωτία, ἔτσι σηκώσανε ὅλα τους τὰ πράματα καὶ περάσανε καὶ οἱ Ἰδιοὶ στὴ Σαλαμίνα. Στέλνανε ἀκόμη ταχυδρόμους στοὺς Λακεδαιμονίους νὰ τοὺς παραπονεθοῦνε ὅτι ἀφήσανε τὸ βάρβαρο νὰ εἰσβάλῃ στὴν Ἀττικὴ καὶ δὲν βγήκανε μαζὶ νὰ τὸν ἀπαντήσουνε στὴ Βοιωτία· μαζὶ μ' αὐτὰ τοὺς θυμίσανε καὶ

ἥγετίασαν ἐς τὴν Βουωτίην, ἀμα δὲ ὑπομνήσοντας ὅσα σφι ὑπέσχετο ὁ Πέρσης μεταβαλοῦσι δώσειν, προεῖπαί τε ὅτι εἰ μὴ ἀμνυεῖσι Ἀθηναῖοι, ώς καὶ αὐτοὶ τινα ἀλεωρὴν εὐρήσονται.

7 Οἱ γὰρ δὴ Λακεδαιμόνιοι ὅρταζόν τε τοῦτον τὸν χρόνον καὶ σφι ἦν Ὑακίνθια, περὶ πλείστον δ' ἥγον τὰ τοῦ θεοῦ πορσύνειν· ἀμα δὲ τὸ τεῖχός σφι, τὸ ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἐτείχεον, καὶ δὴ ἐπάλξις ἐλάμβανε. Ὡς δὲ ἀπίκοντο ἐς τὴν Λακεδαιμονίαν οἱ ἄγγελοι οἱ ἀπὸ Ἀθηνέων, ἀμα ἀγόμενοι ἔκ τε Μεγάρων ἀγγέλους καὶ ἐκ Πλαταιέων, ἔλεγον ἐπελθόντες ἐπὶ τοὺς ἐφόρους.

10 Οἱ δὲ φρενὶ λαβόντες τὸν λόγον αὐτίκα, φράσαντες οὐδὲν τοῖσι ἀγγέλουσι τοῖσι ἀπιγμένοισι ἀπὸ τῶν πολίων, νυκτὸς ἔτι ἐκπέμποντι πεντακισχιλίονς Σπαρτιητέων [καὶ ἐπτὰ περὶ ἕκαστον τάξαντες τῶν εἰλάτων], Πανσανίη τῷ Κλεομβρότον ἐπιτρέψαντες ἔξαγειν... Προσαιρέεται δὲ ἐνωτῷ Πανσανίης Ενδράνακτα τὸν Δωριέος, ἀνδρα οἰκήσεοντα τῆς αὐτῆς. Οἱ μὲν δὴ σὺν Πανσανίῃ ἔξεληλύθεσαν ἔξω Σπάρτης, 11 οἱ δὲ ἄγγελοι, ώς ἡμέρῃ ἐγεγόνεε... ἔξέμαθον πᾶν τὸ ἐόν, ὥστε ἐν θώματι γενόμενοι ἐπορεύοντο τὴν ταχίστην διώκοντες σὺν δέ σφι τῶν περιοίκων Λακεδαιμονίων λογάδες πεντακισχιλοι δπλῆται τῶντὸ τοῦτο ἐποίεον.

12 Οἱ μὲν δὴ ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἤπειγοντο, Ἀργεῖοι δὲ ἐπεί τε τάχιστα ἐπύθοντο τὸν μετὰ Πανσανίεω ἔξεληλυθότας ἐκ Σπάρτης, πέμποντι κήρυκα τῶν ἡμεροδρόμων ἀνενδόντες τὸν ἀριστον ἐς τὴν Ἀττικήν, πρότερον αὐτοὶ Μαρδονίων ὑποδεξάμενοι σχῆσειν τὸν Σπαρτιήτην μὴ ἔξιεναι· δις ἐπεί τε ἀπίκετο ἐς τὰς Ἀθήνας, ἔλεγε τάδε· «Μαρδόνιε, ἐπεμφάνισε Ἀργεῖοι φράσοντά τοι, ὅτι ἐκ Λακεδαιμονος ἔξελήλυθε ἡ νεότης, καὶ ως οὐδὲνταὶ αὐτὴν ἵσχειν εἰσὶ Ἀργεῖοι μὴ οὐκ ἔξιέναι. Πρὸς ταῦτα τύγχανε εὖ βονλευόμενος».

13 Ὁ μὲν δὴ εἴπας ταῦτα ἀπαλλάσσετο ὀπίσω, Μαρδόνιος δὲ οὐδαμῶς ἔτι πρόθυμος ἦν μένειν ἐν τῇ Ἀττικῇ, ώς ἥκουσε ταῦτα. Πρὸν μέν τυν ἢ πιθέσθαι, ἀνεκώχενε ἐθέλων εἰδέναι τὸ παρ' Ἀθηναίων, δικοῖον τι ποιήσουσι, καὶ οὕτε ἐπίμαινε οὕτε ἐσίνετο γῆν τὴν Ἀττικήν, ἐλπίζων διὰ

ὅσα σ' αὐτοὺς ὁ Πέρσης ὑποσχότανε νὰ δώσῃ, ἢν ἀλλάζανε ἀπόφαση, καὶ τοὺς προειδοποιούσανε πῶς ἂν δὲ στείλουνε βοήθεια στοὺς Ἀθηναίους, τότε καὶ αὐτὸι θὰ ζητήσουνε νὰ βροῦνε καμιάν ἄλλη σωτηρία.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι γιορτάζανε αὐτὸν τὸν καιρὸ τὰ Ὑακίνθια¹⁵³, θεὸν τοῦ τοῦ κάνανε μεγάλες προσφορές· χτίζανε ὅμως καὶ οἱ Πελοποννήσιοι τὸ τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ στὸ μεταξύ, καὶ τὸ χτίσιμο πλησίαζε στὶς ἐπάλξεις. Ἐμά λοιπὸν φτάσανε στὴ Λακεδαίνομα οἱ ταχυδρόμοι τῶν Ἀθηναίων, ἔχοντας μαζὶ τοὺς κι ἄλλους ταχυδρόμους ἀπὸ τὰ Μέγαρα καὶ τὶς Πλαταιές, παρουσιαστήκανε καὶ εἴπανε στοὺς ἑφόρους ὅσα ἦτανε προστα- 10 γμένοι. Οἱ ἔφοροι ἔκρυψαν τὴ σκέψη τοὺς, καὶ χωρὶς νὰ ποῦνε τίποτε σ' αὐτοὺς, ξεκινᾶνε νύχτα πέντε χιλιάδες Σπαρτιάτες μὲ στρατηγὸ τὸν Παυσανία, γιὸ τοῦ Κλεομβρότου, δίνοντας στὸν κάθε Σπαρτιάτη καὶ πέντε Εἵλωτες. Ὁ Παυσανίας ἀφοῦ διάλεξε συστράτηγὸ τοὺς Εὐρυάνακτα, γιὸ τοῦ Δωριέα, ποὺ κρατοῦσε ἀπὸ τὴν ἔδια γενιά, κίνησε ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Οἱ πρέσβεις ἀμα ἔξημέρωσε καὶ μάθανε τὸ ξεκίνημα τοῦ σπαρτιατικοῦ 11 στρατοῦ, θαυμάσανε πολὺ, καὶ φύγανε τρέχοντας νὰ τοὺς προφτάσουνε· μαζὶ μ' αὐτοὺς ἀκολουθήσανε καὶ πέντε χιλιάδες ὄπλίτες διαλεχτοὶ ἀπὸ τὰ γειτονικὰ μέρη τῶν Λακεδαιμονίων.

'Ἐνῶ λοιπὸν αὐτοὶ μὲ βίᾳ τραβούσανε γιὰ τὸν Ἰσθμό, οἱ Ἀργεῖοι 12 μαθαίνοντας ἀμέσως τὸ ξεκίνημα τοῦ στρατοῦ τοῦ Παυσανία ἀπὸ τὴν Σπάρτη, στείλανε τὸν καλύτερό τους πεζοδρόμο στὴν Ἀττική· εἶχανε οἱ Ἀργεῖοι ὑποσχεθῆ πρωτότερα στὸ Μαρδόνιο νὰ ἐμποδίσουνε τοὺς Σπαρτιάτες ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία. Καὶ ὁ πεζοδρόμος φτάνοντας στὴν Ἀθήνα εἴπε στὸ Μαρδόνιο: «Μὲ στείλανε οἱ Ἀργεῖοι νὰ σοῦ πῶ πῶς ἀπὸ τὴ Λακεδαίμονα κίνησε τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ τῆς, καὶ πῶς αὐτοὶ δὲ μποροῦνε νὰ τοὺς ἐμποδίσουνε ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία, καὶ κάμε γι' αὐτὸ ὅ,τι νομίζεις ἀναγκαῖο». Καὶ ὁ ταχυδρόμος ἀφοῦ τὰ εἴπε αὐτά, ἔφυγε γιὰ τὸν τόπο του.¹³

'Ο Μαρδόνιος πιὰ δὲν εἶχε καμιὰ ὅρεξη νὰ μένῃ στὴν Ἀττική, ἀφοῦ 13 ἄκουσε τὰ νέα· πρὶν ἀπ' αὐτὴ τὴν εἰδηση ἔμενε προσωρινά, γιατὶ ἥθελε νὰ μάθῃ τί θὰ κάμουνε οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ δὲν ἔκανε καμιὰ ζημιὰ στὴ γῆ τὴν Ἀττική, μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς, στὸ τέλος τῆς γραφῆς, θὰ συμφωνήσουνε μ' αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι· ἀφοῦ ὅμως δὲν τοὺς ἔπειθε, καὶ βεβαιώθηκε καλὰ γι' αὐτό, πρὶν ὁ στρατὸς τοῦ Παυσανία βάλῃ τὸ πόδι στὸν Ἰσθμό, τραβήχτηκε κρυφὰ ἀφοῦ ἔβαλε φωτιὰ στὴν πόλη, καὶ ἀφοῦ ὅ,τι ἔμενε ἀκόμα ὄρθο, τεῖχος ἡ κατοικία ἡ ναός, ὅλα τὰ ῥιξὲ καὶ τὰ σώριασε κατὰ γῆς.

παντὸς τοῦ χρόνου ὁμολογήσειν σφέας· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔπειθε, πνθόμενος τὸν πάντα λόγον, πρὸν ἦ τοὺς μετὰ Πανσανίεω ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἐμβαλεῖν ὑπεξεχώρεε ἐμποῆσας τε τὰς Ἀθήνας, καὶ εἴ κον τι ὀρθὸν ἦν τῶν τειχέων ἦ τῶν οἰκημάτων ἦ τῶν ἰδῶν, πάντα καταβαλὼν καὶ συγχώσας. Ἐξῆλαννε δὲ τῶνδε εἶνεκεν, ὅτι οὕτε ἵππασίμη ἡ χώρη ἦν ἡ Ἀττική, εἴ τε νικῶτο συμβαλών, ἀπάλλαξις οὐκ ἦν, ὅτι μὴ κατὰ στεινόν, ὥστε καὶ ὀλίγους σφέας ἀνθρώπους ἴσχειν. Ἐβούλεντο ὅντις παναχωρήσας ἐς τὰς Θήβας συμβαλεῖν πρὸς πόλι τε φιλίη καὶ χώρῃ ἵππασίμῳ.

15 Οὕτω δὴ ὀπίσω ἐπορεύετο διὰ Δεκελείης· ἐν Τανάγρῃ δὲ νύκτα ἐναντισάμενος καὶ τραπόμενος τῇ ὑστεραίᾳ ἐς Σκῶλον ἐν γῇ τῇ Θηβαίων ἦν. Ἐνθαῦτα δὲ τῶν Θηβαίων καίπερ μηδιζόντων ἔκειρε τοὺς χώρους, οὕτι κατὰ ἔχθος αὐτῶν, ἀλλ’ ὅπ’ ἀναγκαίης μεγάλης ἐχόμενος, βουλόμενος ἔρυμά τε τῷ στρατοπέδῳ ποιήσασθαι, καὶ ἦν συμβαλόντι οἱ μὴ ἐκβαίνη ὄκοιν τι ἐθέλοι, κρησφύγετον τοῦτο ἐποιέετο· παρῆκε δὲ αὐτοῦ τὸ στρατόπεδον ἀρξάμενον ἀπὸ Ἐρυθρέων παρὰ Υσιάς, κατέτεινε δὲ ἐς τὴν Πλαταιάδα γῆν, παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν τεταγμένον· οὐδὲ μέντοι τό γε τεῖχος τοσοῦτο ἐποιέετο, ἀλλ’ ὡς ἐπὶ δέκα σταδίους μάλιστά κῃ μέτωπον ἔκαστον.

19 Λακεδαιμόνιοι δὲ ὡς ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἥλθον, ἐν τούτῳ ἐστρατοπεδεύοντο· πυνθανόμενοι δὲ ταῦτα οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι, τοῖσι τὰ ἀμείνω ἥνδανε, οἱ δὲ καὶ ὀρέοντες ἔξιόντας Σπαρτιήτας, οὐκ ἐδικαίειν λείπεσθαι τῆς ἐξόδου Λακεδαιμονίων. Ἐκ δὴ ὅν τοῦ Ἰσθμοῦ καλλιορσάντων τῶν ἰδῶν ἐπορεύοντο πάντες, καὶ ἀπικνέονται ἐς Ἐλευσῖνα· ποιήσαντες δὲ καὶ ἐνθαῦτα ἰδά, ὡς σφι ἐκαλλίρεε, τὸ πρόσω ἐπορεύοντο, Ἀθηναῖοι δὲ ἄμα αὐτοῖσι, διαβάντες μὲν ἐκ Σαλαμῖνος, συμμιγέντες δὲ ἐν Ἐλευσῖνι. Ὡς δὲ ἄρα ἀπίκοντο τῆς Βοιωτίης ἐς Ἐρυθράς, ἔμαθόν τε δὴ τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τῷ Ἀσωπῷ στρατοπεδεύμενος, φρασθέντες δὲ τοῦτο ἀντετάσσοντο ἐπὶ τῆς ὑπωρέης τοῦ Κιθαιρῶνος.

20 Μαρδόνιος δέ, ὡς οὐ κατέβαινον οἱ Ἑλληνες ἐς τὸ πεδίον, πέμπει ἐς αὐτοὺς πᾶσαν τὴν ἵππον, τῆς ἵππάρχεε Μασίστιος εὐδοκιμέων παρὰ Πέρσησι, τὸν Ἑλληνες Μακίστιον καλέοντι, ἵππον ἔχων Νισαῖον χρυ-

Βγῆκε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ γῇ' αὐτοὺς τοὺς λόγους· γιατὶ οὔτε τόπος κατάλληλος γιὰ ἵππικὸ εἶναι καὶ, ἀν νικιότανε στὴ μάχη, γλιτωμὸ δὲ θὰ ἔβρισκε παρὰ ἀπὸ στενώματα, ὡστε καὶ λίγοι ἀνθρωποι νὰ τὸν σταματήσουνε ἐκεῖ. Ὁ σκοπός του λοιπόν, τραβῶντας πίσω γιὰ τὴ Θήβα, ἤτανε νὰ δώσῃ τὴ μάχη σιμὰ σὲ πόλη φιλικὴ καὶ σὲ τόπο κατάλληλο γιὰ ἵππικό.

Περνώντας ὁ Μαρδόνιος μὲ τὸ στρατὸ του τὸ δρόμο τῆς Δεκελείας, 15 πέρασε ἀπὸ τὴν Τανάγρα κι ἔφτασε τὴν ἄλλη μέρα στῶν Θηβαίων τὴ γῆ. "Αν καὶ οἱ Θηβαῖοι ἤτανε σύμμαχοί του, δενδροκόπησε τὸν τόπο τους δχι ἀπὸ ἔχθρα σ' αὐτοὺς, παρὰ ἀπὸ μεγάλη ἀνάγκη, θέλοντας νὰ κατασκευάσῃ προφύλαγμα δυνατὸ ἀπὸ ξύλα γιὰ τὸ στρατόπεδό του, καὶ, ἀν τὰ πράγματα δὲ βγοῦνε στὴ μάχη ὅπως αὐτὸς τὰ ἥθελε, νὰ τὸ ὕη καταφύγιο του. Καὶ τὸ στρατόπεδό του παραταγμένο, κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἀσωπό, ἀρχίζε ἀπὸ τὴν πόλη Ἐρυθρὲς κι ἔφτανε ἵσαμε τὴ γῆ τῶν Πλαταιῶν τὸ ξύλινο ὅμως τεῖχος δὲν ἤτανε τόσο μεγάλο, ἀλλὰ ὡς δέκα στάδια ἀπάνω - κάτω, ἔπιανε ἡ κάθε μιὰ πλευρά του.

3. ΤΟ ΠΕΡΣΙΚΟ ΙΠΠΙΚΟ ΠΡΟΣΒΑΛΛΕΙ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΙΠΠΑΡΧΟΥ ΜΑΣΙΣΤΙΟΥ

'Αφοῦ οἱ Λακεδαιμόνιοι φτάσανε στὸν Ἰσθμό, στήσανε ἐκεῖ τὸ στρα- 19 τόπεδό τους: Μαθαίνοντας αὐτὰ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι, ὅσοι προτιμούσανε τῆς πατρόδας τὸ καλό, ἀφοῦ μάλιστα βλέπανε τοὺς Σπαρτιάτες νὰ ἔκστρατεύουνε, δὲν τὸ νομίζανε δίκαιο νὰ μένουνε πίσω ἀπ' αὐτούς.' Απὸ τὸν Ἰσθμὸ λοιπόν, ἀφοῦ οἱ θυσίες δεῖξανε καλὰ σημάδια, ὅλοι μαζὶ κινήσανε καὶ φτάσανε στὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ θυσιάσανε καὶ πάλι, καὶ τὰ σημάδια βγήκανε καλά, καὶ τότε ἀκολούθησανε τὸ δρόμο τους. Τὸν ἶδιο καιρὸ οἱ Ἀθηναῖοι, βγαίνοντας ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα, ἀνταμωθήκανε μ' αὐτοὺς στὴν Ἐλευσίνα. Καθὼς φτάσανε στὴν πόλη Ἐρυθρὲς τῆς Βοιωτίας καὶ εἴδανε ἵσα - ἵσα τοὺς βαρβάρους ξαπλωμένους κοντὰ στὸν Ἀσωπό, ἀφοῦ τὸ ἔξετάσανε καλά, παραταχτήκανε κι αὐτοὶ στὶς ποδιές τοῦ Κιθαιρώνα.

'Ο Μαρδόνιος ὅμως, ἀφοῦ οἱ "Ἐλληνες δὲν κατεβαίνανε στὴν πεδιάδα, 20 ἔστειλε σ' αὐτοὺς ὅλο τὸ ἵππικό του μὲ ἀρχηγὸ τὸ Μασίστιο, ἀνδρα ἀπὸ τοὺς Πέρσες τιμημένο, ποὺ οἱ "Ἐλληνες τόνε προφέρουνε Μακίστιο" εἴχε αὐτὸς ἀλογο ἀπὸ τὴ Νίσαια¹⁵⁴ χρυσοχάλινο καὶ μ' ἄλλα ὥραια στο-

σοχάλινόν τε καὶ ἄλλως κεκοσμημένον καλῶς· ἐνθαῦτα δὲ προσήλασαν οἱ ἵπποται πρὸς τοὺς Ἑλληνας, προσέβαλον κατὰ τέλεα· προσβαλόντες δὲ κακὰ μεγάλα ἐργάζοντο καὶ γυναικάς σφεας ἀπεκάλεον.

21 Κατὰ συντυχίην δὲ Μεγαρέες ἔτυχον ταχθέντες τῇ τε τὸ ἐπιμαχώτατον ἦν τοῦ χωρίου παντός, καὶ ἡ πρόσοδος μάλιστα ταύτῃ ἐγίνετο τῇ ἵππῳ· προσβαλούσης ὧν τῆς ἵππου οἱ Μεγαρέες πιεζόμενοι ἐπειπον ἐπὶ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων κήρυκα, ἀπικόμενος δὲ ὁ κῆρυξ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγε τάδε· «Μεγαρέες λέγοντες· Ἡμεῖς, ἄνδρες σύμμαχοι, οὐ δυνατοί εἴμεν τὴν Περσέων ἵππον δέκεσθαι μοῦνοι, ἔχοντες στάσιν ταῦτην, ἐς τὴν ἔστημεν ἀρχήν ἀλλὰ καὶ ἐς τόδε λιπαρήν τε καὶ ἀρετῇ ἀντέχομεν καίπερ πιεζόμενοι. Νῦν τε εἰ μή τινας ἄλλους πέμψετε διαδόχους τῆς τάξιος, ἵστε ἡμέας ἐκλείψοντας τὴν τάξιν». Οἱ μὲν δὴ σφι ταῦτα ἀπίγγειλε, Πανσανίης δὲ ἀπεπειρᾶτο τῶν Ἑλλήνων, εἰ τινες ἐθέλοιεν ἄλλοι ἐθελονταὶ λέναι τε ἐς τὸν χῶρον καὶ τάσσεσθαι διάδοχοι Μεγαρεῦσι· οὐ βουλομένων δὲ τῶν ἄλλων Ἀθηναῖοι ὑπεδέξαντο, καὶ Ἀθηναίων οἱ τριηκόσιοι λογάδες, τῶν ἐλοχήγεε· Ολυμπιούδωρος δὲ Λάμπτωνος.

22 Οὗτοι ησαν οἱ τε ὑποδεξάμενοι καὶ οἱ πρὸ τῶν ἄλλων τῶν παρεόντων Ἑλλήνων ἐς Ἐρυθρὰς ταχθέντες, τοὺς τοξότας προσελόμενοι· μαχομένων δέ σφεων ἐπὶ χρόνον τέλος τοιόνδε ἐγένετο τῆς μάχης· προσβαλούσης τῆς ἵππου κατὰ τέλεα ὁ Μασίστιον προέχων τῶν ἄλλων ἵππος βάλλεται τοξεύματι τὰ πλευρά, ἀλγήσας δὲ ἵστασται τε ὁρθὸς καὶ ἀποσίεται τὸν Μασίστιον· πεσόντι δὲ αὐτῷ οἱ Ἀθηναῖοι αὐτίκα ἐπεκέατο· τόν τε δὴ ἵππον αὐτοῦ λαμβάνουσι καὶ αὐτὸν ἀμυνόμενον κτείνουσι, κατ’ ἀρχὰς οὐ δυνάμενοι· ἐνεσκεύαστο γὰρ οὕτω· ἐντὸς θώρηκα εἶχε χρόσεον λεπιδωτόν, κατύπερθε δὲ τοῦ θώρηκος κιθῶνα φοινίκεον ἐνδεδύκεε· τύπτοντες δὲ ἐς τὸν θώρηκα ἐποίειν οὐδέν, ποίν γε δὴ μαθών τις τὸ ποιεύμενον πάieι μιν ἐς τὸν ὀφθαλμόν οὕτω δὴ ἐπεσε τε καὶ ἀπέθανε. Ταῦτα δέ κως γινόμενα ἐλειήθεε τοὺς ἄλλους ἵππέας· οὕτε γὰρ πεσόντα μιν εἶδον ἀπὸ τοῦ ἵππου οὕτε ἀποθνήσκοντα, ἀναχωρήσιος τε γινομένης καὶ ὑποστροφῆς οὐκ ἔμαθον τὸ γινόμενον· ἐπεί τε δὲ ἔστησαν, αὐτίκα ἐπόθησαν, ὡς σφεας οὐδεὶς ἦν ὁ τάσσων μαθόντες δὲ τὸ γεγονός,

λίσματα. Καθώς πλησιάσανε οἱ ἵππεῖς τοὺς "Ἐλλήνες, τοὺς ριχτήκανε σὲ λόχους χωρισμένοι, καὶ τοὺς προξενήσανε πολλὴ ζημιὰ καὶ τοὺς βρίζανε, γυναικες λέγοντάς τους.

Οἱ Μεγαρεῖς κατὰ κακὴ τύχη ἤτανε παραταγμένοι σὲ μέρος πολὺ²¹ εὔκολο νὰ πατηθῇ, κι ἐκεῖ τὸ ἵππικὸ ἔκανε τὶς πιὸ συχνὲς ἐπιδρομές του. Ἐνῶ λοιπὸν τὸ ἵππικὸ τοὺς χτυποῦσε, οἱ Μεγαρεῖς ὑποφέροντας στείλανε στοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἐλλήνων κήρυκα κι αὐτὸς τοὺς εἶπε: «Ἐμεῖς οἱ Μεγαρεῖς, ὅσιοι σύμμαχοι, δὲν ἔχουμε τὴ δύναμη νὰ κρατήσουμε μονάχοι τὸ περσικὸ ἵππικὸ ἐδῶ σ' αὐτὴ τὴ θέση ποὺ πήραμε ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ ὡς αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἀντέχουμε μὲ ἐπιμονὴ καὶ ἀνδρεία, ἀν καὶ ὑποφέρουμε. Τώρα ὅμως, ἀν δὲ στείλετε ἄλλους νὰ μποῦνε στὸν τόπο μας, νὰ ξέρετε πῶς ἐμεῖς θ' ἀφήσουμε τὴν τάξη». Ἐνῶ ἔλεγε ὁ κήρυκας αὐτά, ὁ Παυσανίας θέλοντας νὰ δοκιμάσῃ τοὺς "Ἐλλήνες, ρωτοῦσε ἀν ἄλλοι μὲ τὸ θέλημά τους πηγαίνανε σ' αὐτὴ τὴ θέση νὰ μποῦνε στὸν τόπο τῶν Μεγαρέων. Ἀφοῦ κανεὶς δὲν ἤθελε, τὸ δεχτήκανε οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐπήγανε τριακόσιοι διαλεχτοὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ὁλυμπιόδωρο τοῦ Λάμπρωνα.

Αὐτὸι ἀναλαβάνε ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους "Ἐλλήνες νὰ πιάσουνε τὴ²² θέση τῶν Μεγαρέων, καὶ τὴν πιάσανε, ἀφοῦ πήρανε μαζὶ καὶ τοὺς τοξότες. Ἡ μάχη ποὺ ἀρχίσανε κράτησε ἀρκετὴ ὥρα, καὶ νὰ πῶς τελείωσε. Ἐνῶ τὸ περσικὸ ἵππικὸ ἔκανε ἐπίθεση κατὰ λόχους, τοῦ Μασίστιο τὸ ἄλογο ζεχώριζε ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ χτυπήθηκε ἀπὸ βέλος στὸ πλευρό· ἀπὸ τὸν πόνο σηκώνεται στὰ πισινὰ καὶ τινάζει κάτω τὸ Μασίστιο· καὶ πέφτοντας αὐτός, πλακώνουνε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ παίρνουνε τὸ ἄλογό του καὶ σκοτώνουνε τὸν ἕδιο μ' ὅλη τὴν ἀντίστασή του, ἀν καὶ δὲν τὸ κάμανε στὴ στιγμή, γιατὶ ἤτανε ντυμένος ἀπὸ μέσα μὲ θώρακα χρυσὸ λεπιδωτὸ καὶ εἶχε ἐπάνω ἀπὸ τὸ θώρακα χιτώνα κατακόκκινο· κι ὅσο τόνε χτυπούσανε στὸ θώρακα δὲν κάνανε τίποτε, ὡσπου κάποιος κατάλαβε ποιά ἤτανε ἡ αἰτία, καὶ τόνε χτύπησε στὸ μάτι, καὶ ἔτσι τὸν ἔριξε νεκρό. Αὕτα ὅλα ἐνῶ γινόντανε, δὲν τὰ πήρανε εἰδῆση οἱ ἄλλοι ἵππεῖς καὶ κανεὶς δὲν εἶδε τὸ Μασίστιο οὔτε νὰ πέφτῃ ἀπὸ τ' ἄλογο οὔτε νὰ σκοτώνεται· καὶ ὅσο τὸ ἵππικὸ πότε ἔκανε ὑποχώρηση, πότε ἔξανάρχιζε τὴν προσβολή, κανεὶς δὲν κατάλαβε αὐτὸ ποὺ εἶχε γίνει. Ἀφοῦ ὅμως σταμάτησε τὸ ἵππικὸ τὴ μάχη, ἀμέσως ἀναζητήσανε τὸν ἀρχηγό, ἀφοῦ κανεὶς δὲν ἤτανε σὲ τάξη νὰ τοὺς βάλῃ. "Αμα καταλαβάνε λοιπὸν τὸ θάνατό του, δίνοντας καρδιὰ ὁ ἔνας μὲ τὸν ἄλλο, ἀπολύσανε ὅλοι τ' ἄλογα μήπως μπορέσουνε κάν πίσω νὰ πάρουνε τὸ νεκρό.

διακελευσάμενοι ἥλαννον τοὺς ἵππους πάντες, ὡς ἂν τὸν γε νεκρὸν ἀνελοίατο.

23 Ίδόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι οὐκέτι κατὰ τέλεα προσελαύνοντας τοὺς ἵππους ἀλλ' ἄμα πάντας, τὴν ἀλλιγή στρατιὴν ἐπεβώσαντο· ἐν ᾧ δὲ ὁ πεζὸς ἄπας ἔβοιήθεε, ἐν τούτῳ μάχῃ ὅξεα περὶ τοῦ νεκροῦ γίνεται. "Εως μέν νυν μοῦνοι ἡσαν οἱ τριηκόσιοι, ἑσσοῦντό τε πολλὸν καὶ τὸν νεκρὸν ἀπέλιπον· ὡς δέ σφι τὸ πλῆθος ἐπεβοίθησε, οὕτω δὴ οὐκέτι οἱ ἵπποι τούτοις μενον, οὐδέ σφι ἔξεγένετο τὸν νεκρὸν ἀνελέσθαι, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνων ἀλλούς προσαπιώλεσαν τῶν ἵππων. Ἀποστήσαντες δὲ ὅσον τε δύο στάδια ἐβούλευντο ὅ τι χρεών εἴη ποιέειν ἐδόκεε δέ σφι ἀναρχίης ἐούσης ἀπελαύνειν παρὰ Μαρδόνιον.

24 Ἀπικομένης δὲ τῆς ἵππου ἐς τὸ στρατόπεδον πένθος ἐποιήσαντο Μασιστίον πᾶσά τε ἡ στρατὶ καὶ Μαρδόνιος μέγιστον, σφέας τε αὐτοὺς κείροντες καὶ τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὑποζύγια, οἰλμωγῇ τε χρεόμενοι ἀπλέτω· ἄπασαν γὰρ τὴν Βοιωτίην κατεῖχε ἡχὼ ὡς ἀνδρὸς ἀπολομένου μετά γε Μαρδόνιον λογιμωτάτου παρὰ τε Πέρσησι καὶ βασιλεῖ.

25 Οἱ μέν νυν βάροβαροι τρόπῳ τῷ σφετέρῳ ἀποθανόντα ἐτίμων Μασίστιον, οἱ δὲ Ἐλληνες ὡς τὴν ἵππου ἐδέξαντο προσβαλοῦσαν καὶ δεξάμενοι ὕστατον, ἐθάρσησαν πολλῷ μᾶλλον· καὶ πρῶτα μὲν ἐς ἄμαξαν ἐσθέντες τὸν νεκρὸν παρὰ τὰς τάξεις ἐκόμιζον· ὃ δὲ νεκρὸς ἦν θέης ἀξιος μεγάθεος εἶνεκεν καὶ κάλλεος· τῶν δὲ εἶνεκεν καὶ ταῦτα ἐποίευν ἐκλείποντες τὰς τάξις ἐφοίτεον. Θηγόσμενοι Μασίστιον.

Μετὰ δὲ ἔδοξέ σφι ἐπικαταβῆναι ἐς Πλαταιάς· ὃ γὰρ χῶρος ἐφαίνετο πολλῷ ἐών ἐπιτηδεώτερος σφι ἐνστρατοπεδεύεσθαι ὃ Πλαταικὸς τοῦ Ἐρυθραίου τὰ τε ἄλλα καὶ εὐνδρότερος· ἐς τοῦτον δὴ τὸν χῶρον καὶ ἐπὶ τὴν κορήν τὴν Γαργαφίην τὴν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἐοῦσαν ἔδοξέ σφι χρεών εἶναι ἀπικέσθαι καὶ διαταχθέντας στρατοπεδεύεσθαι· ἀναλαβόντες δὲ τὰ δπλα ἦσαν διὰ τῆς ὑπωρέης τοῦ Κιθαιρῶνος παρὰ Υσιάς ἐς τὴν Πλαταιάδα γῆν, ἀπικόμενοι δὲ ἐτάσσοντο κατὰ ἔθνεα πλησίον τῆς τε κορήν τῆς Γαργαφίης καὶ τοῦ τεμένεος τοῦ Ἀνδροκοράτεος τοῦ ἥρωος διὰ ὅχθων τε οὐκ ὑψηλῶν καὶ ἀπέδουν χωρίον.

"Αμα τοὺς εἶδανε οἱ Ἀθηναῖοι γά τρέχουνε ὅλοι μαζὶ ἀταχτα, φωνάξα- 23
νε βοήθεια κι ἀπὸ τὸ ἄλλο στράτευμα, κι ἐνῶ ὅλος ὁ πεζὸς στρατὸς ἔτρεχε
νὰ τοὺς βοηθήσῃ, ἡ μάχη ἤτανε δυνατὴ γύρω στὸ νεκρό. "Οσο λοιπὸν
πολεμούσανε μονάχοι οἱ τριακόσιοι Ἀθηναῖοι, σὰν πολὺ λιγότεροι ποὺ
ἡτανε, ἀφήσανε τὸ νεκρὸν ἀμαζόμας ἔφτασε ἡ βοήθεια, τότε πιὰ τσακίσανε
οἱ ἵππεῖς καὶ οὕτε μπορέσανε νὰ πάρουνε τὸ νεκρό, ἀλλὰ κοντὰ σὲ ἐκεῖ-
νον χάσανε κι ἄλλους σκοτωμένους. "Γιστερα σταθήκανε μακριὰ ὡς δύο
στάδια καὶ συλλογιόντανε τί ἔπερπε νὰ κάμουνε ἀποφασίσανε τέλος, ἀφοῦ
δὲν εἴχανε ἀρχηγό, νὰ γυρίσουνε στὸ Μαρδόνιο.

"Αμα ἔφτασε τὸ ἵππικὸ στὸ στρατόπεδο, ὅλο τὸ στράτευμα ἔκλαψε 24
τὸ Μασίστιο, καὶ ὁ Μαρδόνιος περισσότερο· καὶ κόψανε ὅλοι τὰ μαλλιά
τους καὶ τὰ μαλλιά τῶν ἀλόγων τους καὶ τῶν ἄλλων φορτηγῶν ζώων μὲ
θρήνους ἀκράτητους· καὶ ἡ Βοιωτία ἀντιτάλησε μὲ τὸ χαμό τοῦ Μασί-
στιου, ἀνθρώπου πολὺ σημαντικοῦ κοντὰ στοὺς Πέρσες καὶ στὸ βασιλέα
τους. "Ετσι μὲ τὸ δικό τους τρόπο τιμήσανε οἱ βάρβαροι τὸ Μασί-
στιο.

Οἱ "Ελληνες ἀφοῦ δεχτήκανε τὴν προσβολὴ τοῦ ἵππικοῦ καὶ τὴν 25
ἀντικρούσανε, πήρανε θάρρος πολὺ περισσότερο· πρῶτα βάλανε σ' ἀμάξι
τὸ νεκρὸ τοῦ Μασίστου καὶ τὸν περιφέρανε στὸ στρατόπεδο· κι ἀλήθεια
ἄξιζε νὰ τὸν θωρῆ κανεῖς γιὰ τὴν ὁμορφιὰ καὶ γιὰ τὸ μέγεθός του· καὶ
γι' αὐτὸ τὸ λόγο γινότανε ἡ ἐπίδειξη. Ἀφήνοντας λοιπὸν τὰ τάγματά
τους οἱ ὀπλίτες τρέχανε πυκνοὶ νὰ ἴδοινε τὸ Μασίστιο.

4. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΣΕΣ ΠΑΡΑΤΑΣΣΟΝΤΑΙ ΣΤΙΣ ΠΛΑΤΑΙΕΣ

"Αποφασίστηκε λοιπὸν νὰ κατεβοῦνε οἱ "Ελληνες στὶς Πλαταιές,
γιατὶ ὁ τόπος ὁ πλαταιϊκὸς τοὺς φαινότανε πιὸ πολὺ κατάλληλος γιὰ στρα-
τόπεδο ἀπὸ τὸν τόπο τῶν Ἐρυθρῶν, ἀφοῦ κοντὰ στὰ ἄλλα εἴχε καὶ ἀφθο-
νώτερα νεφά· σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸν τόπο, καὶ κοντὰ στὴ πηγὴ Γαργαφία,
ἀποφασίστηκε πῶς ἤτανε ἀνάγκη νὰ στήσουνε κατὰ τάξη τὸ στρατό-
πεδό τους. Τραβήξανε λοιπὸν μὲ τ' ἔρματά τους, περνώντας τὶς κατη-
φορέες τοῦ Κιθαιρώνα, κοντὰ στὶς Ὑσίες, ἵσα γιὰ τὴ χώρα τῶν Πλα-
ταιῶν· καὶ ἀφοῦ φτάσανε, παραταχτήκανε κατὰ ἔθνη κοντὰ στὴν πηγὴ
Γαργαφία καὶ στὸ ναὸ τοῦ ἥρωα Ἀνδροκράτη, ἀνάμεσα σὲ λόφους χα-
μηλοὺς καὶ σὲ γῆ ἀνώμαλη.

26 Ενθαῦτα ἐν τῇ διατάξῃ ἐγένετο λόγων πολλὸς ὥθισμὸς Τεγεητέων τε καὶ Ἀθηναίων ἐδικαίεν γὰρ αὐτοὶ ἑκάτεροι ἔχειν τὸ ἔτερον κέρας, καὶ καὶ καὶ παλαιὰ παραφέροντες ἔργα. Τοῦτο μὲν οἱ Τεγεῆται ἔλεγον τάδε· «Ἡμεῖς αἱεὶ κοτὲ ἀξιεύμεθα ταύτης τῆς τάξιος ἐκ τῶν συμμάχων ἀπάντων, ὅσαι ἡδη ἔξοδοι κοιναὶ ἐγένοντο Πελοποννησίοισι καὶ τὸ παλαιὸν καὶ τὸ νέον, ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐπεὶ τε Ἡρακλεῖδαι ἐπειρῶντο μετὰ τὸν Εὐρυσθέος θάνατον κατιόντες ἐς Πελοπόννησον. Τότε εὑρόμεθα τοῦτο διὰ πρῆγμα τοιόνδε· ἐπεὶ μετὰ Ἀχαιῶν καὶ Ιώνων τῶν τότε ἐόντων ἐν Πελοποννήσῳ ἐκβοηθήσαντες ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἵζόμεθα ἀντίοι τοῖσι κατιοῦσι, τότε ὃν λόγος "Υλλον ἀγορεύσασθαι ὡς χρεῶν εἴη τὸν μὲν στρατὸν τῷ στρατῷ μὴ ἀνακινδυνεύειν συμβάλλοντα, ἐκ δὲ τοῦ Πελοποννησίου στρατοπέδου τὸν ἄν σφέων αὐτῶν κρίνωσι εἶναι ἄριστον, τοῦτόν οἱ μονομαχῆσαι ἐπὶ διακειμένοισι ἔδοξε τε τοῖσι Πελοποννησίοισι ταῦτα εἶναι ποιητέα, καὶ ἔταμον δρκια ἐπὶ λόγῳ τοιῷδε, ἦν μὲν "Υλλος νικήσῃ τὸν Πελοποννησίων ἡγεμόνα, κατιέναι Ἡρακλεῖδας ἐπὶ τὰ πατρώia, ἦν δὲ νικηθῆ, τὰ ἔμπταλιν Ἡρακλεῖδας ἀπαλλάσσεσθαι καὶ ἀπάγειν τὴν στρατιὴν ἐκατόν τε ἐτέων μὴ ζητῆσαι κάτοδον ἐς Πελοπόννησον. Προεκρίθη τε δὴ ἐκ πάντων συμμάχων ἐθελοντῆς "Εχεμος ὁ Ἡερόπον τοῦ Φηγέος στρατηγός τε ἐὸν καὶ βασιλεὺς ἡμέτερος, καὶ ἐμονομάχησέ τε καὶ ἀπέκτεινε "Υλλον ἐκ τούτου τοῦ ἔργου εὑρόμεθα ἐν Πελοποννησίοισι τοῖσι τότε καὶ ἄλλα γέρεα μεγάλα, τὰ διατελέομεν ἔχοντες, καὶ τοῦ κέρος τοῦ ἐτέρου αἱεὶ ἡγεμονεύειν κοινῆς ἐξόδου γινομένης· ὑμῖν μέν νν, ὃ Λακεδαιμόνιοι, οὐκ ἀντιεύμεθα, ἀλλὰ διδόντες αἰρεσιν δικτέρου βούλεσθε κέρος ἀρχεῖν παρίεμεν, τοῦ δὲ ἐτέρου φαμὲν ἡμέας ἴκνέεσθαι ἡγεμονεύειν, κατά περ ἐν τῷ πρόσθιτε χρόνῳ χωρίς τε τούτου τοῦ ἀπηγημένου ἔργου ἀξιονικότεροι εἰμεν 'Αθηναίων ταύτην τὴν τάξιν ἔχειν· πολλοὶ μὲν γὰρ καὶ εὖ ἔχοντες πρός ὑμέας ἡμῖν, ἄνδρες Σπαρτιῆται, ἀγῶνες ἀγωνίδαται, πολλοὶ δὲ καὶ πρός ἄλλον· οὕτω ὅν ἡμέας δίκαιοιν ἔχειν τὸ ἔτερον κέρας ἡπερ 'Αθηναίους· οὐ γάρ σφι ἐστι ἔργα οἵα περ ἡμῖν κατεργασμένα, οὕτ' ὃν καὶ οὕτε παλαιά.

Τότε κατά τὴν παράταξη ἀλλάξανε πολλὰ κι ὅχι φιλικὰ λόγια οἱ 26 Τεγεάτες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, γιατὶ εἴχανε τὴν ἀξίωση καὶ οἱ δυὸς νὰ κρατήσουνε τὸ ἔνα ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ¹⁵⁵ τῆς γραμμῆς, προβάλλοντας καινούρια καὶ παλιὰ δικά τους κατορθώματα. Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά οἱ Τεγεάτες λέγανε: «Ἐμεῖς ἀπ’ ὅλους τοὺς συμμάχους πάντα ἔχουμε κριθῆ ἄξιοι αὐτῆς τῆς προτίμησης, ὅσες φορὲς κάνουμε ἐκστρατεῖες κοινές οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ τώρα καὶ πρωτύτερα, ἀπὸ τότε ποὺ οἱ Ἡρακλεῖδες μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Εύρυστέα¹⁵⁶ θελήσανε νὰ ἔχαναν κατεβοῦνε στὴν Πελοπόννησο. Ἐπιτύχαμε αὐτὴ τὴν προτίμηση, γιὰ τὴν παρακάτω αἰτίᾳ: ἐπειδὴ μαζὶ μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Ἰωνες, ὅσοι κατοικούσανε στὴν Πελοπόννησο, ἐκστρατέψαμε στὸν Ἰσθμὸ καὶ σταθήκαμε ἀντιμέτωποι στοὺς Ἡρακλεῖδες, ποὺ θέλανε νὰ μποῦνε, τότε λένε πῶς ὁ Ὑλλος¹⁵⁷ ἔβγαλε λόγο, λέγοντας πῶς δὲν ἔπερπε στρατὸς μὲ στρατὸ νὰ πολεμήσουν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τὸ πελοποννησιακὸ ὅποιος κριθῆ ἀνδρειότερος, αὐτὸς νὰ μονομαχήσῃ μὲ τὸν Ὑλλο. κατὰ τοὺς δρους τῆς μονομαχίας. Δεχτήκανε αὐτὰ οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ἔγινε ὅρκος, ἀν νικήσῃ ὁ Ὑλλος τῶν Πελοποννησίων τὸν πρῶτο, νὰ ἔχαναν πάρουνε οἱ Ἡρακλεῖδες τὴν πατρική τους κληρονομιά· ἀν ὅμως νικηθῆ, τότε τὸ ἐναντίο, νὰ φύγουν οἱ Ἡρακλεῖδες μὲ τὸ στρατό τους, καὶ ἐκατὸ χρόνια νὰ μὴ ζητήσουνε ἔχαναν γύρισμα στὴν Πελοπόννησο. Προτιμήθηκε λοιπὸν ἀπ’ ὅλους τοὺς συμμάχους, πρόθυμος καὶ ὁ Ἰδιος, ὁ Ἐχεμος τοῦ Ἀερόποδα, στρατηγὸς καὶ βασιλέας δικός μας, καὶ μονομαχήσε καὶ σκότωσε τὸν Ὑλλο. Γι’ αὐτὸ τὸ κατόρθωμα ἀποκτήσαμε ἀνάμεσα στοὺς τότε Πελοποννησίους κι ἀλλα προνόμια μεγάλα, ποὺ καὶ τώρα ἀκόμα τὰ ἔχουμε, καὶ μαζὶ μ’ αὐτὰ νὰ κρατοῦμε τὸ ἔνα ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ τὸ στρατοῦ κάθε φορὰ ποὺ θὰ γίνεται κοινὴ ἐκστρατεία. Μὲ σᾶς λοιπόν, δὲ Λακεδαιμόνιοι, δὲ θέλουμε νὰ φιλονικᾶμε, ἀλλὰ σᾶς ἀφήνουμε ὅποιο ἀπὸ τὰ δυὸ ἀκρα θέλετε νὰ τὸ προτιμήσετε, τὸ ἄλλο ὅμως ἀκρο νομίζουμε πῶς πέφτει σὲ μᾶς νὰ τὸ κρατοῦμε, καθὼς καὶ τὸν περασμένον καιρό. Ἀλλὰ καὶ ἔχωρα ἀπ’ αὐτὸ τὸ κατόρθωμα, ποὺ διηγηθήκαμε, νομίζουμε πῶς ἀξιότεροι εἴμαστε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κρατοῦμε αὐτὴ τὴ θέση. Γιατὶ καὶ πολλοὺς καὶ γενναίους ἀγῶνες πολεμήσαμε μὲ σᾶς τοὺς Ἰδιους, δὲ Σπαρτιάτες, καὶ μ’ ἄλλους πολλοὺς τὸ Ἰδιο. δίκαιο εἶναι λοιπὸν ἐμεῖς νὰ κρατοῦμε τὸ ἔνα ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ καὶ ὅχι οἱ Ἀθηναῖοι, γιατὶ αὐτοὶ δὲν ἔχουνε καμαρένα τέτοια κατορθώματα ὅσα ἐμεῖς, οὔτε νέα οὔτε παλιά».

27 Οἱ μὲν ταῦτα ἔλεγον, Ἀθηναῖοι δὲ πρὸς ταῦτα ὑπεκρίναντο τάδε· «Ἐπιστάμεθα μὲν σύνοδον τήνδε μάχης εἰνεκεν συλλεγῆναι πρὸς τὸν βάρον, ἀλλ’ οὐ λόγων ἐπεὶ δὲ ὁ Τεγεήτης προέθηκε παλαιὰ καὶ κανὰ λέγειν, τὰ ἐκατέροισι ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ κατέργασται χρηστά, ἀναγκαῖος ἡμῖν ἔχει δηλῶσαι πρὸς ὑμέας, δθεν ἡμῖν πατρῷον ἐστι ἐοῦσι χρηστοῖσι αἰεὶ πρώτοισι εἶναι μᾶλλον ἢ Ἀρκάσι. Ἡρακλείδας, τῶν οὗτοί φασι ἀποκτεῖναι τὸν ἥγεμόνα ἐν Ἰσθμῷ, τούτους πρόστερον, ἐξελαυνομένους ὑπὸ πάντων τῶν Ἐλλήνων ἐς τοὺς ἀπικούατο φεύγοντες δονλοσύνην πρὸς Μυκηναίων, μοῦνοι ὑποδεξάμενοι τὴν Εὐρυσθέος ὕβριν κατεύλομεν, σὺν ἐκείνοισι μάχῃ νικήσαντες τοὺς τότε ἔχοντας Πελοπόννησον· τοῦτο δὲ Ἀργείοντος τοὺς μετὰ Πολυνείκεος ἐπὶ Θήβας ἐλάσαντας, τελευτήσαντας τὸν αἰῶνα καὶ ἀτάφους κειμένους, στρατευσάμενοι ἐπὶ τοὺς Καδμείοντος ἀνελέσθαι τε τοὺς νεκρούς φαμεν καὶ θάψαι τῆς ἡμετέρης ἐν Ἐλευσῖν· ἐστι δὲ ἡμῖν ἔργον εὖ ἔχον καὶ ἐς Ἀμαζονίδας τὰς ἀπὸ Θερμώδοντος ποταμοῦ ἐσβαλούσας κοτὲ ἐς γῆν τὴν Ἀττικήν· καὶ ἐν τοῖσι Τρωϊκοῖσι πόνοισι οὐδαμῶν ἐλειπόμεθα· ἀλλ’ οὐ γάρ τι προέχει τούτων ἐπιμεμνῆσθαι· καὶ γὰρ ἀν χρηστοῖ τότε ἐόντες ὄντοι νῦν ἀν εἰεν φλαυρότεροι, καὶ τότε ἐόντες φλαῦροι νῦν ἀν εἰεν ἀμείνονες. Παλαιῶν μέν νυν ἔργων ἀλις ἐστω· ἡμῖν δὲ εἰ μηδὲν ἄλλο ἐστὶ ἀποδεδεγμένον, ὥσπερ ἐστὶ πολλά τε καὶ εὖ ἔχοντα εἰ τέοισι καὶ ἄλλοισι Ἐλλήνων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐν Μαραθῶνι ἔργου ἀξιοί είμεν τούτο τὸ γέρας ἔχειν καὶ ἄλλα πρὸς τούτῳ, οἵτινες μοῦνοι Ἐλλήνων δὴ μονομαχήσαντες τῷ Πέρσῃ καὶ ἔργῳ τοσούτῳ ἐπιχειρήσαντες περιεγενόμεθα καὶ ἐνικήσαμεν ἔθνεα ἔξ τε καὶ τεσσαράκοντα. ἀλλ’ οὐ δίκαιοι είμεν ἔχειν ταῦτην τὴν τάξιν ἀπὸ τούτου μόνου τοῦ ἔργου; ἀλλ’ οὐ γὰρ ἐν τῷ τοιῷδε τάξιος εἰνεκεν στασάζειν πρέπει, ἀρτιοί είμεν πείθεσθαι ὑμῖν, ὃ Λακεδαιμόνιοι, ἵνα δοκέει ἐπιτηδεώτατον ἡμέας εἶναι ἐστάναι καὶ κατ’ οὐστίνας· πάντῃ γὰρ τεταγμένοι πειρησόμεθα εἶναι χρηστοί. ἐξηγέεσθε δὲ ὡς πεισόμενων».

28 Οἱ μὲν ταῦτα ἀμείβοντο, Λακεδαιμονίων δὲ ἀνέβωσε ἄπαν τὸ στρατόπεδον Ἀθηναίον ἀξιονικοτέρους εἶναι ἔχειν τὸ κέρας ἥπερ Ἀρκάδας. Οὕτω δὴ ἔσχον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὑπερεβάλοντο τοὺς Τεγεήτας.

Οι Ἀθηναῖοι ἀποκριθήκανε σ' αὐτά: «Ἐμεῖς ἔχουμε τὴν ἴδεα πῶς 27
ἡ ἐδῶ σύναξή μας ἔγινε γιὰ μάχη μὲ τὸ βάρβαρο καὶ ὅχι γιὰ λόγια·
ἀφοῦ ὅμως ὁ Τεγεάτης ρήτορας ἀνάλαβε νὰ σᾶς ἐκθέσῃ καινούρια καὶ
παλιὰ καταρθώματα, ποὺ αὐτοὶ καὶ μεῖς ἐπράξαμε σ' ὅλο τὸν αἰώνα,
ἀναγκαζόμαστε νὰ σᾶς ἐκθέσουμε ἀπὸ πότε τό 'χουμε πατρογονικὸ νὰ
εἴμαστε γενναῖοι καὶ νὰ πρωτεύουμε περισσότερο ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδες.
Πρῶτα, τοὺς Ἡρακλεῖδες (ποὺ τὸν ἀρχηγό τους καυχιοῦνται οἱ Τεγεάτες
ὅτι στὸν Ἰσθμὸ τόνε σκοτώσανε) ὅταν μιὰ φορὰ γυρεύανε ἀπὸ τοὺς "Ἐλ-
ληνες καταφύγιο γιὰ νὰ γλιτώσουν ἀπὸ τὴ δουλεία τῶν Μυκηναίων, μό-
νοι ἐμεῖς τοὺς δεχτήκαμε, καὶ τοῦ Εύρυσθέα τὴν αὐθάδεια τὴν κατα-
λύσαμε, καὶ κάνοντας συμμαχία μαζί τους νικήσαμε ἐκείνους ποὺ ἔζου-
σιάζανε τότε τὴν Πελοπόννησο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ βοηθήσαμε τοὺς
Ἀργείους, ποὺ μαζί μὲ τὸν Πολυνείκη¹⁵⁸ ἐκστρατέψανε στὴ Θήβα· ἀφοῦ
δηλαδὴ σκοτωθήκανε πολλοὶ Ἀργεῖοι καὶ μένανε ἄταφοι, κινήσαμε πόλεμο
κατὰ τῶν Καδμείων, σηκώσαμε τοὺς νεκροὺς καὶ καύχημα τό 'χουμε πὼς
τάφο τοὺς δώσαμε σὲ δικό μας τόπο, στὴν Ἐλευσίνα." Εἶχουμε καὶ ἄλλο λαμ-
πρὸ κατόρθωμα μὲ τίς Ἀμαζόνες¹⁵⁹, ποὺ μιὰ φορὰ κι ἔναν καιρὸ ἤρθανε ἀπὸ
τὸ Θερμάδοντα¹⁶⁰ ποταμὸ καὶ κάμανε εἰσβολὴ στὴν Ἀττική. Τέλος καὶ
κατὰ τὰ Τρωϊκά¹⁶¹ δὲ μείναμε πίσω ἀπὸ κανέναν πολεμώντας. Δὲν ἔχει
ὅμως καμιὰ σημασία νὰ ξαναθυμίζουμε ὅλα αὐτά. Γιατὶ ὅντας τότε παλι-
κάρια, αὐτοὶ κι ἐμεῖς, τώρα μπορούσαμε νὰ εἴμαστε δειλοί, καὶ τότε
ὅντας δειλοὶ τώρα νὰ εἴμαστε ἀνδρεῖοι. Φτάνουνε ὡς ἐδῶ λοιπὸν οἱ πε-
ραχσμένες παλικαριές· ἐμεῖς καὶ τίποτε ἄλλο ἀν δὲν εἴχαμε νὰ δείξουμε,
ἀν καὶ ἄλλοι "Ἐλληνες ἔχουνε νὰ δείξουνε πολλὰ ἔργα καὶ λαμπρά, ὅμως
γιὰ τὸ κατόρθωμα τοῦ Μαραθώνα εἴμαστε ἄξιοι νὰ πάρουμε αὐτὸ τὸ
βραβεῖο καὶ ἄλλα ἀκόμα περισσότερα, ἀφοῦ μονάχοι ἐμεῖς ἀπ' ὅλους
τοὺς "Ἐλληνες μονομαχήσαμε μὲ τὸν Πέρσῃ ἀν καὶ τὸ ἔργο ἤτανε τόσο
μεγάλο, πέρα - πέρα τὸ βγάλαμε καὶ νικήσαμε σαρανταέξι ὅλα ἔθνη.
Δὲν εἶναι δίκιο λοιπὸν νὰ πάρουμε αὐτὴ τὴ θέση γι' αὐτὸ μονάχο τὸ κατόρ-
θωμα; "Ομως δὲν ταιριάζει, μέσα σὲ τέτοιον κίνδυνο, γιὰ τάξεις νὰ φι-
λονικᾶμε, καὶ γι' αὐτὸ εἴμαστε πρόθυμοι, ὥς Λακεδαιμόνιοι, τὶς δικές
σας διαταγὲς ν' ἀκούμε, καὶ ἐκεῖ ποὺ νομίζετε πιὸ ταιριαστὸ γιὰ μᾶς θέ-
ση νὰ πιάσουμε καὶ σ' ὅποιους νὰ σταθοῦμε ἀντιμέτωποι· γιατὶ παντοῦ,
ὅπου καὶ νὰ παραταχτοῦμε, θὰ βάλουμε τὰ δυνατά μας νὰ φανοῦμε παλι-
κάρια. Τραβάτε λοιπὸν ἐμπρός, καὶ σᾶς ἀκολουθοῦμε».

Αὐτὰ τὰ λόγια ἀποκριθήκανε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τῶν Λακεδαιμονίων 28

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐτάσσοντο ὕδε οἱ ἐπιφοιτῶντές τε καὶ οἱ ἀρχὴν ἐλθόντες Ἐλλήνων τὸ μὲν δεξιὸν κέρας εἶχον Λακεδαιμονίων μύροι· τούτων δὲ τοὺς πεντακισχιλίους ἔόντας Σπαρτιήτας ἐφύλασσον ψιλοὶ τῶν εἰλωτέων πεντακισχιλοὶ καὶ τρισμύριοι, περὶ ἄνδρα ἔκαστον ἐπτὰ τεταγμένοι. Προσεχέας δέ σφι εἴλοντο ἑστάναι οἱ Σπαρτιῆται τοὺς Τεγέητας καὶ τιμῆς εἰνεκεν καὶ ἀρετῆς· τούτων δ’ ἥσαν διπλῖται χίλιοι καὶ πεντακόσιοι. Μετὰ δὲ τούτους ἵσταντο Κορινθίων πεντακισχιλοὶ, παρὰ δέ σφι εἴροντο παρὰ Πανσανίεω ἑστάναι Ποτιδαιητέων τῶν ἐκ Παλλήνης τοὺς παρεόντας τριηκοσίους. Τούτων δὲ ἔχόμενοι ἵσταντο Ἀρκάδες Ὁρχομένιοι ἔξακόσιοι, τούτων δὲ Σικυώνιοι τρισχιλοὶ τούτων δὲ εἴχοντο Ἐπιδανίων δικτακόσιοι. Παρὰ δὲ τούτους Τροιζηνίων ἐτάσσοντο χίλιοι, Τροιζηνίων δὲ ἔχόμενοι Λεπρετέων διηκόσιοι, τούτων δὲ Μυκηναίων καὶ Τιρυνθίων τετρακόσιοι, τούτων δὲ ἔχόμενοι Φλιάσιοι χίλιοι· παρὰ δὲ τούτους ἔστασαν Ἐρεμιονέες τριηκόσιοι. Ἐρεμιονέων δὲ ἔχόμενοι ἵσταντο Ἐρετριέων τε καὶ Στυρέων ἔξακόσιοι, τούτων δὲ Χαλκιδέες τετρακόσιοι, τούτων δὲ Ἀμπρακιητέων πεντακόσιοι. Μετὰ δὲ τούτους Λευκαδίων καὶ Ἀνάκτορίων δικτακόσιοι ἔστασαν, τούτων δὲ ἔχόμενοι Παλέες οἱ ἐκ Κεφαλληνίης διηκόσιοι. Μετὰ δὲ τούτους Αἰγανητέων πεντακόσιοι ἐτάχθησαν. Παρὰ δὲ τούτους ἐτάσσοντο Μεγαρέων τρισχιλοὶ εἴχοντο δὲ τούτων Πλαταιέες ἔξακόσιοι. Τελευταῖοι δὲ καὶ πρῶτοι Ἀθηναῖοι ἐτάσσοντο κέρας ἔχοντες τὸ εὐδόνυμον δικτακισχιλοῖ, ἔστρατήγες δ’ αὐτῶν Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχον.

29 Οὗτοι, πλὴν τῶν ἐπτὰ περὶ ἔκαστον τεταγμένων Σπαρτιήτησι, ἥσαν διπλῖται, συνάπαντες ἔόντες ἀριθμὸν τρεῖς τε μυριάδες καὶ δικτὸν χιλιάδες καὶ ἑκατοντάδες ἐπτά· διπλῖται μὲν οἱ πάντες συλλεγέντες ἐπὶ τὸν βάρβαρον ἥσαν τοσοῦτοι, ψιλῶν δὲ πλῆθος ἦν τόδε· τῆς μὲν Σπαρτιητικῆς τάξιος πεντακισχιλοὶ καὶ τρισμύριοι ἄνδρες ὡς ἔόντων ἐπτὰ περὶ ἔκαστον ἄνδρα, καὶ τούτων πᾶς τις παρήρητο ὡς ἐς πόλεμον, οἱ δὲ τῶν λοιπῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἐλλήνων ψιλοί, ὡς εἰς περὶ ἔκαστον ἐὼν ἄνδρα, πεντακόσιοι καὶ τετρακισχιλοὶ καὶ τρισμύριοι ἥσαν. Ψιλῶν μὲν δὴ τῶν μαχίμων ἦν τὸ πλῆθος ἔξι τε μυριάδες καὶ ἑννέα χιλιάδες καὶ ἑκατοντάδες πέντε, τοῦ δὲ σύμπαντος Ἐλληνικοῦ τοῦ συνελθόντος ἐς Πλαταιὰς σύν τε διπλίτησι καὶ ψιλοῖσι τοῖσι μαχίμοισι ἔνδεκα μυριάδες ἥσαν,

όλο τὸ στρατόπεδο σήκωσε βοὴ λέγοντας πώς οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι πιὸ δέξιοι νὰ ἔχουνε τὸ ἕνα πλευρὸ παρὰ οἱ Ἀρκάδες." Ετοι λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι προτιμηθῆκανε ἀπὸ τοὺς Τεγεάτες.

"Τοστερα, νὰ πῶς ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε σὲ παράταξη οἱ Ἐλληνες, ὅσοι εἴτε εἴχανε ἔρθει ἀπὸ τὴν ἀργή, εἴτε ἔξακολουθούσανε νὰ ῥχουνται· τὸ δεξιὸ πλευρὸ τὸ πήρανε δέκα χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι· στὶς πέντε χιλιάδες ἀπ' αὐτοὺς, καθαροὺς Σπαρτιάτες¹⁶², τοὺς παραστέκανε ἐλαφροὶ στρατιῶτες Εἴλωτες¹⁶³ τριάντα πέντε χιλιάδες, δηλαδὴ σὲ κάθε Σπαρτιάτη ἐφτὰ παραστάτες. Ἀμέσως ὑστερα ἀπ' αὐτοὺς, προτιμήσανε οἱ Σπαρτιάτες νὰ βάλουνε τοὺς Τεγεάτες, καὶ γιὰ τιμὴ καὶ γιὰ τὴν παλικαριά τους ἤτανε αὐτοὶ χίλιοι πεντακόσιοι ὁπλίτες. Κοντὰ σ' αὐτοὺς σταθήκανε πέντε χιλιάδες Κορινθιοι, καὶ παρακάτω προτιμηθῆκανε ἀπὸ τὸν Παυσανίαν οἱ τριακόσιοι Ποτειδιάτες ποὺ ἤρθανε ἀπὸ τὴν Πασλήνη· στὸ πλευρὸ τους στεκόντανε ἔξακοσιοι Ἀρκάδες¹⁶⁴ Ὁργομένιοι καὶ στὸ δικό τους πλευρὸ τρεῖς χιλιάδες Σικυωνίοι· κοντά τους ἤτανε ὁχτακόσιοι Ἐπιδαύριοι· παρακάτω χίλιοι Τροιζηνίοι, κοντὰ στοὺς Τροιζηνίους διακόσιοι Λεπρεάτες, κοντὰ σ' αὐτοὺς τετρακόσιοι Μυκηναῖοι καὶ Τιρύνθιοι, ὑστερα χίλιοι Φλιάσιοι, καὶ πιὸ κοντὰ τριακόσιοι Ἐρμιονεῖς. Στοὺς Ἐρμιονεῖς κατόπι ἔξακοσιοι Ἐρετριεῖς καὶ Στυρεῖς, ἔπειτα τετρακόσιοι Χαλκιδεῖς, καὶ ἔπειτα πεντακόσιοι Ἀμπρακιῶτες. "Τοστερα ἀπ' αὐτοὺς σταθήκανε Λευκάδιοι καὶ Ἀνακτόριοι ὁχτακόσιοι, ἔπειτα διακόσιοι Κεφαλληνεῖς ἀπὸ τὴν Πάλη· πιὸ πέρα πεντακόσιοι Αἰγινῆτες, κοντὰ σ' αὐτοὺς τρεῖς χιλιάδες Μεγαρεῖς, καὶ τέλος ὑστερα ἀπ' αὐτοὺς ἔξακοσιοι Πλαταιεῖς. Τελευταῖοι καὶ πρῶτοι¹⁶⁵ παραταχθῆκανε ὁχτὼ χιλιάδες Ἀθηναῖοι, καὶ στρατηγός τους ἤτανε ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου.

Αὗτοὶ ὅλοι, ἀν ἔξαιρέσουμε τοὺς ἐφτὰ Εἴλωτες γύρω στὸν κάθε 29 Σπαρτιάτη, ἤτανε ὅλοι ὁπλίτες καὶ φτάνανε τὶς τριάντα ὁχτὼ χιλιάδες καὶ ἑκατὸν ἐφτὰ ἄνδρες. Αὐτὸς ἤτανε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁπλιτῶν, ποὺ στρατολογηθῆκανε· τῶν ἐλαφρῶν ὁ ἀριθμὸς ἤτανε ὁ παρακάτω· ἀπὸ τὴ σπαρτιατικὴ πατάταξη τριάντα πέντε χιλιάδες, καθὼς εἶπα, ὅλοι ἔτοιμοι γιὰ βοηθητικὸ πόλεμο. Οἱ ὅλοι ἐλαφροὶ τῶν Ἐλλήνων καὶ τῶν ἄλλων Λακεδαιμονίων, ἀφοῦ ἔνας ἐλαφρὸς παραστεκότανε σ' ἔναν ὁπλίτη, ἤτανε τριάντα τέσσερεις χιλιάδες πεντακόσιοι¹⁶⁶. "Ωστε ὅλοι οἱ μάχιμοι¹⁶⁷ ἐλα- 30 φροὶ φτάνανε τὶς ἔξήντα ἐννέα χιλιάδες πεντακόσιους, καὶ ὅλος ὁ ἐλληνικὸς στρατός, ποὺ συνάχτηκε στὶς Πλαταιές, ὁπλίτες καὶ ἐλαφροί, ἤτανε ἑκατὸν δέκα χιλιάδες παρὰ χίλιους ὁχτακοσίους· ἀλλὰ μαζὶ μὲ τοὺς

μιῆς χιλιάδος, πρὸς δὲ ὄκτακοσίων ἀνδρῶν καταδέουσαι· σὺν δὲ Θεσπιέων τοῖσι παρεοῦσι ἔξεπληροῦντο αἱ ἔνδεκα μνημάδες· παρῆσαν γὰρ καὶ Θεσπιέων ἐν τῷ στρατοπέδῳ οἱ περιεόντες, ἀριθμὸν ἐς ὄκτακοσίους καὶ χιλίους· ὅπλα δὲ οὐδὲ οὗτοι εἶχον.

31 Οὗτοι μέν νυν ταχθέντες ἐπὶ τῷ Ἀσωπῷ ἐστρατοπεδεύοντο, οἱ δὲ ἀμφὶ Μαρδονίου βάρβαροι ὡς ἀπεκίδευσαν Μασίστιον, παρῆσαν, πυθόμενοι τοὺς Ἕλληνας εἶναι ἐν Πλαταιῇσι, καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τὸν Ἀσωπὸν τὸν ταύτη ὁρέοντα. Ἀπικόμενοι δὲ ἀντετάσσοντο ὡς ὑπὸ Μαρδονίου κατὰ μὲν Λακεδαιμονίους ἔστησε Πέρσας· καὶ δὴ πολλὸν γὰρ περιῆσαν πλήθεϊ οἱ Πέρσαι, ἐπὶ τε τάξις πλεῦνας ἐκεκοσμέατο καὶ ἐπεῖχον τοὺς Τεγείτας· ἔταξε δὲ οὕτω· ὅ τι μὲν ἦν αὐτοῦ δυνατώτατον πᾶν ἀπολέξας ἔστησε ἀντίον Λακεδαιμονίων, τὸ δὲ ἀσθενέστερον παρέταξε κατὰ τοὺς Τεγείτας. Ταῦτα δ' ἐποίεε φραζόντων τε καὶ διδασκόντων Θηβαίων. Περσέων δὲ ἔχομένους ἔταξε Μήδους· οὗτοι δὲ ἐπέσχον Κορινθίους τε καὶ Ποτιδαιότας καὶ Ὁρχομενίους τε καὶ Σικυωνίους. Μήδων δὲ ἔχομένους ἔταξε Βακτρίους· οὗτοι ἐπέσχον Ἑριδανούς τε καὶ Τροιζηνίους καὶ Λεπρεήτας τε καὶ Τιρυνθίους καὶ Μυκηναίους τε καὶ Φλιασίους. Μετὰ δὲ Βακτρίους ἔστησε Ἰνδούς· οὗτοι δὲ ἐπέσχον Ἐρμιονέας τε καὶ Ἐρετρίας καὶ Στυρέας τε καὶ Χαλκιδέας. Ἰνδῶν δὲ ἔχομένους Σάκας ἔταξε, οἱ ἐπέσχον Ἀμπρακιήτας τε καὶ Ἀνακτορίους καὶ Λευκαδίους καὶ Παλέας καὶ Αἴγινήτας. Σακέων δὲ ἔχομένους ἔταξε ἀντία Ἀθηναίων τε καὶ Πλαταιέων καὶ Μεγαρέων Βοιωτούς τε καὶ Λοκρούς καὶ Μηλιέας καὶ Θεσσαλούς καὶ Φωκέων τοὺς χιλίους· οὐ γὰρ ὥν ἀπαντεῖσι οἱ Φωκέες ἐμήδισαν, ἀλλά τινες αὐτῶν καὶ τὰ Ἑλλήνων αὖτον περὶ τὸν Παρνησσὸν κατειλημέροι, καὶ ἐνθεῦτεν ὅρμεόμενοι ἔφερον τε καὶ ἦγον τίγρας Μαρδονίου στρατιὴν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἐόντας Ἑλλήνων· ἔταξε δὲ καὶ Μακεδόνας τε καὶ τοὺς περὶ Θεσσαλίην οἰκημένους κατὰ τοὺς Ἀθηναίους.

32 Ταῦτα μὲν τῶν ἐθνέων τὰ μέγιστα οὐνόμασται τῶν ὑπὸ Μαρδονίου ταχθέντων, τά περ ἐπιφανέστατά τε ἦν καὶ λόγου πλείστου· ἐνῆσαν δὲ καὶ ἄλλων ἐθνέων ἄνδρες ἀναμεμυγμένοι, Φρογῶν τε καὶ Θρηήκων καὶ Μισῶν τε καὶ Παιόνων καὶ τῶν ἄλλων, ἐν δὲ καὶ Αἰθιόπων τε καὶ Αἰ-

Θεσπιεῖς ποὺ παρευρεθήκανε, ὁ ἀριθμὸς ἔφτανε τὶς ἑκατὸ χιλιάδες σω-
στές· ἤτανε στὸ στρατόπεδο καὶ ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς ὅσοι εἶχανε σωθῆ¹⁶⁸,
ῶς χίλιοι ὀχτακόσιοι, ὅπλα ὅμως δὲν εἶχανε. Αὐτοὶ ὅλοι ἤτανε στρατο-
πεδευμένοι καὶ κρατούσανε τὴν παράταξη κοντὰ στὸν Ἀσωπό.

Ἄφοῦ οἱ βάρβαροι μὲ τὸ Μαρδόνιο ἀποτελεώσανε τὴν κηδεία τοῦ 31
Μασιστίου, μαθαίνοντας πῶς οἱ "Ἐλληνες πιάσανε τὶς Πλαταιές, ἀμέσως
κινήσανε κι αὐτοὶ νὰ πιάσουνε θέση κοντὰ στὸν Ἀσωπὸ ποταμό, ποὺ
περνοῦσε ἀπὸ κειπέρα. Φτάνοντας, νά πῶς ὁ Μαρδόνιος τοὺς παράταξε
ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνες. Στοὺς Λακεδαιμονίους ἔβαλε τοὺς Πέρσες·
ἐπειδὴ ὅμως ἤτανε οἱ Πέρσες πολὺ περισσότεροι, παραταχτήκανε σὲ
πυκνότερες γραμμές· ὅμως καὶ πάλι περίσσευε ἡ παράταξή τους κι ἔφτα-
νε ν' ἀντικρίζῃ καὶ τοὺς Τεγεάτες· ἔκαμε ὅμως ὁ Μαρδόνιος καὶ τὸ παρα-
κάτω· ὅτι ἤτανε πιὸ διαλεχτὸ ἀπὸ τοὺς Πέρσες τὸ στήσε ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς
Λακεδαιμονίους, καὶ τὸ πιὸ ἀδύνατο τὸ βαλε κατὰ τὸ μέρος τῶν Τεγεατῶν.
Κι αὐτὰ ὅλα ποὺ ἔκαμε ἤτανε ἀπὸ συμβουλές καὶ δδηγίες τῶν Θηβαίων.

Κοντὰ στοὺς Πέρσες ἔβαλε τοὺς Μήδους· αὐτοὶ ἀντικρίζανε γε-
μάτη τὴ γραμμὴ τῶν Κορινθίων, Ποτειδαιατῶν, Ὁρχομενίων καὶ Σι-
κουωνίων. Κοντὰ στοὺς Μήδους ἔβαλε τοὺς Βακτρίους· σ' αὐτοὺς πάλι
ἔπεσε ἡ γραμμὴ τῶν Ἐπιδαυρίων, Τροιζηνίων, Λεπρεατῶν, Τιρυ-
θίων, Μυκηναίων καὶ Φλιασίων. Κοντὰ στοὺς Βακτρίους ἔβαλε τοὺς
Ἰνδούς νὰ βαστᾶνε τοὺς Ἐρμιονεῖς, τοὺς Ἐρετριεῖς, Στυρεῖς καὶ Χαλ-
κιδεῖς. Κοντὰ στοὺς Ἰνδούς ἔβαλε τοὺς Σάκες, ποὺ ἀντικρίζανε τοὺς
Ἀμπρακιῶτες, Ἀγακτορίους, Λευκαδίους, Παλεῖς καὶ Αἰγινῆτες. Κον-
τὰ στοὺς Σάκες, γιὰ ν' ἀντικρίζουνε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Πλαταιεῖς
καὶ Μεγαρεῖς, ἔβαλε τοὺς Βοιωτούς, τοὺς Λοκρούς, τοὺς Μαλιεῖς, τοὺς
Θεσσαλούς καὶ τοὺς χίλιους Φωκεῖς γιατὶ δὲν πήγανε ὅλοι οἱ Φωκεῖς
μὲ τὸν Πέρση, ἀλλὰ λίγοι ἀπ' αὐτοὺς, καὶ οἱ ἄλλοι βοηθούσανε τοὺς "Ἐλ-
ληνες ἀπομονωμένοι στὸν Παρνασσό, καὶ ἔχοντας καταφύγιο τὸ βουνὸ
μεγάλες βλάβες προξενούσανε στοῦ Μαρδονίου τὸ στρατὸ καὶ στοὺς
Ἐλληνες συμμάχους του. Ἐβαλε ἀκόμα καὶ τοὺς Μακεδόνες κι ἄλλους
ἀκόμη λαοὺς ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους.

"Ἐκαμα πέδω λόγο γιὰ τοὺς πιὸ δυνατούς καὶ ἐπίσημους λαοὺς ἀπ'³²
ὅσους λάβανε μέρος στὴν παράταξη καὶ ποὺ ἀξίζανε νὰ τοὺς ἀναφέρω·
ἤτανε ὅμως ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ ἄλλοι, καθὼς Φρύγες, Μυσοί, Θρά-
κες, Παίονες, καὶ ἀπὸ τοὺς Αἰθίοπες καὶ τοὺς Αἰγυπτίους κάποιες φυ-
λές, οἱ μόνες ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ξέρουνε ἀπὸ πόλεμο. Αὐτούς, πρὶν φύγη-

γυνπτίων οὖ τε Ἐρμοτύβιες καὶ οἱ Καλασίριες καλεόμενοι μαχαιροφόροι, οἵ πέρ εἰσι Αἰγυπτίων μοῦνοι μάχιμοι. Τούτους δὲ ἔτι ἐών ἐν Φαλήρῳ ἀπὸ τῶν νεῶν ἀπεβιβάσατο ἐόντας ἐπιβάτας· οὐ γὰρ ἐτάχθησαν ἐς τὸν πεζὸν τὸν ἄμα Ξέρξῃ ἀπικόμενον ἐς τὰς Ἀθήνας Αἰγύπτιοι· τῶν μὲν δὴ βιοβάρων ἥσαν τριήκοντα μυριάδες, ὡς καὶ πρότερον δεδήλωται, τῶν δὲ Ἐλλήνων τῶν Μαρδονίου συμμάχων οὗτος μὲν οὐδεὶς ἀριθμὸν (οὐ γὰρ ὅν ἡριθμήθησαν), ὡς δὲ ἐπεικάσαι, ἐς πέντε μυριάδας συλλεγῆναι εἰκάζω. Οὗτοι οἱ παραταχθέντες πεζοὶ ἥσαν, ή δὲ ἵππος χωρὶς ἐτέτακτο.

44 Ὡς δὲ πρόσω τῆς νυκτὸς προελήλατο, καὶ ἡσυχίῃ ἐδόκεε εἶναι ἀνὰ τὰ στρατόπεδα καὶ μάλιστα οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐν ὑπνῷ, τηρικαῖτα προσελάσας ἵππῳ πρός τὰς φυλακὰς τὰς Ἀθηναίων Ἀλέξανδρος δὲ Ἀμύντεω, στρατηγός τε ἐὼν καὶ βασιλεὺς Μακεδόνων, ἐδίζητο τοῖσι στρατηγοῖσι ἐς λόγους ἐλθεῖν. Τῶν δὲ φυλάκων οἱ μὲν πλεῦνες παρέμενον, οἱ δὲ ἔθεον ἐπὶ τοὺς στρατηγούς, ἐλθόντες δὲ ἔλεγον, ὡς ἄνθρωπος ἦκοι ἐπ' ἵππον ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μήδων, δις ἀλλο μὲν οὐδὲν παραγυμνοῖ ἔπος, στρατηγούς δὲ οὐνομάζων ἐθέλειν φησὶ ἐς λόγους ἐλθεῖν.

45 Οἱ δὲ ἐπεὶ ταῦτα ἥκουσαν, αὐτίκα εἶποντο ἐς τὰς φυλακάς· ἀπικομένοισι δὲ ἔλεγε Ἀλέξανδρος τάδε· «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, παραθήκην ὑμῖν τὰ ἔπεια τάδε τίθεμαι, ἀπόρρητα ποιεύμενος πρός μηδένα λέγειν ὑμέας ἄλλον ἢ Παυσανίην, μή με διαφθείρητε· οὐ γὰρ ἀν ἔλεγον, εἰ μὴ μεγάλως ἐκηδόμην συναπάσης τῆς Ἑλλάδος· αὐτός τε γὰρ Ἑλλην γένος εἰμὶ τῶρχαιτον, καὶ ἀντ' ἐλευθέροης δεδουλωμένην οὐκ ἀν ἐθέλοιμι δρᾶν τὴν Ἑλλάδα· λέγω δὲ ὅν δτι Μαρδονίω τε καὶ τῇ στρατιῇ τὰ σφάγια οὐ δύναται καταθύμια γενέσθαι· πάλαι γὰρ ἀν ἐμάχεσθε· νῦν δέ οἱ δέδοκται τὰ μὲν σφάγια ἔαν χαίρειν, ἄμα ἡμέρῃ δὲ διαφωσκούσῃ συμβολὴν ποιεσθαί· καταρρωδήκε γὰρ μὴ πλεῦνες συλλεχθῆτε, ὡς ἐγὼ εἰκάζω· πρὸς ταῦτα ἐτοιμάζεσθε· ἦν δὲ ἄρα ὑπερβάλληται τὴν συμβολὴν Μαρδόνιος καὶ μὴ ποιέται, λιπαρέετε μένοντες· δλίγων γάρ σφι ἡμερέων λείπεται σιτία· ἦν δὲ ὑμῖν δι πόλεμος δόδε κατὰ νόσον τελευτήσῃ, μνησθῆναί τινα

ἀκόμα ἀπὸ τὸ Φάληρο, τοὺς ἔβγαλε ὁ Μαρδόνιος ἀπὸ τὰ πλοῖα, γιατὶ δουλεύανε στὰ πληρώματα. Οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἀνήκανε ἀπ' ἀρχῆς στὸ πεζικό, ποὺ κατέβηκε μὲ τὸν Σέρεη στὴν Ἀθήνα. Τῶν βαρβάρων λοτπὸν ὁ στρατὸς ἤτανε τριακόσιες χιλιάδες. Τοὺς συμμάχους τοῦ Μαρδόνιου "Ελληνες κανεὶς δὲν τοὺς ξέρει πόσοι ἤτανε (ἀφοῦ δὲ μετρηθῆκαν), ὅμως, ὅσο μπορῶ νὰ ἀπεικάσω, ώς πενήντα χιλιάδες, θαρρῶ, θὰ ἤτανε συναγμένοι. Αὐτοὶ ἤτανε οἱ δυό, ποὺ σταθήκανε ἀντιμέτωποι, πεζοὶ στρατοί. "Οσο γιὰ τὸ ἵππικό, αὐτὸς ἤτανε σὲ θέση χωριστὴ τοποθετημένο..

5. ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ.

ΟΙ ΣΤΡΑΤΟΙ ΑΛΛΑΖΟΥΝΕ ΠΑΡΑΤΑΞΗ.

"Ἔτανε προχωρημένη ἡ νύχτα, καὶ νόμιζε κανεὶς πῶς ἡσυχία 44 βασίλευε στὰ δυό στρατόπεδα, καὶ πῶς κάθε ἄνθρωπος βρισκότανε σὲ ὕπνο βαθὺ· ὅπου, προβαίνοντας μὲ τὸ ἄλογό του κατὰ τὶς προφυλακές τῶν Ἀθηναίων ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ Ἀμύντα, στρατηγὸς καὶ βασιλέας τῶν Μακεδόνων, ζητοῦσε καὶ καλὰ νὰ μιλήσῃ μὲ τοὺς στρατηγούς. Ἀπὸ τοὺς σκοποὺς μείνανε οἱ περισσότεροι στὴ θέση τους, καὶ τρέζανε καμπόσοι λέγοντας στοὺς στρατηγούς πῶς κάποιος καβαλάρης ἔφτασε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῶν Μήδων, καὶ ἄλλο τίποτε δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του νὰ πῇ, παρὰ τὰ ὄνδρα τῶν στρατηγῶν, καὶ λέει πῶς θέλει νὰ τοὺς ἀνταμώσῃ.

Οἱ στρατηγοὶ ἀμέσως, ἀκούγοντας αὐτά, ἀκολουθήσανε τοὺς ἀν- 45 θρώπους στὶς προφυλακές, κι ἐκεῖ ἀφοῦ φτάσανε, ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς εἶπε: «Ἀνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ λόγια ποὺ ἔχω νὰ σᾶς πῶ στὴν καρδιά σας τὰ ἐμπιστεύομαι, καὶ δὲν ἐπιτρέπω σὲ κανέναν ἄλλο νὰ τὰ πῆτε παρὰ στὸν Παυσανία, ἀλλιῶς θὰ μὲ πάρετε στὸ λαιμό σας· καὶ δὲ θ' ἀνοιγα τὸ στόμα μου, ἀν δὲν εἴχα τὴν ἔγνοια, ἔγνοια μεγάλη, δῆλης τῆς Ἐλλάδας. "Ελληνας εἴμαι κι ἐγὼ ἀπὸ παλιὰ γενιά, καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσα ἀπὸ τὴν λευτεριά της νὰ τὴν δῶ νὰ πέση στὴ δουλεία. Σᾶς λέγω λοιπὸν πῶς οἱ θυσίες ἐπιμένουνε καὶ καλὰ νὰ δείχνουνε κακὰ σημάδια στὸ Μαρδόνιο καὶ τὸ στρατό του· εἰδεμή, θὰ εἴχε ἀρχίσει ἡ μάχη πολὺ πρωτεύεται. Τώρα ὅμως ἀποφάσισε νὰ παραβλέψῃ τὶς θυσίες, καὶ, μόλις ἀρχίση νὰ χαράξῃ ἡ μέρα, νὰ σᾶς ἐπιτεθῇ· γιατὶ, καθὼς ἐγὼ ὑποθέτω, φοβᾶται πολὺ μήπως συναχτῆτε περισσότεροι. Λοιπόν, ὕστερα ἀπὸ ὅσα

χρὴ καὶ ἐμεῦ ἐλευθερώσιος πέρι, διὸ Ἐλλήνων εἶνεκεν οὕτω ἔργον παράβολον ἔργασμαι ὑπὸ προθυμίης, ἔθέλων ὑμῖν δηλῶσαι τὴν διάνοιαν τὴν Μαρδονίου, ἵνα μὴ ἐπιπέσωσι ὑμῖν [ἔξαιφνης] οἱ βάροβαροι μὴ προσδεκομένουσί κω. Εἰμὶ δὲ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών».

46 ‘Ο μὲν ταῦτα εἴπας ἀπίλαννε ὅπίσω ἐς τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν ἑωυτοῦ τάξιν, οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐλθόντες ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας ἐλεγον Πανσανίῃ τά περ ἥκουσαν Ἀλεξάνδρον. Ο δὲ τούτῳ τῷ λόγῳ καταρρωδήσας τοὺς Πέρσας ἔλεγε τάδε·

«Ἐπεὶ τοίνυν ἐς ἡῶ ἡ συμβολὴ γίνεται, ὑμέας μὲν χρεών ἔστι τοὺς Ἀθηναίους στῆναι κατὰ τοὺς Πέρσας, ὑμέας δὲ κατὰ τοὺς Βοιωτούς τε καὶ τοὺς κατ’ ὑμέας τεταγμένους Ἐλλήνων, τῶνδε εἶνεκεν ὑμεῖς ἐπιστασθε τοὺς Μήδους καὶ τὴν μάχην αὐτῶν ἐν Μαραθῶνι μαχεσάμενοι, ὑμεῖς δὲ ἀπειροί τέ είμεν καὶ ἀδαέες τούτων τῶν ἀνδρῶν· Σπαρτιητέων γὰρ οὐδεὶς πεπείρηται Μήδων, ὑμεῖς δὲ Βοιωτῶν καὶ Θεσσαλῶν ἔμπειροί είμεν· ἀλλ’ ἀναλαβόντας τὰ ὅπλα χρεών ἔστι ἵέναι ὑμέας μὲν ἐς τόδε τὸ κέρας, ὑμέας δὲ ἐς τὸ εὐώνυμον».

Πρὸς δὲ ταῦτα εἴπαν οἱ Ἀθηναῖοι τάδε· «Καὶ αὐτοῖσι ἡμῖν πάλαι ἀπ’ ἀρχῆς, ἐπεὶ τε εἴδομεν κατ’ ὑμέας τασσομένους τοὺς Πέρσας, ἐν νόῳ ἐγένετο εἰπεῖν ταῦτα, τά περ ὑμεῖς φθάντες προφέρετε· ἀλλὰ γὰρ ἀρρωδέομεν μὴ ὑμῖν οὐκ ἡδέες γένωνται οἱ λόγοι· ἐπεὶ δὲ ὃν αὐτοὶ ἐμνήσθητε, καὶ ἡδομένουσι ἡμῖν οἱ λόγοι γεγόνασι καὶ ἐτοῦμοί είμεν ποιέειν ταῦτα».

47 ‘Ως δ’ ἥρεσκε ἀμφοτέροισι ταῦτα, ἥώς τε διέφανε καὶ διαλλάσσοντο τὰς τάξις. Γνόντες δὲ οἱ Βοιωτοὶ τὸ ποιεύμενον ἔξαγορεύοντι Μαρδονίῳ· δὲ δ’ ἐπεὶ τε ἥκουσε, αὐτίκα μετιστάναι καὶ αὐτὸς ἐπειρᾶτο παράγων τοὺς Πέρσας κατὰ τοὺς Δακεδαιμονίους· ὡς δὲ ἔμαθε τοῦτο τοιοῦτο γενόμενον ὁ Πανσανίης, γνοὺς δτι οὐ λανθάνει, ὅπίσω ἥγε τοὺς Σπαρτίτας ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας· ὡς δ’ αὐτῶς καὶ ὁ Μαρδόνιος ἐπὶ τοῦ εὐώνυμου.

σᾶς εἶπα, ἔτοιμαστῆτε. "Αν δύμας τύχη καὶ ὁ Μαρδόνιος ἀναβάλη καὶ δὲν κάμη τῇ μάχῃ, κάθεστε σεῖς στὴν ἡσυχία σας· γιατὶ τροφὲς τοῦ μένουνε μόνο γιὰ λίγες ἡμέρες. "Αν λοιπὸν ὁ πόλεμος αὐτὸς τελειώσῃ, καθὼς τὸν ἐπιθυμεῖ ἡ καρδιά σας, θυμηθῆτε καὶ τὴ δική μου ἀπελευθέρωση, ἀφοῦ ἀπὸ ζῆλο γιὰ τὸ καλὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνάλαβα τόσο παράβολο ἔργο, θέλοντας νὰ σᾶς κάμω γνωστὸ τὸ σκοπὸ τοῦ Μαρδονίου, γιὰ νὰ μὴ σᾶς πέσουνε ἀπάνω οἱ βάρβαροι ξαφνικά, χωρὶς ἀκόμα νὰ τοὺς περιμένετε. Εἴμαι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδόνας". Αὐτὰ εἶπε καὶ γύρισε πίσω γοργὰ στὸ στρατόπεδο καὶ στὴ θέση ποὺ κρατοῦσε.

Τότε πήγανε οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων στὸ δεξιὸ πλευρὸ καὶ 46 εἶπανε στὸν Παυσανίᾳ ὅσα ἀκούσανε ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο. 'Ο Παυσανίας μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἔνιωσε μεγάλο φόβο ἀπὸ τοὺς Πέρσες, καὶ εἶπε: «Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ μάχη θὰ γίνη τὴν αὐγῆ, σεῖς οἱ Ἀθηναῖοι πρέπει ν' ἀντιμετωπίσετε τοὺς Πέρσες, καὶ οἱ Σπαρτιάτες ν' ἀντιμετωπίσουμε τοὺς Βοιωτούς καὶ τοὺς ἄλλους ἀντικρινούς σας "Ἑλληνες" καὶ νὰ γιὰ ποιούς λόγους· ἐσεῖς γνωρίζετε καλὰ τοὺς Μήδους καὶ τὸν τρόπο ποὺ μάχονται, ἀπὸ τὸ Μαραθώνα· ἐμεῖς δύμας δὲν τοὺς ξέρουμε, μήτε τοὺς δοκιμάσαμε ποτὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ κανένας Σπαρτιάτης¹⁶⁹ δὲ δοκίμασε ποτὲ σὲ πόλεμο τοὺς Μήδους. "Έχουμε δύμας δοκιμάσει καλὰ τοὺς Βοιωτούς καὶ τοὺς Θεσσαλούς· ἐμπρὸς λοιπόν, ἃς πάρουμε τὰ ὅπλα, ἀφοῦ ἔτσι πρέπει, κι ἐλᾶτε σεῖς στὸ δεξιὸ πλευρὸ κι ἐμεῖς στὸ ἀριστερό». Σ' αὐτὰ νά τι ἀποκριθήκανε οἱ Ἀθηναῖοι: «Καὶ σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ-ἀρχή, ἀπὸ τότε ποὺ εἰδαμε τοὺς Πέρσες νὰ παρατάσσουνται ἀντικρύ σας, μᾶς ἥρθε στὸ νοῦ ἡ σκέψη νὰ σᾶς κάνουμε τὴν ἵδια πρόταση ποὺ τώρα ἐσεῖς μᾶς προβάλετε· δύμας εἰχαμε τὸ φόβο μὴ δὲ σᾶς ἀρέσουνε τὰ λόγια μας. Ἀφοῦ λοιπὸν τώρα μόνοι σας τὸ συλλογιστήκατε, τὰ λόγια σας μᾶς χαροποιοῦνε, καὶ ἔτοιμοι εἴμαστε νὰ τὰ ἐκτελέσουμε».

"Ἀφοῦ ἄρεσε καὶ στοὺς δύο αὐτὴ ἡ γνώμη, χάραζε ἡ αὐγή, ὅταν 47 ἀρχισε ἡ ἀλλαγὴ τῆς παράταξης· οἱ Βοιωτοὶ δύμας τὸ καταλάβανε κι ἀμέσως τὸ ἀναφέρανε στὸ Μαρδόνιο. 'Ο Μαρδόνιος πάλι, μαθαίνοντας

48 Ἐπεὶ δὲ κατέστησαν ἐς τὰς ἀρχαίας τάξις, πέμψας δὲ Μαρδόνιος κήρυκα ἐς τοὺς Σπαρτιῆτας, ἔλεγε τάδε· «Ὥ Λακεδαιμόνιοι, ὑμεῖς δὴ λέγεσθε εἶναι ἄνδρες ἄριστοι ὑπὸ τῶν τῇδε ἀνθρώπων, ἐκπαγλεομένων ὡς οὕτε φεύγετε ἐκ πολέμου οὕτε τάξιν ἐκλείπετε, μένοντές τε ἢ ἀπόλλυτε τοὺς ἐραντίοντας ἢ αὐτοὶ ἀπόλλυνθετε· τῶν δ' ἄρ' ἦν οὐδὲν ἀληθές. ποὺν γὰρ ἢ συμμῖξαι ἡμέας ἐς χειρῶν τε νόμον ἀπικέσθαι, καὶ δὴ φεύγοντας καὶ τάξιν ἐκλείποντας ὑμέας εἰδομεν, ἐν Ἀθηναίοισί τε τὴν πρόπειραν ποιευμένους αὐτοὺς τε ἀντία δούλων τῶν ἡμετέρων τασσομένους. Ταῦτα οὐδαμῶς ἄνδραν ἀγαθῶν ἔργα· ἀλλὰ πλειστον δὴ ἐν ὑμῖν ἐψεύσθημεν· προσδεκόμενοι γὰρ κατὰ κλέος ὡς δὴ πέμψετε ἐς ἡμέας κήρυκα προκαλεύμενοι καὶ βουλόμενοι μούνοισι Πέρσησι μάχεσθαι, ἄρτιοι ἐόντες ποιέειν ταῦτα οὐδὲν τοιοῦτο λέγοντας ὑμέας εὔρομεν, ἀλλὰ πτώσσοντας μᾶλλον· τῶν ὧν ἐπειδὴ οὐκ ὑμεῖς ἥρξατε τούτον τοῦ λόγου, ἀλλ' ἡμεῖς ἄρχομεν. Τί δὴ οὐ πρὸ μὲν τῶν Ἐλλήνων ὑμεῖς, ἐπεὶ τε δεδόξωσθε εἶναι ἄριστοι, πρὸ δὲ τῶν βαρβάρων ἡμεῖς, οἵσοι πρὸς ἵσους ἀριθμὸν ἐμάχεσάμεθα; καὶ ἦν μὲν δοκέι καὶ τοὺς ἄλλους μάχεσθαι, οἱ δὲ ὧν μετέπειτε μαχέσθων υστεροι· εἰ δὲ καὶ μὴ δοκέοι, ἀλλ' ἡμέας μούνους ἀποχρᾶν, ἡμεῖς δὲ διαμαχεσόμεθα· δύκτεροι δ' ἀν ἡμέων νικήσωσι, τούτους τῷ ἀπαντι στρατοπέδῳ νικᾶν».

49 Ο μὲν ταῦτα εἴπας τε καὶ ἐπισχὼν χρόνον, ὡς οἱ οὐδεὶς οὐδὲν ὑπεμρίνετο, ἀπαλλάσσετο δπίσω, ἀπελθὼν δὲ ἐσῆμαινε Μαρδονίω τὰ καταλαβόντα· δ δὲ περιχαρῆς γενόμενος καὶ ἐπαερθεὶς ψυχρῇ νίκῃ ἐπῆκε τὴν ἵππον ἐπὶ τοὺς Ἐλληνας· ὡς δὲ ἐπήλασαν οἱ ἵπποται, ἐστροντο πᾶσαν τὴν στρατήν τὴν Ἐλληνικὴν ἐσακοντίζοντές τε καὶ ἐστοξεύοντες ὥστε ἵπποτοξόται τε ἐόντες καὶ προσφέρεσθαι ἀποροι· τὴν τε κορήνην τὴν Γαργαφίην, ἀτ' ἡς ὑδρεύετο πᾶν τὸ στράτευμα τὸ Ἐλληνιόν, συνετάραξαν καὶ συνέχωσαν. Ἡσαν μὲν ὧν κατὰ τὴν κορήνην Λακεδαιμόνιοι τεταγμένοι μοῦνοι, τοῖσι δὲ ἄλλοισι Ἐλλησι ἡ μὲν κορήνη πρόσω ἐγίνετο, ὡς ἔκαστοι ἔτυχον τεταγμένοι, δ δὲ Ἀσωπὸς ἀγχοῦ· ἐρυκόμενοι δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀσωποῦ οὕτω δὴ ἐπὶ τὴν κορήνην ἐφοίτεον.

αὐτό, ἀμέσως ἀρχισε ν' ἀλλάζη κι αὐτὸς τὸ μέτωπο φέρνοντας τοὺς Πέρσες ἀντίκρυ ἀπ' τοὺς Λακεδαιμονίους. Τότε καὶ ὁ Παυσανίας, ἀφοῦ κατάλαβε πῶς γινόταν τέτοιο πράκτιμα καὶ πῶς δὲ φυλάχτηκε τὸ μυστικό, ἔφερε τοὺς Σπαρτιάτες πίσω στὸ δεξιὸ πλευρό· τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Μαρδόνιος σ' ἀριστερό.

'Αφοῦ πιάσανε πάλι τὶς πρῶτες θέσεις τους, ἔστειλε ὁ Μαρδόνιος 48 κήρυκα κι ἔλεγε στοὺς Σπαρτιάτες: «὾ Λακεδαιμόνιοι, ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῶν μερῶν αὐτῶν φημίζεσθε ὡς ἀνδρείστατοι, καὶ ὅλοι μένουνε θαμπωμένοι πῶς οὕτε ὑποχωρεῖτε στὸν πόλεμο, οὕτε λιποτάχτες γίνεστε, καὶ πολεμώντας ἡ σκοτώνετε τοὺς ἔχθρους ἡ σκοτώνεστε οἱ ἴδιοι. Φάίνεται ὅμως, τίποτε δὲν εἶναι ἀλήθεια ἀπὸ ὅλα αὐτά· γιατί, πρὶν ἀκόμα φτάσουμε στὰ χέρια κι ἀποφασίσῃ τῆς δύναμης ὁ νόμος, ἀμέσως βλέπουμε νὰ παίρνετε φευγάλα καὶ λιποτάχτες νὰ γίνεστε, ἀφήνοντας στοὺς Ἀθηναίους τὴν κρίση τοῦ πολέμου, κι ἐσεῖς παίρνετε θέση ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς δικούς μου δούλους. Αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου ἔργα γενναίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ βγήκαμε πολὺ γελασμένοι στὴν ἴδεα ποὺ εἴχαμε για σᾶς· γιατί, ἐνῶ περιμέναμε, κατὰ τὴ δόξα ποὺ εἴχετε, πῶς βέβαια θὰ μᾶς προκαλέσετε μὲ κήρυκα στὴ μάχη, θέλοντας μὲ τοὺς Πέρσες μοναχὰ νὰ πολεμήσετε, κι ἐνῶ ἐμεῖς ἐίμαστε ἔτοιμοι νὰ σᾶς δεχτοῦμε, τίποτε ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἀκούσαμε ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ ὅλο νὰ τρέμετε καὶ περισσότερο. Τώρα λοιπὸν ἀφοῦ σεῖς δὲν κάνετε τὴν ἀρχή, ἀρχίζουμε μεῖς, καὶ νὰ τὶ σᾶς λέμε: Γιατὶ ἀπ' ὅλους τοὺς "Ελληνες σεῖς, ἀφοῦ εἴχετε τόσο μεγάλη ἀνδρείας φήμη, καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἐμεῖς, ἵσοι μὲ ἵσους κατὰ τὸν ἀριθμό, νὰ μὴν ἔρθουμε σὲ μάχη; "Αν θέλουνε καὶ οἱ ἄλλοι νὰ πολεμήσουνε, ἀς πολεμήσουνε κι αὐτοὶ ὑστερώτερα· ἀν ὅμως κανεὶς δὲν εἴχη αὐτὴ τὴ γνώμη ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ φτάνουμε ἐμεῖς μονάχοι, ἀς πολεμήσουμε λοιπὸν οἱ δυό μας. Καὶ ὅποιο ἀπὸ τὰ δυό μέρη νικήσῃ, ὅλο τὸ στρατόπεδό του τὴ νίκη θὰ ἔχῃ κερδίσει».»

6. ΝΕΑ ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

"Αμα εἶπε ὁ κήρυκας αὐτά, περίμενε λίγο· ὅμως ἀφοῦ κανεὶς δὲν 49 τοῦ ἀπαντοῦσε, ἔφυγε κι ἀνάφερε στὸ Μαρδόνιο τὰ περιστατικά. Καὶ ὁ Μαρδόνιος χάρηκε πολύ, καὶ πῆρε ὁ νοῦς του ἀέρα ἀπὸ τὴ βέβαιη τάχα νίκη¹⁷⁰, καὶ ἔστειλε τὸ ἱππικὸ καταπάνω στοὺς "Ελληνες. Μὲ τὶς ἐπελάσσεις τους οἱ ἵππεῖς κάνανε ζημιὰ σ' ὅλο τὸ ἐλληνικὸ στρατόπεδο, καθὼς τοὺς ρίχνανε κοντάρια μαζὶ καὶ τόξα, σὰν ἵπποτοξότες ποὺ ἤτανε,

50 Τούτου δὲ τοιούτου γινομένου οἱ τῶν Ἐλλήνων στρατηγοί, ἄτε τοῦ τε ὕδατος στερηθείσης τῆς στρατιῆς καὶ ὑπὸ τῆς ἵππου ταρασσομένης, συνελέχθησαν περὶ αὐτῶν τε τούτων καὶ ἄλλων, ἐλθόντες παρὰ Πανσανίην ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας· ἀλλα γὰρ τούτων τοιούτων ἐόντων μᾶλλόν σφεας ἐλύπεε· οὕτε γάρ σιτία είχον ἔτι, οὐ τέ σφεων ὀπέοντες ἀποπεμφθέντες ἐς Πελοπόννησον ὡς ἐπισιτιεύμενοι ἀποκεκλέατο ὑπὸ τῆς ἵππου, οὐ δυνάμενοι ἀπικέσθαι ἐς τὸ στρατόπεδον.

51 Βουλευομένοισι δὲ τοῖσι στρατηγοῖσι ἔδοξε, ἦν ὑπερβάλωνται ἐκείνην τὴν ἡμέρην οἱ Πέρσαι συμβολὴν μὴ ποιεύμενοι, ἐς τὴν νῆσον ἵεναι ή δέ ἐστι ἀπὸ τοῦ Ἀσωποῦ καὶ τῆς κορήνης τῆς Γαργαρίης, ἐπ' ἣ ἐστρατοπεδεύοντο τότε, δέκα σταδίους ἀπέχοντα, πρὸ τῆς Πλαταιέων πόλιος· νῆσος δὲ οὗτῳ ἀν εἴη ἐν ἡπείρῳ· σχιζόμενος διποταμὸς ἄνωθεν ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος δέει κάτω ἐς τὸ πεδίον, διέχων ἀπ' ἀλλήλων τὰ δέεθρα δύο περὶ τρία στάδια, καὶ ἐπειτεν συμμίσγει ἐς τώντο· οὖνομα δέ οἱ Ὁρούρη· θυγατέρα δὲ ταύτην λέγοντες εἶναι Ἀσωποῦ οἱ ἐπιχώριοι. Ἐς τοῦτον δὴ τὸν χῶρον ἐβουλεύσαντο μεταναστῆναι, ἵνα καὶ ὕδατι ἔχωσι χρᾶσθαι ἀφθόνω, καὶ οἱ ἵππεες σφέας μὴ σινοίατο, ὥσπερ κατιθὺ ἐόντων· μετακινέεσθαι τε ἐδόκεε τότε, ἐπεὰν τῆς νυκτὸς ἢ δευτέρῃ φυλακῇ, ὡς ἀν μὴ ἴδοιατο οἱ Πέρσαι ἐξօρμεομένους καὶ σφέας ἐπόμενοι ταράσσοιεν οἱ ἵππόται. Ἀπικομένων δὲ ἐς τὸν χῶρον τοῦτον, τὸν δὴ ἡ Ἀσωπὶς Ὁρούρη περισχίζεται δέουσα ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος, ὑπὸ τὴν νύκτα ταύτην ἐδόκεε τοὺς ἡμίσεας ἀποστέλλειν τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα, ὡς ἀναλάβοιεν τοὺς ὀπέοντας τοὺς ἐπὶ τὰ σιτία οἰχομένους· ἷσαν γὰρ ἐν τῷ Κιθαιρῶνι ἀπολελαμμένοι.

52 Ταῦτα βουλευσάμενοι ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέρην πᾶσαν προσκειμένης τῆς ἵππου είχον πόνον ἀποτυπον. Ὡς δὲ ἡ τε ἡμέρη ἔληγε καὶ οἱ ἵππεες ἐπέπαντο, νυκτὸς δὴ γινομένης καὶ ἐούσης τῆς ὥρης ἐς τὴν δὴ συνεκέτο σφι ἀπαλλάσσεσθαι, ἐνθαῦτα ἀερθέντες οἱ πολλοὶ ἀπαλλάσσοντο, ἐς μὲν τὸν χῶρον ἐς τὸν συνεκέτο οὐκ ἐν νόφῃ ἔχοντες, οἱ δὲ ὡς ἐκινήθησαν, ἔφευγον ἀσμενοι τὴν ἵππου πρὸς τὴν Πλαταιέων πόλιν, φεύ-

καὶ δύσκολο πολὺ πράμα ἤτανε σὲ κανένα νὰ τοὺς ἀποκρούσῃ· καὶ τὴ Γαργαφία κρήνη, ποὺ ποτιζότανε τὸ ἐλληνικὸ στράτευμα, τὴ θολώσανε καὶ τὴ γεμίσανε μὲ χῶμα. Κοντὰ στὴν κρήνη βρισκότανε μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ τὸ νερὸ ἔπειτε βολικὸ στοὺς ἄλλους "Ἐλληνες κατὰ τὴν ἀπόσταση ποὺ βρισκότανε τοῦ καθενὸς ἡ θέση· 'Ο Ἀσωπὸς ἤτανε κοντά, ἀλλὰ νὰ πάρουνε νερὸ δὲ μπορούσανε ἀπὸ τὸ ποτάμι οἱ "Ἐλληνες, ἐμποδισμένοι ἀπὸ τοὺς ἵππεῖς καὶ ἀπὸ τὰ βέλη τῶν βαρβάρων. "Ετοι ὅλοι οἱ "Ἐλληνες καταφεύγανε στὴν κρήνη.

Τότε οἱ στρατηγοὶ τῶν 'Ἐλλήνων, ἀφοῦ ὁ στρατὸς στερήθηκε τὸ 50 νερὸ γιατὶ τὸν ἐμπόδιζε τὸ ἐχθρικὸ ἴππικό, συναχτήκανε ὅλοι στὸ δεξιὸ πλευρὸ νὰ σκεφτοῦνε μὲ τὸν Παυσανία γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα καὶ γιὰ ἄλλα, ποὺ ἀκόμα περισσότερο τοὺς ἀνήσυχουσανε· οὔτε τροφές εἶχανε πιά, καὶ οἱ ἄνθρωποὶ τοὺς, οἱ σταλμένοι στὴν Πελοπόννησο νὰ φροντίσουνε γιὰ τροφοδοσία, εἶχανε ἀποκλειστῇ ἀπὸ τὸ ἴππικὸ καὶ δὲ μπορούσανε νὰ φτάσουνε στὸ στρατόπεδο.

Μὲ τὴ σύσκεψή τους φτάσανε στὴν ἀπόφαση, ἀν ἀναβάλουνε οἱ 51 Πέρσες κι ἔκείνη τὴν ἡμέρα καὶ δὲ δίνανε μάχη, νὰ περάσουνε στὸ νησί, ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸν Ἀσωπὸ καὶ τὴν κρήνη Γαργαφία δέκα στάδια μακριὰ καὶ εἶναι ἀντίκρυ ἀπὸ τὶς Πλαταιές· νά ὅμως πῶς ἔνα νησὶ μπορεῖ νὰ γίνη μέσα στὴν ἔηρά· ὁ ποταμὸς κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸν Κιθαιρώνα σκίζεται σὲ δύο ρέματα, τὸ ἔνα μακριὰ ἀπὸ τ' ἄλλο τρία στάδια, κι ἔτσι περνώντας τὴν πεδιάδα σμίγει πάλι καὶ γίνεται ἔνα· τὸ ὄνομα τοῦ νησιοῦ εἶναι 'Ωερόη· λένε οἱ ντόπιοι πῶς ἡ 'Ωερόη αὐτὴ ἤτανε θυγατέρα τοῦ Ἀσωποῦ· σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἀποφασίσανε οἱ "Ἐλληνες νὰ μεταφερθοῦνε γιὰ νά χουνε καὶ νερὸ ἄφθονο νὰ πίνουνε, καὶ τὸ ἴππικὸ νὰ μὴν τοὺς ἐνοχλῆ, καθὼς τώρα ποὺ τὸ εἶχανε ἀντικρύ τους· καὶ αὐτὴ ἡ μετακίνησή τους θὰ γινότανε κατὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς δεύτερης φρουρᾶς¹⁷¹, ὥστε νὰ μὴν τοὺς ἰδοῦνε οἱ Πέρσες νὰ κινᾶνε καὶ νὰ μὴν τοὺς πειράξουνε οἱ ἵππεῖς ἀκολουθώντας τους ἀπὸ κοντά. "Αμα θὰ φτάνανε σ' αὐτὸ τὸν τόπο, ποὺ σχηματίζει ἡ 'Ωερόη κατεβαίνοντας μὲ τὰ νερά της ἀπὸ τὸν Κιθαιρώνα, συμφωνήσανε νὰ στείλουνε τὴν ἔδια ἔκείνη νύχτα τὸ μισὸ στρατὸ κατὰ τὸ μέρος τοῦ Κιθαιρώνα, νὰ ὑποδεχτοῦνε αὐτούς, ποὺ εἶχανε πάει γιὰ τὶς τροφές, καὶ ποὺ ἤτανε ἀποκομμένοι ἀπάνω στὸ βουνό.

Μ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀπόφαση ποὺ εἶχανε πάρει, ὀλάκερη ἔκείνη τὴν 52 ἡμέρα ὑποφέρανε ἀβάσταχτα κακὰ ἀπὸ τὸ ἴππικό, ποὺ κάθε τόσο δὲν

γοντες δὲ ἀπικνέονται ἐπὶ τὸ Ἡραῖον. Τὸ δὲ πρὸ τῆς πόλιος ἔστι τῆς Πλαταιέων, εἴκοσι σταδίους ἀπὸ τῆς κρήνης τῆς Γαργαφίης ἀπέχον. Ἀπικόμενοι δὲ ἔθεντο πρὸ τοῦ ἵερον τὰ ὅπλα.

53 Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸ Ἡραῖον ἐστρατοπεδεύοντο, Πανσανίης δὲ δρέων σφέας ἀπαλλασσομένους ἐκ τοῦ στρατοπέδου παρίγγελλε καὶ τοῖσι Λακεδαιμονίοισι ἀναλαβόντας τὰ ὅπλα ἱέναι κατὰ τοὺς ἄλλους τοὺς προιόντας, νομίσας αὐτὸν ἐς τὸν χῶρον ἱέναι, ἐς τὸν συνεθήκαντο·

56 [καὶ] σημήνας ἀπῆγε διὰ τῶν κολωνῶν τοὺς λοιποὺς πάντας· εἶποντο δὲ καὶ Τεγεῆται. Ἀθηναῖοι δὲ ταχθέντες ἥσταν τὰ ἔμπαλιν ἡ Λακεδαιμονίοι.

Οἱ μὲν γὰρ τῶν τε ὅχθων ἀντείχοντο καὶ τῆς ὑπαρχέης τοῦ Κιθαιρῶνος, 57 φοβεόμενοι τὴν ἵππον, Ἀθηναῖοι δὲ κάτω τραφθέντες ἐς τὸ πεδίον. Τὸ δὲ ἀπελθὸν ὅσον τε δέκα στάδια ἀνέμενε τὸν Ἀμομφαρέτον λόχον, περὶ ποταμὸν Μολόεντα ἰδρυμένον Ἀργιόπιόν τε χῶρον καλεόμενον, τῇ καὶ Δήμητρος Ἐλευσινίης ἰδὸν ἥσται· καὶ ἡ ἵππος ἡ τῶν βαρβάρων προσεκέετο πᾶσα· οἱ γὰρ ἵπποται ἐποίεννον οἶον καὶ ἐώθεσαν ποιέειν αἰεί, ἰδόντες δὲ τὸν χῶρον κεινὸν ἐν τῷ ἐτετάχατο οἱ Ἑλληνες τῆσι προτέρησι, ἥλαννον τοὺς ἵππους αἰεὶ τὸ πρόσω καὶ ἄμα καταλαβόντες προσεκέατό σφι.

58 Μαρδόνιος δὲ ὡς ἐπύθετο τοὺς Ἑλληνας ἀποιχομένους ὑπὸ νύκτα 59 εἰδέ τε τὸν χῶρον ἐρῆμον, ἥγε τοὺς Πέρσας δρόμῳ διαβάντας τὸν Ἀσωπὸν κατὰ στίβον τῶν Ἑλλήνων ὡς δὴ ἀποδιδρησκόντων, ἐπεῖχε τε ἐπὶ Λακεδαιμονίους τε καὶ Τεγεήτας μούνους· Ἀθηναίους γὰρ τραπομένους ἐς τὸ πεδίον ὑπὸ τῶν ὅχθων οὐ κατώρα. Πέρσας δὲ δρέοντας ὠρητμένους διώκειν τοὺς Ἑλληνας οἱ λοιποὶ τῶν βαρβαρικῶν τελέων ἀρχοντες αὐτίκα πάντες ἦειραν τὰ σημήνια, καὶ ἐδίωκον ὡς ποδῶν ἐκαστος εἶχον, οὕτε κόσμῳ οὐδενὶ κοσμηθέντες οὔτε τάξι. Καὶ οὗτοι μὲν βοῆτε καὶ διμήλῳ ἐπήισαν ὡς ἀναρπασόμενοι τοὺς Ἑλληνας.

60 Πανσανίης δέ, ὡς προσεκέετο ἡ ἵππος, πέμψας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἵππέας λέγει τάδε· «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀγῶνος μεγίστου προκειμένον, ἐλευθέρον εἶναι ἡ δεδουλωμένην τὴν Ἑλλάδα, προδεδόμεθα ὑπὸ

τοὺς ἀφῆνε ἡσυχους. Ἀφοῦ δικαίωσε καὶ ἐπαψε τὸ ἵππικό, καὶ ἦρθε ἡ ὥρα ἡ νυχτερινή, ποὺ εἶχανε συμφωνήσει γιὰ νὰ φύγουνε, τότε σηκωθήκανε οἱ περισσότεροι¹⁷² καὶ φεύγανε μὴν ἔχοντας στὸ νοῦ τους τὸ συμφωνημένο τόπο, ἀλλὰ τὸ ἵππικό, ποὺ μὲ χαρά τους θὰ γλιτώνανε ἀπ' αὐτό καὶ τραβώντας κατὰ τὴν πόλη τῶν Πλαταιῶν, φτάσανε στὸ Ἡραῖο, ποὺ εἶναι μπρὸς ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ἀπέχει εἴκοσι στάδια ἀπὸ τὴ Γαργαφία. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ναὸ καταθέσανε τὰ ὅπλα τους.

"Αμα τοὺς εἶδε ὁ Παυσανίας νὰ φεύγουνε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, 53 παράγγειλε καὶ στοὺς Πελοποννησίους νὰ πάρουνε τὰ ὅπλα τους καὶ ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς ἄλλους ποὺ πηγαίνανε ἐμπρός· καὶ νόμιζε πῶς αὐτοὶ πηγαίνανε στὸ συμφωνημένο τόπο. Ἀφοῦ ἔδωσε τὴ διαταγή, 56 κίνησε κι αὐτός, τραβώντας ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ὑψώματα· τὸν ἀκολουθούσανε καὶ οἱ Τεγεάτες. Οἱ Ἀθηναῖοι δικαίωσε, φυλάγοντας τὴν τάξη, πήρανε ἄλλο δρόμο, ἀντίστροφο ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους· γιατὶ ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ ἵππικοῦ δὲν ξεμαχράνανε ἀπὸ τὰ ὑψώματα καὶ τὶς ποδιές τοῦ βουνοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι τραβήξανε ἵσα κατὰ τὴν πεδιάδα.

"Ἀφοῦ προχωρήσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡς δέκα στάδια, στρατοπε- 57 δέψανε κοντὰ στὸν ποταμὸ Μολόεντα καὶ στὴ θέση Ἀργιόπιο, διόπου εἶναι χτισμένο καὶ ἱερὸ τῆς Δήμητρας, θεᾶς τῆς Ἐλευσίνας. Μόλις εἶχανε στήσει τὸ στρατόπεδο τους, ἀμέσως τοὺς ἔπεσε ἀπάνω τὸ βαρβαρικὸ ἵππικό, κάνοντας ἐκεῖνο ποὺ συνηθίζανε πάντα νὰ κάνουνε, βλέποντας δηλαδὴ ὅδειο τὸν τόπο, ποὺ κρατούσανε τὶς περασμένες ἡμέρες οἱ "Ελληνες, βάλλανε ἐμπρὸς τ' ἄλογα, κι ἔτσι πάντα προχωρώντας τοὺς προφτάσανε, κι ἀρχίσανε νὰ τοὺς χτυπᾶνε.

7. ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ (479 π. Χ.).

Μόλις ἔμαθε ὁ Μαρδόνιος, ὅτι οἱ "Ελληνες εἶχανε φύγει τὴ νύ- 58 χτα, καὶ εἶδε τὸν τόπο τους ἀδειανό, πέρασε τὸν Ἀσωπό, καὶ ἔφερνε τοὺς Πέρσες μὲ γοργὸ ποδάρι καταπόδι τῶν Ἐλλήνων, πιστεύοντας πῶς ὅλοι φεύγανε, ἐνῶ ἀλήγεια ἀκολουθοῦσε τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Τεγεάτες μοναχά· καὶ δὲν ἔβλεπε τοὺς Ἀθηναῖους ποὺ εἶχανε πάρει τὴν πεδιάδα καὶ κρυβόνταν ἀπὸ τὰ ὑψώματα. Βλέποντας καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν βαρβαρικῶν ταγμάτων τοὺς Πέρσες νὰ τρέχουνε ἀπὸ κοντὰ στοὺς "Ελληνες, σηκώσανε τὰ σημεῖα ψηλὰ καὶ τρέχανε κι αὐτοὶ ὅσο μπορούσανε γλήγορα, καὶ δὲ συλλογιόντανε ἐκείνη τὴ στιγμὴ οὔτε τάξῃ

τῶν συμμάχων ἡμεῖς τε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὑμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν παροιχομένην νῦντα διαδράντων· νῦν δὲ δέδοκται τὸ ἐνθεῦτεν τὸ ποιητέον ἡμῖν, ἀμνυομένους γὰρ τῇ δυνάμεθα ἄριστα περιστέλλειν ἀλλήλους· εἰ μέν νυν ἐς ὑμέας ὥρμησε ἀρχὴν ἡ ἵππος, χρῆν δὴ ἡμέας τε καὶ τοὺς μετ' ἡμέων τὴν Ἑλλάδα οὐ προδιδόντας Τεγείτας βοηθέειν ὑμῖν· νῦν δέ, ἐς ὑμέας γὰρ ἄπασα κεχώρηκε, δίκαιοι ἔστε ὑμεῖς πρὸς τὴν πιεζομένην μάλιστα τῶν μοιφέων ἀμυνόντες λέναι· εἰ δ' ἄρα αὐτοὺς ὑμέας καταλελάβηκε ἀδύνατόν τι βοηθέειν, ὑμεῖς δ' ἡμῖν τοὺς τοξότας ἀποπέμψαντες χάριν θέσθε· συνοίδαμεν δὲ ὑμῖν ὑπὸ τὸν παρεόντα τόνδε πόλεμον ἐοῦσι πολλὸν προθυμοτάτουσι, ὥστε καὶ ταῦτα ἐστακούειν».

61 Ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ἐπύθοντο, ὥρμέατο βοηθέειν καὶ τὰ μάλιστα ἐπαμύνειν· καὶ σφι ἥδη στείχουσι ἐπιτίθενται οἱ ἀντιταχθέντες Ἑλλῆνων τῶν μετὰ βασιλέος γενομένων ὥστε μηκέτι δύνασθαι βοηθῆσαι· τὸ γὰρ προσκείμενόν σφεας ἐλύπεε· οὕτω δὴ μοννωθέντες Λακεδαιμόνιοι καὶ Τεγεῆται, ἐόντες σὸν ψυλοῖσι ἀριθμὸν οἱ μὲν πεντακισμύριοι, Τεγεῆται δὲ τρισχίλιοι (οὗτοι γὰρ οὐδαμὰ ἀπεσχίζοντο ἀπὸ Λακεδαιμονίων), ἐσφαγιάζοντο ὡς συμβαλέοντες Μαρδονίω καὶ τῇ στρατιῇ τῇ παρεούσῃ· καὶ οὐ γάρ σφισι ἐγίνετο τὰ σφάγια χορτά, ἐπιπτόν τε αὐτῶν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ πολλοὶ καὶ πολλῷ πλεῦνες ἐτρωματίζοντο· φράξαντες γὰρ τὰ γέροντα οἱ Πέρσαι ἀπίεσαν τῶν τοξευμάτων πολλὰ ἀφειδέως, οὕτω ὥστε πιεζομένων τῶν Σπαρτιητέων καὶ τῶν σφαγίων οὐ γινομένων ἀποβλέψαντα τὸν Παυσανίην πρὸς τὸ Ἡραῖον τὸ Πλαταιέων ἐπικαλέσθαι τὴν θεόν, χορτίζοντα μηδαμῶς σφεας ψευσθῆναι τῆς ἐλπίδος.

62 Ταῦτα δ' ἔτι τούτου ἐπικαλεομένουν προεξαναστάντες πρότεροι οἱ Τεγεῆται ἐχώρεον ἐς τὸν βαθύρρον, καὶ τοῖσι Λακεδαιμονίοισι αὐτίκα μετὰ τὴν εὐχὴν τὴν Παυσανίεω ἐγίνετο θυομένοισι τὰ σφάγια χορτά. Ὡς δὲ χρόνῳ κοτὲ ἐγένετο, ἐχώρεον καὶ οὗτοι ἐπὶ τὸν Πέρσας, καὶ οἱ Πέρσαι ἀντίοι τὰ τόξα μετεντείσαν. Ἐγίνετο δὲ πρῶτον περὶ τὰ γέροντα μάχη· Ὡς δὲ ταῦτα ἐπεπτώκεε, ἥδη ἐγίνετο μάχη ἴσχυρὴ παρ' αὐτὸ τὸ Δημήτριον καὶ χρόνον ἐπὶ πολλόν, ἐς δ ἀπίκοντο ἐς ἀθισμόν τὰ γὰρ δούρατα ἐπιλαμβανόμενοι κατέκλων οἱ βάρβαροι· λήματι μέν νυν καὶ ὁώμῃ οὐκ

ούτε πειθαρχία καὶ τρέχανε ἔτσι στριμωγμένοι μὲ θόρυβο πολύ, βέβαιοι πάσι εἶχανε κιόλα τοὺς "Ελληνες στὰ χέρια τους.

"Αμα ἕφτασε κοντὰ τὸ ἵππικό, ἔστειλε ὁ Παυσανίας ἔφιππο ταχυ- 60 δρόμο στοὺς Ἀθηναίους καὶ εἶπε: «'Ανδρες Ἀθηναῖοι, ἐνῷ πρόκειται γιὰ τὸν ἔσχατον ὀγώνα νὰ δοῦμε ἐλεύθερη ἢ ὑποδουλωμένη τὴν Ἑλλάδα, μᾶς προδώσανε οἱ σύμμαχοι κι ἐμᾶς τοὺς Λακεδαιμονίους κι ἐσᾶς τοὺς Ἀθηναίους, λιποταχτώντας κρυφὰ τὴν περασμένη νύχτα. Τώρα λοιπὸν φάίνεται καθαρὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάνουμε ἀπ' ἐδῶ κι ἐμπρός, κι αὐτὸ εἶναι, μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη νὰ ὑπερασπιστοῦμε καὶ νὰ βοηθήμε ὁ ἔνας τὸν ἄλλο. "Αν λοιπὸν τὸ ἵππικό τύχαινε νὰ ὄρμήσῃ πρῶτα σὲ σᾶς, ἔπρεπε ἐμεῖς καὶ οἱ Τεγεάτες (οἱ μόνοι ποὺ δὲν προδώσανε τὴν Ἑλλάδα), νὰ σᾶς ἔρθουμε βοηθοῖς τώρα ὅμως, ἀφοῦ τὸ ἵππικὸ προχωρεῖ ὅλο ἀπάνω σὲ μᾶς, εἶναι σωστὸ νὰ ρθῆτε μὲ τὸ μέρος τὸ δικό μας, δίνοντας τὴ συνδρομή σας σ' ὅποιο μέρος βλέπετε νὰ ὑποφέρουμε περισσότερο. "Αν ὅμως σᾶς περνάῃ ἀπὸ τὸ νοῦ πῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ μᾶς δώσετε κακιὰ βοήθεια, κάμετέ μας κὰν τὴ χάρη νὰ στείλετε τοὺς τοξότες σας. Τὸ ξέρουμε καλὰ πῶς σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο φέρνεσθε τόσο πολὺ πρόθυμοι, ὥστε θὰ παραδεχτῆτε αὐτή μας τὴν παράκλησην»..

"Αὐτὰ ἀκούγοντας οἱ Ἀθηναῖοι εἶχανε μεγάλη ὄρμὴ νὰ δώσουνε 61 τὴ βοήθεια καὶ τὴν τελευταία τους ὑπεράσπισην κι ἐνῷ εἶχανε πάρει τὸ δρόμο τους γι' αὐτὸ τὸ σκοπό, τοὺς πέφτουνε ἀπάνω οἱ σύμμαχοι τοῦ βασιλέα "Ελληνες, οἱ βαλμένοι ἀντιμέτωποι τους. "Ωστε δὲ μπορούσανε πιὰ νὰ δώσουνε τὴ βοήθεια, γιατὶ ἡ ἐπίθεση δὲν τοὺς ἀφήνε ἥσυχους. "Ετσι μείνανε μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Τεγεάτες οἱ πρῶτοι μαζὶ μὲ τοὺς ἐλαφροὺς ἥτανε πενήντα χιλιάδες καὶ οἱ Τεγεάτες (ἀχώριστοι παντοῦ ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους) ἥτανε χιλιάδες τρεῖς καὶ κάνανε θυσίες μὲ τὴν ἀπόφασην πῶς, καὶ μ' αὐτὸν τὸ στρατὸ ποὺ εἶχανε, θὰ χτυπηθοῦνε μὲ τὸ Μαρδόνιο. "Ομως οἱ θυσίες δὲ βγαίνανε καλές· καὶ πέφτανε στὸ μεταξὺ νεκροὶ πολλοί, καὶ πολὺ περισσότεροι πληγωμένοι γιατὶ κάνοντας οἱ Πέρσες ἔναν πυκνὸ φράχτη μὲ τὶς ἀσπίδες τους ρίχνανε τόσα ἀμέτρητα βέλη, ὥστε οἱ Σπαρτιάτες ὑποφέρνανε πολύ· καὶ ἀφοῦ οὔτε οἱ θυσίες βγαίνανε σὲ καλό, γύρισε τὰ μάτια ὁ Παυσανίας κατὰ τὸ Ἡραῖο τῶν Πλαταιῶν καὶ παρακάλεσε τὴν "Ἡρα νὰ μὴ βγάλη γελασμένους τοὺς "Ελληνες στὶς ἐλπίδες τους.

"Ἐνῷ ἀκόμη ὁ Παυσανίας παρακαλοῦσε τὴ θεά, πρῶτοι οἱ Τεγε- 62 ἀτες τιναχτήκανε δρθοὶ καὶ τραβούσανε καταπάνω στοὺς βαρβάρους·

ἔσσονες ἦσαν οἱ Πέρσαι, ἄνοιλοι δὲ ἔόντες καὶ πρὸς ἀνεπιστήμονες
ἦσαν καὶ οὐκ δύοιοι τοῖσι ἐναντίοισι σοφίην· προεξαίσσοντες δὲ κατ' ἓνα
καὶ δέκα, καὶ πλεῦνές τε καὶ ἐλάσσονες συστρεφόμενοι, ἐσέπιπτον ἐς
τοὺς Σπαρτιήτας καὶ διεφθείροντο.

- 63 *Tῆδὲ ἐτύγχανε αὐτὸς ἐών Μαρδόνιος ἀπ' ἵππον τε μαχόμενος λευκοῦ ἔχων τε περὶ ἑωντὸν λογάδας Περσέων τοὺς ἀρίστους χιλίους, ταῦτη δὲ καὶ μάλιστα τοὺς ἐναντίους ἐπίεσαν· δσον μέν νν χοόνον Μαρδόνιος περιῆν, οἱ δὲ ἀντεῖχον καὶ ἀμνύμενοι κατέβαλλον πολλοὺς τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς δὲ Μαρδόνιος ἀπέθανε καὶ τὸ περὶ ἐκεῖνον τεταγμένον ἐὸν ἰσχυρότατον ἐπεσε, οὕτω δὴ καὶ οἱ ἄλλοι ἐτράποντο καὶ εἰξαν τοῖσι Λακεδαιμονίοισι· πλεῖστον γάρ σφεας ἐδηλέετο ἡ ἐσθής, ἐρῆμος ἔοῦσα ὅπλων πρὸς γὰρ διπλίτας ἔόντες γυμνῆτες ἀγῶνα ἐποιεῦντο.*
- 64 *'Ενθαῦτα δὲ τε δίκη τοῦ φόνου τοῦ Λεωνίδεω κατὰ τὸ χρηστήριον τοῖσι Σπαρτιήτησι ἐκ Μαρδονίου ἐπετελέετο, καὶ νίκην ἀναιρέεται καλλίστην ἀπασέων τῶν ἡμεῖς ὕδεν Πανσανίης δὲ Κλεομβρότου τοῦ Ἀναξανδρίδεω... Ἀποθνήσκει δὲ Μαρδόνιος ὑπὸ Ἀριμνήστου ἀνδρὸς ἐν Σπάρτῃ λογίμουν.*
- 65 *'Εν δὲ Πλαταιῇσι οἱ Πέρσαι ὡς ἐτράποντο ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ἔφενγον οὐδένα κόσμον ἐς τὸ στρατόπεδον τὸ ἑωντῶν καὶ ἐς τὸ τεῖχος τὸ ξύλινον, τὸ ἐποιήσαντο ἐν μοίῃ τῇ Θηβαΐδι.*
- 66 *Αὕτη μέν νν ἡ μάχη ἐπὶ τοσοῦτο ἐγένετο. Ἀρτάβαζος δὲ δὲ Φαρνάκεος αὐτίκα τε οὐκ ἥρέσκετο κατ' ἀρχὰς λειπομένου Μαρδονίου ἀπὸ βασιλέος, καὶ τότε πολλὰ ἀπαγορεύων οὐδὲν ἦνε συμβάλλειν οὐκ ἐῶν ἐποίησέ τε αὐτὸς τοιάδε ὡς οὐκ ἀρεσκόμενος τοῖσι πρήγμασι τοῖσι ἐκ Μαρδονίου ποιευμένοισι· τῶν ἐστρατήγες Ἀρτάβαζος (εἰχε δὲ δύναμιν οὐκ ὀλίγην, ἀλλὰ καὶ ἐς τέσσερας μινιαδὰς ἀνθρώπων περὶ ἑωντόν), τούτους, ὅκως ἡ συμβολὴ ἐγίνετο, εὖ ἐξεπιστάμενος τὰ ἔμελλε ἀποβήσεσθαι ἀπὸ τῆς μάχης, ἦσε κατηρτισμένος, παραγγείλας κατὰ τώντο ἵέντας τῇ ἀν αὐτὸς ἐξηγένεται, ὅκως ἀν αὐτὸν δρέωσι σπουδῆς ἔχοντα. Ταῦτα παραγγείλας ὡς ἐς μάχην ἦγε δῆθεν τὸν στρατόν προτερέων δὲ τῆς ὁδοῦ ὥρα καὶ δὴ φεύγοντας τοὺς Πέρσας. Οὕτω δὴ*

καὶ ἀμέσως, τελειώνοντας ἡ εὐχὴ τοῦ Παυσανία, γίνανε εὔνοϊκὲς οἱ θυσίες στοὺς Σπαρτιάτες. Καὶ ἀφοῦ, δοῦ καὶ ἐν ὀργήσανε, φανήκανε καλές, ὁρμήσανε καὶ αὐτὸι στοὺς Πέρσες καὶ οἱ Πέρσες ἀπάνω σ' αὐτούς, ἀφοῦ πετάξανε τὰ τόξα. 'Η μάχη πρῶτα ἔγινε σιμὰ στὸ φράχτη μὲ τὶς ἀσπίδες. 'Αφοῦ πέσανε οἱ ἀσπίδες, τότε ἀρχισε μάχη γερὴ κοντὰ στὸ ναὸν τῆς Δήμητρας, καὶ βαστοῦσε πολλὴ ὄρα, ὥσπου σμίξανε κορμιὰ μὲ κορμιά, καὶ οἱ βάρβαροι πιάσανε μὲ τὰ χέρια καὶ σπούσανε τῶν Ἐλλήνων τὰ δόρατα. Στὴν παλικαριὰ καὶ στὴ δύναμη δὲ φανήκανε κατώτεροι ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνες οἱ Πέρσες" ἐπειδὴ ὅμως ἤτανε γυμνοὶ ἀπὸ ἀσπίδες καὶ δὲν ἔφρανε τὴν τέχνη τοῦ πολέμου ἵσα μὲ τοὺς ἀντιπάλους, πηδώντας ἐμπρὸς ἔνας-ἔνας ἡ δέκα, ἡ περισσότεροι, καὶ πέφτοντας μέσα στοὺς Σπαρτιάτες ἔτσι συμπυκνωμένοι, σκοτωνόντανε ὅλοι τους.

'Εκεῖ ὅμως ποὺ παρευρισκότανε δὲ ἶδιος δὲ Μαρδόνιος καὶ πολε- 63 μοῦσε μὲ τὸ λευκό του ἀλογο καὶ μὲ τοὺς χίλιους διαλεχτούς τριγύρω του, τὸ πιὸ γενναιό σῶμα ἀπὸ τοὺς Πέρσες, ἐκεῖ ὑποφέρανε οἱ "Ἐλληνες" τὸ πιὸ μεγάλο βάρος τῶν ἐχθρῶν. Καὶ δοῦ ζοῦσε δὲ Μαρδόνιος, ἀντιστεκόντανε οἱ Πέρσες καὶ σκοτώνανε πολλοὺς Λακεδαιμονίους· μόλις ὅμως ἔπεσε δὲ Μαρδόνιος, καὶ τὸ τάγμα του τριγύρω, τάγμα γενναιότατο, ἔπεσε καὶ αὐτό, τότε λυγίσανε καὶ οἱ ἄλλοι καὶ δοθήκανε στὴ φυγὴ, καὶ παραχωρήσανε τὴν νίκη στοὺς Λακεδαιμονίους. Γιατὶ πάρα πολὺ τοὺς ἔκανε κακὸν ἡ φορεσιά τους, ποὺ ἀπὸ πάνω δὲν εἶχε ὅπλα· καὶ ὁ ἀγώνας δὲικός τους ἤτανε γυμνῶν ἀγώνας μὲ διλισμένους.

Σ' αὐτὴ τὴν μάχη πλήρωσε στοὺς Σπαρτιάτες δὲ Μαρδόνιος τὸ 64 φόνο τοῦ Λεωνίδα, καὶ δὲ Παυσανίας, δὲ γιὸς τοῦ Κλεομβρότου τοῦ "Αναξανδρίδη, κέρδισε τὴν πιὸ λαμπρὴ νίκη ἀπ' ὅσες ἔγῳ γνωρίζω. Καὶ δὲ Μαρδόνιος ἔπεσε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀριμνήστου, Σπαρτιάτη διαλεχτοῦ.

Οἱ Πέρσες λοιπόν, καθὼς τσακιστήκανε ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους 65 στὶς Πλαταιές, πήρανε τὴν φευγάλα τους ἀκράτητοι γιὰ τὸ στρατόπεδό τους καὶ γιὰ τὸ ξύλινό τους τεῖχος, ποὺ τὸ εἶχανε κάμει σὲ ἔδαφος θηβαϊκό. Αὐτὸν ἤτανε τὸ τέλος αὐτῆς τῆς μάχης.

'Ο Ἀρτάβαζος ὅμως, γιὸς τοῦ Φαρνάκη, ποὺ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ 66 δὲν τοῦ εἶχε ἀρέσει νὰ μείνῃ δὲ Μαρδόνιος πίσω, καὶ ὕστερα μὲν ὅσα λόγια καὶ ἐν εἴπε στὸ Μαρδόνιο τίποτε δὲν κατάφερε, θέλοντας νὰ μὴν τὸν ἀφῆση νὰ δώσῃ μάχη, νά τι ἔκαμε βλέποντας πῶς οἱ δουλειές τοῦ Μαρδονίου δὲν πηγαίνανε καλά. Τὸ σῶμα ποὺ διοικοῦσε δὲ ἶδιος ὡς στρατηγὸς (καὶ δὲν ἤτανε λίγο, ἀλλὰ ἔφτανε τὶς σαράντα χιλιάδες),

οὐκέτι τὸν αὐτὸν κόσμον κατηγέετο, ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἐτρόχαζε φεύγων οὔτε ἐς τὸ ξύλινον τεῖχος οὔτε ἐς τὸ Θηβαίων τεῖχος, ἀλλ' ἐς Φωκέας, ἐθέλων ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἀπικέσθαι.

67 Καὶ δὴ οὗτοι μὲν ταύτη ἐτράποντο, τῶν δὲ ἄλλων Ἑλλήνων τῶν μετὰ βασιλέος ἐθελοκακέοντων Βοιωτοὶ Ἀθηναίοισι ἐμαχέσαντο χρόνον ἐπὶ συχνόν· οἱ γὰρ μηδίζοντες τῶν Θηβαίων, οὗτοι εἰχον προθυμίην οὐκ ὀλίγην μαχόμενοι τε καὶ οὐκ ἐθελοκακέοντες, οὕτω ὥστε τριηκόσιοι αὐτῶν οἱ πρῶτοι καὶ ἀριστοὶ ἐνθαῦτα ἔπειτον ὑπὸ Ἀθηναίων ὡς δὲ ἐτράποντο καὶ οὗτοι, ἔφενγον ἐς τὰς Θήβας, οὐ τῇ περ οἱ Πέρσαι καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων διπάς ὅμιλος οὔτε διαμαχεσάμενος οὐδενὶ οὔτε τι ἐποδεξάμενος ἔφενγον.

68 Δηλοῖ τέ μοι, ὅτι πάντα τὰ πρήγματα τῶν βαρβάρων ἥρτητο ἐκ Περσέων, εἰ καὶ τότε οὗτοι ποὺν ἦ καὶ συμμίξαι τοῖσι πολεμίοισι ἔφενγον, ὅτι καὶ τοὺς Πέρσας ὥρων. Οὕτω τε πάντες ἔφενγον πλὴν τῆς ἵππου τῆς τε ἄλλης καὶ Βοιωτίης· αὐτη δὲ τοσαῦτα προσωφέλεε τοὺς φεύγοντας, αἱεί τε πρὸς τῶν πολεμίων ἄγχιστα ἐοῦσα, ἀπεργονσά τε τοὺς φιλίους φεύγοντας ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων.

69 Ἐν δὲ τούτῳ τῷ γινομένῳ φόβῳ ἀγγέλλεται τοῖσι ἄλλοισι Ἑλλησι τοῖσι τεταγμένοισι περὶ τὸ Ἡραῖον καὶ ἀπογενομένοισι τῆς μάχης, ὅτι μάχῃ τε γέγονε καὶ νικῶν οἱ μετὰ Πανσανίεω. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ταῦτα οὐδένα κόσμον ταχθέντες οἱ μὲν ἀμφὶ Κορινθίους ἐτράποντο διὰ τῆς ὑπαράξης καὶ τῶν κολωνῶν τὴν φέρουσαν ἄνω θιὸν τοῦ ἰροῦ τῆς Δήμητρος, οἱ δὲ ἀμφὶ Μεγαρέας τε καὶ Φλιασίους διὰ τοῦ πεδίου τὴν λειοτάτην τῶν ὁδῶν ἐπεί τε δὲ ἀγχοῦ τῶν πολεμίων ἐγίνοντο οἱ Μεγαρέες καὶ Φλιάσιοι, ἀπιδόντες σφέας οἱ τῶν Θηβαίων ἵππόται ἐπειγομένους οὐδένα κόσμον ἥλαννον ἐπ' αὐτοὺς τοὺς ἵππους, τῶν ἵππάρχες Ἀσωπόδωρος δι Τιμάρδον. Ἐσπεσόντες δὲ κατεστόρεσαν αὐτῶν ἔξακοσίους, τοὺς δὲ λοιποὺς κατήραξαν διώκοντες εἰς τὸν Κιθαιρῶνα. Οὗτοι μὲν δὴ ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἀπώλοντο.

καθώς ἄρχισε ή μάχη ξέροντας καλὰ ποιό θὰ ἥτανε τὸ τέλος της, τὸ δδήγησε μὲ τάξη παραγγέλνοντας νὰ τὸν ἀκολουθοῦνε, ὅπου αὐτὸς πηγαίνει, καὶ ἄμα τόνε βλέπουνε νὰ τρέχῃ, νὰ τρέχουνε κι αὐτοί. Ἀφοῦ ἔδωσε αὐτὴ τὴ διαταγή, ὑποκρινόταν πῶς τάχα ὁδηγοῦσε στὴ μάχη τὸ στρατὸν καθὼς ὅμως πήγαινε μπροστινὸς στὸ δρόμο, νὰ καὶ βλέπει τοὺς Πέρσες νὰ δίνουνται σὲ φυγή. Τότε λοιπὸν δὲν ὁδηγοῦσε τὸ στρατὸν μὲ τὴν ἵδια τάξη, ἀλλὰ ὅσο μποροῦσε ἄρχισε νὰ τρέχῃ δὲν πήγαινε ὅμως οὔτε κατὰ τὸ ξύλινο τεῖχος, οὔτε κατὰ τὸ τεῖχος τῶν Θηβαίων, ἀλλὰ ἵσα κατὰ τὴ χώρα τὴ Φωκική, θέλοντας τὸ γληγορώτερο νὰ φτάση στὸν Ἐλλήσποντο.

Αὐτοὶ λοιπὸν αὐτὸν τὸν δρόμο πήρανε· ἀπὸ τοὺς ἄλλους "Ελληνες, 67 ποὺ ἥτανε θεληματικὰ μὲ τὸ βασιλέα, οἱ Βοιωτοὶ πολεμήσανε πολλὴ ὥρα μὲ τοὺς Ἀθηναίους· γιατὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς Θηβαίους μηδίζανε εἰχανε μεγάλη προθυμία στὴ μάχη καὶ καγένα δίβουλο σκοπό· ἔτσι λοιπὸν τριακόσιοι ἀπ' αὐτούς, οἱ πρῶτοι καὶ καλύτεροι, περάσανε ἀπὸ τὸ μαχαίρι τῶν Ἀθηναίων· ἀφοῦ ὅμως τσακιστήκανε κι αὐτοί, ἡ φυγὴ τους ἔγινε ἵσα κατὰ τὴν πόλη τῶν Θηβῶν καὶ ὅχι ἐκεῖ ποὺ τραβούσανε οἱ Πέρσες. Οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τοῦ βασιλέα, ὅλοι χωρὶς ἔξαιρεση, χωρὶς νὰ ἐπιτεθοῦνε σὲ κανένα, οὔτε νὰ δεχτοῦν ἐπίθεση, φύγανε κι αὐτοί.

Αὐτὰ ὅλα δείχγουνε πῶς ὅλη ἡ ἐκστρατεία τῶν βαρβάρων ἥτανε 68 κρεμασμένη ἀπὸ τὸ χέρι τῶν Περσῶν, ἀφοῦ καὶ σ' αὐτὴ τὴ μάχη, βλέποντας νὰ φεύγουνε τοὺς Πέρσες, δείξανε κι αὐτοὶ τίς πλάτες πρὶν ἀκόμα ἔρθουνε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἔχθρο. "Ἐτσι ἔξακολουθούσανε νὰ φεύγουνε ὅλοι, ἀν ἔξαιρέση κανεὶς τὸ ἱππικό τους, καὶ μάλιστα τὸ βοιωτικό. Τὸ ἱππικὸ αὐτὸν ἔδινε κάποια ὡφέλεια στοὺς φυγάδες μπαίνοντας ἀνάμεσα σ' αὐτούς καὶ τοὺς ἔχθρούς, καὶ προστατεύοντας τοὺς συμμάχους, καθώς φεύγανε, ἀπὸ τοὺς "Ελληνες ποὺ ἀκολουθούσανε.

Μέσα σ' αὐτὸν τὸν πανικὸ τῶν Περσῶν ἕφτασε ἡ εἰδῆση στοὺς 69 ἄλλους "Ελληνες, ποὺ ἥτανε συγκεντρωμένοι στὸ Ἡραῖο καὶ ἀποφύγανε τὴ μάχη, πῶς πολεμοῦνε καὶ νικοῦνε οἱ Σπαρτιάτες τοῦ Παυσανίᾳ· ἀκούγοντας αὐτά, χωρὶς νὰ μποῦνε σὲ καμιὰ τάξη, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά οἱ Κορίνθιοι πήρανε τὸ δρόμο ἀπὸ τὴν ποδιὰ τοῦ βουνοῦ καὶ τὰ χαμηλώματα ἵσα ἀπάνω πρὸς τὸ ναὸ τῆς Δήμητρας· οἱ Μεγαρεῖς πάλι καὶ οἱ Φιλιάσιοι πήρανε τὸν ἶσιο δρόμο μέσα ἀπὸ τὴν πεδιάδα· καθώς ὅμως βρεθήκανε κοντὰ στοὺς ἔχθρούς, βλέποντάς τους οἱ Θηβαῖοι ἱππεῖς νὰ προχωροῦνε βιαστικοὶ κι ἀταχτοί, πέσανε ἀπάνω τους μὲ

70 *Oī δὲ Πέρσαι καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος ὡς κατέφυγον ἐς τὸ ξύλινον τεῖχος, ἔφθησαν ἐπὶ τοὺς πύργους ἀναβάντες πρὸν ἥ τοὺς Λακεδαιμονίους ἀπιέσθαι· ἀναβάντες δὲ ἔφράξαντο ὡς ἐδυνέατο ἄριστα τὸ τεῖχος· προσελθόντων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων κατεστήκεε σφι τειχομαχή ἐρωμενεστέρη.* "Εως μὲν γὰρ ἀπῆσαν οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ δ' ἡμώνοντο καὶ πολλῷ πλέον εἰχον τῶν Λακεδαιμονίων ὥστε οὐκ ἐπισταμένων τειχομαχέειν, ὡς δέ σφι οἱ Ἀθηναῖοι προσῆλθον, οὕτω δὴ ἵσχυρῃ ἐγίνετο τειχομαχή καὶ χρόνον ἐπὶ πολλόν τέλος δὲ ἀρετῇ τε καὶ λιπαρίᾳ ἐπέβησαν Ἀθηναῖοι τοῦ τείχεος καὶ ἥρειπον, τῇ δὴ ἐσεχέοντο οἱ Ἑλληνες. Πρῶτοι δὲ ἐσῆλθον Τεγεῆται ἐς τὸ τεῖχος, καὶ τὴν σκηνὴν τὴν Μαρδονίου οὗτοι ἦσαν οἱ διαρπάσαντες, τά τε ἄλλα ἐξ αὐτῆς καὶ τὴν φάτνην τῶν ἵππων ἐοῦσαν χαλκέην πᾶσαν καὶ θέης ἀξένην τὴν μέν νυν φάτνην ταύτην τὴν Μαρδονίου ἀνέθεσαν ἐς τὸν ηὸν τῆς Ἀλέης Ἀθηναίης Τεγεῆται, τὰ δὲ ἄλλα ἐς τῶντό, δσα περ ἔλαβον, ἐσήρεικαν τοῖσι Ἑλλησι. Οἱ δὲ βάροβαροι οὐδὲν ἔτι στίφος ἐποιήσαντο πεσόντος τοῦ τείχεος οὔτε τις αὐτῶν ἀλκῆς ἐμέμνητο, ἀλλύκταζόν τε οἷα ἐν ὀλίγῳ χώρῳ πεφοβημένοι τε καὶ πολλαὶ μνημάδες κατειλημέναι ἀνθρώπων παρῆν τε τοῖσι Ἑλλησι φονεύειν οὕτω ὥστε τριήκοντα μνημάδων στρατοῦ, καταδεουσέων τεσσέρων, τὰς ἔχων Ἀρτάβαζος ἔφενγε, τῶν λοιπῶν μηδὲ τρεῖς χιλιάδας περιγενέσθαι. Λακεδαιμονίων δὲ τῶν ἐκ Σπάρτης ἀπέθανον οἱ πάντες ἐν τῇ συμβόλῃ εἰς καὶ ἐνενήκοντα, Τεγεητέων δὲ ἐκκαΐδεκα, Ἀθηναίων δὲ δύο καὶ πεντήκοντα.

80 *Πανσανίης δὲ κήρυγμα ποιησάμενος μηδένα ἀπτεσθαι τῆς λητῆς, συγκομίζειν ἐκέλευσε τοὺς εἶλωτας τὰ χρήματα· οἱ δὲ ἀνὰ τὸ στρατόπεδον σκιδνάμενοι εὑρισκον σκηνὰς κατεσκευασμένας χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, κιλνας τε ἐπιχρύσους καὶ ἐπαργύρους, κρητῆράς τε χρυσέους καὶ φιάλας τε καὶ ἄλλα ἐπιώματα· σάκκους τε ἐπ' ἀμάξέων εὑρισκον, ἐν τοῖσι λέβητες ἐφαίνοντο ἐνεόντες χρύσεοι τε καὶ ἀργύρεοι· ἀπὸ τε τῶν κειμένων νεκρῶν ἐσκύλευον φέλιά τε καὶ στρεπτοὺς καὶ τοὺς ἀκινάκας ἐόντας χρυσέους, ἐπεὶ ἐσθῆτός γε ποικίλης λόγος ἐγίνετο οὐδὲ εἰς. Ἐνθαῦτα πολλὰ μὲν κλέπτοντες ἐπώλεον πρὸς τοὺς Αἰγινῆτας οἱ εἶλωτες, πολλὰ*

τ' ἄλογα· ἀρχηγὸς τοῦ θηβαϊκοῦ ἵππικου ἦταν ὁ Ἀσωπόδωρος τοῦ Τιμάνδρου· καὶ στρώσανε κάτω ἔξακόσιους ἀπ' αὐτούς, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς πήγανε κυνηγώντας ἵσαμε τὸν Κιθαιρώνα. "Ετσι παράλογα πήγανε χαμένοι οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Φιλιάσιοι.

Οἱ Πέρσες πάλι καὶ οἱ ἄλλες ὅμαδες, ἀφοῦ μπήκανε στὸ ξύλινο 70 τεῖχος, ἀνεβήκανε στοὺς πύργους, πρὶν ἀκόμα φτάσουνε οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἀφοῦ καταλάβανε τὶς ἐπάλξεις, τὶς φράξανε ὅσο μπορούσανε καλύτερα. Ἀφοῦ πήγανε κοντὰ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀρχίσανε μ' αὐτοὺς τειχομαχία, ποὺ ὅλο καὶ γινόταν πιὸ δυνατή. "Οσο λοιπὸν δὲ φτάνανε οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Πέρσες ἀντιστέκοντανε μὲν ὑπεροχὴ στοὺς Λακεδαιμόνιούς, σὰν ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔρανε τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς τειχομαχίας· ἂμα δῆμως παρουσιαστήκανε οἱ Ἀθηναῖοι, τότε πιὰ ἡ τειχομαχία ἦταν πιὸ σοβαρὴ καὶ βαστοῦσε πολλὴ ὥρα. Τέλος οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ὑπομονή τους ἀνεβήκανε στὸ τεῖχος καὶ γκρεμίσανε ἔνα μέρος· ἀπ' αὐτὸν τὸ μέρος ριχτήκανε μέσα οἱ "Ἐλληνες. Πρῶτοι μπήκανε οἱ Τεγεάτες καὶ ὀρπάξανε τοῦ Μαρδονίου τὴ σκηνή, καὶ μαζὶ μ' αὐτῇ πήρανε καὶ τὶς φάτνες τῶν ἀλόγων του, ὅλες ἀπὸ χαλκὸ καὶ ἀξιες νὰ τὶς θαυμάζῃ κανεῖς. Αὐτὸν τὸ λάφυρο τὸ ἀφιερώσανε οἱ Τεγεάτες στὸ ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς¹⁷³, δῆμως καὶ τὰ ἄλλα λάφυρα ποὺ κυριέψανε τὰ μοιραστήκανε ἵσια μὲ τοὺς ἄλλους "Ἐλληνες. Ἀφοῦ ἔπεσε τὸ τεῖχος στὰ χέρια τῶν "Ἐλλήνων, καμιὰ πιὰ ἀντίσταση πυκνὴ δὲν κάνανε οἱ βάρβαροι, καὶ οὕτε ἔνας ἀπ' αὐτοὺς θυμήθηκε πῶς εἶναι ἀνδρας, καὶ ὅλοι φοβισμένοι, καθὼς εἴχανε κλειστὴ τόσες πολλὲς χιλιάδες σὲ τόσο στενὸν τόπο, γυρίζανε σὰν παραλογιασμένοι, καὶ οἱ "Ἐλληνες εἴχανε τὴν εὐκολίαν νὰ σκοτώνουνε τόσους ἀπ' αὐτούς, ποὺ ἀπὸ τὶς τριακόσιες χιλιάδες (ἄν βγάλουμε τὶς σαράντα ποὺ πῆρε κι ἔφυγε ὁ Ἀρτάβαζος) ἀπὸ τὶς ἄλλες δὲν περισσέψανε οὕτε τρεῖς. Ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμόνιούς, Σπαρτιάτες σκοτωθήκανε ὅλοι - ὅλοι σ' αὐτῇ τὴ σύγκρουση ἐνενήντα ἔνας, ἀπὸ τοὺς Τεγεάτες δεκαέξι καὶ πενήντα δυὸ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους..

8. ΜΟΙΡΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΑΦΥΡΩΝ

⁸⁰Ο Παυσανίας ἔβγαλε κήρυγμα κανεὶς νὰ μὴ βάλῃ χέρι στὰ λάφυρα καὶ οἱ Εἴλωτες νὰ τὰ μαζέψουνε ὅλα σ' ἔνα μέρος· σκορπιστήκανε λοιπὸν οἱ Εἴλωτες στὸ στρατόπεδο καὶ βρίσκανε σκηνὲς φτιασμένες ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἀπ' ἀσήμι, κλίνες ἀσημοχρυσωμένες, χρυσοὺς κρατῆ-

δὲ καὶ ἀπεδείκνυσαρ, δόσα αὐτῶν οὐκ οἴά τε ἦν κρύψαι· ὥστε Αἰγαιήτησι οἱ μεγάλοι πλοῦτοι ἀρχὴν ἐνθεύτεν ἐγένοντο, οἱ τὸν χρυσὸν ἄτε ἔόντα χαλκὸν δῆθεν παρὰ τῶν εἰλωτέων ὠνέοντο.

81 Συμφορῇσαντες δὲ τὰ χρήματα καὶ δεκάτην ἐξελόντες τῷ ἐν Δελφοῖσι θεῷ, ἀπ' ἣς ὁ τρίτους ὁ χρύσεος ἀνετέθη ὁ ἐπὶ τοῦ τοικαρίου ὅφιος τοῦ χαλκέου ἐπεστεὼς ἄγκιστα τοῦ βιωμοῦ, καὶ τῷ ἐν Ὁλυμπίῃ θεῷ ἐξελόντες, ἀπ' ἣς δεκάτηχν χάλκεον λία ἀνεθηκαν, καὶ τῷ ἐν Ἰσθμῷ θεῷ, ἀπ' ἣς ἐπτάτηχν χάλκεος Ποσειδέων ἐξεγένετο, ταῦτα ἐξελόντες τὰ λοιπὰ διαιρέοντο καὶ ἔλαβον ἕκαστοι τῶν ἄξιοι ἦσαν, καὶ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἀργυρὸν καὶ ἄλλα χρήματά τε καὶ ὑποζύγια. "Οσα μὲν τοῦ ἐξαίρετα τοῖσι ἀριστεύσασι αὐτῶν ἐν Πλαταιῇσι ἐδόθη, οὐ λέγεται πρὸς οὐδαμῶν, δοκέω δὲ ἔγωγε καὶ τούτοισι δοθῆναι. Πανσανίη δὲ πάντα δέκα ἐξαιρέθη τε καὶ ἐδόθη, ἵπποι, τάλαντα, κάμηλοι, ὡς δὲ αὐτῶς καὶ τὰ ἄλλα χρήματα.

82 Λέγεται δὲ καὶ τάδε γενέσθαι, ὡς Ξέρξης φεύγων ἐκ τῆς Ἑλλάδος Μαρδονίῳ τὴν κατασκευὴν καταλίποι τὴν ἔωντοῦ Πανσανίην ὅν δρέοντα τὴν Μαρδονίου κατασκευὴν χρυσῷ τε καὶ ἀργυρῷ καὶ παραπετάσμασι ποικίλοισι κατεσκενασμένην κελεῦσαι τοὺς τε ἀρτοκόπους καὶ τοὺς ὄφοποιοὺς κατὰ ταῦτα κατὰ Μαρδονίῳ δεῖπνον παρασκενάζειν ὡς δὲ κελευόμενοι οὗτοι ἐποίευν ταῦτα, ἐνθαῦτα τὸν Πανσανίην ἰδόντα κλίνας τε χρυσέας καὶ ἀργυρέας εὖ ἐστρωμένας καὶ τραπέζας τε χρυσέας καὶ ἀργυρέας καὶ παρασκευὴν μεγαλοπρεπέα τοῦ δεῖπνου, ἐκπλαγέντα τὰ προκείμενα ἀγαθὰ κελεῦσαι ἐπὶ γέλωτι τοὺς ἔωντοῦ διηκόνους παρασκενάσαι Λακωνικὸν δεῖπνον· ὡς δὲ τῆς θοίνης ποιηθείσης ἦν πολλὸν τὸ μέσον, τὸν Πανσανίην γελάσαντα μεταπέμψασθαι τῶν Ἑλλήνων τοὺς στρατηγούς, συνελθόντων δὲ τούτων εἰπεῖν τὸν Πανσανίην, δεικνύντα ἐς ἕκατέρην τοῦ δεῖπνου τὴν παρασκευὴν· «Ἄνδρες Ἑλληνες, τῶνδε εἰνεκεν ἐγὼ ὑμέας συνήγαγον, βούλόμενος ὑμῖν τοῦ Μήδου τὴν ἀφροσύνην δέξαι, δος τοιήνδε δίαιταν ἔχων ἦλθε ἐς ὑμέας οὕτω ὀτειχοὴν ἔχοντας ἀπαιρησόμενος». Ταῦτα μὲν Πανσανίην λέγεται εἰπεῖν πρὸς τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων.

ρες, φιάλες κι ἄλλα ἀγγεῖα τοῦ πιοτοῦ· μέσα στ' ἀμάξια βρίσκανε σακιὰ γεμάτα ἀπὸ λεβέτια χρυσὰ καὶ ἀσημένια· ἀπὸ τοὺς νεκροὺς παίρνανε ἀκριβὰ στολίδια τῶν χειριῶν καὶ τοῦ λαιμοῦ, παίρνανε καὶ μαχαίρια, ὅσα ἦταν χρυσά, καὶ ὅσο γιὰ τὰ κάθε λογῆς φορέματα, κανένας δὲν τὰ πρόσεχε. Ἐκεῖ οὐέψανε πολλὰ οἱ Εἴλωτες καὶ τὰ πουλούσανε στοὺς Αἰγινῆτες, ἄλλα ὅμως ποὺ δὲ μπορούσανε νὰ τὰ κρύψουνε τὰ παρουσιάζανε. Ἀπὸ τότε κάμανε τὶς μεγάλες περιουσίες τους οἱ Αἰγινῆτες, γιατὶ ἀγοράζανε ἀπὸ τοὺς Εἴλωτες τὸ χρυσάφι γιὰ χαλκό.

Ἄφοῦ κάμανε οἱ "Ελληνες ἔνα σωρὸ τὰ συναγμένα πράματα, βγά- 81 λανε τρία δέκατα γιὰ τοὺς θεούς. Τὸ ἔνα τ' ἀφιερώσανε στὸ θεὸ τῶν Δελφῶν κι ἀπ' αὐτὰ τὰ χρήματα ἔγινε τὸ ἀφιέρωμα τοῦ χρυσοῦ τρίποδα¹⁷⁴ ποὺ εἶναι στημένος ἀπάνω στὸ τρικέφαλο χάλκινο φίδι καὶ πολὺ κοντὰ στὸ βωμό. Ἀπὸ τὸ ἄλλο δέκατο ποὺ ἀφιερώσανε στὸ θεὸ τῆς Ὄλυμπίας, ἔγινε τὸ χάλκινο ἄγαλμα τοῦ Δία, δέκα πῆχες ψηλό· τὸ τρίτο δέκατο στὸ θεὸ τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ ἀπ' αὐτὸ δέκατο ἔγινε ὁ χάλκινος Ποσειδώνας, ἐφτὰ πῆχες ψηλός. Ἀφοῦ βγάλανε αὐτὰ τὰ τρία δέκατα, μοιραστήκανε τὰ λοιπὰ καὶ πήρανε καθένας ὅσα τοὺς πρέπανε, καὶ χρυσάφι κι ἀσήμι κι ἄλλα πράματα πολλὰ καὶ ζῶα φορτηγά. Πόσα ὅμως δοθήκανε ξεχωριστὰ σ' ἐκείνους ποὺ διαπρέψανε στὴ μάχη, κανεὶς δὲν ἀναφέρει· νομίζω ὅμως ἐγὼ πώς πήρανε κι αὐτοί. Ὁ Παυσανίας πῆρε ξεχωριστὰ δέκα κομμάτια ἀπ' ὅλα, ἀλογα, τάλαντα, καμῆλες καὶ τὰ παρόμιοια.

Λένε ἀκόμα πώς ἔγινε κι αὐτό· φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὁ 82 Ξέρξης εἶχε ἀφήσει στὸ Μαρδόνιο ὅλη τὴν ἀποσκευὴ τοῦ· βλέποντας λοιπὸν ὁ Παυσανίας τοῦ Μαρδόνιου τὰ ἔπιπλα, μὲ χρυσάφι καὶ μ' ἀσήμι στολισμένα καὶ μὲ παραπέτασμα λογῆς λογῆς, παράγγειλε στοὺς μαγείρους καὶ τοὺς ζαχαροπλάστες νὰ τοῦ ἑτοιμάσουν δεῖπνο ἀπαράλλαχτο, καθὼς τὸ ἑτοιμάζανε καὶ γιὰ τὸ Μαρδόνιο. Ἀφοῦ τὸ ἑτοιμάσανε κατὰ τὴ διαταγὴ του, τότε ὁ Παυσανίας βλέποντας κλίνες χρυσὲς κι ἀσημένιες, μεγαλόπρεπα στρωμένο δεῖπνο, θαύμασε μ' ὅλα αὐτὰ τὰ καλὰ ποὺ ἔχει μπροστά του, καὶ γιὰ νὰ χωρατέψῃ πάραγγειλε καὶ στοὺς δικούς του ὑπηρέτες νὰ ἑτοιμάσουν δεῖπνο λακωνικού¹⁷⁵. Ἀφοῦ ἑτοιμάστηκε τὸ συσσίτιο καὶ ἡ διαφορὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο τραπέζιο ἦταν μεγάλη, γέλασε ὁ Παυσανίας καὶ ἔστειλε νὰ φωνάξουνε τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων· ἀφοῦ συναχτήκανε, δείχγοντας ὁ Παυσανίας τὸ ἔνα ἑτοιμασμένο τραπέζιο καὶ τὸ ἄλλο, εἶπε: «Σᾶς κάλεσα, ἄνδρες "Ελληνες, γιὰ νὰ σᾶς

90 Τῆς δὲ αὐτῆς ἡμέρης τῆς περ ἐν Πλαταιῇσι τὸ τρῶμα ἐγένετο, συνεκνόρησε γενέσθαι καὶ ἐν Μυκάλῃ τῆς Ἰωνίης ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ Δήλῳ κατέατο οἱ Ἕλληνες οἱ ἐν τῇσι νηνσὶ ἄμα Λευτυχίδῃ τῷ Λακεδαιμονίῳ ἀπικόμενοι, ἥλθόν σφι ἄγγελοι ἀπὸ Σάμου Λάμπων τε Θρασυκλέος καὶ Ἀθηναγόρης Ἀρχεστρατίδεων καὶ Ἡγησίστρατος Ἀρισταγόρεω, πεμφθέντες ὑπὸ Σαμίων λάθρῃ τῶν τε Περσέων καὶ τοῦ τυράννου Θεομήστορος τοῦ Ἀνδροδάμαντος, τὸν κατέστησαν Σάμου τύραννον οἱ Πέρσαι ἐπελθόντων δέ σφεων ἐπὶ τοὺς στρατηγοὺς ἔλεγε Ἡγησίστρατος πολλὰ καὶ παντοῖα, ὡς ἦν μοῦνον ἴδωνται αὐτοὺς οἱ Ἰωνεῖς, ἀποστήσονται ἀπὸ Περσέων, καὶ ὡς οἱ βάρβαροι οὐκ ὑπομενέονται· ἦν δὲ καὶ ἄρα ὑπομείνωσι, οὐκ ἐτέρην ἄγρην τοιαύτην εὐφρενὸν ἀντούς· θεούς τε κοινοὺς ἀνακαλέων προέτραπε αὐτοὺς φύσασθαι ἄνδρας Ἕλληνας ἐκ δουλοσύνης καὶ ἀπαντῆναι τὸν βάρβαρον εὐπετές τε αὐτοῖσι ἔφη ταῦτα γίνεσθαι· τάς τε γὰρ νέας αὐτῶν κακῶς πλώειν καὶ οὐκ ἀξιομάχους ἐκείνοισι εἶναι· αὐτοὶ τε, εἴ τι ὑποπτεύονται μὴ δόλῳ αὐτοὺς προάγοιεν, ἔτοῦμοι εἶναι ἐν τῇσι νηνσὶ τῇσι ἐκείνων ἀγόμενοι δημηροὶ εἶναι.

91 Ὡς δὲ πολλὸς ἦν λισσόμενος ὁ ξεῖνος ὁ Σάμιος, εἰρετο Λευτυχίδης, εἴτε κληδόνος εἰνεκεν ἐθέλων πυθέσθαι εἴτε καὶ κατὰ συντυχίην θεοῦ ποιεῦντος· «Ὥ ξεῖνε Σάμιε, τί τοι τὸ οὖνομα;» ὁ δὲ εἴπε· «Ἡγησίστρατος». «Ο δὲ ὑπαρπάσας τὸν ἐπίλοιπον λόγον, εἴ τινα ὕρμητο λέγειν ὁ Ἡγησίστρατος, εἴπε· «Δέκομαι τὸν οἰωνόν, τὸν ἥρησίστρατον, ὃ ξεῖνε Σάμιε. Σὺ δὲ ἡμῖν ποίεε δόκις αὐτός τε δοὺς πίστιν ἀποπλώσεαι καὶ οἱ σὸν σοὶ ἔόντες οἴδε, ἢ μὲν Σαμίους ἡμῖν προθύμους ἔσεσθαι συμμάχους».

92 Ταῦτά τε ἄμα ἥγόρευε καὶ τὸ ἔργον προσῆγε· αὐτίκα γὰρ οἱ Σάμιοι πίστιν τε καὶ δόκια ἐποιεῦντο συμμαχίης πέρι πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ταῦτα δὲ ποιήσαντες οἱ μὲν ἐπέπλωον μετὰ σφέων γὰρ ἐκέλευν πλώειν τὸν Ἡγησίστρατον, οἰωνὸν τὸ οὖνομα ποιεύμενος.

δείξω τὴν ἀνοησία τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μήδων, ποὺ μαθημένος σ' αὐτὴ τὴν καλοπέραση ζήλεψε τὴ δική μας φτωχικὴ τροφὴ καὶ θέλησε νὰ μᾶς τὴν πάρη». Αὐτὰ λένε πώς εἶπε ὁ Παυσανίας στοὺς "Ἐλληνες στρατηγούς". ΔΔ

9. Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΥΚΑΛΗΣ (479 π.Χ.)

Τὴν ἔδια ἡμέρα, ποὺ ἔγινε ὁ χαλασμὸς τῶν Πλαταιῶν, σύντυχε νὰ 90 γίνη καὶ ἡ μάχη τῆς Μυκάλης¹⁷⁶. Ἐνῶ οἱ "Ἐλληνες καθόντανε μὲ τὰ πλοῖα τους¹⁷⁷, ἔχοντας ἀρχηγό τους τὸ Λακεδαιμόνιο Λεωτυχίδη¹⁷⁸, φτάσανε ἀγγελιοφόροι ἀπὸ τὴ Σάμο ὁ Λάμπωνας τοῦ Θρασυλῆ, ὁ Ἀθηναγόρας τοῦ Ἀρχεστρατίδη καὶ ὁ Ἡγησίστρατος τοῦ Ἀρισταγόρα, σταλμένοι ἀπὸ τοὺς Σαμίους, κρυφὰ ἀπὸ τοὺς Πέρσες¹⁷⁹ καὶ ἀπὸ τὸν τύραννο Θεομήστορα¹⁸⁰, γιὰ τοὺς Ἀνδροδάμαντα, ποὺ οἱ Πέρσες τὸν εἴχανε βάλει τύραννο τῆς Σάμου· ἀφοῦ παρουσιαστήκανε στοὺς στρατηγούς, ἀρχισε ὁ Ἡγησίστρατος νὰ τοὺς λέη πολλὰ καὶ διάφορα πράματα· πώς τάχα, καὶ μοναχὰ νὰ τοὺς δοῦνε οἱ "Ιωνες, θ' ἀποστατήσουντε ἀπὸ τοὺς Πέρσες, καὶ οἱ βάρβαροι δὲ θὰ σταθοῦνε νὰ πολεμήσουντε καὶ ἀν ὅμως σταθοῦντε, ἄλλο καλύτερο κυνήγι δὲ θὰ μπορούσανε νὰ βροῦν οἱ "Ἐλληνες· καὶ ὁρκίζοντάς τους στὸ ὄνομα τῶν κοινῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων, τοὺς παρακινοῦσε νὰ λυτρώσουν "Ἐλληνες ἀδερφούς ἀπὸ τὴ δουλεία καὶ νὰ διώξουνε μακριὰ τὸ βάρβαρο. Γιατὶ καὶ τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων ἤτανε κακοτάξιδα, καὶ ἀνάξια νὰ παραβγοῦνε μὲ τὰ ἐλληνικά, καὶ οἱ ἔδιοι αὐτοί, οἱ ἀποσταλμένοι, εἶναι πρόθυμοι στὰ πλοῖα τους νὰ μείνουνε ὅμηροι, ἀν ἔχουνε καμιὰ ὑποψία πώς μὲ δολερὸ σκοπὸ τοὺς κάνουνε αὐτὴ τὴν παρακίνηση.

'Επειδὴ μὲ μεγάλη ἐπιμονὴ ὁ ξένος Σάμιος ἔκανε τὰ παρακάλια 91 του, ὁ Λεωτυχίδης, εἴτε θέλοντας νὰ βγάλῃ κανένα σημάδι μαντικό¹⁸¹, εἴτε κατὰ τύχη ἀπὸ θεοῦ θέλημα, τόνε ρώτησε: «Ὥ ξένε Σάμιε, ποιό εἶναι τ' ὄνομά σου;». Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Ἡγησίστρατος». Καὶ ὁ Λεωτυχίδης, ἀρπάζοντας τὸ λόγο ἀπὸ τὸ στόμα του (ἀν ἥθελε ἀκόμα κάτι νὰ πη) ἀποκρίθηκε: «Δέχομαι τὸ μάντεμα¹⁸², δὲ ξένε Σάμιε. Λοιπόν, κάμετε ὅσο μπορεῖτε γλήγορα νὰ φύγετε, σὺ καὶ οἱ ἄλλοι ἐδῶ σύντροφοί σου, ἀφοῦ μᾶς ὁρκιστῆτε πώς οἱ Σάμιοι θὰ εἶναι πρόθυμοι σύμμαχοί μας».

Μαζὶ μ' αὐτὰ τὰ λόγια μπήκανε καὶ στὰ ἔργα ἀμέσως οἱ Σάμιοι 92 δώσανε τοὺς ὄρκους καὶ τὶς ὑποσχέσεις περὶ συμμαχίας μὲ τοὺς "Ἐλληνες.

'Αφοῦ γίνανε αὐτά, φύγανε οἱ Σάμιοι· κράτησε ὅμως τὸν Ἡγησίστρατο ὁ Λεωτυχίδης, γιατὶ εἶχε τ' ὄνομά του ὡς καλὸν οἰωνό.

- 96 Τοῖσι δὲ "Ελλησι ὡς ἐκαλλίρησε, ἀνῆγον τὰς νέας ἐκ τῆς Δήλου πρὸς τὴν Σάμον. 'Επεὶ δὲ ἐγένοντο τῆς Σαμίης πρὸς Καλάμοισι, οἱ μὲν αὐτοῦ δόμιστάμενοι κατὰ τὸ "Ηραῖον τὸ ταύτη παρεσκευάζοντο ἐς ναυμαχίην, οἱ δὲ Πέρσαι πιθόμενοί σφεας προσπλάσιν ἀνῆγον καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν ἥπειρον τὰς νέας τὰς ἄλλας, τὰς δὲ Φοινίκων ἀπῆκαν ἀποπλάσιν· βουλευομένουσι γάρ σφι ἐδόκεε ναυμαχίην μὴ ποιέεσθαι· οὐ γαρ ὅν ἐδόκεον δόμοιο εἶναι· ἐς δὲ τὴν ἥπειρον ἀπέπλων, δκως ἔωσι ὑπὸ τὸν πεζὸν στρατὸν τὸν σφέτερον ἔόντα ἐν τῇ Μυκάλῃ, δει κελεύσαντος Ξέρξεω καταλειμμένος τοῦ ἄλλου στρατοῦ 'Ιωνίην ἐφύλασσε. Τοῦ πλῆθος μὲν ἦν ἕξ μυριάδες, ἐστρατήγεε δὲ αὐτοῦ Τιγράνης κάλλετε καὶ μεγάθεϊ ὑπερφέρων Περσέων. 'Υπὸ τοῦτον μὲν δὴ τὸν στρατὸν ἐβούλευσαντο καταφυγόντες οἱ τοῦ ναυτικοῦ στρατηγοὶ ἀνειρύσαι τὰς νέας καὶ περιβαλέσθαι ἔρκος, ἔρυμα τῶν νεῶν καὶ σφέων αὐτῶν κρησφύγετον.
- 97 Ταῦτα βουλευσάμενοι ἀνήγοντο ἀπικόμενοι δὲ παρὰ τὸ τῶν Ποτνιέων ἴον τῆς Μυκάλης ἐς Γαισωνά τε καὶ Σκολοπόεντα, τῇ Δήμητρος 'Ελευσινίης ἐστὶ ἵρον... ἐνθαῦτα τάς τε νέας ἀνείρυσαν καὶ περιεβάλοντο λίθων καὶ ἔνθλων, δένδρεα ἐκκρίφαντες ἥμερα, καὶ σκόλοπας περὶ τὸ ἔρκος κατέπηξαν καὶ παρεσκευάδατο ὡς πολιορκησόμενοι καὶ ὡς νικήσοντες· ἐπ' ἀμφότερα γάρ ἐπιλεγόμενοι παρεσκευάδατο.
- 98 Οἱ δὲ "Ελληνες ὡς ἐπύθοντο οἰχωκότας τοὺς βαρβάρους ἐς τὴν ἥπειρον, ἥχθοντο ὡς ἐκπεφενγότων, ἐν ἀπορίῃ τε εἰχοντο δ τι ποιέσοι, εἴτε ἀπαλλάσσωνται δπίσω εἴτε καταπλώσοι ἐπ' "Ελλησπόντον τέλος δ' ἔδοξε τούτων μὲν μηδέτερα ποιέειν, ἐπιπλάσιν. δὲ ἐπὶ τὴν ἥπειρον. Παρασκευασάμενοι δὲν ἐς ναυμαχίην καὶ ἀποβάθρας καὶ τὰ ἄλλα ὅσων ἔδεε ἔπλων ἐπὶ τῆς Μυκάλης. 'Επεὶ δὲ ἀγχοῦ τε ἐγίνοντο τοῦ στρατοπέδου καὶ οὐδεὶς ἐφαίνετο σφι ἐπαναγόμενος, ἀλλὰ ὡρῶν νέας ἀνειλκυσμένας ἔσω τοῦ τείχεος, πολλὸν δὲ πεζὸν παρακερμένον παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἐνθαῦτα πρῶτον μὲν ἐν τῇ νηὶ παραπλώσιν, ἐγχόιμψας τῷ αἰγιαλῷ τὰ μάλιστα, Λευτυχίδης ὑπὸ κήρυκος προηγόρευε τοῖσι "Ιωσὶ λέγων· «'Ανδρες "Ιωνες, δσοι ὑμέων τυγχάνουσι ἐπακούοντες, μάθετε τὰ λέγω· πάντως γάρ οὐδὲν συνήσουσι Πέρσαι τῶν ἐγὼ ὑμῖν ἐντέλλομαι. 'Ἐπεάν συμμίσγωμεν, μεμνῆσθαί τινα χρὴ ἐλευθερίης μὲν πάντων πρῶτον,

Αφοῦ οἱ θυσίες δεῖξανε καλὰ σημάδια στοὺς Ἑλληνες, κάμανε 96 πανιὸν γιὰ τὴ Σάμο ἀπ’ τὴ Δῆλο ἄμα φτάσανε στοὺς Καλάμους τῆς Σάμου, ἀράξανε κοντὰ στὸ Ἡραῖο κι ἐτοιμαζόντανε γιὰ ναυμαχία· μαθαίνοντας οἱ Πέρσες πῶς οἱ Ἑλληνες ἤτανε κοντά, ἀνοίξανε μὲ τὰ ὅλα πλοῖα τους κατὰ τὴν ἀντικρινὴ ἔηρά, καὶ μονάχα τὰ πλοῖα τῶν Φοινίκων¹⁸³ τ’ ἀφήσανε νὰ φύγουνε. Ἀφοῦ λοιπὸν σκεφτήκανε, ἀποφασίσανε νὰ μὴ δώσουνε ναυμαχία, γιατὶ νομίζανε πῶς δὲν εἶναι ἴσοπαλοι· γι’ αὐτὸν τραβηγχήκανε κατὰ τὴν ἔηρά, γιὰ νὰ βρίσκουνται στὴν προστασία τοῦ δικοῦ τους πεζικοῦ, ποὺ βρισκότανε στὴ Μυκάλη· ὁ στρατὸς αὐτὸς κατὰ διαταγὴ τοῦ Ξέρξη εἶχε μείνει ἀπὸ τὸ ὅλο στράτευμα νὰ φυλάχῃ τὴν Ἰωνία· ὁ ἀριθμὸς του ἤτανε ὡς ἔξηντα χιλιάδες, καὶ στρατηγὸς ὁ Τιγράνης, ὁ πιὸ ὥραῖος καὶ πιὸ μεγαλόσωμος ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Καταφεύγοντας στὴν προστασία τοῦ στρατοῦ οἱ στρατηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ, ἀποφασίσανε νὰ σύρουν ἔξω τὰ πλοῖα καὶ νὰ τὰ τριγυρίσουνε μὲ δύρωμα, ποὺ νὰ προστατεύῃ τὰ πλοῖα καὶ νὰ εἶναι καὶ δικό τους καταφύγιο.

Μ’ αὐτὴ τὴν ἀπόφαση κάμανε πανιά, καὶ φτάνοντας στὶς ἐκβολές 97 τῶν ποταμῶν Γάισωνα καὶ Σκολοπόντα, κοντὰ στὴ Μυκάλη, ὅπου εἶναι νάδις τῆς Ἐλευσίνιας Δήμητρας, ἐκεῖ σύρανε τὰ πλοῖα ἔξω καὶ χτίσανε τριγύρω τείχωμα μὲ λιθάρια καὶ μὲ ἔγινα κόβοντας ἥμερα δέντρα καὶ μπήγοντας παλούκια γύρω ἀπὸ τὸ τείχωμα· καὶ ἐτοιμαζόντανε μὲ τὴν ἰδέα πῶς θὰ πολιορκηθοῦνε, καὶ μάλιστα πῶς θὰ νικήσουνε· καὶ ἡ ἐτοιμασία τους εἶχε αὐτὸν τὸ διπλὸ σκοπό.

Μαθαίνοντας οἱ Ἑλληνες πῶς εἶχανε καταφύγει οἱ βάρβαροι στὴν 98 ἔηρά, εἶχανε μεγάλη λύπη γιατὶ εἶχανε ξεφύγει, καὶ βρισκόντανε σ’ ἀπορία τί νὰ κάμουνε, νὰ γυρίσουνε πίσω ἢ νὰ τραβήξουνε κατὰ τὸν Ἐλήσποντο. Τέλος δὲν ἀποφασίσανε οὔτε τὸ ἕνα οὔτε τὸ ὅλο, ὅλα νὰ ἐπιτεθοῦν ἐπάνω στὴ στεριά. Ἀφοῦ ἐτοιμάσανε λοιπὸν ἀποβάθρες καὶ ὅσα ὅλα χρειαζόντανε γιὰ ναυμαχία, κινήσανε γιὰ τὴ Μυκάλη. “Αμα ὅμως φτάσανε σιμὰ στὸ στρατόπεδο καὶ κανένας δὲ φαινότανε νὰ τοὺς ἀντιβγαίνῃ, ὅλα βλέπανε τὰ πλοῖα τραβηγμένα στὴν ἔηρά πίσω ἀπὸ τὸ τείχωμα, καὶ ποιὺ στρατὸ παραταγμένο σιμὰ στ’ ἀκρογιάλι, τότε ὁ Λεωτυχίδης, ἀφοῦ πρῶτα ἔφερε στὸ γιαλὸ συρτὰ τὸ πλοῖο ὃσο μποροῦσε, ἔπειτα ἔβαλε κήρυκα καὶ παράγγειλε μὲ αὐτὸν στοὺς Ἰωνες:

μετὰ δὲ τοῦ συνθήματος "Ἡρης· καὶ τάδε ἵστω καὶ ὁ μὴ ἐπακούσας
νῦμέων πρὸς τοῦ ἐπακούσαντος».

99 Λευτυχίδεω δὲ ταῦτα ὑποθεμένου δεύτερα δὴ τάδε ἐποίενν οἱ "Ἐλ-
ληνες· προσχόντες τὰς νέας ἀπέβησαν ἐς τὸν αἰγιαλόν. Καὶ οὗτοι μὲν
ἐτάσσοντο, οἱ δὲ Πέρσαι ὡς εἶδον τοὺς "Ἐλληνας παρασκευαζομένους
ἐς μάχην καὶ τοῖσι Ἰωσι παραινέσαντας, τοῦτο μὲν ὑπονοήσαντες τοὺς
Σαμίους τὰ Ἐλλήνων φρονέειν ἀπαιδέονται τὰ δύλα· οἱ γὰρ ἄν Σάμιοι
ἀπικομένων Ἀθηναίων αἰχμαλώτων ἐν τῇσι νησὶ τῶν βαρβάρων, τοὺς
ἔλαβον ἀνὰ τὴν Ἀττικὴν λελειμμένους οἱ Ξέρξεω, τούτους λυσάμενοι
πάντας ἀποπέμποντι ἐποδιάσαντες ἐς τὰς Ἀθήνας· τῶν εἰνεκεν οὐκ
ἴηστα ὑποφέρη εἰχον, πεντακοσίας κεφαλὰς τῶν Ξέρξεω πολεμίων λυ-
σάμενοι· τοῦτο δὲ τὰς διόδους τὰς ἐς τὰς κορυφὰς τῆς Μυκάλης φε-
ρούσας προστάσσοντι τοῖσι Μιλησίοισι φυλάσσειν ὡς ἐπισταμένοισι δῆ-
θεν μάλιστα τὴν χώρην. Ἐποίενν δὲ τούτου εἰνεκεν, ἵνα ἔκτὸς τοῦ στρα-
τοπέδου ἔωσι. Τούτους μὲν Ἰώνων, τοῖσι καὶ κατεδόκεον νεοχμὸν ἄν τι
ποιέειν δυνάμιος ἐπιλαβομένοισι, τῷ πότισι τοιούτοισι προεψυλάσσοντο
οἱ Πέρσαι, αὐτοὶ δὲ συνεφόρησαν τὰ γέρρα ἔρκος εἶναι σφισι.

100 Ὡς δὲ ἄρα παρεσκεύαστο τοῖσι "Ἐλλησι, προσήισαν πρὸς τοὺς
βαρβάρους· ιοῦσι δέ σφι φήμη τε ἐσέπτατο ἐς τὸ στρατόπεδον πᾶν καὶ
κηρυκήιον ἐφάνη ἐπὶ τῆς κυματωγῆς κείμενον· ἥ δὲ φήμη διῆλθε σφι
ῶδε, ὡς οἱ "Ἐλληνες τὴν Μαρδονίου στρατιὴν νικῶντες ἐν Βοιωτοῖσι μα-
χόμενοι· δῆλα δὴ πολλοῖσι τεκμηρίοισι ἐστι τὰ θεῖα τῶν πρηγμάτων,
εἰ καὶ τότε τῆς ἀντῆς ἡμέρης συμπίπτοντος· τοῦ τε ἐν Πλαταιῇσι καὶ
τοῦ ἐν Μυκάλῃ μέλλοντος ἔσεσθαι τρώματος φήμη τοῖσι "Ἐλλησι τοῖσι
ταύτῃ ἐσαπίκετο, ὥστε θαρσῆσαι τε τὴν στρατιὴν πολλῷ μᾶλλον καὶ ἐθέ-
λειν προθυμότερον κινδυνεύειν.

101 Καὶ τόδε ἔτεον συνέπεσε γενόμενον, Δημήτρος τεμένεα Ἐλευ-
σινίης παρὰ ἀμφοτέρας τὰς συμβολὰς εἶναι· καὶ γὰρ δὴ ἐν τῇ Πλα-
ταιΐδι παρ' αὐτὸ τὸ Δημήτριον ἐγίνετο, ὡς καὶ πρότερον μοι εἰρηται,
ἥ μάχη, καὶ ἐν Μυκάλῃ ἔμελλε ὡσαύτως ἔσεσθαι· γενονέναι δὲ νίκην τῶν

«Ιωνες, ὅσοι ἀπὸ σᾶς μπορεῖτε νὰ μὲ ἀκοῦτε, προσέχετε σ' ὅσα θὰ πῶ· χωρὶς ἄλλο οἱ Πέρσες τίποτε δὲ θὰ καταλάβουνε ἀπ' ὅσα ἔγώ σᾶς παραγγέλνω· ἂμα ἀρχίσουμε τὴν συμπλοκή, τότε πρῶτα ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ θυμάται καθένας τὴν ἐλευθερία, καὶ ἔπειτα τὸ σύνθημα, ποὺ εἶναι «Ἡρα». "Οποιοι ἀπὸ σᾶς δὲ μ' ἀκοῦνε, ἃς τὰ μάθουνε ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ μ' ἀκούσανε».

'Αφοῦ ὁ Λεωτυχίδης ἔδωσε αὐτές τις συμβουλές, νὰ τί κάμανε οι 99 "Ελληνες ὑστερα. Ζυγώνοντας κοντὰ τὰ πλοῖα, βγήκανε στὸ ἀκρογιάλι· καὶ ἐνῶ αὐτοὶ μπαίνανε σὲ τάξη, βλέποντάς τους οἱ Πέρσες νὰ ἐτοιμάζουνται γιὰ πόλεμο καὶ νὰ κάνουνε καὶ προτροπὲς πρὸς τοὺς "Ιωνες, πρῶτα ἀπὸ τοὺς Σαμίους πήρανε τὰ ὅπλα, ὑποπτεύοντάς τους πῶς εἴχανε φρονήματα ἐλληνικά· γιατὶ οἱ Σάμιοι κάμανε καὶ κάτι ἄλλο· ὅταν μὲ τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων φτάσανε οἱ 'Αθηναῖοι αἰχμάλωτοι, ὅσοι εἴχανε ἀπομείνει στὴν 'Αττική, καὶ τοὺς κυριέψανε τὰ στρατεύματα τοῦ Ξέρξη, αὐτοὺς οἱ Σάμιοι τοὺς ἀπολύσανε ὅλους καὶ τοὺς στείλανε πίσω στὴν 'Αθήνα δίνοντάς τους τὰ ἀναγκαῖα τοῦ ταξιδιοῦ· γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους περισσότερο ἤτανε οἱ Σάμιοι ὑποπτοί, γιατὶ λευτερώσανε πεντακόσιους ἄνδρες ἔχθρούς τοῦ Ξέρξη. "Επειτα οἱ Πέρσες δάσανε προσταγὴ στοὺς Μιλήσιους νὰ φυλᾶνε τὰ περάσματα, ποὺ περνούσανε ἀπὸ τὰ ψηλώματα τῆς Μυκάλης, τάχα πῶς γνωρίζανε οἱ Μιλήσιοι πολὺ καλὰ τὸν τόπο ἀλήθεια ὅμως, τὸ κάνανε γι' ἄλλο σκοπό, γιὰ νὰ τοὺς διώξουνε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο. Γι' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς "Ιωνες ὑποπτεύοντάς τους πῶς μπορούσανε νὰ κάμουνε κακό, ἀν εἴχανε δύναμη στὰ χέρια τους, τέτοια μέτρα προφυλακτικὰ λαβαίνανε οἱ Πέρσες. Τέλος οἱ Πέρσες συμπυκνώσανε τὶς ἀσπίδες τους σὰν τεῖχος πρὸς τοὺς "Ελληνες.

'Αφοῦ ἐτοιμαστήκανε οἱ "Ελληνες, ἀρχίσανε νὰ προχωροῦνε κατὰ 100 τοὺς βαρβάρους. Καὶ ἐνῷ προχωρούσανε ἔτρεξε μόνος μέσα σ' ὅλο τὸ στρατόπεδο, καὶ ἀκόμα φάνηκε ριγμένο στ' ἀκρογιάλι τὸ ραβδὶ τοῦ 'Ερμῆ¹⁸⁴, καὶ ὁ λόγος ἐλεγε πῶς οἱ "Ελληνες νικήσανε σὲ μάχη τὸ στρατὸ τοῦ Μαρδονίου. Κι ἀλήθεια, μὲ πολλὰ σημάδια γινόντανε φανερὰ τὰ πράγματα τὸ θεῖκά, ἀφοῦ καὶ τότε, ἐνῶ τὴν ἵδια ἐκείνη μέρα τῶν Πλαταιῶν ἡ μάχη τύχαινε νὰ συμπέσῃ μὲ τὸν ἄλλον ἔχθρικὸ χαλασμὸ ποὺ θὰ γινότανε στὴ Μυκάλη, ἔφτασε τὸ ἄκουσμα στοὺς "Ελληνες ὅσοι ἤτανε στὴ Μυκάλη, ὥστε νὰ πάρη θάρρος περισσότερο ὁ στρατὸς καὶ μὲ πιὸ πολλὴ κάρδια νὰ πέφτη στὸν κίνδυνο.

Καὶ μιὰ ὄλη ἀκόμα συντυχία ἔγινε ἐκειπέρα· σιμὰ στοὺς τόπους 101

μετὰ Πανσανίεω Ἐλλήνων δρόθῶς σφι ἡ φήμη συνέβαινε ἐλθοῦσα· τὸ μὲν γὰρ ἐν Πλαταιῆσι πρὸς ἔτι τῆς ἡμέρης ἐγίνετο, τὸ δὲ ἐν Μυκάλῃ περὶ δείλην· δτὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρης συνέβαινε γίνεσθαι μηνός τε τοῦ αὐτοῦ, χρόνῳ οὐ πολλῷ σφι ὑστερον δῆλα ἀγαμανθάνοντι ἐγένετο· ἦν δὲ ἀρρωδίη σφι πρὸς τὴν φήμην ἐσαπικέσθαι, οὕτι περὶ σφέων αὐτῶν οὕτω, ὡς τῶν Ἐλλήνων, μὴ περὶ Μαρδονίω πταίση ἡ Ἐλλάς· ὡς μέντοι ἡ κληδὼν αὕτη σφι ἐσέπτατο, μᾶλλον τι καὶ ταχύτερον τὴν πρόσδοδον ἐποιεῦντο. Οἱ μὲν δὴ Ἐλληνες καὶ οἱ βάρβαροι ἐσπευδον ἐς τὴν μάχην, ὡς σφι καὶ αἱ νῆσοι καὶ δὲ Ἐλλήσποντος ἀεθλα προεκέπετο.

102 *Toīsi μέν ννν Ἀθηναίοισι καὶ τοῖσι προσεχέσι τούτοισι τεταγμένοισι μέχρι κον τῶν ἡμισέων, ἡ δόδος ἐγίνετο κατ' αἰγιαλόν τε καὶ ἄπεδον χῶρον, τοῖσι δὲ Λακεδαιμονίοισι καὶ τοῖσι ἐπεξῆς τούτοισι τεταγμένοισι κατά τε χαράδρην καὶ οὐραε· ἐν ᾧ δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι περιήισαν, οὗτοι οἱ ἐπὶ τῷ ἐτέρῳ κέροι [ἔτι] καὶ δὴ ἐμάχοντο. "Εως μέν ννν τοῖσι Πέρσῃσι δρθια ἦν τὰ γέροντα, ἡμένοντό τε καὶ οὐδὲν ἔλασσον εἶχον τῇ μάχῃ, ἐπει τε δὲ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν προσεχέων δ στρατός, δκως ἐωντῶν γένηται τὸ ἕργον καὶ μὴ Λακεδαιμονίων, παρακελευσάμενοι ἔργον εἴχοντο προθυμότερον, ἐνθεῦτεν ἥδη ἐτεροιοῦτο τὸ πρῆγμα· διώσαμενοι γὰρ τὰ γέροντα οὗτοι φερόμενοι ἐσέπεσον ἀλέες ἐς τοὺς Πέρσας, οἱ δὲ δεξάμενοι καὶ χρόνον συχνὸν ἀμυνόμενοι τέλος ἔφενγον ἐς τὸ τεῖχος.*

'Αθηναῖοι δὲ καὶ Κορίνθιοι καὶ Σικυώνιοι καὶ Τροιζήνιοι (οὗτοι γὰρ ἦσαν ἐπεξῆς τεταγμένοι) συνεπισπόμενοι συνεσέπιπτον ἐς τὸ τεῖχος· ὃς δὲ καὶ τὸ τεῖχος ἀραιότερο, οὕτι ἔτι πρὸς ἀλκὴν ἐτράποντο οἱ βάρβαροι, πρὸς φυγὴν τε ὀρμέατο οἱ ἄλλοι πλὴν Περσέων οὗτοι δὲ κατ' ὀλίγους γινόμενοι ἐμάχοντο τοῖσι αἰεὶ ἐς τὸ τεῖχος ἐσπίπτουσι Ἐλλήνων· καὶ τῶν στρατηγῶν τῶν Περσικῶν δόνο μὲν ἀποφεύγουσι, δόνο δὲ τελευτῶσι· 'Αρταῦντης μὲν καὶ Ιθαμίτρης τοῦ ναυτικοῦ στρατηγέοντες ἀποφεύγουσι, Μαρδόντης δὲ καὶ δ τοῦ πεζοῦ στρατηγὸς Τιγράνης μαχόμενοι τελευτῶσι.

καὶ τῶν δύο μαχῶν ἤτανε ναοὶ τῆς Δήμητρας τῆς Ἐλευσινίας· καὶ στὶς Πλαταιές δηλαδὴ ἔγινε ἡ μάχη πάρα πολὺ κοντά στὸ Δημήτριο, καθὼς εἶπα πιὸ πάνω¹⁸⁵, καὶ στὴ Μυκάλη τὸ ἔδιο ἤτανε μοιραῖο νὰ γίνη¹⁸⁶. Τὸ πῶς ἡ νίκη τῶν Ἐλλήνων καὶ τοῦ Παυσανίᾳ ἤτανε ἀληθινή, ἡ φήμη σωστὰ τὸ ὅριζε γιατὶ ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν ἔγινε πρωὶ ἀκόμα, καὶ ἡ μάχη στὴ Μυκάλη κατὰ τὸ δειλινό. Καὶ τὸ ὅτι ἀληθινὰ τὴν ἔδια μέρα¹⁸⁷ καὶ τὸν ἔδιο μήνα συμπέσανε οἱ δυὸ μάχες, ὅχι πολὺν καιρὸν ἀργότερα τὸ μάθανε οἱ "Ἐλληνες ρωτώντας γιὰ τὰ περιστατικά. Καὶ στὴ Μυκάλη οἱ "Ἐλληνες δὲν εἶχανε τόσο φόβο γιὰ τὸν ἔκυπτο τους πρὶν ἀκούστῃ ἐκείνη ἡ φήμη, ὅσο φοβόντανε μὴ νικηθῆ ἡ 'Ἐλλάδα ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ἂμα ἡ φήμη ἀκούστηκε μέσα στὸ στρατόπεδο, τότε πιὸ πρόθυμα καὶ γλήγορα οἱ "Ἐλληνες προχωρούσανε στὴ μάχη, καὶ ὁ ἀγώνας ἀξιζεῖ αὐτὴ τὴν προθυμία καὶ τῶν Ἐλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων, ἀφοῦ βραβεῖα τῆς νίκης ἤτανε τὰ νησιά καὶ ὁ Ἐλλήσποντος.

Τῶν Ἀθηναίων λοιπὸν καὶ τῶν ἄλλων ποὺ ἤτανε παραταγμένοι στὸ 102 πλευρό τους, δηλαδὴ τοῦ μισοῦ στρατοῦ, ἡ πορεία γινότανε τὸ γιαλὸ - γιαλό, σὲ τόπο πεδινό· τῶν Λακεδαιμονίων ὅμως καὶ τῶν ἄλλων ποὺ τοὺς συντροφεύανε, ἡ πορεία γινότανε ἀνάμεσα σὲ χαράδρες καὶ βουνά. Ἐνῶ ὅμως οἱ Λακεδαιμόνιοι κάνανε αὐτὸν τὸν ἀπόγυρο, οἱ ἄλλοι ποὺ ἤτανε στὸ ἀντίθετο πλευρὸν ἀρχίσανε κιόλα τὴ μάχη. "Οσο λοιπὸν οἱ Πέρσες εἶχανε τὶς ἀσπίδες τους ὁρθές, ἀντικρούσανε μὲ ληστή δύναμη τοὺς ἀντιπάλους· ἀφοῦ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ παρακόλουθος στρατός, γιὰ νὰ δείξουνε δικό τους τὸ κατόρθωμα καὶ ὅχι τῶν Λακεδαιμονίων, παρακινώντας ὁ ἔνας τὸν ἄλλο ριχτήκανε μὲ μεγαλύτερη καρδιά, τότε ἀλλάξανε τὰ πράματα· γιατὶ μὲ τὴν ὄρμὴ ποὺ πήρανε, ρίχνοντας τὶς ἀσπίδες κάτω, πέσανε πυκνοὶ στοὺς Πέρσες, καὶ τότε αὐτοί, μ' ὅλο ποὺ τοὺς δεχτήκανε καὶ πολλὴ ὥρα τοὺς ἀντικρούσανε, τέλος φύγανε κατὰ τὸ τεῖχος.

Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Σικυώνιοι καὶ οἱ Τροιζήνιοι (αὐτὴ ἤτανε ἡ σειρά τους στὴν πάραταξη) ἀκολούθωντας τοὺς βαρβάρους χυθήκανε μέσα στὸ τεῖχος. Ἀφοῦ ὅμως τὸ πήρανε κι αὐτό, δὲ συλλογίσαντας πιὰ οἱ βάρβαροι παλικαρίες, παρὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι τὴ φευγάλα, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς Πέρσες· αὐτοί, ἀφοῦ ἀπομείνανε τόσο λίγοι, πολεμούσανε μὲ τοὺς "Ἐλληνες ποὺ δὲν παύανε νὰ ρίχνουνται μέσα στὸ τεῖχος. Καὶ ἀπὸ τῶν Περσῶν τοὺς στρατηγοὺς οἱ δυὸ γλε-

- 103 Ἐτι δὲ μαχομένων τῶν Περσέων ἀπίκοντο Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ μετ' αὐτῶν καὶ τὰ λοιπὰ συνδιεχείσις· ἔπειτα δὲ καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων συχνοὶ ἐνθαῦτα, ἄλλοι τε καὶ Σικυώνιοι καὶ στρατηγὸς Περίλεως τῶν δὲ Σαμίων οἱ στρατευόμενοι ἐόντες τε ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ Μηδικῷ καὶ ἀπαραιρημένοι τὰ ὅπλα ὡς εἰδον αὐτίκα κατ' ἀρχὰς γινομένην ἐτεραλκέα τὴν μάχην, ἔρδον δοσον ἐδυνέατο, προσωφελέειν ἐθέλοντες τοῖσι Ἑλλησι. Σαμίους δὲ ἴδοντες οἱ ἄλλοι Ἰωνες ἄρξαντας, οὕτω δὴ καὶ αὐτοὶ ἀποστάντες ἀπὸ Περσέων ἐπέθεντο τοῖσι βαρβάροισι.

104 Μιλησίοισι δὲ προστετάκτῳ μὲν τῶν Περσέων τὰς διόδους τηρεῖν, σωτηρίης εἰνεκέν σφι, ὡς ἦν ἄρα σφέας καταλαμβάνῃ οἴλα περι κατέλαβε, ἔχοντες ἥγεμόνας σώζωνται ἐς τὰς κορυφὰς τῆς Μυκάλης· ἐτάχθησαν μέν νυν ἐπὶ τοῦτο τὸ πρῆγμα οἱ Μιλήσιοι τούτου τε εἰνεκεν καὶ ἵνα μὴ παρεόντες ἐν τῷ στρατοπέδῳ τι νεοχμὸν ποιέοιεν, οἱ δὲ πᾶν τὸ ἐναντίον τοῦ προστεταγμένου ἐποίεον, ἄλλας τε κατηγεόμενοί σφι δόδος φεύγοντας, αἱ δὴ ἔφερον· ἐς τὸν πολεμίους, καὶ τέλος αὐτοὶ σφι ἐγίνοντο κτείνοντες πολεμιώτατοι.

105 Ἐν δὲ ταύτῃ τῇ μάχῃ Ἑλλήνων ἥριστενσαν Ἀθηναῖοι, καὶ Ἀθηναῖων Ἐρμόλυκος δὲ Ἐδθύνουν· μετὰ δὲ Ἀθηναίονς Κορίνθιοι καὶ Τροιζήριοι καὶ Σικυώνιοι ἥριστενσαν.

106 Ἐπει τε δὲ κατεργάσαντο οἱ Ἑλληνες τοὺς πολλούς, τοὺς μὲν μαχομένους, τοὺς δὲ καὶ φεύγοντας τῶν βαρβάρων, τὰς νέας ἐνέποησαν καὶ τὸ τεῖχος ἄπαν, τὴν λητὴν προεξαγαγόντες ἐς τὸν αἰγιαλόν, καὶ θησαυρούς τινας χορημάτων εὔρον. Ἐμπρήσαντες δὲ τὸ τεῖχος καὶ τὰς νέας ἀπέπλων.

τώσανε, οι ἄλλοι δυὸς πέσανε νεκροί, δηλαδὴ ὁ Ἀρταμντῆς καὶ ὁ Ἰθαμίτρης, στρατηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ, αὐτοὶ εἶναι ποὺ γλιτώσανε, ὁ Μαρδόντης δμως καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ πεζοῦ στρατοῦ Τιγράνης πέσανε στὴ μάχῃ.

Καὶ ἐνῷ ἀκόμη πολεμούσανε οἱ Πέρσες, φτάσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι 103 νιοι μὲ τὴ συντροφιὰ τους καὶ δώσανε τὸ τελευταῖο χέρι. Σκοτωθήκανε δμως κι ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνες πολλοὶ ἑκεῖ, μάλιστα Σικυώνιοι καὶ ὁ στρατηγὸς τους Περίλαος. "Οσο γιὰ τοὺς Σαμίους, ποὺ εἴχανε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῶν βαρβάρων, καθὼς βρισκόντανε στὸ μηδικὸ στρατόπεδο καὶ χωρὶς ὅπλα, ἀμα εἴδανε πῶς ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔγερνε τῆς μάχης ὁ ζυγὸς κατὰ τοὺς "Ἐλληνες, κάνανε δὲ τι μπορούσανε γιὰ νὰ προσφέρουνε κι αὐτοὶ τὴ βοήθεια τους σ' αὐτοὺς. Βλέποντας λοιπὸν καὶ οἱ ἄλλοι "Ιωνες τοὺς Σαμίους νὰ κάνουνε τὴν ἀρχὴ, τότε πιὰ κι αὐτοὶ, τραβώντας χέρι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, τοὺς ριχτήκανε.

Στοὺς Μιλήσιους, καθὼς εἴπα, εἴχε δοθῆ προσταγὴ ἀπὸ τοὺς 104 Πέρσες νὰ φυλάξε τὰ περάσματα, γιὰ νὰ σωθοῦνε περνώντας ἀπ' αὐτά, ἀν τοὺς τύχη κακό, ποὺ καὶ ἀλήθεια τοὺς ἔτυχε, καὶ τότε ἔχοντάς τους δόηγούς νὰ καταφύγουνε στὰ ψηλώματα τῆς Μυκάλης. "Ητανε λοιπὸν ἑκεῖ οἱ Μιλήσιοι βαλμένοι γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ γιὰ τὸν ἄλλο· νὰ μὴ βρίσκουνται στὸ στρατόπεδο καὶ κάμουνε καμιὰν ἀπιστίᾳ· οἱ Μιλήσιοι δμως κάνανε τὰ ἀντίθετα ἀπ' δσα εἴχανε προσταχῆ· γιατὶ καὶ σ' ἄλλους δρόμους τοὺς τραβούσανε ἀμα οἱ Πέρσες ἀρχίσανε νὰ παίρνουνε τὴ φευγάλα τους, μάλιστα δρόμους ποὺ τοὺς φέρνανε ἵσα στοὺς ἐχθρούς· καὶ τέλος οἱ ἰδιοὶ οἱ Μιλήσιοι σκοτώνοντάς τους φανήκανε χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη φανήκανε πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπὸ τοὺς 105 Ἀθηναίους πρῶτος ὁ Ἐρμόλυκος τοῦ Εύθυνου. "Γετερα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Τροιζήνιοι καὶ οἱ Σικυώνιοι ἥρθανε πρῶτοι. Καὶ ἀφοῦ οἱ "Ἐλληνες σφάζανε τοὺς περισσότερους βαρβάρους, 106 ἄλλους στὴ μάχη ἀπάνω κι ἄλλους ἀπάνω στὴ φυγή, βάλανε φωτιὰ καὶ κάψανε τὰ πλοῖα κι ὀλάκερο τὸ τείχωμα. Τότε βγάλανε τὰ λάφυρα ἔξω ἀπὸ τὸ τείχος, στὸ γιαλό· καὶ βρήκανε δχι λίγες ποσότητες χρημάτων. Καὶ κάμανε πανιά, ἀφοῦ κάηκαν τὸ τεῖχος καὶ τὰ πλοῖα.

ΤΕΛΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. **Τῶν Ἡδωνῶν**: οἱ Ἡδωνοὶ ἤτανε θρακικὴ φυλὴ καὶ κατοικοῦσε ἀνάμεσα Στρυμόνα καὶ Νέστο στὴ Δυτικὴ Θράκη.
2. **Μεγάβαζος**: Πέρσης στρατηγός τὸν ἄφησε ὁ Δαρεῖος στὴν Εὐρώπη μὲ πολυάριθμο στρατό, καὶ ὑπόταξε ὅλες τὶς φυλὲς τῆς Θράκης καὶ τὶς ἐλληνικὲς ἀποικίες, ποὺ βρίσκονται ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο ἵσαμε τὸ Στρυμόνα ποταμό.
3. **Λαμπώνιο**: πόλη τῆς Τρωάδας κοντὰ στὴν Ἀντανδρό.
4. **Ποὺ ύποτάζονται σ' αὐτή**: ὅχι γιατὶ τὰ ἄλλα Κυκλαδικὰ νησιά ύπακούνε στὴ Νάξο, ἀλλὰ γιατὶ ὡς σημαντικότερο νησί εἶχε ἡ Νάξος κάποια ἐπιφροὴ στὰ ἄλλα.
5. **Καύκασσα**: ποιὸ μέρος τῆς Χίου εἶναι αὐτὸ δὲ μᾶς εἶναι γνωστό.
6. **Ἀπὸ τὴ Μύνδο**: πόλη τῆς Καρίας βορειὰ ἀπὸ τὴν Ἀλικαρνασσό.
7. **Θαλαμία**: τρύπα στὸ πλευρὸ τοῦ πλοίου ἀπὸ τὴν τρύπα αὐτὴ ἔβγαινε τὸ κουπὶ τοῦ θαλαμίτη, δηλαδὴ τοῦ κωπηλάτη τῆς πιὸ κάτω σειρᾶς τῶν κουπιῶν.
8. **"Ἀποικοι τῶν Ἀθηναίων**: ὁ Νηλέας, γιὸς τοῦ Κόδρου, εἶχε ἴδρυσει τὴ Μίλητο.
9. **Τριάντα χιλιάδες Ἀθηναίους**: τόσες χιλιάδες ἤτανε κατὰ τὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς οἱ ψηφοφόροι τῆς Ἀθήνας.
10. **Κορησσό**: λιμάνι κοντὰ στὸ βουνὸ τῆς Ἐφέσου, ποὺ φέρνει τὸ ὄνομά του.
11. **Καῦστριο**: ποταμὸς ποὺ ἔχει τὶς πηγές του στὸ βουνὸ τῆς Λυδίας Τμῶλος περνάει μέσα ἀπὸ τὴ Λυδία καὶ χύνεται στὸ Αἰγαῖο, ὅχι μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἐφεσο.

12. **Κυβήβης**: ἔχει και τὰ ὀνόματα Κυβέλη ή Ρέα πολὺ ἀρχαία μεγάλη θεά, κόρη τοῦ Οὐρανοῦ και τῆς Γῆς· ή λατρεία της ἤτανε ἀπλωμένη σ' ὅλη τὴ Μ. Ἀσία και μάλιστα στὴ Λυδία και τῇ Φρυγίᾳ.
13. **Τὸν "Αλυ ποταμό"** ποὺ χωρίζει τὴ Μ. Ἀσία ἀπὸ τὴν Κεντρική πηγάζει ἀπὸ τὸν Ἀντίταυρο και χύνεται στὸν Εὔξεινο Πόντο.
14. **Τὴν πόλη Καῦνο**: ἀρχαία πόλη τῆς Καρίας ἀντίκρυ ἀπὸ τὴ Ρόδο.
15. **Ἡ Λάδη** δὲν εἶναι πιὰ νησί, ἀλλὰ χαμηλὸς ὄψιμος, και δὲ χωρίζεται ἀπὸ τὴ Θέση τῆς παλαιᾶς Μιλήτου, ὅπως ἄλλοτε τὴ χώριζε ἡ θάλασσα, ποὺ ἀπὸ τότε γίνηκε ἔηρα ἀπὸ τὰ χώματα ποὺ βγάζει ὁ Μαίανδρος ποταμός.
16. **Φρύνιχος**: ἀρχαῖος δραματικὸς τῆς Ἑλλάδας (511 π.Χ.).
17. **Ἀπὸ τοὺς Λυδούς**: δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Κροῖσο, τὸ βασιλέα τῆς Λυδίας, κατὰ τὸ 560 π.Χ.
18. **Δυὸς φορές ἀπὸ τοὺς Πέρσες**: τὴ μιὰ ἀπὸ τὸν Κύρο (549 π.Χ.) και τὴν ἄλλη ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Δαρείου (495 π.Χ.).
19. **"Επαυσε κάθε ἄλλο στρατηγό"** ἐννοεῖ τοὺς Πέρσες στρατηγοὺς ποὺ ἤτανε σατράπες στὰ παράλια, και ποὺ ἡ ἐνέργειά τους κατὰ τὴν Ἰωνικὴ ἐπανάσταση φάνηκε στὸ βασιλέα νωθρή.
20. **Γιὰ τὴν Ἐρέτρια και τὴν Ἀθήνα**: μὲ σκοπὸ νὰ τὶς ἐκδικηθοῦνε γιατὶ λάβανε μέρος στὴν Ἰωνικὴ ἐπανάσταση και στὸ κάψιμο τῶν Σάρδεων.
21. **Θάσο**: νησὶ κοντὰ στὴ Θράκη.
22. **"Ητανε ὑποταγμένα ἀπὸ πολὺ πρωτύτερα"**: πρὸ 18 χρόνων ἀπὸ τὸ Μεγάβαζο μετὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου στὴ Σκυθία.
23. **"Ακανθο**, πόλη μέσα στὸ Στρυμονικὸ κόλπο, Βορινὰ ἀπὸ τὴ χερσόνησο Ἀκτῆ.
24. **"Αθωνα** ἀκρωτήριο ἀπάνω στὴ Χαλκιδικὴ χερσόνησο, τώρα "Αγιονούσιος" ορος.
25. **Βρύγοι**: λαδὸς θρακικὸς κατὰ τὰ μακεδονικὰ σύνορα.
26. **"Ο ὑπηρέτης του πάντα τοῦ φώναζε"**: βλ. σελ. 23.

27. **Οι Πεισιστρατίδες** δηλ. ὁ Ἰππίας καὶ οἱ ὄπαδοί του, ποὺ ἤτανε ἔξορισμένοι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα (510 π.Χ.) καὶ εἴχανε καταφύγει στὸ μεγάλο βασιλέα.
28. **Γῆ καὶ νερό** ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδονίου ἔστειλε κήρυκες στὶς ἑλληνικὲς πόλεις καὶ ζητοῦσε νὰ τοῦ στείλουν γῆ καὶ νερό, δηλ. σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλές πόλεις καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ νησιά δώσανε τὰ σημεῖα, ξέχωρα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Σπάρτη, ποὺ δὲν τὰ δώσανε καὶ σκοτώσανε τοὺς κήρυκες.
29. **Μὲ πολυάριθμο πεζὸ στρατό** οἱ δυνάμεις τῶν Περσῶν φτάνανε ὡς τὶς ἑκατὸ χιλιάδες πεζικοῦ, δέκα χιλιάδες ἵππικοῦ, καὶ ἑξακόσια πλοῖα, χωριστὰ τὰ φορτηγὰ γιὰ τ' ὅλογα.
30. **Ίκαρία** νησὶ δυτικὸ ἀπὸ τὴ Σάμο ἀπ' αὐτὴ καὶ τὸ γύρω τῆς πέλαγος λέγεται Ἰκάριο.
31. **Πάθανε ἐκεῖ τόσες ζημιές** βλ. σελ. 29.
32. **Δὲν εἶχε παραδοθῆ** οἱ Πέρσες ἐννιὰ χρόνια πρωτύτερα (499 π. Χ.) μὲ τὸν Ἀρισταγόρα καὶ τὸ Μεγαβάτη εἴχανε δοκιμάσει νὰ ὑποτάξουν τὴ Νάξο, ὅλλα δὲν πετύχανε (βλ. σελ. 11-17).
33. **Τὰ περασμένα** βλ. σελ. 15.
34. **Στὴ Ρήνεια** μικρὸ νησί, τέσσερα στάδια μακριὰ ἀπὸ τὴ Δῆλο (τώρα Μεγάλη Δῆλος).
35. **Ἴεροί** ὡς κάτοικοι τοῦ ἱεροῦ νησιοῦ, γιατὶ ἡ Δῆλος ἤτανε ἀφιερωμένη στὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἀρτεμη.
36. **Οι δυὸ θεοί** ὁ Ἀπόλλωνας μὲ τὴν ἀδερφή του Ἀρτεμη.
37. **Μήτε καὶ τοὺς κατοίκους του** ὁ Δάτης φέρνεται ἔτσι γιατὶ ἡ Δῆλος ἤτανε τόπος ἱερὸς τοῦ Ἀπόλλωνα, θεοῦ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἥλιου, καὶ τῆς Ἀρτεμῆς, θεᾶς τῆς σελήνης· τὸν ἥλιο ὅμως καὶ τὴ σελήνη ὡς θεούς οἱ Πέρσες τὰ λατρεύανε· γι' αὐτὸ καὶ ἡ τόσο μεγαλόπρεπη θυσία τοῦ Δάτη.
38. **Τριακόσια τάλαντα** τὸ τάλαντο ἐδῶ εἶναι μέτρο βάρους ἵσο μὲ 26 χιλιόγρ. Πόσα λοιπὸν χιλιόγρ. λιβάνι ξόδεψε ὁ Δάτης καίγοντας στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα;
39. **Τέσσερεις χιλιάδες κληρούχους** οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 506 π.Χ., ἀμανικήσανε τοὺς Χαλκιδεῖς τῆς Εὔβοιας, μοιράσανε τὸν τόπο τους

- σὲ τέσσερεις χιλιάδες κλήρους, καὶ τοὺς δώσανε σὲ ἀπόρους συμπολίτες τους νὰ τοὺς καλλιεργοῦνε. Οἱ πολίτες αὐτοὶ λεγόντανε ἀληροῦχοι, γιατὶ στὸν καθένα ἔπειτε ἔνας κλῆρος γῆς.
40. **Ωρωπός** πόλη στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια.
 41. **Τὸ Μαραθώνα** ἐννοεῖ ὅλη τὴν πεδιάδα κατὰ τὸ ΒΑ. ἀκρογιάλι τῆς Ἀττικῆς, ποὺ ἀπλώνεται ἵσαμε τριῶν ὥρῶν μάκρος καὶ χωρίζεται σὲ δυὸ μέρη ἀπὸ ἕνα ζερόρεμα, ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Πεντελικό τὸ βορειότερο μέρος της ἔχει βάλτους ἀπὸ τὸ νοτιότερο ὅμως, ἀνάμεσα βουνὸν καὶ θάλασσα, φέρνει ἔνας δρόμος γιὰ τὴν Ἀθήνα.
 42. **Στὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ** βρίσκεται κοντὰ στὸ Μαραθώνα.
 43. **Τοὺς εἶχανε προστατέψει κάποτε** τὸ 519 π.Χ., ὅταν οἱ Θηβαῖοι τοὺς τυραννούσανε.
 44. **"Ητανε λίγοι"** ἡ δύναμη τῶν Ἀθηναίων, μαζὶ μὲ τοὺς χίλιους Πλαταιεῖς, ἔφτανε τὶς 11 χιλιάδες· πόση ἦταν ἡ δύναμη τῶν Περσῶν;
 45. **Πολέμαρχος** ὁ τρίτος «ἄρχοντας» στὴν Ἀθήνα· αὐτὸς σὲ πιὸ παλιοὺς χρόνους εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγία στὸν πόλεμο· κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς μάχης τοῦ Μαραθώνα εἶχε μονάχα δικαίωμα ψήφου στὸ συμβούλιο τῶν δέκα στρατηγῶν, καὶ γιὰ τιμὴ διοικοῦσε τὸ δεξιὸ πλευρὸ κατὰ τὴν μάχην. Ἀργότερα ἔχασε κι αὐτὸ τὸ δικαίωμα καὶ περιορίστηκε νὰ δικαζῇ τὶς διαφορὲς ἀνάμεσα σὲ μετοίκους καὶ ξένους καὶ νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴν ταφὴ ὅσων πεθαίνανε στὸν πόλεμο.
 46. **Ἀφιδναῖος** "Αφιδναι ἤτανε πόλη κοντὰ στὴ Δεκέλεια (σήμερα Καπαντρίτι).
 47. **"Οση δὲν ἀφήσανε"** τὸν Ἀρμόδιο καὶ τὸν Ἀριστογείτονα, ποὺ σκοτώσανε τὸν "Ιππαρχο, τοὺς ὑμνούσανε οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ἐλευθερωτές τους ἀπὸ τοὺς τυράννους. Τὸ ἄγαλμα τους ἤτανε στημένο στὴν ἀγορά.
 48. **Στὶς μεγάλες γιορτές τους** ἐννοεῖ τὰ Μεγάλα Παναθήναια, ποὺ γιορταζόντανε στὸ ὄνομα τῆς Πολιάδας Ἀθηνᾶς.
 49. **Σάκες** λαδὸς στὰ ΒΑ. τῆς Βακτριανῆς κοντὰ στὸν Ἰαξάρτη

- ποταμό· τοὺς θεωρούσανε γιὰ τοὺς καλύτερους καὶ ἀνδρειότερους τοῦ περσικοῦ στρατοῦ.
50. **"Αφλαστα"** τὰ στολίδια τοῦ πλοίου πίσω στὴν πρύμνη, ποὺ παρασταίνανε εἰκόνες θεῶν ἢ ἥρώων τὸ συγχότερο.
 51. **'Απάνω στὸ νησὶ'** τὴν Αἰγαλία, σήμερα Στοῦρα, ἀντίκρου ἀπὸ τὰ Στοῦρα τῆς Καρύστου.
 52. **Τῶν "Αλκμεωνιδῶν"** ὄνομαστὴ οἰκογένεια, ποὺ βοήθησε πολὺ στὴν κατάλυση τῶν Πεισιτρατιδῶν· γι' αὐτὸς οἱ 'Αλκμεωνίδες ἤτανε ἀδύνατο νὰ συμφωνήσουνε μὲ τοὺς Πέρσες, ποὺ ὑποστηρίζανε τὸν 'Ιππία' λοιπὸν ἡ κατηγορία ἤτανε ψεύτικη. Τὴν ἀσπίδα μπορεῖ νὰ τὴ σηκώσανε φίλοι εἴτε συγγενεῖς τοῦ 'Ιππία.
 53. **'Απὸ τὸ ναὸ τοῦ 'Ηρακλῆ'** βλ. σελ. 35.
 54. **Κυνόσαργες**· γυμναστήριο στὴν Ἀθήνα κοντὰ στὸ δρόμο ποὺ πηγαίνει στὸ Φάληρο (κοντὰ στὴ σημερινὴ Γαργαρέτα).
 55. **Στὴν Κισσίᾳ**· χώρα τῆς Περσίας, ὅπου ἤτανε καὶ ἡ πρωτεύουσα τὰ Σοῦσα.
 56. **Τρία χρόνια**· δηλ. ἀπὸ τὸ 490-487 π.Χ.
 57. **'Ο τέταρτος χρόνος'**· δηλ. τὸ 486 π.Χ.
 58. **'Απὸ τὸν καιρὸ τοῦ Καμβύση'**· γιοῦ τοῦ πρεσβυτέρου Κύρου βασιλέα τῶν Περσῶν (529-522 π.Χ.).
 59. **Τριανταέξι ὄλα χρόνια**· δηλ. ἀπὸ τὸ 521-485 π.Χ.
 60. **Τέσσερα χρόνια ὀλάκερα**· δηλ. ἀπὸ τὸ 484-481 π.Χ.
 61. **Τὸν πέμπτο χρόνο**· δηλ. τὸ 480 π.Χ.
 62. **Περιπλέοντας**· βλ. σελ. 29.
 63. **Τῆς πόλης Σάνης**· ἡ Σάνη ἤταν ἀπάνω στὴ χερσόνησο Ἀκτῆ.
 64. **Λευκή**· μικρὴ πόλη κοντὰ στὴν Προποντίδα ἀπάνω στὴ Θρακικὴ χερσόνησο.
 65. **Τυρόδιζα**· τόπος κοντὰ στὴν Προποντίδα.
 66. **Περίνθου**· πόλη πάνω στὴν εὐρωπαϊκὴ ἀκτὴ τῆς Προποντίδας.
 67. **Δορίσκος**· Θρακικὴ πόλη κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ "Εβρου".
 68. **Στὴν Ἀθήνα..., γιατὶ πρωτύτερα, ὅταν ὁ Δαρεῖος ἔστειλε κήρυκες νὰ ζητήσουνε γῆ καὶ νερό, οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ρίζανε στὸ**

- βάραθρο, οι Λακεδαιμόνιοι στὸ πηγάδι, καὶ τοὺς λέγανε καὶ οἱ δυὸς νὰ πάρουνε ἀπ' ἐκεῖ γῆ καὶ νερὸς καὶ νὰ τὸ πᾶνε στὸ βασιλέα· βλ. σημ. 28.
69. **ΑΒΥΔΟ**· πόλη τῆς Μ. Ἀσίας στὸ πιὸ στενὸ μέρος τοῦ Ἐλλησπόντου.
 70. **ΣΗΣΤΟΣ καὶ ΜΑΔΥΤΟΣ**· πόλεις στὴ Θρακικὴ χερσόνησο.
 71. **ΑΠὸ ΛΕΥΚὸ ΛΙΝΑΡΙ**· δηλ. τὰ πλοῖα τῆς ἡτανε δεμένα μὲ σχοινιὰ καμωμένα ἀπὸ λευκὸ λινάρι.
 72. **ΑΠὸ ΠΑΠΥΡΙ**· δηλ. τὰ πλοῖα τῆς ἡτανε δεμένα μὲ σχοινιὰ καμωμένα ἀπὸ παπύρι.
 73. **ΓΙΑΤΙ ΕΙΣΑΙ ΠΟΤΑΜΟΣ**· ὁ Ἐλλήσποντος βέβαια δὲν εἶναι ποταμός, ὅμως ὁ Πέρσης τὸν ὄνομάζει ἔτσι εἴτε γιὰ τὸ μάκρος του εἴτε γιὰ τὴ δύναμη ποὺ ἔχουνε τὰ ρεύματά του.
 74. **Δέκα χιλ. Πέρσες**· ἐννοεῖ τοὺς Ἀθανάτους· τοὺς λέγανε μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα, γιατὶ ἀν κανένας ἀπ' αὐτοὺς πέθαινε ἢ σκοτωνόταν, ἔπαιρνε ἀμέσως τὴ θέση του ἄλλος, ὥστε ὁ ἀριθμός τους ἡτανε πάντα γεμάτος.
 75. **ΤΙΣ ΛΟΓΧΕΣ ΓΥΡΙΣΜΕΝΕΣ ΠΡὸΣ Τὰ Κάτω**· ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν Ξέρξη, ποὺ τὸν ἀκολουθούσανε πάντα.
 76. **Τὰ Ιερὰ ἄλογα**· ἀφιερωμένα στὸ θεὸ Μίθρα.
 77. **Καὶ τὸ ἄρμα τὸ ιερό**· τὸ ἀφιερωμένο στὸ Δία· σ' αὐτὸ τὸ ἄρμα, ποὺ τὸ σέρνανε ὅχτὼ λευκὰ ἄλογα, κανένας δὲ μποροῦσε νὰ καθήσῃ, οὔτε ὁ Ἰδιος ἡνίοχος· κι αὐτὸς βάδιζε πεζὸς πίσω ἀπὸ τ' ἄλογα κρατώντας τὰ χαλινάρια.
 78. **ΣΑΡΠΗΔΩΝΙΟ**· ἀκρωτήριο τῆς Θράκης (τώρα Παξοί) πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς νήσου Σαμοθράκης.
 79. **Τῆς ἘΛΛΗΣ**· ἀδερφῆς τοῦ Φρίξου· ἀπ' αὐτὴ πῆρε τὸ ὄνομα καὶ ὁ Ἐλλήσποντος· ὁ τάφος τῆς εἶναι κοντὰ στὴν Πακτύ· τοῦ Ἐλλησπόντου.
 80. **ΚΑΡΔΙΑΝ - ΑΓΟΡΑΝ**· πόλεις τῆς Θρακικῆς χερσονήσου.
 81. **Μέλανα κόλπο**· πρὸς τὰ Β. τῆς Θρακικῆς χερσονήσου.
 82. **ΑΙΝΟ**· πόλη τῆς Θράκης κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἐβρου.

83. **Στεντορίδα**: λίμνη τῆς Θράκης ΒΑ. τῆς Αἰνου και κοντά στὶς ἐκβολὲς τοῦ "Εβρου".
84. **Βρέθηκε** ἔνα ἐκατομμύριο και ἑφτακόσιες χιλιάδες· σ' αὐτὸν τὸν ἀριθμὸν ἀν βάλουμε 80 χιλ. ἵππεῖς και 20 χιλ. ἀρματηλάτες και καμηλάτες και 300 χιλ. ποὺ προστεθήκανε στὸ δρόμο, ὅταν ὁ στρατὸς περνοῦσε ἀπὸ τὴν Θράκη, ἀν προστεθοῦν ἀκόμα τὰ πληρώματα τῶν πλοίων, οἱ ἄπειροι ὑπηρέτες και ἀκόλουθοι τοῦ στρατοῦ, κατὰ τὸ λογαριασμὸν τοῦ Ἡροδότου, ὁ στρατὸς ἀνεβαίνει στοὺς 5,283.220 ἄνδρες.
85. **Πλέθρα**: μέτρο μάχρους, ἵσο μὲ 100 ποδάρια = 30,83 μ.
86. **Τὸ Δημάρατο**: βασιλέα ἔξοριστο ἀπὸ τὴν Σπάρτη· εἶχε καταφύγει στὴν Περσία και τώρα ἀκολουθοῦσε τὸ μεγάλο βασιλέα ὡς σύμβουλός του.
87. **Κατὰ τοὺς νόμους**: οἱ νόμοι αὐτοὶ τῆς Σπάρτης ἐπιτρέπανε στοὺς βασιλεῖς νὰ παίρνουνε διπλὴ μερίδα.
88. **"Ακανθο"**: βλ. σημ. 23.
89. **Θέρμης**: ἀρχαῖο ὄνομα τῆς Θεσσαλονίκης· ἀπὸ τὸ Ἰδιο βῆγκε και τὸ ὄνομα τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου· Θέρμη σήμερα εἶναι κωμόπολη τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.
90. **Πιερία**: ἀρχαία χώρα τῆς Μακεδονίας στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο και στὶς ΒΑ. ποδιές τοῦ Ὀλύμπου· ἀπάνω-κάτω ἡ μεταξὺ Πλαταμώνα και Κατερίνας περιοχή. Τὰ βουνὰ τῆς Πιερίας ἥτανε κατοικία τῶν Μουσῶν και τοῦ Ὁρφέα.
91. **Στῶν Περραιβῶν τὴ χώρα**: ἀρχαῖος λαὸς τῆς Θεσσαλίας.
92. **Καὶ οἱ κήρυκες...**, βλ. σημ. 68.
93. **Δόλοπες, Αίνιάνες, Μάγνητες, Μαλιεῖς**: λαοὶ θεσσαλικοί.
94. **'Απὸ τὴ χώρα τῆς Τραχίνας**: ἡ Τραχίνα εἶναι πόλη και χώρα τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὰ χαμηλώματα τῆς Οίτης.
95. **Πλέθρο**: βλ. σημ. 85.
96. **Θεσπρωτία**: ἀρχαία χώρα τῆς Ἡπείρου.
97. **'Αμφικτύονες**: ἀντιπρόσωποι σταλμένοι ἀπὸ τὶς διάφορες πόλεις στὴν ὁμοσπονδία, ποὺ λεγόταν Ἀμφικτυονική· κάνανε συνέ-

λευση δυὸς φορὲς τὸ χρόνο, τὴν ἀνοιξη στοὺς Δελφοὺς καὶ τὸ φθινόπωρο στὴν Ἀνθήλη, κοντὰ στὶς Θερμοπύλες.

98. **Ἀμφικτύονα**· γιὸς τοῦ Δευκαλίωνα — ποὺ νομίζεται ἰδρυτὴς τῶν Ἀμφικτυονιῶν — καὶ τῆς Πύρρας.
99. **Ἡ γιορτὴ τῶν Καρνείων**· γινότανε μιὰ φορὰ τὸ χρόνο γιὰ τιμὴ τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνα καὶ βαστοῦσε ἐννιὰ ἡμέρες. Λεγότανε Κάρυνθος ὁ θεὸς αὐτός, γιατὶ λατρευότανε καὶ ὡς ποιμενικὸς θεὸς (ἀπὸ τὴν λέξη κάρυνθος : βόσκημα, πρόβατο).
100. **Πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχος**· βλ. σελ. 65.
101. **Νὰ χτενίζουνε τὰ μαλλιά τους**· οἱ Σπαρτιάτες συνηθίζανε πρὶν ἀρχίση νὰ μάχη, νὰ χτενίζουνται καὶ νὰ στολίζουνε μὲ στεφάνια τὰ κεφάλια τους, σὰ νὰ παρασταθοῦνε σὲ γιορτή.
102. **Κισσίους**· κατοίκους τῆς Κισσίας χώρας στὴν Περσία.
103. **Ἀθάνατοι**· βλ. σημ. 74.
104. **Ἡμεροσκόποι**· εἶχανε ἔργο νὰ κοιτᾶνε τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ δίνουνε εἰδηση γι' αὐτές.
105. **Ἐπιγράμματα...**, καὶ τὰ τρία αὐτὰ τὰ ποίησε ὁ Σιμωνίδης, διάσημος λυρικὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας (556-468 π.Χ.), ἀλλὰ τὰ ἔξοδα γιὰ τὶς δυὸς πρῶτες στῆλες τὰ δώσανε οἱ Ἀμφικτύονες καὶ γιὰ τὴν τρίτη στήλη ὁ Ἰδιος ὁ Σιμωνίδης. Βλ. καὶ σημ. 97.
106. **Εἴλωτα**· κάθε διπλίτης Σπαρτιάτης εἶχε ἔναν Εἴλωτα βοηθό του νὰ κρατᾶ τὴν ἀσπίδα, ἀκόμα καὶ νὰ τὸν ὑπηρετῇ.
107. **Οἱ Ἑλληνες ποὺ καταταχτήκανε**· ὁ Ἡρόδοτος ἐδῶ συνεχίζει ἐκεῖνο ποὺ ἔπει στὸ προηγούμενο βιβλίο, πῶς δηλαδὴ κατὰ κοινὴν ἀπόφαση ὁ ἑλληνικὸς στόλος τράβηξε γιὰ τὸ Ἀρτεμίσιο, ἐνῶ ὁ πεζὸς στρατὸς ἔπιασε τὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν· βλ. σελ. 63, 65.
108. **Στυρεῖς**· Στύρα πόλη τῆς Εύβοίας κοντὰ στὴν Κάρυστο.
109. **Κεῖοι**· ἀπὸ τὸ νησὶ Κέω.
110. **Πεντηκοντάρους**· πολεμικὰ πλοῖα, μὲ ἕνα κατάστρωμα καὶ μὲ εἰκοσιπέντε κουπιὰ στὸ κάθε πλευρό, τὸ ὅλο πενήντα.

111. Ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς Ἀθηναίους· γίνεται λόγος μοναχὸς τοὺς Ἀθηναίους, γιατὶ αὐτοὶ, ἔχοντας τὰ περισσότερα πλοῖα, μπορούσανε ν' ἀπαιτήσουνε τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου.
112. Ἐρτεμίσιο· βλ. περιγραφή του στὴ σελ. 65.
113. Ἀφετές· πόλη τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας.
114. Τριάντα ταλάντων· τὸ τάλαντο περίπου = 6 χιλ. φρ.
115. Καφηρέα καὶ Γεραιστό· ἀκρωτήρια στὸ Ν. μέρος τῆς Εύβοιας· τὸ πρῶτο σήμερα λέγεται Καβοντόρο, τὸ δεύτερο Μαντίλι.
116. Εύριπος· τὸ στενὸ μεταξὺ Εύβοιας καὶ Βοιωτίας.
117. Σκιωναῖος· ἀπὸ τὴ Σκιώνη, πόλη τῆς χερσονήσου Παλλήνης.
118. Ναυάγιο· ὅταν ὁ περσικὸς στόλος βρισκότανε ἀπὸ κάτω στὸ Πήλιο καὶ κοντὰ στὸ ἀκρωτήριο Σηπιάδα, φοβερὴ τρικυμία ποὺ σηκώθηκε τοῦ προξένησε ζημιὲς μεγάλες· χαθήκανε ὡς τετρακόσια πλοῖα, μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ παραπολλὲς ψυχές, πράματα καὶ πλούτη τῶν Περσῶν.
119. Στάδια ὡς ὀγδοήντα = 14 χιλιόμετρα περίπου.
120. Κοῖλα· τὰ ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Γεραιστὸς ὡς τὴν Ἐρέτρια ἀκρογιάλια, μέρη γεμάτα βράχους καὶ ἐπικίνδυνα στοὺς θαλασσινούς.
121. Ἰστιαία· πόλη τῆς Β. Εύβοιας.
122. Ἐλλοπία· τὸ πιὸ βορινὸ διαμέρισμα τῆς Εύβοιας.
123. Τὸ χρησμό· οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τότε ποὺ μάθανε πῶς ὁ Ξέρξης θὰ κινηθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδας εἴχανε ζητήσει χρησμὸν ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. 'Ο Απόλλωνας τοὺς ἀποκρίθηκε ὅτι μεγάλη καταστροφὴ τοὺς περιμένει καὶ μονάχα τὰ ξύλινα τείχη θὰ τοὺς σώσουνε. 'Ο Θεμιστοκλῆς ἀπὸ τότε ἐξήγησε τὸ χρησμό, πῶς ἐννοεῖ τὰ πλοῖα.
124. Στὸ ναό· τῆς Πολιάδας Ἀθηνᾶς· ἦταν ὁ πιὸ ἀρχαῖος ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκρόπολης. Τὰ θεμέλια του βρίσκονται κατὰ τὸ βορινὸ μέρος ἀνάμεσα Παρθενώνα καὶ Ἐρέχθειο.
125. Καὶ ἡ θεά· ἡ Ἀθηνᾶ, ποὺ τὸ φίδι ἦταν σ' αὐτὴν ἵερό. Ἀπὸ τὴν ἐξαφάνιση τοῦ φιδιοῦ οἱ Ἀθηναῖοι συμπεράνανε πῶς εἴχε φύγει καὶ ἡ θεά.

126. **Ταμίεις τοῦ ναοῦ**: ήταν δέκα καὶ φυλάγανε τὰ κειμήλια τῆς θεᾶς καὶ τὰ δημόσια χρήματα, καὶ γενικὰ εἶχανε ὅλη τὴ φροντίδα μέσα στὴν Ἀκρόπολη.
127. **Φράξανε**: ἀνεβαίνοντας στὴν Ἀκρόπολη κατὰ τὸ Δ. μέρος. Τὰ ἄλλα πλευρὰ ἦταν προφυλαχμένα ἀπὸ τ' ἀρχαῖα πελασγικὰ τείχη καὶ ἀπὸ τοὺς γκρεμνούς.
128. **"Αρειος πάγος"**: βρίσκεται ΒΔ. τῆς Ἀκρόπολης.
129. **Πεισιστρατίδες**: ὁ Ἰππίας καὶ οἱ ἀκόλουθοί του, ποὺ βρισκόντανε στὸ στρατόπεδο τοῦ Ξέρξη.
130. **'Εμπρὸς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη'**: κατὰ τὸ Β. μέρος. Τὸ ἀνέβασμα στὴν Ἀκρόπολη γινόταν ἀπὸ τὰ δυτικά.
131. **'Αγλαύρου'**: ὁ ναός της κατὰ τὰ Β. τῆς Ἀκρόπολης.
132. **'Αρταβανο'**: ὁ Ξέρξης τὸν εἶχε ἀφῆσει στὰ Σοῦσα κυβερνήτη τοῦ βασιλείου του.
133. **Αἰακίδες**: ἀπόγονοι τοῦ Αἴακοῦ: γονεῖς τοῦ Αἴακοῦ ἦταν ὁ Δίας καὶ ἡ νύμφη Αἴγινα, ἀπόγονοί τους ὁ Πηλέας, ὁ Τελαμώνας, ὁ Φῶκος, ὁ Ἀχιλλέας, ὁ Αἴαντας καὶ ὁ Τεῦκρος. Τὰ ἀγάλματά τους ἦταν φυλαχμένα στὴν Αἴγινα, καὶ ὁ κόσμος πίστευε πῶς εἶχανε τὴν ἀρετὴν νὰ χαρίζουνε τὴ δυνατὴ βοήθειά τους στὸν πόλεμο.
134. **Τὸ χαλασμὸ τῶν Σπαρτιατῶν**: ἂμα φύγανε οἱ "Ελληνες ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο, παράγγειλε ὁ Ξέρξης μὲ κήρυκα πῶς ἔδινε τὴν ἄδεια στὸ ναυτικὸ στρατό, ὃσος βρισκότανε στὴν Ἰστιαίᾳ, νὰ πάῃ στὶς Θερμοπύλες καὶ νὰ δῆ τὸ πεδίο τῆς μάχης" εἶχε ὅμως φροντίσει πρωτύτερα νὰ θαρτοῦνε οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σκοτωμένους τοῦ στρατοῦ του, ὡς εἴκοσι χιλιάδες ἀπ' αὐτούς, καὶ δὲν ἀφησε παρὰ χίλια πτώματα, ἐνῶ παράταξε μὲ ἐπίδειξη τὶς τέσσερεις χιλιάδες σκοτωμένους "Ελληνες.
135. **Τὸ δρόμο**: ποὺ φέρνει ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ στὰ Μέγαρα παραλιακὰ καὶ περνάει κάτω ἀπὸ τὶς ψηλές Σκιρωνίδες πέτρες, ὃνομα ποὺ πήρανε ἀπὸ τὸ ληστὴ Σκίρωνα.
136. **Τῶν Καρνείων**: βλ. σημ. 99.

137. **Ψυττάλεια**: μικρὸν νησὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ κατὰ τὸ Α. ἄκρο τῆς Σαλαμίνας· τῷρα Λιψοκουτάλα.
138. **Κέο καὶ Κυνόσουρα**: ἀκρωτήρια στὸ Α. μέρος τῆς Σαλαμίνας.
139. **Μουνυχία**: μικρὴ χερσόνησος στὸν Πειραιᾶ καὶ λιμάνι μὲ τὸ ἔδιο ὄνομα Δ. ἀπὸ τὸ Νέο Φάληρο.
140. **"Εφτασε ἀπὸ τὴν Αἴγινα**: ὁ Ἀριστείδης εἶχε προσκαλεστῇ πίσω ἀπὸ τὴν ἔξορία λίγες ἡμέρες πρωτύτερα.
141. **'Εξορισμένος**: ἀπὸ τὸ 483 π.Χ. ἵσως.
142. **Στὸν τρίποδα**: ποὺ οἱ "Ἐλληνες μετὰ τὴν μάχη τῶν Πλαταιῶν τὸν εἶχανε ἀφιερώσει στὸν Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν ὡς ἐνθύμημα τῆς νίκης τῶν. "Ητανε ἀπὸ χρυσάφι καὶ πατοῦσε ἀπάνω σὲ τρία χάλκινα κεφάλια φιδιῶν, ἐνῶ τὰ σώματά τους περιπλεγμένα σχηματίζανε ἔπειτα σπειρωτὴ στήλη, κι ἀπάνω στὶς σπεῖρες χαραχτήκανε τὰ δόνυματα τῶν πόλεων, ποὺ λάβανε μέρος στοὺς πολέμους μὲ τοὺς Πέρσες. Τὸ μνημεῖο αὐτὸν μισοχαλα- σμένο ὑπάρχει ἀκόμα στὸν Ἰππόδρομο τῆς Πόλης ("Ατ-Μεϊντάν).
143. **Κατὰ τὴν ὑπόδειξη ποὺ ὁ Θεμιστοκλῆς..., βλ. σελ. 99.**
144. **'Ο βασιλέας καὶ τὸν ἀγνάντευε**: ὁ Ξέρξης, τριγυρισμένος ἀπὸ τοὺς συμβούλους καὶ τοὺς γραμματικούς του, ἤτανε καθι- σμενος ἀπάνω σὲ θρόνο μὲ ἀσημένια πόδια· ὁ θρόνος ἤτανε τοποθετημένος σ' ἕνα ὕψωμα τοῦ βουνοῦ Αἰγάλεω. Ἀπὸ κεῖ παρα- τηροῦσε ὁ βασιλέας τὴν μάχη. Αὐτὸν τὸ ὕψωμα πιστεύουνε πῶς εἶναι ἡ θέση Κερατόπυργος κοντά στὸ Κερατσίνι τοῦ Πειραιᾶ.
145. **"Οσο γιὰ τὴν Ἀρτεμισία**: βασίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ποὺ ἀκολούθησε τὸν Ξέρξη κατὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Ἑλλάδα.
146. **Τῶν Καλυνδέων**, ἡ πόλη Κάλυνδα στὰ Α. τῆς Καρίας.
147. **Σαμοθράκες**: ἀπὸ τὴν νῆσο Σαμοθράκη σιμὰ στὰ παράλια τῆς Θράκης στὸ Αἰγαῖο. Τὴν Σαμοθράκη τὴν εἶχανε ἰδρύσει ἄποι- κοι ἀπὸ τὴν Σάμο.
148. **Σὰν τὴν λαμπαδηφορία**: ἀγώνισμα ὅπου παραβγαίνανε δυὸς ἢ περισσότερες ὁμάδες· τὰ μέλη κάθε ὁμάδας τρέχοντας ἔπρεπε νὰ περάσουνε ἀπὸ χέρι σὲ χέρι τὴν ἀναμμένη λαμπάδα, ἀπὸ τὸ

ξεκίνημα ίσαμε τὸ τέρμα, καὶ ὅποια ὁμάδα πρωτόφτανε σ' αὐτό, νικοῦσε. Ἡ ἀπόσταση ποὺ θὰ τρέχανε ἥτανε χωρισμένη σὲ ἵσα ἡ ἄνισα μέρη, καὶ κάθε μέρος θὰ τὸ τρέχει ἔνας ἀθλητής μὲ τὴ λαμπάδα, παίρνοντάς την ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ μπροστινοῦ καὶ παραδίνοντάς τη στὸν κατοπινό.

149. **Ζωστήρα**· ἀκρωτήριο τῆς Ἀττικῆς ἀνάμεσα Σούνιο καὶ Πειραιᾶ.
150. **Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Θεσσαλῶν**, δηλ. οἱ Ἀλευάδες, ἀπόγονοι καὶ διάδοχοι τοῦ Ἀλεύα, γιοῦ τοῦ Θεσσαλοῦ καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Ἡρακλῆ· ἔνας ἀπὸ αὐτοὺς ἥτανε καὶ ὁ Θώρακας, ποὺ γ' αὐτὸν γίνεται λόγος πιὸ κάτω. Οἱ Ἀλευάδες καὶ πρωτύτερα εἶχανε παρακινήσει τὸν Ξέρξη νὰ ἐκστρατέψῃ στὴν Ἑλλάδα, καὶ πρόθυμα τὸν βοηθήσανε στὴν ἐκστρατεία του.
151. **Μὲ φωτιές**· ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ χρόνια μεταχειριζόντανε τὴ νύχτα δαιδαλὰ ἀναμμένα γιὰ νὰ δίνουνε εἰδηση σὲ μακρινὲς ἀποστάσεις.
152. **Στὴ βουλὴ**· ἡ βουλὴ εἶχε πεντακόσιους βουλευτὲς ποὺ ἐκλεγόντανε μὲ κλῆρο καὶ εἶχε ἕργο νὰ ἑτοιμάζῃ τοὺς νόμους καὶ τὰ ζητήματα, ποὺ θ' ἀποφάσιζε γι' αὐτὰ ἡ ἐκκλησίᾳ τοῦ λαοῦ. Ήστερα ἡ βουλὴ εἶχε χρέος νὰ ἐκτελῇ τὶς ἀποφάσεις αὐτές. Ἡ βουλὴ λοιπὸν ἥτανε ὅ,τι εἶναι σήμερα τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο.
153. **Τακίνθια**· γιορτὴ στὴ μνήμη τοῦ Ὑακίνθου, ποὺ ὁ Ἀπόλλωνας τὸν σκότωσε ἀθελά του ἐκεὶ ποὺ ἔπαιζε μ' αὐτὸν τὴ σφαίρα. Ἡ γιορτὴ βαστοῦσε τρεῖς μέρες· ἡ πρώτη μέρα περνοῦσε θλιβερὴ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Ὑακίνθου, καὶ οἱ ἄλλες δυὸ μὲ πομπές, χοροὺς καὶ ἀγῶνες.
154. **Απὸ τὴ Νίσαια**· πεδιάδα στὴ Μηδία· ἀπὸ τὰ λιβάδια τῆς βγαίνανε τὰ πιὸ καλὰ ἀλογα τῆς Ἀσίας.
155. **Τὸ ἔνα ἀπὸ τὰ δυὸ πλευρά**· δηλ. τὸ ἀριστερό, γιατὶ τὸ δεξιὸ τὸ εἶχανε οἱ Σπαρτιάτες.
156. **Τοῦ Εύρυσθέα**· βασιλέα τῶν Μυκηνῶν. Αὐτὸς θέλησε νὰ καταστρέψῃ τὸν Ἡρακλῆ, γιατὶ φοβότανε τὴν ἀνδρεία καὶ τὴ δύναμή του, ποὺ ὅλο καὶ δυνάμωνε γι' αὐτὸ τὸν ὑποχρέωσε νὰ κάμη τοὺς δώδεκα γνωστοὺς ἀθλους του. "Ἔστερα καταδίωξε καὶ τοὺς ἀπογόνους του" αὐτοὶ καταφύγανε στὸ Θησέα,

- βασιλέα τῆς Ἀθηνας, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι βοηθώντας τοὺς Ἡρακλεῖδες νικήσανε σὲ μάχῃ καὶ σκοτώσανε τὸν Εύρυσθέα.
157. **“Υλλος”** γιὸς τοῦ Ἡρακλῆ καὶ ἀρχηγὸς τῶν Ἡρακλειδῶν.
158. **Μαζί** μὲ τὸν **Πολυνείκη** ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης, παιδιὰ τοῦ βασιλέα τῆς Θήβας Οἰδίποδα, ἀφοῦ παραλάβανε τὴν βασιλείαν, συμφωνήσανε δὲ καθένας νὰ βασιλεύῃ ἔνα χρόνο μὲ τὴν σειρά του ὅμως ὁ Ἐτεοκλῆς, ποὺ πρῶτος βασίλεψε, δὲ θέλησε στὸ τέλος τοῦ χρόνου νὰ παραχωρήσῃ τὴν βασιλείαν τότε δὲ Πολυνείκης ἀπὸ τὴν Θήβα κατάφυγε στὸ βασιλεῖον τοῦ "Αργους" Ἀδραστο, ἔγινε γαμπρός του, καὶ μὲ τὴν βοήθεια ποὺ τοῦ ὁδωσε δὲ Ἀδραστος κίνησε ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Ἐτεοκλῆ. Σ' αὐτὸν πόλεμο σκοτωθήκανε καὶ οἱ δυὸς ἀδερφοὶ μαζὶ καὶ μ' ἄλλους στρατηγούς. Τότε ἔγινε βασιλέας τῆς Θήβας ὁ Κρέοντας θεῖος τῶν δυὸς σκοτωμένων ἀδερφιῶν, ἐπιτροπεύοντας καὶ τὸν ἀνήλικο γιὸ τοῦ Ἐτεοκλῆ, τὸν Λαοδάμαντα. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Κρέοντας, πατάντας τὸ θρησκευτικὸν νόμο, δὲν ἀφῆνε τοὺς Ἀργείους νὰ θάψουν τοὺς νεκροὺς των, ποὺ πέσανε στὴν μάχη, δὲ Ἀδραστος ζήτησε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους· αὐτοὶ πολεμήσανε τὸν Κρέοντα καὶ παίρνοντας τοὺς νεκροὺς τοὺς θάψανε.
159. **Αμαζόνες** λαός ἀπὸ πολεμικὲς γυναικες· ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν παραγγελία τοῦ Εύρυσθέα τὶς πολέμησε μὲ σκοπὸν ν' ἀρπάξῃ τὴν ζώνη τῆς βασίλισσάς τους 'Ιπποιούτης καὶ νὰ τὴν φέρη στὸν Εύρυσθέα. Οἱ Αμαζόνες ἀπὸ τότε μισούσανε τοὺς "Ἐλληνες γιὰ τὰ κακὰ ποὺ πάθανε ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ, καὶ ἐκστρατέψανε στὴν Ἀττική. Ο Θησέας ὅμως μὲ τοὺς Ἀθηναίους τὶς πολέμησε καὶ τὶς κατάστρεψε.
160. **“Απὸ τὸ Θερμώδοντα”** ποταμὸ στὸν Πόντο τῆς Μ. Ἀσίας περίφημο γιατὶ ἐκεῖ κοντὰ ἦτανε ἡ πόλη Θεμίσκυρα, πρωτεύουσα, τῆς χώρας τῶν Αμαζόνων.
161. **Κατὰ τὰ Τρωϊκά** οἱ Ἀθηναῖοι λάβανε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας μὲ πενήντα πλοῖα καὶ δείξανε ἔεχωριστη ἀνδρεία.
162. **Στὶς πέντε χιλιάδες Σπαρτιάτες** οἱ ἄλλες 5 χιλ. ἦτανε περίοικοι.
163. **Παραστέκανε... Εἴλωτες** κάθε Σπαρτιάτης ἔπαιρνε μαζὶ του

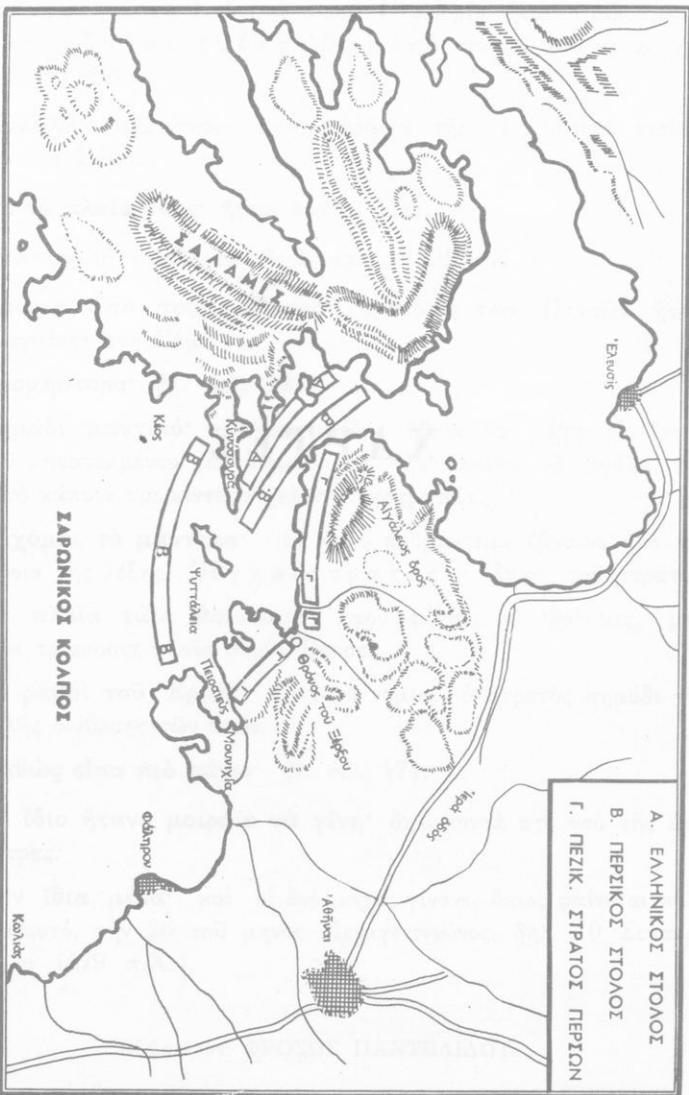
έφτα ἑλαφροὺς ἀπὸ τοὺς Εἴλωτες τῆς Σπάρτης, καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἔφτα ἡταν ὁ πρῶτος τους, ὑπηρέτης ἢ ὑπασπιστής τοῦ Σπαρτιάτη (βλ. σημ. 106). Οἱ ἄλλοι Εἴλωτες ἦταν σὲ χωρί- στα σώματα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσε ὁ βασιλέας.

164. **Αρκάδες** πρέπει νὰ τοὺς ξεχωρίζουμε ἀπὸ τοὺς Ὀρχομενίους τῆς Βοιωτίας.
165. **Πρῶτοι** ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ ἦταν πρῶτοι, ἐνῶ στὸ δεξιὸ ἐρχόνταν τελευταῖοι.
166. **Τριάντα τέσσερεις χιλιάδες πεντακόσιοι** λάθος τοῦ συγγρα- φέα στὸ λογαριασμό ἂν βγάλουμε 5 χιλ. Σπαρτιάτες ἀπὸ τοὺς 38.700, ποὺ ἦταν δῆλοι οἱ ὀπλίτες, μένουν ὀπλίτες 33.700, λοιπὸν οἱ ἑλαφροὶ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔπειτε νὰ είναι 33.700, κι ὅχι 34.500, ἀφοῦ ἕνας ἑλαφρὸς παράστεκε σ' ἔναν ὀπλίτη.
167. **Μάχιμοι** ἦταν ἀνάγκη νὰ ξεχωρίσουνε ἀπὸ τὸν ὄχλο, ποὺ δὲν πολεμάει καὶ ποὺ δὲν μπαίνει στὸ λογαριασμό, συντρο- φεύει ὅμως τὸ στρατό.
168. **Απὸ τοὺς Θεσπιεῖς ὅσοι εἶχανε σωθῆ** γιατὶ στὶς Θερμο- πύλες εἶχανε σκοτωθῆ 700 (βλ. σελ. 69, 75).
169. **Αφοῦ κανένας Σπαρτιάτης...**, ὁ Ἀριστόδημος, ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς τριακοσίους ποὺ ἔζησε, βρισκόταν τώρα μὲ τὸ στρατὸ τοῦ Παυσανία, ὅμως δὲν εἶχε λάβει μέρος στὴ μάχη τῶν Θερ- μοπυλῶν (βλ. σελ. 83 - 85).
170. **Απὸ τὴν βέβαιη τάχα νίκη** ὁ Μαρδόνιος παίρνει γιὰ νίκη τὸ πῶς οἱ Σπαρτιάτες δὲν παραδέχτηκαν τὴν πρόκλησή του σὲ μάχη.
171. **Κατὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς δεύτερης φρουρᾶς** ὥρα ἐννέα ἢ δέκα τῆς νύχτας. Οἱ Ἑλληνες διαιρούσανε τὴν νύχτα σὲ τρεῖς «φυλακές».
172. **Σηκωθήκανε οἱ περισσότεροι** δηλ. οἱ "Ἐλληνες τοῦ κέντρου (Κορίνθιοι, Μεγαρεῖς κ.λ.π.)
173. **Τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς** ἡ λατρεία τῆς σὲ μερικὲς πόλεις τῆς Ἀρκαδίας περίφημος ναός της στὴν Τεγέα.

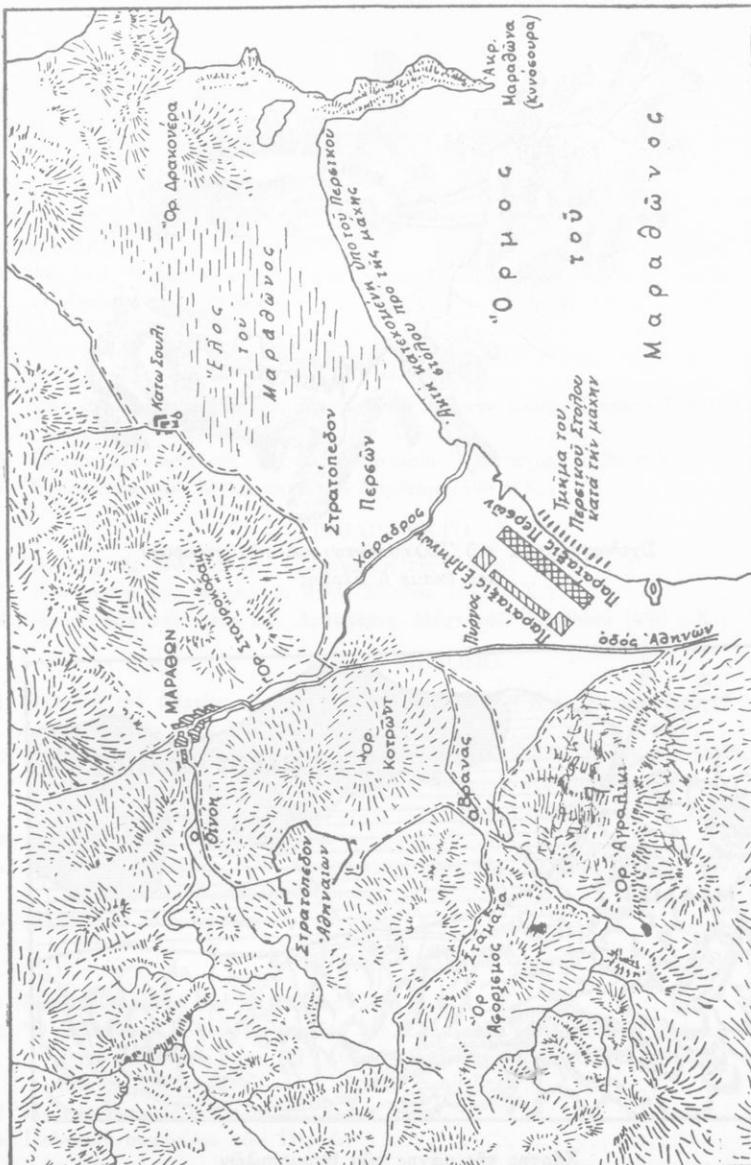
174. Τοῦ χρυσοῦ τρίποδα· βλ. σημ. 142.
175. Δεῖπνο λακωνικό· τὰ δεῖπνα αὐτὰ ἦτανε ὄνομαστὰ στὴν ἀρχαιότητα γιὰ τὴ λιτότητά τους. Περίφημο ἦτανε μάλιστα τὸ μαυροζούμι (μέλας ζωμός), σούπα ἀπὸ κρέας χοιρινὸ καὶ ξέδι.
176. Μυκάλη· ἀκρωτήριο στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἀντίκρυ ἀπὸ τὴ Σάμο.
177. Μὲ τὰ πλοῖα τους· ἦτανε ἑκατὸν δέκα.
178. Λεωτυχίδη· βασιλέα τῆς Σπάρτης (491 π.Χ.).
179. Κρυφὰ ἀπὸ τοὺς Πέρσες· ὁ στόλος τῶν Περσῶν ἦτανε ἀραιγμένος στὴ Σάμο.
180. Θεομήστορα· βλ. σελ. 121.
181. Σημάδι μαντικό· ὁ Λεωτυχίδης ἥθελε νὰ μάθῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀπεσταλμένου τῶν Σαμίων μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ βγάλῃ ἀπὸ αὐτὸ κάποιο προμάντεμα γιὰ τὴν ἐκστρατεία.
182. Δέχομαι τὸ μάντεμα· τὸ καλὸ προμάντεμα ἔβγαινε ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς λέξης. ‘Η γη σὶ στρατοῖς = ὁδηγὸς τοῦ στρατοῦ.
183. Τὰ πλοῖα τῶν Φοινίκων· ἀφοῦ φύγανε οἱ Φοίνικες, μείνανε τριακόσια πλοῖα στοὺς Πέρσες.
184. Τὸ ραβδὸ τοῦ Ἐρμῆ· αὐτὸ τὸ νόμισε ὁ στρατὸς σημάδι τῆς καλῆς διάθεσης τῶν θεῶν.
185. Καθὼς εἶπα πιὸ πάνω· βλ. σελ. 171.
186. Τὸ ἕδιο ἦτανε μοιραῖο νὰ γίνη· δηλ. κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Δήμητρας.
187. Τὴν ἕδια μέρα· καὶ οἱ δυὸ μάχες γίνανε, ὅπως φαίνεται πολὺ πιστευτό, τὴν 26 τοῦ μηνὸς Μεταγειτνιῶνος, δηλ. 10 Σεπτεμβρίου (479 π.Χ.).

Ἐξώφυλλον: ΦΡΟΣΩΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ

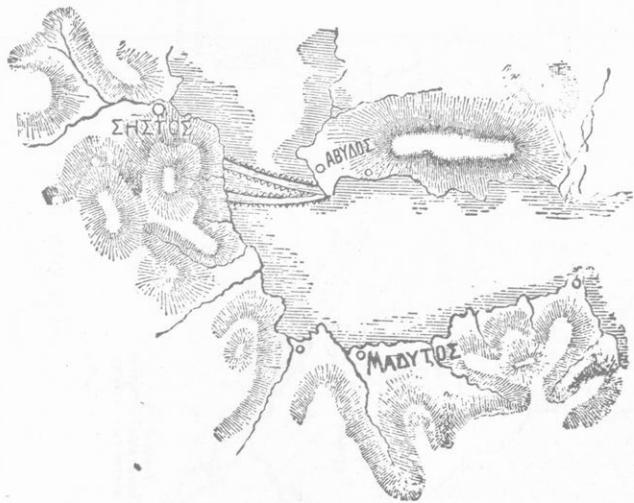
X A P T E Σ

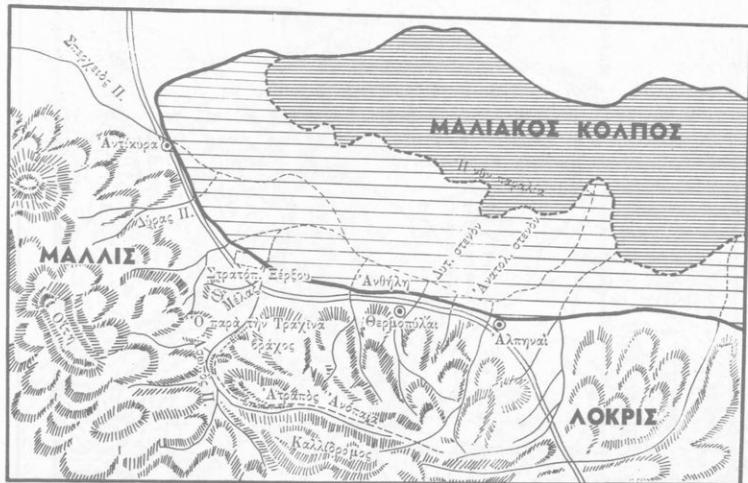
Χάρτης της ναυμαχίας της Σαλαμίνας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σχεδιογράφημα τοῦ Ἐλλησπόντου καὶ τῶν γεφυρῶν
ποὺ ἔκαμε ὁ Ξέρξης

Χάρτης της μάχης τῶν Θερμοπυλῶν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ἡρόδοτου	5
2. Ἡ Ἰστορία τοῦ Ἡρόδοτου	5
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ	7

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

1. Πῶς ἀνταμείβει ὁ Δαρεῖος τὸν Ἰστιαῖο καὶ τὸν Κώη. Προσκαλεῖ τὸν Ἰ- στιαῖο στὴν πρωτεύουσά του, τὰ Σοῦσα	9
2. Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Νάξου. Ἀποστασία Ἀρισταγόρα (499 π.Χ.)	11
3. Ἐκστρατεία τῶν Ιώνων κατὰ τῶν Σάρδεων (498 π.Χ.)	17

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

1. "Ἀλωση τῆς Μιλήτου καὶ καθυπόταξη τῆς Ἰωνίας	25
2. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδόνιου στὴν Ἐλλάδα (492 π.Χ.)	27
3. Ἐκστρατεία τοῦ Δάτη καὶ Ἀρταφέρνη. Μάχη τοῦ Μαραθώνα (490 π.Χ.)	29

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

1. Θάνατος τοῦ Δαρείου. Ὁ Ξέρξης βασιλέας (485 π.Χ.). Ἐτοιμασίες γιὰ ἐκστρατεία στὴν Ἐλλάδα	43
2. Ὁ Ξέρξης στὶς Σάρδεις καὶ στὴν Ἀβυδο. Πέρασμα τοῦ Ἐλλησπόντου. Μέ- τρημα καὶ ἐπιμερόηση τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ στὸ Δορίσκο τῆς Θρά- κης	47
3. Διάλογος Ξέρξη καὶ Δημάρατου	55
4. Πορεία τῶν Περσῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι σωτῆρες τῆς Ἐλλάδας. Μέτρα τῶν Ἐλλήνων πρὸς ὑπεράσπισή τους	61
5. Μάχες τῶν Θερμοπυλῶν	67

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΟΟ

1. Ναυμαχίες κοντά στὸ Ἀρτεμίσιο (480 π.Χ.)	89
2. Ὁ Ἐλληνικὸς στόλος καταπλέει στὴ Σαλαμίνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφήνουν ἔρημη τὴν πόλη τους. Ἡ Ἀθήνα κυριεύεται καὶ ἡ Ἀκρόπολη παρα- δίνεται στὶς φλόγες	97
3. Πολεμικὸ συμβούλιο τῶν Ἐλλήνων	105
4. Πολεμικὸ συμβούλιο τῶν Περσῶν	111

5. Προσπάθειες τοῦ Θεμιστοκλῆ νὰ ναυμαχήσουνε οἱ "Ελληνες στὴ Σαλα-	113
μίνα	
6. Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (480 π.Χ.)	119
7. Φυγὴ τοῦ Σέρενη	127
8. "Ο Μαρδόνιος προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ γίνουνε σύμμα-	
χοὶ τοῦ	135

ΒΙΒΛΙΟ ΕΝΑΤΟ

1. 'Ο Μαρδόνιος καὶ πάλι κυριεύει τὴν Ἀθήνα. Προσπαθεῖ καὶ πάλι νὰ κάμη	143
τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του	
2. Οἱ Ἀθηναῖοι στέλνουνε πρέσβεις στὴ Σπάρτη. 'Ο Μαρδόνιος ἐπιστρέ-	145
φει στὴ Βοιωτία	
3. Τὸ περσικὸ ἴππικὸ προσβάλλει τοὺς Ἐλληνες. Θάνατος τοῦ ἴππαρχου	149
Μασστίου	
4. Οἱ Ἐλληνες καὶ οἱ Πέρσες παρατάσσονται στὶς Πλαταιὲς	153
5. Νέα ἀπὸ τὸ βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρο. Οἱ στρατοὶ ἀλλάζου-	
νε παράταξη	163
6. Νέα ἀλλαγὴ στὴν παράταξη τοῦ στρατοῦ τῶν Ἐλλήνων	167
7. Μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π.Χ.)	171
8. Μοιρασία τῶν λαφύρων	179
9. 'Η μάχη τῆς Μυκάλης (479 π.Χ.)	183
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ... <i>Ενίμερο. επιγραμματεία τ.δ. Ηραράτα.</i>	192

M. 27 4 66

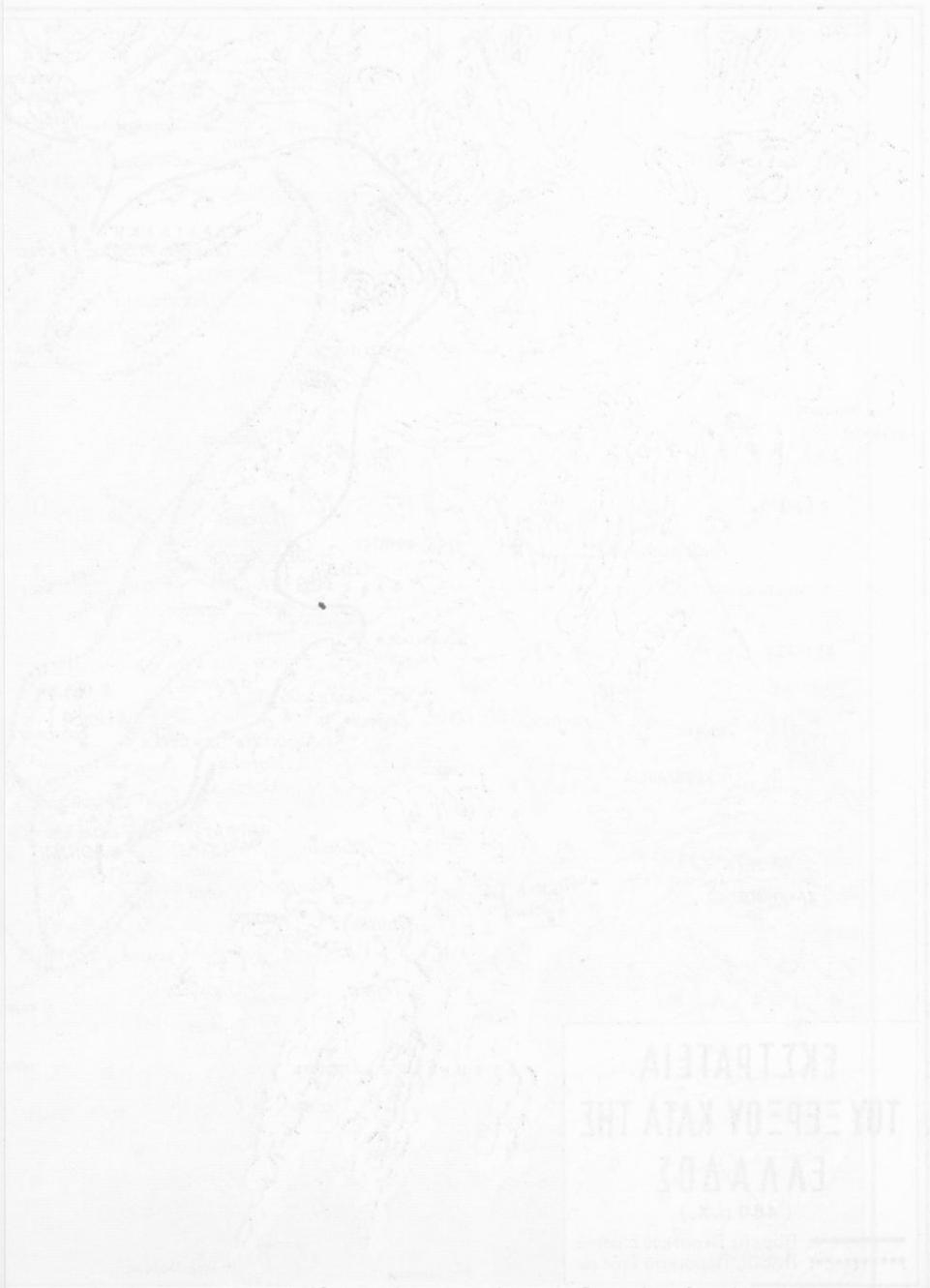
Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον, εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

'Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψύτυπον. 'Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρήσιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Δρόμου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 ('Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

"Εκδοσις Β', 1965 (VI) — ANTITYPIA 125.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1294/1-6-65
**Εκτύπωσις - Βιβλιοδεσία: ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε. - Φιλαδελφία 4 - ΑΘΗΝΑΙ*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

